

Vince Róbert Nagy

Fogalmak születésénél

Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen

1850-80 közötti munkásságának elemzése

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN HUMANITIES 209

Vince Róbert Nagy

Fogalmak születésénél

Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen
1850-80 közötti munkásságának elemzése

Esitetään Jyväskylän yliopiston humanistisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston Historica-rakennuksen salissa H320
syyskuun 13. päivänä 2013 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Humanities of the University of Jyväskylä,
in building Historica, hall H320, on September 13, 2013 at 12 o'clock noon.

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2013

Fogalmak születésénél

Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen
1850-80 közötti munkásságának elemzése

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN HUMANITIES 209

Vince Róbert Nagy

Fogalmak születésénél

Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen
1850-80 közötti munkásságának elemzése

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2013

Editors

Anssi Halmesvirta, Department of History and Ethnology University of Jyväskylä

Pekka Olsbo, Sini Tuikka

Publishing Unit, University Library of Jyväskylä

Jyväskylä Studies in Humanities

Editorial Board

Editor in Chief Heikki Hanka, Department of Art and Culture Studies, University of Jyväskylä

Petri Karonen, Department of History and Ethnology, University of Jyväskylä

Paula Kalaja, Department of Languages, University of Jyväskylä

Petri Toiviainen, Department of Music, University of Jyväskylä

Tarja Nikula, Centre for Applied Language Studies, University of Jyväskylä

Raimo Salokangas, Department of Communication, University of Jyväskylä

URN:ISBN:978-951-39-5328-7

ISBN 978-951-39-5328-7 (PDF)

ISBN 978-951-39-5327-0 (nid.)

ISSN 1459-4323

Copyright © 2013, by University of Jyväskylä

Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä 2013

ABSTRACT

Nagy, Vince Róbert

Fogalmak születésénél, Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen 1850–1880 közötti munkásságának elemzése

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2013, 241 p.

(Jyväskylä Studies in Humanities

ISSN 1459-4323; 209)

ISBN 978-951-39-5327-0 (nid.)

ISBN 978-951-39-5328-7 (PDF)

Diss.

Väitöskirjani tavoitteena on rekonstruoida aatteellisen ja ideologisen väittelyn käsitteistöä vuosina 1850-80 käyttäen Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen laajaa tuotantoa. Monessa aikaisemmassa tutkimuksessa on kyseinen ajanjakso tulkittu ikään kuin "kansallisen heräämisen aikakaudeksi" ja sen tutkimisessa on käytetty tyypillisesti yksipuolisia lähestymistapoja. Uusia historiatulkintoja saadaan analysoimalla kansakunnan rakentamisen käsitteitä, jotka ilmestyivät tuon ajan sosiaalisessa ja poliittisessä ympäristössä. Tutkimusmetodinä olen käyttänyt saksalaisen käsitehistorian menetelmää, Reinhart Koselleckin Begriffsgeschichteä, jota tukee cambridgelainen Quentin Skinnerin aatehistorian koulukunta. Yrjö-Koskinen korpus tarjoaa laajan pohjan analysoida fennomanialiikkeen osallistumista poliittiseen ja julkiseen keskusteluun 1850-luvulta alkaen ja tutkia niitä keskeisiä käsitteitä, joilla rakennettiin vahvaa poliittista identiteettiä ja vuoropuhelua. Yrjö-Koskinen oli 1860-luvun alkupuolella yksi julkisista moralisteista, joka selitti sosiaalisia kysymyksiä kristillisen moraalin näkökannasta lähtien yhdistämällä ne liberalistiseen aatevirtaan. Hänen ajatuskantansa ei muuttunut edes 1870-luvulla, kun hän analysoi talouskasvua moraalista näkökulmasta. Vuoden 1863 jälkeen, kun Suomen säädys oli kutsuttu uudelleen koolle, hän edusti "Suomalaisen puolueen" aatteellista valtavirtaa tärkeimmissä, mm. eduskuntavaalijärjestelmää ja vallan jaon periaatetta, koskevissa kysymyksissä. Yrjö-Koskinen julkaisujen poliittiset käsitteet kuvastivat hänen vahvoja näkökantojaan Suomen kansan määrätietoisesti rakennetusta historiasta, mikä liittyi hänen periaatteenaan olevaan yhteiskuntakäsitykseen: hän tulkitsi yksilön ja yhteiskunnan suhdetta vapauden pohjalta jakaen sen poliittiseen ja siviili-osaan. Hänen historiallisessa tuotannossaan väitöskirja (1862) oli yksi tärkeistä askeleista määriteltäessä Suomen kansaa historiallisena tekijänä. Yrjö-Koskinen tavoitteena oli lähestyttää suomalaisia ja unkarilaisia toisiinsa muinaisen suomalais-ugrilaisen heimoyhteisön jäsenenä. Tämä akateeminen kanta oli myös Pál Hunfalvyn ja Yrjö-Koskinen välisen kirjeenvaihdon perusta 1860-70 luvuilla. Kumpikin tiedemies piti oman kansansa olemassaoloa ainoana ratkaisuna slaavilaisten kansojen vaikutusta vastaan.

Keywords: Yrjö-Koskinen, national awakening, national identity, 19th century' political concepts, fennoman movement

Author's address Vince Róbert Nagy
Department of History and Ethnology
P. O. Box 35 (H)
FI-40014 University of Jyväskylä, Finland
nagyvincerobert@gmail.com

Supervisors Prof. Anssi Halmesvirta
Department of History and Ethnology
University of Jyväskylä, Finland

Reviewers Prof. Gábor Gyáni
Faculty of Social Sciences
Hungary 1117 Budapest, Pázmány Péter sétány 1/A
Eötvös Lóránd University, Hungary

Prof. Heino Nyysönen
University of Tampere, Finland
School of Management / Politics

Opponents Prof. Heino Nyysönen
University of Tampere, Finland
School of Management / Politics

ELŐSZÓ

A disszertáció, amelyet most kezében tart az olvasó csaknem tíz évvel ezelőtt indult el útjára. A megvalósult munka, talán említeni sem kell, alig egyezik meg a tervezettel. A nemzeti identitástól a nacionalizmus-elméleteken keresztül vezetett el az út Yrjö-Koskinenig és a 19. század finn közéletében megjelenő fogalmakig. Az első kutatási éveket Debrecenben töltöttem, majd a Jyväskylä-Egyetem biztosított támogatást a disszertáció sikeres lezárásához. Ki szeretném emelni Dr. Bodnár Erzsébet segítő támogatását az indulás nehézségeinek leküzdésében. Továbbá külön szeretném megköszönni Prof. Anssi Halmesvirta folyamatos támogatását, amely lehetőséget teremtett a kutatás folyamatosságához, majd a disszertáció lezárásához. Mindketten értékes szakmai tanácsokkal támogattak, és ösztönöztek a munka folytatására, akkor is, amikor én talán már lemondtam annak befejezéséről.

Az elvégzett munka anyagi hátterét kezdetben a CIMO kutatási ösztöndíjai biztosították. Később a Jyväskylä Egyetem Történelem Intézete nyújtott anyagi támogatást. Az akkori intézetvezető, Prof. Petri Karonen támogató bizalma fontos és eredményes korszakot biztosítottak a disszertáció elkészítésében. Mindezért köszönet illeti őt és a Történelem Intézet későbbi vezetőit is, Prof. Jari Ojalát és Prof. Kustaa Vilkunát. Mindezek mellett köszönetet szeretnék mondani a közvetett segítségért azoknak a könyvtáraknak, amelyek mindig készséggel teljesítették kéréseimet: Debrecenben, Jyväskylában, Helsinkiben és Berettyóújfaluban. Nélkülük nem sikerült volna olyan mélyrehatóan megismerkedni a nacionalizmus-elméletekkel és a korszak szerteágazó sajtóanyagával, elsárgult leveleivel.

Az bírálók, Prof. Heino Nyysönen és Prof. Gábor Gyáni véleményiből és javaslataiból is fontos visszajelzést kaptam a munkám befejezéséhez. Prof. Gyáni megerősített abban a tudatban, hogy a magyar történettudomány is nyitott a finn történelem irányába, míg Prof. Nyysönen fontos észrevételekkel egészítette ki a munkámat a kutatás utolsó fázisában. A javítások és a disszertáció végső formája az ő javaslatai alapján készültek el. Mindkettőjüknek köszönöm a gondos munkával készített bírálatot és biztató javaslatokat.

Doktori hallgató kollégáim, tanáraink közül is többen segítettek a disszertáció megírását. Elsőként emelem ki Pintér Zsolt kollégámat, akivel felejthetetlen diskurzusokat folytattunk sakkpartiaiink közben a finn-ugor elméletről és a nemzetfogalom értelmezési lehetőségeiről. Köszönet Veliky Jánosnak, akinek a 19. századi történelem iránti lelkesedésemet köszönhetem.

A magam mögött hagyott tíz év fontos tapasztalatokkal is szolgált számomra. Az értő szakmai támogatás mellé mindig hozzáadódott a baráti biztatás. Mindenki, akivel e hosszú évek alatt Finnországban megismerkedtem, valamilyen módon hozzáadtak egy apró részt a dolgozathoz. Köszönöm Mirjának és Oivának, hogy megismertették velem a finn emberek mindennapjait és barátként fogadtak minden alkalommal, amikor Jyväskylába érkeztem.

S végül köszönöm a családomnak, legfőképpen Anitának, hogy lehetővé tette a család melletti munkát, s az ösztöndíjak alatt szeretetével át tudta hidalni

a távolságot és mindig biztatott munkám folytatásra. Nélküle nem juttam volna eddig.

S most, hogy a munka elkészült, ajánlom azt minden magyar olvasónak és a finn történelem iránt érdeklődőnek, tanulmányozni a finn történelem egy eddig kevésbé ismert részét, megérteni egy korszak gondolatait, amelyek sok hasonlóságot mutatnak a magyar történelem korabeli eszméivel.

Debrecen, Szent-Iván napján 24.06. 2013

Vuonna 2013, Juhannusaattona Debrecenissä

Nagy Vince Róbert

TARTALOM

ABSTRACT
ELŐSZÓ
TARTALOM

1	BEVEZETŐ.....	9
2	SZAKIRODALOM ÉS FORRÁSOK.....	12
	2.1 Módszertani és történelmi szakirodalom.....	12
	2.2 Yrjö-Koskinen munkásságának rendezése	14
3	A FINN TÖRTÉNETÍRÁS YRJÖ-KOSKINEN-KÉPE.....	24
	3.1 A “nemzeti eszme” és Yrjö-Koskinen elhelyezése a finn történettudományban	31
	3.2 Nacionalizmus-elméletek a finn történetírásban	42
4	FOGALMAK ÉS ESZMÉK KERESZTEZŐDÉSÉBEN.....	51
	4.1 Fogalmak és a nyelv viszonya: lehetséges fogalmi keretek.....	51
	4.2 Yrjö-Koskinen által használt fogalmak.....	55
5	A KONTEXTUS.....	64
	5.1 A gazdasági fellendülés korszaka	65
	5.2 Társadalmi változások a 19. század közepén	69
	5.3 A politika és a politikai kultúra	73
	5.4 Yrjö-Koskinen, a korszak „gyermeké” és a korszak formálója	79
6	A MŰLT ÉS A NEMZET KAPCSOLATA	84
	6.1 Történelem és nemzeti identitás.....	84
	6.2 A Kalevalától a finn-ugor rokonságig	85
	6.3 Őstörténet és nemzeti identitás értelmezése.....	92
7	A POLITIKAI FOGALMAK ÉRTELMEZÉSE.....	108
	7.1 Az 1863-as rendi gyűlés.....	108
	7.1.1 A szabadság fogalom J. V. Snellman munkáiban.....	110
	7.2 A társadalom fogalma - “Yhteiskunta”	125
	7.2.1 A társadalom és az egyén viszonya.....	126
	7.2.2 Yrjö-Koskinen társadalom-elmélete az 1860-70-es években ...	135
	7.3 Nemzet és társadalom.....	147
	7.4 “Rikkaudesta”, avagy keresztény értékek a társadalomban.....	152
	7.5 A szocializmus és a szabadverseny kritikája.....	160

8	ÁLLAM, POLITIKA ÉS KORMÁNYZAT	166
8.1	Az államreform és alkotmányosság kérdése 1863-ban	177
8.2	1863-at követő képviseleti reformok.....	191
9	YRJÖ-KOSKINEN MAGYAR VONATKOZÁSÚ MUNKÁI	202
10	ÖSSZEGZÉS.....	222
11	YRJÖ, SAKARI, YRJÖ-KOSKINEN (1830-1903).....	228
	FORRÁSOK ÉS SZAKIRODALOM	230

1 BEVEZETŐ

A finn történetírás a 19. századot az Autonómia-korának és a nemzeti ébredés időszakának tekinti, amely a politikai önállóság és a gazdasági felemelkedés évtizedei voltak. Mindehhez a nemzeti öntudat kialakulása és a finn nyelvű irodalom megszületése hozzátartozott. A korszakot élesen kettéosztó politikai határvonal az 1863-as rendi országgyűlés összehívása, amikortól a finn rendek folyamatosan, kezdetben négy, majd háromévente összeültek. A történetírás és a finn politikai hagyományok által is az „állami éjszaka” koraként számon tartott fél évszázad (1809-1863) után rendi gyűlés működése új kihívást és lehetőségeket biztosított. Az ekkora lezajlott európai politikai átalakulások, amelyeknek a finnek rendszerint csak csendes szemlélői voltak, mintákkal szolgáltak a politika és a közbeszéd kialakításához. Kérdés volt, hogy hogyan lehetséges ezeket megvalósítani az Orosz Birodalom keretei között. A finn politikában ekkor jelentek meg az első határozott politikai irányzatot képviselő csoportosulások és fogalmazták meg elképzeléseiket társadalmi, gazdasági, bel- és külpolitikai kérdésekben.¹

A témaválasztás több szempontból is arra törekszik, hogy új, a finn történelem eddig kevésbé érintett területét mutassa be.² A nyelvi elemzés eszközeivel betekintést próbál nyújtani a 19. századi finn politikai gondolkodás és politikai kultúra változásaiba. A politikai és társadalmi kérdésekhez kapcsolódó szövegeket, mint egy korszakot tükröző szótárat, a valóságot

---

¹ Vares, Vesa (2000) *Varpuset ja pääskysel. Nuorsuomalaisuus ja Nuorsuomalainen puolue 1870-luvulta vuoteen 1918.* SKS. Helsinki, 2000. Rommi, Pirkko - Halila, Aimo (1986) *Suurten uudistusten kausi IN: Suomen historia 5. Kansallisen heräämisen aika.* Szerk. Paula Avikainen - Erkki Pärssinen, Weilin+Göös, Espoo, 1986. 169-327. Uó. (1980) *Yrjö-Koskinen fennomaanisena poliittikona HAik 1980/2.* 307-314.; Rommi, Pirkko-Pohls, Maritta (1989) *Poliittisen fennomanian synty ja nousu.* IN: *Herää Suomi Suomalaisuus-liikkeen historia.* Szerk. Tommila, Päiviö, Jyväskylä 1989.; Ilkka Liikanen (1995) *Fennomania ja kansa, Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja Suomalaisen puolueen synty..* *Historiallisia Tutkimuksia.* no. 191. Helsinki 1995.

² Yrjö-Koskinen munkásságát, illetve a finn nemzetté válás folyamatát csak néhány szerző munkájából ismerhetjük. Így találkozhatunk Rácz István *Finnország* című kis könyvecskéjében György Koskinen nevével, aki a finn eszme következetes képviselőjeként tartott számon a szerző.

visszatükröző lenyomatot használom fel. A korszak emberét pedig e valóság értelmezőjeként, adott kor tolmácsaként hívom segítségül, aki számomra és rajtam keresztül az olvasó felé is közvetít. Ez az eszme- és fogalomtörténeti alapvetés adja munkám lényegét, amely egyben a finn történelem kutatásának is új vonása. Gyökereit a 19. században kell keresnünk, amikor a finn nemzeti ébredés jelentős korszakát helyezi a finn történetírás. Ennek egyik fontos eleme a finn államiság létrejötte és megszilárdulása, de szorosán kapcsolódik hozzá a kulturális és a gazdasági fejlődés is, amelyek eredményeként megszületett „nemzetállam” és „nemzeti kultúra” új értelmezést kapott. A korszak jelszavai a *szabadság, egyenlőség és nemzetiség*, amelyek értelmezése és megvalósítása a politikai kultúra részévé is vált. Hogy milyen ez a megszülető *állam*, milyen nemzeti jegyekkel rendelkező *nép* él benne, milyen társadalmi és politikai berendezkedésben, ezek voltak azok a kérdések, amelyek sokszor felmerültek a század folyamán. A modern nemzetek és nemzetállamok megszületésének korszakában a finnek viszonylag gyorsan tették meg azokat a történelmi lépéseket, amelyek eredményeként Európa többi nemzete mellé felzárkóztak. Ez azt jelentette, hogy egy korban, amelynek ideái között legfontosabb helyen a nemzet és haladás, illetve a nemzetállam és polgári társadalom álltak, minden nemzet önálló nemzeti jellegre és politikai állam létrehozására törekedett. Az egyes nemzetek történelmi hagyományai más-más kiindulási alapot kínáltak ehhez folyamathoz. A finnek viszonylagos lépéshátrányban voltak, ennek ellenére mégis lenyűgöző gyorsaságot és eredetiséget mutatva alakították ki a feltételeit a modern állam és nemzet kialakításához.

A kutatás *módszertanában* támaszkodom az angol és a német eszmetörténet és fogalomtörténet-kutatás eredményeire, de alapvetően a finn fogalomtörténet legújabb irányzatának eszközeit szeretném hasznosítani.³ A finn politikai kultúrát és annak fogalmi változásait kutatók által publikált „fogalmak mozgásban” kötet 2004-ben Kari Palonen által vezetett kutatócsoport munkájának eredményét adta közre.⁴ A kötet nem adott módszertani kulcsot az eszme- és fogalomtörténet iránt érdeklődők kezébe, viszont az olyan alapos munka, amely a finn nyelvű politikai retorika, illetve annak fogalmi változásait mutatta be. Módszerében az egyes szerzők önállóan jártak el, így inkább lehet irányadasként használni, mint módszertani kézikönyvként. Témám szempontjából az egyes fejezetek tartalmazznak értékes segítséget.

³ Skinner, Quentin (1974) Some problems in the analysis of political thought and action *Political Theory*, 1974. Vol. 2. No. 3. 277-303.; Uő. (1997) Jelentés és megértés az eszmetörténetben IN: A koramodern politikai eszmetörténet cambridge-i látképe Szerk. Horkay Höcher Ferenc, Tanulmány Kiadó, Pécs, 1997.; Koselleck, Reinhart (2000) *Elmúlt jövő*. Atlantisz, Budapest, 2000. Uő. (1997) *Az asszimetrikus ellenfogalmak történeti-politikai logikája*. Budapest, 1997. Uő. (2000) *Történelem, történetek és formális időstruktúrák*. In.: *Narratívák IV. A történelem poétikéja*. Szerk.: Thomka Beáta. Budapest 2000. Uő. (2006) *Tapasztalatváltozás és módszerváltás*. KORALL. 2006.

⁴ *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitemateriaali*. Szerk. Risto Alapuro, Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen, Henrik Stenius. Tampere. 2003.; Kurunmäki, Jussi (2001) *Käsitemateriaali*. Näkökulma historian poliittisuuteen ja poliittisen kielen historiallisuuteen *Politiikka* 2001/2. 142-155.; Pasi Ihalainen (2006b) *Between historical semantics and pragmatics* *Journal of Historical Pragmatics* Vol. 7:1. 115-143.

A címben felvetett kérdéskört két szempontból közelíthetjük meg. Egyrészt a fogalom- és eszmetörténet kutatási kérdésein keresztül, másrészt Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen személyéhez kapcsolódó kérdések szempontból. E két szempont meghatározza a kutatás irányait és egyben a kutatás módszertani lehetőségeit is előre vetíti. Egy munkásság elemzése lehet autobiografikus és lehet hermeneutikai elemzés. Előbbi az embert, a személyt és az eseménytörténetet helyezi előtérbe, utóbbi a munkásságot és annak elemzését. Az eszmetörténet és a fogalomtörténet nem a személyre, hanem a munkásságra, a szerző szövegeiben megjelenő kérdésekre és válaszokra, véleményekre, állásfoglalásokra és azok kontextusára fókuszál.⁵ Yrjö-Koskinen munkássága ebből a szempontból jól elemezhető. Egyszerre volt a finn politikai és kulturális elit tagja és munkásságának nagyobb része finn nyelven született meg. A kutatás szempontjából is meghatározó, hogy eredeti, vagy fordított szövegekkel kell dolgoznunk. Munkáiban megjelentek a korszak fontos társadalmi és politikai kérdései, illetve azok eszme-ideológiai hátterei is rátalálhatunk. Munkáinak nyelvi és fogalmi apparátusának széles spektruma pedig lehetőséget ad arra, hogy az általa használt retorika fogalmi hátterét, változásait és viszonyítási pontjait értelmezzük.

A téma megértését segíti és Yrjö-Koskinen munkásságának értelmezését jelentősen megkönnyíti a munkámban alaposan kibontott historiográfia elemzés a 3. fejezetben. Nem csak Yrjö-Koskinen személyét érintő történeti munkákat mutatom be e fejezetekben, hanem a finn eszmetörténeti kutatások eddigi eredményeit is. Célom, hogy a lehető legalaposabb módon, a kortársak által megfogalmazott élményekkel kezdve egészen a 21. század történeti munkáival bezárulva összefoglaljam az Yrjö-Koskinent érintő elemzéseket. Igyekszem rávilágítani arra folyamatra, amely a kortársak által elindított nemzeti kultusz és a személy köré épült, a nemzeti eszme letéteményeseivé a fennomán csoportot emelte, és annak vezetőjét, Yrjö-Koskinent az eszmei fundamentumok következetes támogatójává tette. Így lehetett a nemzeti kánon kiindulási pontja maga Yrjö-Koskinen, a „nemzeti történelem atyja”, majd a nemzeti alapon szerveződő politikai párt vezető egyénisége.

---

⁵ Skinner, Quentin (1997) Jelentés és megértés az eszmetörténetben IN: A koramodern politikai eszmetörténet cambridge-i látképe Szerk. Horkay Höcher Ferenc, Tanulmány Kiadó, Pécs, 1997.

2 SZAKIRODALOM ÉS FORRÁSOK

2.1 Módszertani és történelmi szakirodalom

A kutatás kezdetén a legfontosabb feladatomban az Yrjö-Koskinennel foglalkozó szakirodalom megismerését tartottam. ⁶Életrajzi összefoglalást három kötetben adtak ki, amelynek első kötete az 1930-as években „Fiatal Yrjö-Koskinen” címmel jelent meg, amit 1974-ben *Rafael Koskimies* két kötete követett: „Nuijamieheksi luotu Y. S. Yrjö-Koskisen elämä II.” és „Taipuako vai taittua: Yrjö-Koskisen elämä III. 1882-1903.” ⁷ Ezek mellett az életrajzi és a munkássághoz kapcsolódó adatok pontosításában több összefoglalás segített, amelyek közül elsőként kell megemlítenem az Irma Sulkunen által írt monográfiát a Finn Irodalmi Társaság történetéről. ⁸ Az Yrjö-Koskinennel foglalkozó tanulmányok között Pirkko Rommi és Yrjö Blomstedt munkáit emelném ki.

A finn történelmi összefoglalások tanulmányozásakor egészen a két világháború közötti korszakig nyúltam vissza, hogy az egyes történelmi szintézisek állásfoglalásait megismerhessem. Ezek hosszú sorából *Osmo Jussila* és *Matti Klinge* összefoglaló munkáit emelném ki, illetve *Ilkka Liikanen* „fennomán” mozgalommal és eszme-ideológiai jellemzőivel foglalkozó alapos elemzéseit. A nacionalizmussal foglalkozó bőséges szakirodalom áttekintése és rendezése a téma szempontjából időben jelentősen megnövelte a dolgozat elkészítését, viszont sok hasznos szempontot, illetve már korábban kitaposott ösvényt mutatott meg. A modernizáció és a nacionalizmus kapcsolatát a finn történelemben *Ernest Gellner*, *Liah Greenfeld* és *Charles Taylor* munkái alapján vizsgáltam, amelyhez a nemzeti/etnikai közösség identitásképzési folyamatait egy másik irányzat, *Ant-*

---

⁶ CIMO kutatási ösztöndíjaival volt lehetőségem a forrásokat és a téma szakirodalmát összegyűjteni 2004-ben és 2007-ben.

⁷ Suolahti, Gunnar (1933) *Nuori Yrjö-Koskinen* WSOY, Porvoo, 1933.; Koskimies, Rafael (1974a) *Nuijamieheksi luotu. Y. S. Yrjö-Koskisen elämä II.* Helsinki-Porvoo, Otava, WSOY, 1974. (1974b) *Taipuako vai taittua: Yrjö-Koskisen elämä III. 1882-1903* Helsinki-Porvoo, Otava, WSOY, 1974.

⁸ Sulkunen, Irma (2004) *Suomalainen Kirjallisuuden Seura 1831-1892.* Helsinki.

hony D. Smith és *Benedict Andersson* elmeletei adták.⁹ Fontos megemlíteni a nacionalizmus-kutatás két korábbi eredményét is: *Miloslav Hroch*, a nemzeti mozgalmakban három szakaszt megkülönböztető elméletét és *Aira Kemiläinen* a „nemzet” fogalmi meghatározásával és nemzeti identitással foglalkozó alapos elemzéseit.¹⁰ Ezekhez kapcsolódtak a finn eszme-, és fogalomtörténeti kutatások. Az elméleti kérdésekben a finn Markku Hyrkänen, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen, Matti Hyvärinen és Pasi Ihalainen írásait használtam fel, a kontextuális elemzés Quentin Skinner és Dominick LaCapra munkái mellé. Ezek mellett a finn történetírás historigráfiai és sajtótörténeti részét Lars Langren és Päiviö Tommila, illetve Pekka Ahtiainen és Jukka Tervonen összefoglalásából tanulmányoztam.

A forrásanyag három nagyobb részre bontható. A kutatásaimhoz nagy segítséget nyújtottak Yrjö-Koskinen „Nemzeti és társadalmi írásai”, amelyek a szerző csaknem az összes hírlapi cikkét tartalmazzák.¹¹ Azok a cikkek, amelyek ezekben a kötetekben nem szerepelnek, a korszak finn nyelvű sajtóanyagában fellelhetőek, a *Mehiläinenben*, a *Suometarban* az *Uusi Suometarban* és a *Kirjallinen Kuukausilehti*-ben. *Viljo Tervonen* közölte Yrjö-Koskinen levelezését Hunfalvy Pállal, amely a kortárs finn-magyar kapcsolatoknak is értékes darabja, ugyanakkor a dolgozat szempontjából és értékes forrás. J. V. Snellman munkáinak finn nyelvű kiadása elektronikus formában elérhető.¹²

Fontos szerepet kaptak a dolgozat elkészítésében a kortárs folyóiratok napi cikkei, elemzései, amelyek nagytöbbsége digitalizált formában elérhető a Helsinki Egyetem archívumából. Azokat, amelyek még nem kerültek digitalizálásra, a Jyväskylä Egyetem mikrofilmes archívumából kerestem meg, illetve az egyetemi könyvtárban használhattam.¹³ Ezáltal egy széles sprektuma alakult ki

⁹ Gellner, Ernest (1983) *Nations and Nationalism*. Ithaca; Uő. (1981) *Nationalism In: Theory and Society* Vol. 10. ; Uő. (1995) *A nacionalizmus és a komplex társadalmak kétféle kohéziós formája*. In: *Nacionalizmus Eszmék a politikában*. Szerk. Bretter Zoltán és Deák Ágnes. Pécs.; Greenfeld, Liah (1992) *Nationalism: Five Road to Modernity*. Cambridge.; Greenfeld, Liah (1996) *Nationalism and Modernity*. In: *Social Research*. vol. 63. 3-40.

¹⁰ Hroch, Miloslav (1999) *Kansallishistoria ja sen vaihtoehdot modernissa eurooalaisessa historiankirjoituksessa*. HAik 1999/2. 122-131; Uő. (1985) *Social Preconditions of National Revival in Europe*. Cambridge University Press, 1985. Kemiläinen, Aira (1984) *Initiation of the Finnish people into nationalist thinking In: Nationality and nationalism in Italy and Finland from the mid-19th century to 1918*. Szerk. Väisänen Maija, Helsinki, 1984. 105-120. Uő. (1980) *Kansallinen identiteetti IN: Näkökulmia Suomen itsenäisyyteen 1901-1977*. Jyväskylän Yliopiston Historian Laitos. Yleisen historian tutkimuksia 4. Jyväskylä, 1980. Uő. (1999) *Korotettuna kansakuntien joukkoon - 1809-1899*. HAik 1999/2. 102-113. Uő. (1964) *Nationalism: Problems Concerning the Word, the Concept and Classification* Jyväskylä. 1964. Uő. (1993) *Suomalaiset, outo Pohjolan kansa. Rotuteoriat ja kansallinen identiteetti*. Helsinki. 1993. Uő. (1964) *”Nation-sana ja Porvoon valtiopäivien merkitys*. HAik vol. 62. 289-304. Uő. (1965) *Kansallistietoisuuden ja kansa-käsitysten kehitys "nation"- ja "nationalismi"-sanojen valossa*. THArk XVII. 1965. Uő. (1985) *The Idea of Nationalism*. Scandinavian Journal of History 1985.

¹¹ Yrjö-Koskinen, Yrjö Sakari: *Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia I-IV*. Helsinki http://snellman200.fi/kootut_teokset/fi.jsp

¹³ Korábban nem volt még digitalizálva többek között a *Kirjallinen Kuukausilehti*, a *Suometar* lap 'Luonnotar' melléklete. Ezeket 2007-ben a Jyväskylä Egyetem kövtárából kaptam meg.

a kortárs, politikai közéletbe bekapcsolódni vágyó lapoknak, amelyek egyfajta szegmensét adják az általam felállítani kívánt kontextusnak. A források harmadik nagy csoportját alkotják az eddig kiadatlan források: többségében személyes levelek és jegyzetek. Ezeket két levéltárból sikerült megszerezni: a Nemzeti Levéltárból (Kansallisarkisto) és a Finn Irodalmi Társaság Levéltárából Yrjö-Koskinen és Antti Jalavaval, illetve Jaakko Forsmannal folytatott levelezése. E személyes levelezés mellett értékes fejezeteket találtam Yrjö-Koskinennek a magyarságról és a magyar történelemtől írott vázlaiból. Az így összeállt szakirodalmi- és forrásbázis terjedelme és minősége lehetővé tette a disszertáció elkészítését.

2.2 Yrjö-Koskinen munkásságának rendezése

Hírlapi cikkek, politikai és polemizáló írások

Yrjö-Koskinen munkásságának hírlapi, sajtóban megjelent forrászeletét több szempontból lehetséges csoportosítani. Első és egyszerűbb formája a kronologikus csoportosítás, amely a skinneri eszmetörténeti szempontok alapján történő értelmezés alapját adja. Ezáltal pontosan meg tudjuk határozni, hogy a szerző adott korszakban, adott politikai és társadalmi szituációban milyen formában nyilvánult meg. Ehhez a korszak politikai, társadalmi és intellektuális környezetét lehet kontextusként felhasználni. Mivel Yrjö-Koskinen munkásságában csaknem folyamatosnak tekinthető a sajtóanyag, így ebben a szerző munkásságának belső kontextusát is vizsgálni tudjuk, hogy milyen fogalmakat, mikor és milyen értelemben használt. Ezt tekinthetjük a forrásanyag tematikus csoportosításának, amely a kronologikus rendezésen túl a kontextusra támaszkodik.

E forrásanyagnak a csoportosítása több szempontból is problematikus. Elegendő-e, ha *kronologikusan* rendezzük el a cikkeket, követve a szerző és a korszak kérdéseit, vagy szükséges egy *tematikus* rendezési elve(ke)t is találni. Alapvetően *kétféle megközelítést* szeretnék ebben a kérdésben alkalmazni, kapcsolódva a dolgozat módszertani alapjaihoz. Szükség van olyan *tematikus rendezőelvek* felállítására, amelyek alapján meg tudjuk határozni azokat a fogalmakat, amelyek a korszak és Yrjö-Koskinen gondolkodásában meghatározóak voltak. Ezek a rendező elvek azok a *társadalmi, politikai jelenségekben* megtalálható folyamatok és változások, amelyek a kortársak számára a *társadalmi párbeszédben*, a nyilvánosság fórumain felszínre kerültek.

A kutatás szempontjából az egyik legfontosabb forrásbázist Yrjö-Koskinen hírlapi cikkei alkotják. Az általam vizsgált korszakban ezek az írások folyamatosan jelentek meg különböző lapokban. Yrjö-Koskinen ezekben fejtette ki véleményét, ezekben folytatott vitákat. Megjelenésük is rendszeresnek tekinthető. Yrjö-Koskinen ezekben az írásaiban foglalkozott aktuális politikai, társadalmi, kulturális és számos egyéb témával. Időrendi csoportosításuk alapján Yrjö-Koskinen nyilvánosságban való szerepvállalása is világossá válik, valamint azt

is pontosabban meg tudjuk határozni, hogy a milyen közönséghez szólt, milyen retorikai és argumentációs eszközöket használt.

A Suometarban és a Mehiläinenben megjelent írások (1860-1862)

Yrjö-Koskinen munkásságának korai szakaszát adják azok a cikkek, bírálatok, levelek és beszámolók, amelyek 1857 és 1862 között jelentek meg a *Suometar* és a *Mehiläinen* lapokban. E két lap volt a finn nyelvű sajtó meghatározó képviselője az 1850-es évek végén. A Suometart 1847-ben alapította a *Paavo Tikkanen*, mellette jelentős szerepet játszott a lap szerkesztésében a fennomán értelmiség „régí hűségese” képviselőiként említett August Ahlqvist és Rietriikki Polén és Pietari Hannikainen. A lap célja a finn nyelv művelése volt, így elsősorban a finn nyelvű költészet és irodalom jelent meg benne. Radikálisabb jellegű írások is megjelentek Antero Warelius tollából, amelyek a finn nyelvnek az oktatásban való bevezetését követelték, és élesen bírálták a svéd nyelvű bürokráciát. A Suometar a század közepén a finn érzelmű értelmiség legfontosabb finn nyelvű lapja lett. Előfizetőinek száma 1862-ben még 2000 körül volt és nagyrészt a vidéki lakossághoz jutott el. Később a lap nagymértékben veszített támogatottságából, elsősorban a fennomán értelmiség szakadásának következtében. Yrjö-Koskinen Suometarban megjelenő cikkei is elsősorban a finn nyelvhez és a finn nyelvű oktatáshoz kapcsolódtak. Ekkor jelentette meg a nyelv és a nemzetiség kapcsolatáról szóló írását, a finn nyelvnek az oktatásban való bevezetésének jogosságát tárgyaló cikkeit, és hozzászólt a szegénygondozás átalakításának kérdéséhez.

Yrjö-Koskinen nem tartozott a Suometar vezetői, szerkesztői közé. Nem ő határozta meg a lap politikai és társadalmi irányvonalát, ami 1862-től kezdve mind inkább eltért saját maga által felállított céloktól és elképzelésektől. A lapban 1860 után nem is jelentek meg írásai. Ekkor Yrjö-Koskinen a nagyobb önállóságot és bátrabb szóhasználatot is elfogadó Mehiläinenben kezdett publikálni, amely *Rietriikki Polén* lapja volt. Maga a lap is a radikálisabb hangvételt képviselte a finn közéletben. A lapban jelentkezett Yrjö-Koskinen önálló arculatot és irányzatot képviselő fennománia irányzata, amelyben egyszerre polemizált a svéd és a finn nyelvű sajtóval. Ebben a lapban jelentette meg a szegénygondozással foglalkozó elemzésének folytatását és a külföldi utazásának jegyzeteit. A Mehiläinen teret adott Yrjö-Koskinen politikában és a nyilvánosság előtt való megjelenésének, de ő maga is fontosnak tartotta egy önálló lap beindítását.

A Helsingin Uutisetben megjelent cikkek (1862-1863)

Yrjö-Koskinen életében és munkásságában is fontos fejezet volt a *Helsingin Uutiset* lap elindítása. Ebben a lapban jelentkezett elsőként önálló politikai irányzatként az által képviselt fennomán irányzat, amelyben arra törekedett, hogy felvállalja a finn nép politikai képviseletét. Az 1862-1863-ban megjelent lap szerkesztésében Yrjö-Koskinen, *Agathon Meurman* és *Jaakko Forsmann*, Yrjö-Koskinen öccse, vettek részt. Ezt a szűk csoportot nevezték a kortársak az „ifjúfinnek” csoportjának, ezzel is megkülönböztetve őket a svéd nyelvű liberá-

lisoktól és a Suometarhoz tartozó régi fennománoktól. A Helsingin Uutiset nagyrészt a Suometar és más finn nyelvű lapok olvasóinak a megszerzésévet tudott nagyobb előfizetői bázist kialakítani magának, de még ezzel is a kevésbé olvasott finn nyelvű lapok egyike volt. Nagyrészt vidéki előfizetői voltak, Helsinginben viszont a legolvasottabb finn lap lett.

A Helsingin Uutiset egyben a fennomán politikai sajtó megjelenését is jelentette. Yrjö-Koskinen cikkeiben számos politikai kérdést tárgyalt. A politikai és társadalmi szabadság kérdését, a rendi képviselői rendszer átalakításának, reformjának lehetőségét. Olyan finn nemzeti irányzatnak a képviselőt hirdette meg, amelyben, a nép nevében történő politikára helyezte a hangsúlyt. A képviselő és a sajtó nyilvánossága szintén témaként jelentek meg. A Helsingin Uutisetben az Yrjö-Koskinen által írt cikkek adott politikai helyzetben értelmezhetőek. Az 1863-ban összehívott rendi gyűlés és finn nyelv-rendelet mellett fontos kérdésként vetődött fel a helyi önkormányzatok önállóságának kiterjesztése, az állam és az egyház szekularizációja. A korszak külpolitikai eseményei szintén önálló politikai irányvonal kialakítására adtak lehetőséget, amely a fennománok Yrjö-Koskinen által vezetett csoportjának a „oroszbarát” és a skandináv uniót elutasító elképzelésekben kristályosodott ki. A nyelvi nacionalizmus politikai irányzattá erősödése valósult meg a Helsingin Uutiset megjelenésével. Ekkor jelentek meg Yrjö-Koskinennek azok a történetfilozófiai tárgyú írásai is, amelyek a politikai ideológiájának az alapjait és gyökereit mutatják meg. A szabadság és a politikai cselekvőképesség összekapcsolásával az egyén és a közösség viszonyát is igyekezett tisztázni. Az 1863-ban új formában meginduló politikai életbe Yrjö-Koskinen és a Helsingin Uutiset kétségtelenül egyedi hangot és külön politikai irányzatot képviselt. A lap működése mégsem tudott folyamatossá válni, 1864-ben jelent meg utoljára. Hangja és jellege mindenképp egyedi és sajátos volt a korszakban, ami Yrjö-Koskinennek volt köszönhető.

A Suometarban megjelent cikkek (1864-1865)

1863-at követően a Helsingin Uutiset megszűnt, Yrjö-Koskinen pedig mind a politikától mind a közélettől valamelyest visszavonult. Az országgyűlési rend reformjának elindítása kapcsán a Suometarban megjelentetett négy részből álló cikksorozat, amelyben a Szenátus miniszteriális kabinetté való átalakítását tárgyalta. Ebben az elemzésben az Yrjö-Koskinen által képviselt politikai elképzelések és az 1863-ban többször kifejtett ideológiai nézetek kapcsolódtak össze. A miniszteriális felelősség és a rendi gyűlés kétkamarás országgyűlés való átalakításának ilyen részletes tárgyalása Yrjö-Koskinen munkáiban ekkor jelent meg először.

A Suometarban 1865-ben további cikkei jelentek meg, amelyek többségében az akkor kibontakozott iskola-kérdéshez és a finn nyelvű oktatás bevezetéséhez kapcsolódtak. Ezek az írások az 1863 előtti, kevésbé átpolitizált hangvételekhez képest mind határozottabban képviselték az akkor önálló politikai irány-

zattá szerveződő fennomán csoportot. Yrjö-Koskinen pedig mind határozottabban vállalta fel ennek az irányzatnak a vezetését.

A politikai életben való aktív szerepvállalás mellett Yrjö-Koskinen az 1860-as évek közepén kezdett a finn kulturális életben is érvényesülni. A *Finn Irodalmi Társaság* (Suomalainen Kirjallisuuden Seura, 1831) keretein belül ekkor kezdte meg működését a Történelmi Bizottság, majd 1866-tól az önálló Finn Történelmi Társaság, Yrjö-Koskinen mindkettő megszervezésében és irányításában részt vett.

A már korábban is említett szakadás a fennomán értelmiség körében 1865-ben véglegesen bekövetkezett. Ekkor Yrjö-Koskinen és a több fiatal fennomán elhagyta a Suometart és önálló lapot alapított. Ez lett a Kirjallinen Kuukauslehti. Az ifjúfinnek kiválása a lap témaválasztásain is meglátszott. A korábban érdekes és aktuális politikai, társadalmi kérdéseket is merészen értékelő hangnem elveszett. A nyitottság az európai, külpolitikai kérdések iránt is eltűnt, ami arra utal, hogy a lap szerkesztésében és témaválasztásaiban a személyi változások komoly hiátust okoztak. A Suometar ezt követően drasztikusan vesztett előfizetőiből és hamarosan, 1866-ban beszüntette megjelenését.

Kirjallinen Kuukauslehti

Yrjö-Koskinen munkásságának külön fejezetét és gazdag forrásanyagát adják a Kirjallinen Kuukauslehtiben megjelent írások, tanulmányok, politikai vitairatok, recenziók, beszámolók stb. Önmagában is fontos a folyóirat megjelenése a finn politikai életben, mivel az 1860-as évek második felében egy rövid ideig ez a lap képviselte a fennomán irányzatot, egymagában. A lap megjelenésének és működésének nehézségeit Yrjö-Koskinen többször említi levelezésében, ami arra utal, hogy nem egy prosperáló vállalkozásról volt szó. A lap szerkesztésében Yrjö-Koskinen mellett a Helsingin Uutisetben is meghatározó szerepet játszó Jaakko Forssman és Agathon Meurman is részt vett, de mellettük ott találhatjuk a fennomán értelmiség alakjait. A havilapként működő Kirjallinen Kuukauslehti nem tudta betölteni azt a feladatot, amely egy napi, vagy hetente többször megjelenő lap betölt, de fel tudta vállalni a korszak fontos politikai és társadalmi kérdésének tárgyalását.

A Kirjallinen Kuukauslehtiben Yrjö-Koskinentől több mint 140 írás jelent meg. Ezek nagyrészt rövid recenziók és ismertetések, amelyek csaknem minden számban ott találhatóak. Ezek alapján jól be lehet határolni azokat a könyveket, tudományos folyóiratokat, amelyek eljutottak Yrjö-Koskinenhez. Természetesen feltételezhetjük, hogy nem csak ezeket ismerte, de ezek voltak azok, amelyeket az olvasóközönség elé tárt.

A lap kezdetben Yrjö-Koskinen szerkesztésében jelent meg. A megjelenő cikkek és publicisztikák minden bizonnyal az ő ellenőrzésével és jóváhagyásával kerültek a nyilvánosság elé. Később J. V. Calamnius szerkesztette a lapot, vele is állandó levelezésben állt Yrjö-Koskinen. A Kirjallinen Kuukauslehtiről aktuális kérdésekben a színes és változatos állásfoglalásokat képviselt. Ez adódott részben az egyre bővülő repertoárból, amit az egyre népesebb fennomán

értelmiség adott. Yrjö-Koskinen személye és munkássága egyszerre jelentett kapcsolatot a finn kulturális élet intézményei és a finn kulturális elit csoportja között.

A Yrjö-Koskinen által jegyzett publicisztikák és írások is eltérő jelleget mutatnak. Attól függően, hogy mikor jelentek meg, milyen politikai kontextusban. Az 1866-ban megjelent írásai nagyrészt ismertetések és recenziók, amelyek elsősorban történelmi tárgyú munkákat mutattak be. A következő évben, 1867-ben, a rendi gyűlés újabb összeülésekor viszont a paraszti rend képviselőválasztásáról és az akkor tárgyalt új országgyűlési rendről írt. 1868-ban egy hosszabb történelmi tárgyú elemzés a finn törzsek betelepüléséről jelent meg, illetve egy társadalmi elmékedéseket tartalmazó kétrészes. Utóbbi részét képezi Yrjö-Koskinen társadalomról alkotott véleményének és fogalmainak, amelyet részletesen elemzek később.

Az 1869-ben megjelent cikkek között újra *társadalmi és iskolai* kérdésekkel foglalkozik, illetve bekapcsolódott abba a vitába, amely éppen az ő könyve kapcsán indult el a finn történelem értelmezési lehetőségeiről. Az 1870-es évek elején egy hosszabb cikksorozat jelent meg, amelyben Yrjö-Koskinen az Osztrák-Magyar Monarchia nemzetiségi kérdésével foglalkozott. Ennek háttérében a nemzetközi politikai helyzet változása állt. Az 1870-es években meginduló társadalmi és gazdasági változásokat érintette az 1874-ben megjelent munkáskérdéssel foglalkozó cikksorozat. Ezt össze lehet kapcsolni a fennomán értelmiség akkori céljával, a népneveléssel és az oktatási rendszer átalakításának törekvéseivel. Az 1870-es évek közepén Yrjö-Koskinen a finn kulturális elit egyik legbefolyásosabb tagja lett. Mindez a politikában is éreztette hatását. A korszak minden rendi gyűlésén ott volt képviselőként. Az országgyűlés és a rendi alkotmány történelmi áttekintése is ekkor, 1872-ben született meg, amelynek értelmezésében a *kor alkotmányos törekvéseit*, illetve a finn *rendi alkotmány* 1869-es megszilárdulását láthatjuk. Az 1872-es országgyűlés oktatási kérdésekben való eredménytelenségének köszönhetően a fennománok a társadalmi szerveződés útjára léptek. Ekkor alapították a Népművelő Társaságot (1874-75), amelynek feladata a finn nép felvilágosítása és a népművelő irodalom terjesztése volt. Ehhez kapcsolódó cikkeit Yrjö-Koskinen az Uusi Suometarban adta ki. A Finn Irodalmi Társaság elnöki posztját 1874-ben elfoglaló Yrjö-Koskinen 1875-ben a történelmi társaság megnyitóján elmondott „Van-e történelme a finn népnek” című előadását is a Kirjallinen Kuukauslehti közölte. Ezekben az években Yrjö-Koskinen az egyetemes történelem tanszék vezetését is ellátta, előadást tartott a történelmet irányító eszmékről, mint a Helsinki Sándor Egyetem tanára. A megjelenő finn történelmet tárgyaló munkája pedig új fejezetet nyitott a finn történelem értelmezésében. Az évtized végén a finn-orosz politikai viszonyt meghatározó hadkötelezettség kérdése reagált. 1878-ban jelent meg a finn politikai életben mindinkább élesen megjelenő politikai pártszerveződést elemző írása. Az országgyűlésen a papi rendben képviselőként jelenlévő Yrjö-Koskinen több beszéde is fennmaradt, amelyekben az oktatás, a szegénygondozás és a cenzúra kérdéseit érintette. A korszak politikai vitáinak értelmezésében ezek a beszédek fontosak.

Yrjö-Koskinen az 1877-ben írta meg az országgyűlés korábbi működésének összegzését. A cenzúra a cikk megjelenését megtagadta, viszont kéziratban fennmaradt és az 1930-ban megjelent „*Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia*” negyedik kötetében olvashatjuk. A Yrjö-Koskinen által megfogalmazott kritika, a rendek és a kormányzat működésére irányult. Ebben a cikkben élesen bírálta a kormányzat nyelv-politikáját és a rendek eredménytelen ellenzéki működését. E cikket követte a finn pártról szóló hosszabb elemzése, amely a finn politikai élet újabb értelmezésére ad lehetőséget.

Az Uusi Suometarban megjelent cikkek (1869-1880)

A fennomán értelmiség másik fonos orgánuma volt az 1869-ben újrainduló Uusi Suometar. A lapot 1868-ban a *Morgonbladet* lappal együtt alapították, amely így a finn sajtótörténetben a KUM-stratégia néven vált ismertté.¹⁴ Az Uusi Suometar megjelenésének első két évében A. F. Almberg (Antti Jalava), később, 35 éven keresztül Viktor Löfgren szerkesztette. Az Uusi Suometar a finn nyelvű napilapok közül a legnagyobb példányszámot produkálta, és rögtön megjelenésétől kezdve országos lap volt. Az 1880-as években előfizetői háromnegyedét a vidéki megrendelők adták, de még így is majdnem kétezer olvasója volt a fővárosban is. A lap megjelenésének évében elérte a 900 előfizetőt, ami később nagyjából 3000 körül stabilizálódott. Az országgyűlések idején (1877-1878) elérte a 6500 előfizetőt is. A lapban megjelenő vezércikkeket Löfgren mellett Yrjö-Koskinen, Jaakko Forsman és Thiodolf Rein írták. Ezek pontos meghatározása és elválasztása problémás, mivel nem jelölték a szerző személyét. Több olyan téma volt, amelyben Yrjö-Koskinen jelezte, hogy az írás tőle származik.

Az Uusi Suometarban megjelent cikkek száma éppen a fentiek miatt nem túlságosan sok. A pontosan meghatározhatóak az 1870-es évek elején közepén születtek, elsősorban azokhoz a társadalmi folyamatokhoz kapcsolódtak, amelyek az évtized elején kibontakozó gazdasági jelenségeket követték. Az erdőgazdálkodás és a faipar látványos fejlődése és jövedelmezősége által kiváltott folyamatokat Yrjö-Koskinen a társadalmi szolidaritás és az erkölcsi értékek alapján közelítette meg. A népműveléshez kapcsolódó törekvések, amelyek az évtized közepén a Népművelő Társaság megalapításához vezettek, szintén megjelentek különböző cikkekben. A könyvtári hálózat francia mintáját és a népművelés fontosságát elemző cikkek Yrjö-Koskinen az Uusi Suometarban közölte. Ezekről eltekintve viszont legfontosabb fórumának a Kirjallinen Kuukauslehti tartotta.

Yrjö-Koskinen nyelvészeti és nyelvtörténeti munkákat is előszeretettel értékelt. Ebben a tekintetben egyike volt azoknak a finn tudósoknak, akik aktívan szerepet vállaltak a finn nyelv szókincsének és formai jellegének kialakításában és formálásában. Természetesen Yrjö-Koskinen nem volt, és nem is akart nyelv-

¹⁴ A KUM-stratégia arra a három, a fennománok által szerkesztett lapra épült, amelyek az 1860-as évek végén jelentek meg. Rendszeresen, hetente többször megjelenő lapok voltak a finn nyelvű Uusi Suometar és a svéd nyelvű Morgonbladet. Havilapként jelent meg a Kirjallinen Kuukauslehti. Kezdetben mindháromat közösen szerkesztették, később a lapok külön-külön szerkesztőségeket kaptak.

vész lenni, így az ilyen tartalmú munkái is megmaradtak a *nyelvpolitikai állásfoglalás* szintjén. Mindez persze mutatja, hogy milyen szerepet és pozíciót tekintett maga számára elfogadottnak.

A *gazdasági tárgyú* írási közé sorolhatóak azok a recenziók is, amelyekben a finn mezőgazdasággal és iparral foglalkoztak, melyek részben kapcsolódtak az adott politikai helyzetekhez, így az 1876-ban megjelent ezüst-alap bevezetéséről írt publicisztikákat is oda sorolhatjuk. De a takarékoságról vagy a gazdasági élet általános jellemzőit tárgyaló rövidebb publicisztikák is értékes forrásoknak bizonyultak.¹⁵

Yrjö-Koskinen munkásságának több olyan része van, amely önmagában nehezen illeszthető be egy eszmerendszerbe, mivel csak részben kapcsolódtak adott politikai, vagy társadalmi kérdés értelmezéséhez. Ugyanakkor több olyan dokumentummal rendelkezünk, amelyek valamilyen formában a kutatás forrásanyagaiba illeszkednek, ezáltal is bővítve a felhasználható forrásbázist. Ezeknek a rendezése, csoportosítása és elhelyezése adott történeti kontextusban sok szempontból is hasznos lehet. Egyrészt az Yrjö-Koskinen által használt fórumokat tudjuk pontosabban meghatározni, hogy mikor és milyen formában fejtette ki nézeteit a szerző, kik voltak a célcsoport és milyen hatást várhatott a szöveg olvasása után a szerző. Másrészt a különböző fórumokon és a nyilvánosság intézményeiben megjelent írások összekapcsolásával árnyaltabb képet alkothatunk a szöveg és a szerző kapcsolatáról. Adott kontextus, illetve kontextusok egymás mellé állításával a használt fogalmak jelentésének és használatának funkcióit is meghatározhatjuk.

Rikkaudesta, Raha-asioista

Az általam vizsgált szövegek közül sajátos részt képeznek a gazdaságról és pénzügyekről szóló esszék, tanulmányok és hosszabb elemzések. Yrjö-Koskinen a korszakban elsőként nyúlt ehhez a témához, úttörő szerepet vállalva az akkor még igen csak kezdeti stádiumban lévő gazdasági ismeretek közzétételével, ahogy akkor használták, az államgazdaság működésének elemzésével. Egyik ilyen első, angol eredetiből fordított és kiegészített közlése a Richard Whately, *Raha-asioista, kaksikymmentä helppoa lukua, yhteisen kansan ja nuorison hyödyksi*.¹⁶ A kortársak számára is újdonságként ható, az angol kiadásban már több megjelenést megírt „alapmű” a finn fiatalok és a nép egyszerű gyermekeinek szellemi épülését célozta meg. A dolgozat szempontjából különösen fontos szöveg, hiszen 1861-ben alig-alig találunk ehhez hasonló, a nemzetgazdaság, kereskedelem, haszon és tőke viszonyát elemző írást.

Yrjö-Koskinen gazdaságról szóló írása: „*Neljä lyhyttä lukua Rikkaudesta*” címmel 1875-ben jelent meg, a Népművelő Társaság második kiadványaként. A rövid, alig húsz oldalas esszé Yrjö-Koskinen 1870-es éveiben megjelent *társas-*

¹⁵ Kirjallinen Kuukauslehti 1872, 1874.

¹⁶ Richard Whately, *Raha-asioista: kaksikymmentä helppoa lukua, yhteisen kansan ja nuorison hyödyksi*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1861. Eredetiből fordította és átdolgozta Yrjö-Koskinen.

dalmi és *erkölcsi* tárgyú írásainak sorába tartozik. A nagyrészt keresztény etikára épülő alapok mellett a korszak szociális és politikai gazdaságtani elméleteit is figyelembe veszi. Alapjában a tulajdon és a vagyon viszonyát, illetve a vagyonosodás erkölcsi kérdéseit feszegeti, amelyben a társadalom és az egyén viszonya mellett az állam és a társadalom kapcsolata kerülnek elő.

Yrjö-Koskinen e munkáját két fontosabb kontextusban lehet elhelyezni. Egyrészt a finn politikai gondolkodás 19. századi társadalomról és az egyénről folytatott makro-kontextusában, amelyben már a század közepétől kezdve egyre határozottabb formában jelentek meg az egyén és a társadalom felelősségét feszegető gondolatok. Ebben a protestáns etika és a társadalmi szolidaritás párhuzamos tárgyalása alkották a központi kérdéseket. Az 1860-as évek gazdasági és társadalmi reformjai következtében megváltozott vállalkozási lehetőségek és az európai politikai gondolkodás szocialista és kommunista elképzeléseinek a megjelenésével újraértelmezésre kerültek a korábban általánosan elfogadott liberális gazdaság és társadalompolitikai nézetek. Ezt tekinthetjük a „*Gazdagságról*” írt munka közvetlen hátterének, illetve kontextusának.

Ehhez az íráshoz kapcsolódik a *Kirjallinen Kuukauslehtiben* megjelent „*Munkásügy*”¹⁷ című hosszab tanulmány-sorozat. Ebben Yrjö-Koskinen a szocializmus és a finn társadalom viszonyát elemzi, kitér azokra a kérdésekre, amelyek a finn munkásosztály problémáit, mint lehetséges társadalmi csoportot közvetlenül érintették. E két szöveget össze lehet kapcsolni a korábban már említett „társadalmi elmélkedéseket” adó munkákkal, amelyeket Yrjö-Koskinen 1869-ben írt meg. További kontextust adnak ehhez a *Kirjallinen Kuukauslehtiben* megjelent „Szocializmus” és az új társadalomelméleteket tárgyaló publicisztikák, amelyhez az *Uusi Suometarban* is kapcsolódtak publicisztikák.

Yrjö-Koskinen gazdagságról írt esszéje a népművelő társaság kiadványaként egy országos hálózatban került terjesztésre. Mindez azt jelentette, hogy az 1875-ben több mint 2600 taggal rendelkező társaság által a Nagyhercegség majd minden részére eljutott a kiadvány.

Naplók, feljegyzések, utazási jegyzetek, utazási beszámolók

A Visszaemlékezéseket Yrjö-Koskinen 1881-ben írta meg. Ekkor kapta meg a szenátori kinevezését. Alkalmat a számvetésre és az addigi munkásságának értékelésére a politikai fórumokon való szerepének megváltozása adott. A Visszaemlékezések rövid értékelésnek tekinthető, amelyben Yrjö-Koskinen személyét és szerepét helyezte el a korszakban. Fontosnak azért tekinthető ez a jegyzet, mivel az akkor már hosszú évtizedek óta aktív nyilvános és politikai szerepet vállaló Yrjö-Koskinen szempontját ismerhetjük meg belőle.

Külön kell említeni az Yrjö-Koskinen által készített utazási naplókat és feljegyzéseket. Az általam vizsgált korszakban Yrjö-Koskinen több nagyobb külföldi utazást is tett, amelyekről rendszeres és alapos feljegyzéseket készített.

¹⁷ Työweän-seikka I-III., Kirjallinen Kuukausilehti 1874:1, 4, 8.

Az első ilyen utazása 1860-61-ben volt, amikor egy nagyobb kutatási körutat tett. A Svéd Királyságot, Németországot, Franciaországot és Angliát érintő utazása során Yrjö-Koskinen elsősorban levéltárak és tudományos intézmények megismerését tartotta szem előtt. Viszont ekkor készültek el az első fontosabb leíró elemzései, amelyekben a svéd és a francia parlament működését írta le. Számos fontos korabeli jellegzetességet, az utazási szokásokat, természeti és gazdasági adottságokat is igyekezett naplójában feljegyezni. Erről az utazásról jelentek meg levelei a Mehiläinenben.¹⁸

Szintén fontos utazási élményt adott számára az 1867-ben tett baltikumi körutazás, amikor az észti és a lív területeket járta be. Az erről az utazásról készített jegyzeteit nem jelentette meg a nyilvánosság előtt, de annak több oka is lehetett. Az ekkor tapasztalt nemzetiségi elnyomást, amit az orosz hivatalok az észtekkel és a lívekkel szemben alkalmaztak, Yrjö-Koskinen élesen bírálta. Jegyzeteiben és magánleveleiben véleménye nem kapott volna teret a sajtóban. Ugyanakkor ebben a jegyzetben nem találunk hosszabb leíró elemzéseket, inkább jellemezte a rövid, emlékeztető jellegű vázlat.

Magánlevelezés

A forrásbázis egyik meghatározó elemét alkotják Yrjö-Koskinen magánlevelei. Ezek közül ki kell emelni azokat, amelyek valóban tartalmaztak a téma szempontjából releváns információkat, kapcsolódtak az adott politikai és társadalmi folyamatokhoz. Mivel a személyes kapcsolatok és a politikai kérdések nem minden esetben mosódtak össze, így ezt a forrásbázist nagyfokú óvatossággal és általában kiegészítő jelleggel használom. Ugyanakkor nem elhanyagolható szempontok és kontextuális alapot képeznek bizonyos levelezések. Az alábbiakban azt a három fontos partnerét szeretném kiemelni, akikkel Yrjö-Koskinennek az általam vizsgált korszakban rendszeres levelezése, személyes kapcsolata volt. Ezekből kiderülhet, hogy milyen mértékben hasznosíthatóak a személyes levelezések darabjai.

Yrjö-Koskinen 1865-ben került kapcsolatba Hunfalvy Pállal, aki akkor a magyar finnugrisztika és a finnugor népekkel foglalkozó néprajz elismert képviselője volt. A kapcsolatfelvétel Yrjö-Koskinen 1862-ben megírt doktori értekezése volt, amely az egyetemes történelmi professzori állásért készített el. Hunfalvy nagyra értékelte a fiatal Yrjö-Koskinen munkáját. Yrjö-Koskinen, mint a finn értelmiség tagja megtisztelőnek és hasznosnak tekintette ezt a levelezést, és igyekezett is kihasználni a benne rejlő lehetőségeket. A levelezés során egy barátság is kialakult, amit Hunfalvy 1869-es utazás is megerősített. Az utolsó levélváltás 1874-ben volt, ezt követően több levélről nincs tudomásunk.

A levelezés több mint tíz évig tartott. Ez alatt az idő alatt több levélváltásra került sor, változó témaválasztásokkal. Yrjö-Koskinen és Hunfalvy megtalálták a közös hangot a finn és a magyar kultúrtörténet és a nemzeti küldetés meghatározásában, de a nemzetiségi kérdésben és a magyar nemzetiségi politikában eltérő álláspontot képviseltek. Yrjö-Koskinen nagyra értékelte a magyar

¹⁸ Mehiläinen 1860, 1861. Kirjeitä Ulkomailta I-VII.

politikai kultúrát és az évszázados társadalmi szabadság intézményeit. A magyar történelmi állam létezését és folyamatos fennmaradását is annak zálogának tekintette, hogy a közép-európai térség egyik vezetőjévé válhat a magyarság. Különös figyelmet szenteltek az Osztrák-Magyar Monarchia nemzetiségi kérdésének, amit szorosán összekapcsoltak a szláv népek nemzetiségi mozgalmakkal.

A levelezés érdekes, de a témánk szempontjából elhagyható epizódokat is tartalmazott, mint az Yrjö-Koskinen által jegyzett Finn nép történetének kiadása német nyelven.

Összességében e levelezés fontos Yrjö-Koskinen magyarságról és a finn-magyar kapcsolatok érékelésének szempontjából, és értékes adalékokat találhatunk benne a magyar történelem megítélésének értékeléséhez.

Yrjö-Koskinen magánlevelezéséből szintén fontos részét képezik az 1870-es évek közepéről megmaradt, Antti Jalavával folytatott levelek. Ezek nagyrészt Jalva magyarországi utazása alkalmával váltott levelek, amelyek 1874-75-ben születtek. Jalava Osztrák-Magyar Monarchiában tett tanulmányútja alkalmával nem csak Yrjö-Koskinennek, hanem az Uusi Suometarnak is rendszeresen küldött beszámolókat, amelyekből később összeállította az Unkarin maa ja kansa kötetet. A levelezés tartalma Yrjö-Koskinentől Jalavának küldött négy és a Jalava által küldött nyolc levélből áll. A látszólag kevés forrásanyag azonban értékes kiegészítéseket tartalmaz a Kirjallinen Kuukauslehtiben megjelent Itävalta-Unkari cikksorozat elemzéséhez. Ebben a levelezésben, csakúgy, mint a Hunfalvy Pállal folytatott levelekben, jelent meg Yrjö-Koskinen magyarokról és a szláv népekről alkotott nézeteinek tömör vázlata. Hangsúlyozott témaként a nemzetiségi törekvések és az államalkotás feltételeit említhetjük, amelyek a korszak külpolitikai értelmezésében is megjelentek. Nem csak a nemzetiség és a nemzet foglaimainak makro-szintű vizsgálatában, hanem az 1870-es években felszínre kerülő nemzetiségi ellentétek mikro-szintű elemzésében is fontos adalékokat tartalmaznak e levelek.

3 A FINN TÖRTÉNETÍRÁS YRJÖ-KOSKINEN-KÉPE

Yrjö-Koskinen személye a finn történetírásban összekapcsolódott a *fennomán* eszmével. Azzal a kulturális és politikai irányzattal, amelyet a 19. századi finn történelemben nacionalista irányzatként lehet meghatározni. Hozzá kapcsolódott a finn nyelv emancipációja és a finn nyelvű irodalom megteremtésének programja, továbbá a finn társadalom felemelkedése az oktatás és a gazdaság korszerűsítésével. Yrjö-Koskinen és a korszak meghatározó társadalmi és politikai folyamatai egymás mellé állításával született meg a nacionalista politikus és történetíró képe, amelyek jellemzőek a finn történetírásban. A téma pontosabb megértéséhez és lokalizálásához a finn történetírásban megjelent „Yrjö-Koskinen-kép” egyes elemeit kell megvizsgálnunk.

A historiográfia segítséget nyújthat annak a történetírói „kánonnak” a bemutatásában, amelynek megteremtésében és folytonosságában kisebb-nagyobb értelmezési különbségek, és azok körül keletkező vitákat leszámítva nem látszik nagyobb törés. Ennek már akkor megmutatkoztak az első jelei, amikor Yrjö-Koskinen halálakor, 1903-ban **K. F. Ignatius** a *Valvoja-Aika* lapban megírta megemlékezését.¹⁹ Yrjö-Koskinen lett az a „fennomán politikus”, aki a nemzetért és a hazáért mindent megtett, munkássága egyszerre jelentette a finn történetírás és a politikai gondolkodás kifinomult formájának kezdetét. Váltak-e ezek az elemek az eltelt egy évszázad során?

A történetírás természetesen többre volt kíváncsi és többet is mutatott meg Yrjö-Koskinenből. A témaválasztás azonban nem sokat változott. Egészen a múlt század utolsó harmadáig, a finn történelem „autonómia korszaka” nem a XVIII. század történelmének folytatása volt, hanem a független Finnország előtörténete.²⁰ A „nemzeti ébredés” és az abban szerepet vállaló történelmi „nagy alakok” – köztük Yrjö-Koskinen is – történeti megismerésében a politikai függetlenség felé való törekvést látták, kevés figyelmet fordítva a történelmi idő és megismerés korabeli értelmezésének. A finn nemzeti mozgalom idealizált ábrázolásához hozzárendelt nyelvi emancipációért folytatott küzdelem, amely szük-

¹⁹ K. F. Ignatius (1903) Yrjö-Koskinen *Valvoja-Aika*, 1903. 569-587.

²⁰ Ylikangas (1986) 125.

ségszerűen kapott ideológiai tartalmat, a svéd és a finn nyelvet beszélők ellentétét is magában hordozta, és egyszerre kellett, hogy jelentsen kulturális és társadalmi összeütközéseket. A nagy történeti összefoglalások ennek a képnek a megteremtésében és fenntartásában jelentős szerepet vállaltak. Az alábbiakban azokat a történelmi összefoglalásokat vizsgálom meg, amelyek egy-egy korszakhatárt jelentettek a finn történetírásban és a „kánon” elemeit alkotják.

A két világháború közötti korszak jelentős lépéseket tett a finn nemzeti mozgalom karakterének és történeti megítélésének kialakításában. A filozófiatörténet és a történettudomány képviselői, annak szellemében értékelték az 1800-as években végbement társadalmi, politikai és gazdasági változásokat, amilyen mértékben azok a nemzeti önállóság felé mutattak. A nemzet lelki és szellemi fejlődését folyamatosnak tekintették, amelyben azt kellett megfejteni, ki milyen mértékben ismerte fel ezt a feladatot és segítette megvalósulását. A finn kultúrtörténet első nagy összefoglalásában²¹ a kultúra definíciója széles perspektívában jelent meg. Az anyagi és a szellemi kultúra különböző jelenségei a gazdasági és a társadalmi élet majd minden területét érintették, a tudományok, művészetek és a vallás jellemzőit is felvéve a széles skálába. Célja volt a finn történelemről teljen képet adni. A sorozat magában hordozza a két világháború közötti – elsősorban a polgárháború okozta társadalmi trauma – történetírás jegyeit. Az Eino Jutikkala által képviselt forráskritika és a társadalomtörténeti irányzat a finn történelemben nem a spekulációra épülő elméleteket és a mitikus múltból „előhalászott” történelmi emlékeket helyezte előtérbe, hanem a középkori és az újkori történelem kutatásával feltárt realitásokat²² Az **Aarne Anttila** által jegyzett „*Nemzeti ébredés és nyelvoharc*” fejezet²³ a 19. századi hagyománynak a továbbélését mutatja. Anttila a nemzeti ébredést a két nagy szakaszra osztja: az első a 19. század második évtizedének végén, a Turku Akadémia romantikus körének, az Aurora-társaság tagjainak tevékenységére koncentrált, a második J. V. Snellman 1840-es években Kuopióban végzett munkáját elemzi. Mindkettőnek a célja a finn nyelv és a finn nyelvű kultúra felemelése volt, amely a nemzeti szellem kibontakozásában valósulhatott meg. Anttila történetírásában a svéd kultúrát és nyelvet a művelt rétegek csak átvették, de kellő figyelemmel és munkával a finn nyelvet újra megszerezhetik. Ennek pedig az alapja az, hogy nem a nép van az értelmiségért, hanem éppen fordítva, az értelmiség a népért. Az értelmiség (*sivisyneinstö*) „*elsvédese*” – ahogyan Anttila írja – a nemzeti ébredésnek volt a következménye, ezzel a finn nemzeti eszmét

²¹ Suomen kulttuurihistoria I-IV. Szerk. Gunnar Suolahti, Väinö Voionmaa, Eino Jutikkala. Gummerus, Jyväskylä, 1933-1936. A negyedik kötet foglalja a 19. század történetével: Suomen kulttuurihistoria IV. Industrialismin ja kansallisen nousun aika. Az általunk vizsgált kérdéshez: **Aarne Anttila**: Kansallinen herääminen ja kielitaistelu im. pp. 363-442. Anttila a nemzeti ébredést egy olyan folyamatnak tekintette, amely jól rekonstruálható, a finn történelemben is megtalálhatóak az egyes korokban azok az emberek (tudósok, politikusok), akik hozzájárultak annak kibontakozásához. Ennek bizonyítását és a források összegyűjtését is elvégezte: Anttila, Aarne (1929) Arwidssonista Snellmaniin: kansallisia kirjoitelmia vuosilta 1817-44. SKS, Helsinki, 1929.

²² Vö. Tommila (1989) 164, 257, 258. Ahtiainen-Tervonen (1996) 66, 93-95.

²³ Aarne Anttila (1892-1952) irodalomtörténész. A két világháború közötti irodalomtörténet-kutatás egyik jelentős alakja. Tommila (1989) 198.

(*suomalaisuus*) olyan létező, a történelem menetét és a nemzeti fejlődést meghatározó jelenségnek írja le, amely a kortársak gondolkodását irányította és meghatározta. A korban kibontakozó politikai küzdelmek okait a létező nyelvi különbségekben látta, amely a pártok szerveződését is meghatározta. A korszak legfontosabb kérdése, a nyelv-kérdés a pártok köré szerveződött politikai csoportok küzdelmében dőlt el. Yrjö-Koskint, mint a finn párt vezetőjét mutatja be, akiből J. V. Snellman 1863-as szenátorrá való kinevezése után, lett a finn csoport vezetője. Az 1860-70-es éveket úgy ábrázolja, mint amikor már kialakultak azok a politikai csoportok, egy-egy ideológia köré szerveződő politikai pártok. Anttila koncepciója annak a bizonyítása köré fonódott, hogy a finn nemzeti ébredés a 19. század kezdetén megjelent, majd egyre határozottabb formát öltött. Gyökerei a napóleoni háborúban a német idealista filozófián nevelkedett generációnak a szellemiségéből erednek, amelyek az idegen hatalom ellen saját nemzetének felemelkedéséért küzdött.²⁴ A nemzeti érzést a 19. század jelenségének tekinti, amelynek előzményei finn történelemben a XVIII. század gondolkodóinak a népi kultúra iránti érdeklődésével kezdődött el. Ezzel egy olyan fontos alaptételt fektetett le, amely hosszú ideig tartotta magát a finn történetírásban. A sorozat szerteágazó, részletes kultúrtörténeti jellege mellett még egy fontos jellemzője volt, az egészét áthatotta egy mély nemzeti gondolat.

Mikko Juva *Suomen Kansan Historia* sorozatában a „Nemzeti ébredés” című kötet a 19. század, az autonómia korának alapos összefoglalását adja.²⁵ A nemzeti ébredés Snellman nyelvi és társadalmi reformot megfogalmazó cikkeivel kezdődött, amely aztán az 1860-as évek finn nyelvi emancipációját és a paraszti társadalmi réteg felemelkedését fedte le. Yrjö-Koskinen ebben a harcban a snellmani hagyománynak az örököse és továbbvivője, személye és munkássága a Juva által történelmi fejlődés vonalának tekintett nemzeti ébredés megtestesítője, amely végül megvalósult, a független nemzet-államban elérte célját, viszont addig számos ellenállást kellett legyőznie. A Yrjö-Koskinen által képviselt fennománia Juva számára a finn nép, a társadalom többségét adó parasztság számára az egyetlen járható út volt. A nemzeti ébredés eszmei útelágazásai, a „rég, hűség fennománok”, az ifjúfinnek, majd az 1870-es évek elején megjelenő svékománok a finn társadalom polarizációját, egymással szembenálló, érdekeket és értékeket képviselő csoportjait jelenítették meg. Yrjö-Koskinen személye ennek a küzdelemnek a gyújtópontjában állt, aki képes volt olyan programot megfogalmazni, amely mögé a paraszti társadalom többségét fel lehetett sorakoztatni.

Az 1966-ban először megjelenő „*Suomen historia*” **Eino Jutikkala** és **Kauko Pirinen** által írt kötetben a fennomán mozgalom és Yrjö-Koskinen a finn identitás, a finnség (*suomalaisuus*) részeként jelent meg. A nyelvi megosztottságot a társadalmi ellentétekkel azonosították, amely így újra elsődleges aspektusát adta a finn nemzeti ébredésnek. A „kettéosztott társadalom” (*kaksijakoinen yhteiskunta*) finnesedésének folyamatában a 19. század első évtizedeiben az ér-

²⁴ Anttila (1936) 369.

²⁵ Juva, Mikko (1966) *Suomen kansan historia* IV. Kansallinen herääminen. Otava, Keuruu, 1966.

telmiség által felismert – a német romantikában gyökerező – nép lett a hívó szó, annak tudatosulása, hogy Finnország csak akkor képes nemzet-állammá válni, ha a finn nyelv hivatalossá válik, és a finn kultúra ezen a nyelven születik.²⁶A *nemzeti eszme*²⁷ egy lineárisan beazonosítható eszmemefolyamként jelenik meg, amelynek képviselői, A. I. Arwidsson, J. V. Snellman képviseltek, akik nehézségek árán is, de előre vitték a nemzet ügyét. A századközép eszmei irányzatait, a liberalizmust, a svéd, és a finn nemzeti eszmét, egymással versengő csoportok ideológiai jegyeiként határozták meg. Yrjö-Koskint, mint a fennomán mozgalom vezetőjét láthatjuk, akinek személye és szerepe a finn politikai életben inkább az 1880-as években lesz meghatározó, akkor is az iskola-rendszer erőteljes támogatójaként fejt ki eredményes tevékenységet – szenátorként. Jutikkala erős társadalomtörténeti irányultsága a finn társadalomban végbemenő változásokra koncentrált, a paraszti és a nemesi társadalmi csoportok átalakulásában szerepet játszó ideológiák kevésbé voltak súlyozottak.

Az 1980-as évek elején megjelenő újabb finn kultúrtörténet már egészen más nézőpontból közelíti meg a fennomániát és Yrjö-Koskint személyét.²⁸Az új nézőpontok a sajtótörténet, az eszmetörténet, a gazdaság- és társadalomtörténet elért eredményeire támaszkodtak, ugyanakkor már nem jellemzi a sorozatot a 30-as években kiadott kultúrtörténet részletessége, nagyobb súlyt kapnak a magas kultúra, a tudomány, a művészetek (színház, zene, építészet, milió és szokások stb.) és az egyetemi élet bemutatásai. A fennománia, és a hozzá kapcsolható eszmei-ideológiai kérdések is új értelmezést kaptak. Az általunk vizsgált kérdések is átértékelésre kerültek.²⁹A krími-háborút követő liberális politika a fentről szervezett reformok megnyilvánulása volt, amelyben a finn politikai elit is aktívan kivette a részét. A liberális eszme támogatóinak céljait az 1860-as években az uralkodó, és annak környezete is látványos engedelményekkel, a gazdasági és a kulturális életet liberalizáló törvényekkel valósította meg, úgy, hogy a finn társadalomban magának a liberalizmusnak nem volt jelentős támogatottsága. Az oktatási-, közigazgatási-, egyházi-, adó-reformokat a liberális értelmiség a sajtón keresztül is támogatta, miközben éles vitákra is sor került a fennománokkal. Az ellentétek elsősorban a finn nyelv és a finn nyelvű iskolák

²⁶ „Suomi saattoi olla kansallinen valtio vain jos virallisena kielenä on suomi ja että Suomessa luova kulttuuritoiminta oli mahdollinen vain suomen kielellä.” Jutikkala-Pirinen (1999) 276.

²⁷ A nemzeti eszme, mint a legfőbb gondolat jelenik meg a történelem menetében. A győzelme, a nemzeti függetlenség elérése, akadályok legyőzését jelentette. Jutikkala-Pirinen (1999) 281.

²⁸ Suomen kulttuurihistoria 1-3. Szerk. Päiviö Tommila, Aimo Reitala, Veikko Kallio. WSOY, Porvoo, 1979-82. A sorozat második kötete foglalkozik az autonómia korával. A szerzők között találjuk többek között Matti Klinget, Päiviö Tommilat, Martti Ruutu. Az 1800-as évek nemzeti mozgalmának és a nacionalizmus kérdésének megközelítésében a szerzők igyekeztek árnyaltabban fogalmazni. Martti Ruutu, aki a fennomán ideológia mellett a korszak más eszmeáramlataival is foglalkozik, a fogalmak tisztázását végzi el először. Matti Klinge pedig a „nemzeti azonosságot” nem egyszerűen egy eszmei-ideológiai kérdésként közelíti meg, hanem a társadalom és a nemzet csoportjait egymáshoz kapcsoló és egymástól elhatároló kulturális, történeti és geopolitikai szempontokat is bevon a vizsgálatba.

²⁹ Ruutu, Martti (1980) Kulttuurikehityksen yleislinjat IN: Suomen kulttuurihistoria 2. Szerk. Päiviö Tommila, Aimo Reitala, Veikko Kallio. WSOY, Porvoo, 1980. 65-134.

körül bontakoztak ki, de a politikai fórumok megnyílásával a társadalmi reformokat egymástól eltérően elképzelő, épphogy megszülető csoportok szembenállása is megjelent. A „szabadelvű kultúrpolitika” keretei között a finn értelmiség, az egyetemi elit és a gazdasági élet meghatározói is eredményeket tudtak elérni. Ennek a korszaknak a lezárását jelenti az 1870-es évek visszarendeződése, amely cári politikai irányvonal visszafordulásával esett egybe. A nemzeti eszmét (*kansallisuusaate*) is árnyaltabb megközelítés jellemzi. A *nacionalizmus* megfelelőjének fordítja, amit két értelemben lehet használni. Egyrészt egy politikai mozgalom, másrészt egy eszmerendszer, amit a finn nyelvben egy erős pejoratív tartalom jellemez. Ahhoz, hogy a félreértéseket elkerüljük, a fennomán eszmében is szükséges korszakokat, képviselőket és irányzatokat megkülönböztetni.³⁰ Így válik szét a korábban egységesnek tekintett fennománia a Snellman által képviselt „nemzeti megújulás” (*kansallinen uudistus*) gondolatára, majd az 1860-as években további csoportok és irányzatok bontják ki zászlajukat. Az 1863-as rendi gyűlés a finn pártszervezés kezdetét jelentette, ami egyben a politikai tevékenység megjelenését hozta meg a fennománoknak, ami szakadást is eredményezett. Yrjö-Koskinen személye ebben a fordulatban **Martti Ruutu** értelmezésében különösen fontos volt. A snellmani gondolatokat a mélyen magába szívó Yrjö-Koskinen engesztelhetetlenül követelte azok megvalósítását, elutasítva minden együttműködést saját (a Suometar lap köré csoportosuló „rég, hűség” fennománok) eszmetársaival és a liberálisokkal.³¹ Ruutu szerint Yrjö-Koskinen azt a Snellman által megfogalmazott nemzeti eszmét képviselte, amelyben a nemzetiséget (*kansallisuus*) a nép saját szokásaiban, törvényeiben megjelenő tudatosság és az *egységes nyelven* megteremtett nemzeti kultúra határozza meg. A politikai küzdelmek sajtóban vívott csatáiban és a kulturális élet meghatározó intézményeiben végül az Yrjö-Koskineni fennománok hegemoniája érvényesült. Ruutu elemzésében a fennomán eszme szétválását és irányzatokra szakadását mindenképpen ki kell emelni, ezáltal szakítani kell azzal a korábbi szemlélettel, hogy a finn nemzeti ideológia, mint egységes és megbonthatatlan „eszme” jelent volna meg a 19. században.³² Ennek bizonyítékai az 1880-ban színre lépő Valvoja-csoport, vagy az egyetemi ifjúság körében szerveződő radikális KPT-csoport. Ruutu is igyekszik előadásában az eseménytörténetek követni, így fokozatosan bontakozik ki az „ifjúfinnek” csoportjából „rég-finnek” (*vanhasuomalainen*) pártszervezetté váló Yrjö-Koskineni-ideológia néhány eleme, de sokkal inkább jellemző marad a kronológia.

A finn történetírásban, csakúgy, mint az eszmetörténet kutatásban **Pirkko Rommi** volt az, aki Yrjö-Koskinen munkásságát, politikai pályájának a Szenátusban eltöltött éveit a korábbi kutatásokhoz képes a legalaposabban vizsgálta, és egyben a fennomán mozgalom kibontakozásának társadalmi hátterét is ku-

³⁰ Ruutu (1980) 86.

³¹ A „rég, hűség” (*vanhat, rehelliset*) kifejezés abból adódik, hogy az ezzel a névvel illetett Paavo Tikkanen, August Ahlqvist, Rietrikki Polén a svéd kultúrát olyan értéknek tekintette, amely továbbra is megőrzendő, ezáltal fenn lehet tartani az évszázados együttélés során szerzett baráti/testvéri viszonyt.

³² Ruutu (1980) 92.

tatta.³³Rommi részt vett az 1980-as években megjelent újabb nagy finn történelmi összefoglalás megírásában, amelyben a 19. század politikai jegyeinek és ideológiáinak jellemzőit tárta fel.³⁴Korábbi kutatásaira támaszkodva Yrjö-Koskinent – Ruutuhoz hasonlóan – radikális politikusnak ábrázolja, aki Snellmanhoz, és a fennomán tábor más csoportjaihoz képest is radikális társadalmi fordulatot követelt. Yrjö-Koskinen az 1863-as önálló lapindítással és a liberális csoporttal szembeni határozott és elutasító fellépésével egyből kivívta magának a vezető pozíciót a fennománok között. A későbbi „rég, hűségesekek” csoportjával bekövetkező ideológiai szakítás okait Rommi egyértelműen a Svéd Királysághoz való viszonyban és a finn nyelv emancipációjának mibenlétében látja. Yrjö-Koskinen határozott: „Elszakadni a svédektől!” álláspontja a fiatal liberálisok „Elszakadni az oroszoktól!” visszafordítása volt – állítja Rommi. A Yrjö-Koskinenről alkotott képben erős nyomait lehet megtalálni a finn-orosz politikai kapcsolatok kiemelt kezelésének, illetve a fennománia társadalmi mozgalommá szerveződésének hangsúlyozásának, amelynek természetét és jellegét a fennománok kormányzattal szembeni ellenállásaként mutatja be. Az egymással ütköző eszmeáramlatok közül a fennománok kulturális irányzatait emeli ki, amelyben Yrjö-Koskinen és A. Ahlqvist, valamint a finn történelem értelmezéséről Yrjö-Koskinen és Estlander között bontakozott ki. Mindkettő szorosan kapcsolódott a svéd kultúrához és a közös történelmi múlt megítéléséhez. A fennománok politikai mozgalommá szerveződése a finn, és részben a svéd nyelvű sajtó országos megszervezéshez kapcsolódott, így a formálódó csoportokat kezdeti fázisukban „hírlapi-pártoknak” nevezi. Így válik értelmezhetővé a korszak, az 1860-70-es évek politikai irányzatainak besorolása: a liberális csoport a Helsingfors Dagblad, a fennománok „rég, hűségesekek” csoportja a Suometar, a radikális „jungfennománok” 1863-ban a Helsingin Uutiset, majd az 1860-as évek második felétől a Kirjallinen Kuukauslehti és az Uusi Suometar köré szerveződnek.³⁵Rommi a fennomán eszme és mozgalom újraértelmezését végezte el, amely a korszak politikai és társadalmi, kulturális közegében, kontextusába helyezte és határozta meg az egyes ideológiákat. Ehhez hasonló törekvések jelentkeztek a szociológia irányából, amely a társadalmi tömegmozgalmak identitásformáló karakterét, szociális összetételét, az egyes társadalmi rétegekre jellemző gondolkodásmódokat és cselekvési szokásokat mutat be.

Az 1990-es években **Matti Klinge** „*Keisarin Suomi*” monográfiája újabb értelmezési kereteket kínált.³⁶Klinge, aki a finn társadalom-, kultúra-, és eszme-

³³ Rommi, Pirkko (1964) Myöntyväisyysuuntauksen hahmottuminen Yrjö-Koskisen ja suomalaisen puolueen toimintalinjaksi. 1964. Historiallisia Tutkimuksia, LXVIII. SHS, Helsinki, 1964. Uő. (1975) Fennomanian "liikekannallepano" 1870-luvulla THArk 28. 1973. Uő. és Halila, Aimo (1986) Suurten uudistusten kausi IN: Suomen historia 5. Kansallisen heräämisen aika. Szerk. Paula Avikainen – Erkki Pärssinen, Weilin+Göös, Espoo, 1986. 169-327. Uő. (1980) Yrjö-Koskinen fennomaanisena poliitiikkona HAIK 1980/2. 301-314. Uő. és Pohls, Maritta (1989) Poliittisen fennomanian synty ja nousu. In: Herää Suomi Suomalaisuus-liikkeen historia. Szerk. Tommila, Päiviö, Jyväskylä 1989.

³⁴ Suomen historia 1-8. Szerk. Paula Avikainen – Erkki Pärssinen, Weilin+Göös, Espoo, 1984-1988.

³⁵ Rommi (1986) 245-248.

³⁶ Klinge, Matti: Keisarin Suomi. Juva, 1997.

történetben egyaránt egyéni megközelítésekkel rendelkezett, részt vett az 1980-as, 2000-es években megjelent finn kultúrtörténeti sorozatok elkészítésében is.³⁷Yrjö-Koskinent, akárcsak a fennomán mozgalmat a korszak politikai, kulturális és társadalmi viszonyaiba ágyazva mutatta be, de vizsgálódásának középpontjában a politikai események állnak. Klinge megközelítésimódja az európai és a finn történelem egymással párhuzamos tárgyalásának bevezetése, kihangsúlyozva ezzel, hogy a hatalmi centrum, a cár és az Orosz Birodalom bel- és külpolitikai döntései a legtöbb esetben az európai politikai, gazdasági relációkban értelmezhetőek. Ezzel mintegy kiragadja a finn történelmet a belső értelmezési keretei közül, és európai dimenziókba helyezi. Ennek eredményeként a fennomániát és Yrjö-Koskinen munkáit is az európai eszmeáramlatok analógiájára értelmezi, a finn konzervativizmus előfutárát látja benne, majd az 1870-es években a német katedra-szocializmus tanainak átvevőjét. Klinge ugyanakkor egy olyan alapos kultúrtörténeti korrajzot rajzolt meg, amelyben a kultúra és a politika, a társadalmi változások és az eszmei áramlatok küzdelme virtuóz módon jelenik meg. Ebben a színes képben a fennomán Yrjö-Koskinen és az általa képviselt eszme csupán egy árnyalat.

Az újabb kiadott történeti összefoglalások³⁸Yrjö-Koskinent és a fennomán mozgalmat lényegét abban látják, hogy a finn nyelvi emancipáció mellett a fennománok legfontosabb társadalmi elképzelése az volt, hogy az oktatás finn nyelvűvé tételével, a paraszti réteg műveltségének emelésével egy finn érzelmű értelmiséget akartak megteremteni. Ez az „egy nyelv, egy gondolat” a snellmani társadalmi reform megvalósításának radikális változata volt. A fennomán eszme a finn társadalom reformjának gondolatává lett. A történettudomány pedig felhasználta a társadalomtudományok, elsősorban a szociológia 1980-90-es években megszülető egyre meggyőzőbb eredményeit. A társadalmi folyamatok átfogó elemzése lett a kutatás iránya, ezzel a „csoporttudat”, „osztálytudat” kategóriái a „nemzet” helyébe léptek.

³⁷ Uő. (1980) Poliittisen ja kulttuurisen Suomen muodostaminen IN: Suomen kulttuurihistoria II. Autonomian akia. Szerk. Päiviö Tommila, Aimo Reitala, Veikko Kallio. Porvoo-Helsinki-Juva, WSOY. 1980. 11-41.; Uő. (2002) Suuriruhtinaskunnan aatemaailmasto. IN: Suomen kulttuurihistoria 2. Tunne ja tieto. Tammi, Helsinki, 2002. 232-266. Klinge munkásságának fontos részét képezik a nagyhercegség korának eszmetörténeti kutatása. Számos kisebb kötetet publikált, amelyek a kormányzat, a finn nemzeti szimbólumok kérdésével foglalkoznak, és jelentős munkának tartja a finn történetírás az egyetemi ifjúság 19. századi szellemi mozgalmainak kutatásában elért eredményeit. Klinge, az egyetemi értelmiséggel foglalkozó munkáiban elsősorban a folyamatosan változó társadalmi összetételű ifjúság konfliktusait, eszmei-ideológiai elágazásait, konfliktusait kutatta. Kutatásai során érintette a finn nemzeti identitást formáló, meghatározó kulturális, politikai és geopolitikai tényezőket, ezzel olyan hipotetikus állításokat is megfogalmazott, amelyek számos vitára adtak okot. Tommila (1989) 254.

³⁸ Zetterberg, Seppo - Pulma, Panu (1997) Autonominen suuriruhtinaskunta IN: Suomen historian pikkujättiläinen. SKS, Helsinki, 1997. 428.; Vahtola, Jouko (2003) Suomen Historia Jääkaudelta Euroopan Unioniin Otava, Keruu, 2003.

3.1 A „nemzeti eszme” és Yrjö-Koskinen elhelyezése a finn történettudományban

Rafael Koskimies a 1974-ben írt monográfiáját azzal vezeti be, hogy reményei szerint hamarosan megszületik az Yrjö-Koskinen történetírását értékelő, a finn történetírásban elért meghatározó jelentőségű kutatásait az azt megillető helyre elhelyező historiográfia.³⁹ Ami akkor remélt eredmény volt, az most elérhető, és ezzel is helyére került egy láncszem az Yrjö-Koskinent vizsgáló tudományos munkák sorában. Természetesen ennek az állapotnak a megszületésében is megfigyelhetünk egyfajta genezist, amely kezdetben felértékeli, majd értékeli, s végül elhelyezi Yrjö-Koskinent a történettudomány történetében. Az első ilyen jellegű összefoglalást J. R. Danielson-Kalmari, Yrjö-Koskinen tanítványa és fennomán párttársa adta 1919-ben. A „*Kuinka on Suomen historia kirjoitettava*” az 1869-ben megjelent „*Oppikirja Suomen kansan historiasta*” körül kibontakozott polémiát mutatta be. Az 1920-as években a finn történettudomány új vonalába tartozó történészek annak szenteltek mind nagyobb figyelmet, hogy Yrjö-Koskinen volt az, aki a történelem kutatásának tudományos feltételeinek megteremtését, a történetírás intézményesülését, munkájával jelentősen előre vitte. Kaarlo Blomstedt és Gunnar Suolahti már korábban említett munkái erre igyekeztek rámutatni.⁴⁰ Abban persze volt egyfajta idealista szemlélet, ahogyan ezt értékelték, és Blomstedt Historiallinen Osakunta, majd a Suomalainen Historiallinen Seura megalapításának körülményeit tárgyalva, csakúgy, mint Suolahti a „Finn történelem megszületéséhez” kapcsolódó gondolatai, nem vállalkoztak többre, mint néhány Yrjö-Koskinen gondolat rekonstruálására. Persze nem is ez volt a céljuk, ezért ezt számon kérni rajtuk nem is tudjuk.

A finn történetírás összefoglalása az 1980-as években készült el, Päiviö Tommila munkája nyomán, amit aztán követett Pekka Ahtiainen és Jukka Tervonen több elemzése. Ezek mellett 1980-ban Yrjö Blomstedt rövidebb összefoglalása tárgyalta Yrjö-Koskinen történetírói munkásságát. A Historiallinen Aikakauskirja Yrjö-Koskinen születésének 150. évfordulója kapcsán közölt két tanulmányt,⁴¹ Yrjö Blomstedt nem vállalkozott sem a teljes munkásság áttekintésére, sem annak érdemi értékelésére. Yrjö-Koskinen a finn történetírásban számos új elemet alkalmazott, de legnagyobb érdemének az a „történeti intuíciót”, az egyéni látásmódot és a gondolati mélységet emeli ki, amelyek segítségével a történetírás eszközeit használva a nemzeti identitás megteremtésében fontos szerepet töltött be. Ebben a folyamatban történeti valóság elé került a „történelmi fejlődés” fázisainak megkeresése és kiemelése.⁴² Tommila szélesebb pers-

³⁹ Koskimies (1974a) 8.

⁴⁰ Suolahti Yrjö-Koskinen életrajzának elkészítése mellett a Historiallinen Aikakauskirja Yrjö-Koskinen-émlékszámában megjelent emlékezésében is kitér annak méltatására, hogyan tudta Yrjö-Koskinen az 1850-es évek végén a finn történelem kutatásával is képviselni a finn nemzeti érdekeket, az akkor fellobbanó skandináv nacionalizmussal szemben. Suolahti (1930) 266-268.

⁴¹ Blomstedt, Yrjö (1980) Yrjö-Koskinen historijoitsijana. HAik 1980/2. 299-306.;

⁴² Blomstedt (1980) 299-306.

pektívát átfogó historiográfiai munkájában a 19. századi történetírást a finn nemzeti identitás egyik, ha nem a legfontosabb meghatározójának tekinti, amelynek jellege végig a század folyamán a fennomán szellemiség jegyeit hordozta magán. Az akadémiai értelmiség körében jellemző fennofil (finn-barát), majd fennománia (*suomikiihko*, finn-fanatizmus, finn-szenvedély) a történetfilozófia és történetírás elemeit, eszközeit is meghatározta. Előbbi a kormányzat számára elfogadható, utóbbi az európai eszmei és társadalmi reformmozgalmak radikalizmusnak tekintett volta miatt elfogadhatatlan volt. Tommila a finn történetírást a 19. században alapvetően fennomán jellegűnek tekinti, amely a tudományos eszköztárával alakított ki olyan radikálisan új történelemszemléletet, amelynek elsődleges célja a finn nép történetének megírása. Ennek előzményei és párhuzamai egyaránt megtalálhatóak az európai történelemben. Az eszmei gyökereit a hegeli filozófiában, a történetírásban pedig, akár az angol, akár a svéd korabeli szerzők munkáit lehet példaként hozni. Yrjö-Koskinen ezeknek, és a snellmani történetfilozófiának a gyermeke. Olyan konzervatív történetfilozófus – mondja Tommila –, akinek munkássága valaminek a végét, és nem a kezdetét adta. A történelem isteni irányítása, a determinista szemlélet – ami Yrjö-Koskinen kortársát, Z. Topéliust is jellemezte – az egyetemes emberi fejlődésbe vetett hite és a nemzeti eszme, a nyelv és a néplélek metafizikai meglétét feltételezte. A nemzeti gondolatot pedig az igazságosság alapjává tette. A nemzetiség és az egyetemes emberiség eszméje egymással összefüggő jelenség. Tommila Yrjö-Koskinent egyszerre tekinti a hegeli-snellmani idealizmus örökösének, és a J. G. Herder által képviselt, a népek organikus és genetikus különlegesség gondolatának képviselőjének. Yrjö-Koskinen a finn történelmet is úgy tartott megírhatónak, hogy az a hazaszeretetet, a nemzeti érzést erősítse. Meglátásom szerint Yrjö-Koskinenről Tommila nem mondott el többet, mint már a korábban említett szerzők megtettek, értékelésében hangsúlyozza, hogy a finn történelemről és magáról a történelemről a korszakban Yrjö-Koskinen munkája nyomán tudtak meg a legtöbbet, bár maga Yrjö-Koskinen nem teremtett iskolát, és tudományos szempontból a század végére időszerűtlenné vált.⁴³

Az utóbbi két évtizedben Pekka Ahtiainen és Jukka Tervonen által végzett összehasonlító elemzések a finn történetírás, így azon belül Yrjö-Koskinen helyét és szerepét is, politikai irányzatait és témaválasztásait is alapos vizsgálatnak vetették alá. A Yrjö-Koskinen által képviselt fennomán történetírást a nép idealisztikus megközelítése jellemezte, amely az általa képviselt társadalmi és politikai cselekvési módokat is meghatározta. Yrjö-Koskinen számára a nép csak finn nyelvet beszélők közösségét jelentette, amely egységes és oszthatatlan közösséget alkot, amelyet később a paraszti társadalommal azonosít. Ezt a társadalmi réteget idealizálta, de nem tartotta elég érettnek, hogy érdekeit megfelelően képviselje. Erre a legalkalmasabb a nép soraiból kikerülő, megfelelő iskolázottsággal rendelkező értelmiség volt. Yrjö-Koskinen gondolkodásában az ál-

⁴³ Tommila (1989) 89-95. Kiegészítve azzal, hogy Yrjö-Koskinen munkásságának történelmi része elsősorban az 1850-70-es évekre datálódik, azt követően figyelme a politikára, a „kiegyezés-irányzat” megteremtésére és fenntartására koncentrálódik.

lam, az idealizált nemzeti egység legmagasabb megjelenési formája, amit a fennomán értelmiség vezet.⁴⁴

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy a finn történetírás Yrjö-Koskinen-képe akként változott, ahogyan a történetírás szempontjai is bizonyos irányokba eltolódtak. A Yrjö-Koskinen által örökségül hagyott finn nemzeti egység eszméje, amelyben a nép és az elit idealizált együttműködése a történelem fejlődésének legmagasabb fokát, az államot teremti meg, a XX. században szertefoszlott. Először az értelmiség vezetésének helyességét kérdőjelezte meg, majd a nép egységes és organikus jellegét. A kollektív jelenségeknek tudományos vizsgálata a társadalmi és gazdasági folyamatokat helyezte előtérbe. A második világháború után a társadalomtörténet is új irányzatokkal bővült. A szociális mozgalmak, így a fennománia is a differenciálódott társadalom közösségeinek, csoportjainak és alcsoportjainak az identitását, lokális-helyi azonosságát kutatta. Az eszmetörténetben, a két világháború közötti szellemtörténeti iskola módszereit elhagyva, a politikai és társadalmi kontextusokat figyelve és értékelve határozta meg az eszme-ideológiai irányzatokat és azok képviselőit. Az egységes és organikus nemzet képzetét először felváltott a szociálisan differenciálódott társadalom, majd ennek nyomán a politikai gondolkodók által használt fogalmak és jelenségek megértésének igénye.

A finn nemzeti eszme filozófiai értelmezésének az 1930-as években néhány fontos eredménye született meg. A nemzet-állam és a függetlenség szemszögéből való közelítések számos Yrjö-Koskinen tanulmányt adtak. **J. E. Salomaa** a filozófiatörténeti iskola egyik jelentős alakja J. V. Snellman munkásságának és a romantika kutatásában választott témákat. A finn nemzetet és az önálló nemzeti szellemet filozófiai rendszerében legfontosabb elemként beépítő Snellman a „nemzet-filozófusa” lett.⁴⁵ A fiatal köztársaságnak, hogy megerősítse gyökereit, és hogy a függetlenség megszerzését követő polgárháborúból kivezető utat mutasson a snellmani filozófia, a nemzet egységének eszméje adhatta meg. A történetírás a német filozófia erős hatását bizonyította, a romantika és a történetfilozófia Herder, illetve Hegel által képviselt szellemiségét.

A Yrjö-Koskinennel foglalkozó kutatások is ekkor kezdődtek el, egészen pontosan már 1920-as években **Gunnar Suolahti** és **Kaarlo Blomstedt** a finn történelem születését és a történetírás intézményesülését mutatták be, amely folyamatokban Yrjö-Koskinennek fontos szerepet tulajdonítottak. A finn történetírásban a tudományos módszerek és kutatások megindulását már ekkor egyértelműen Yrjö-Koskinen nevéhez kötötték, amit később az is kiegészített, hogy a nemzeti múlt tudatos, programszerű felhasználása szintén az ő történetírói munkásságát jellemezte.⁴⁶ Suolahti később megjelent tanulmányaiban Yrjö-

⁴⁴ Ahtiainen-Tervonen (1996) 42-47.

⁴⁵ J. E. Salomaa (1944) J. V. Snellman. Elämä ja filosofia. Salomaa elsőként adott átfogó filozófiai értelmezést Snellman munkásságáról, amelyben a nevelésről, filozófiáról, államtól, társadalomról, politikáról, nyelvről és nemzetről kialakított nézeteit értelmezte. Salomaa a hegeli filozófiát az állam-filozófiájának tekintette, a snellmani gondolatokat attól számos kérdésben más irányúnak tekintette, így lett Snellman a nemzet-filozófusa. Salomaa (1944)

⁴⁶ Suolahti (1925) Suomen historian synty *HArk* SHS, Helsinki, 1925; Blomstedt, Kaarlo (1925) Historiallinen Osakunta. *HArk*. Helsinki, 1925.

Koskinen munkásságát, a fiatalkori publicisztikáit is kutatta.⁴⁷1930-ban Yrjö-Koskinennel is több eszmetörténeti kutatás foglalkozott, amelynek alkalmat születésének 100. évfordulója adott. Suolahti „Fiatal Yrjö-Koskinen” monográfia⁴⁸egyszerre életrajz és egyben korrajz, melyen az a két komponens alkotja a történelem értelmezésének kulcsát, ami az egyént hozzárendeli korának kollektív jelenségeihez, amelyeket magában hordoz, a történettudomány pedig, rajta keresztül az egész kort megértheti.⁴⁹ Yrjö-Koskinen annak a generációnak a tagja, amely felismerte a finn nemzetiség évszázados elnyomását és elkötelezett hívévé vált emancipációjának, a művelődés és a kultúra finnesítésének. Suolahti a korszellemnek a romantikát tekinti, amely a finn ifjakban – köztük Yrjö-Koskinen – az elnyomás alatt élő Finnország (Suomi-neito) felszabadításának romantikus képzeteként jelent meg. Yrjö-Koskinen levelezéseinek részletei, mintegy bizonyítva, hogyan vált elkötelezett hívévé a finn nemzeti eszmének. Így vált az 1930-as években Yrjö-Koskinen annak az eszmének a képviselőjévé, amely elutasított minden alternatívát, csak egyetlen lehetséges megoldást tartott helyesnek a finn nemzet számára, a kulturális és társadalmi keretek finnesedését, a paraszti társadalom műveltségének kibontásán keresztül a nemzeti állam megeremtését.⁵⁰Ugyanakkor azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a finn történetírásban a Suolahti és a Väinö Voionmaa által képviselt irányzatban a fennomán szemlélet nem volt jelent. A történelmet nem metafizikai erők által irányított színjátéknak tekintették, hanem racionálisan értelmezhető események sorának. A gazdaság- és társadalomtörténeti iskolát teremtő kutatásaikban a 19. századi fogalmak (egyetemes szellem, néplélek) értelmezhetetlenné váltak.⁵¹A kollektív jelenségek kutatásában az egyén mégsem tűnt el, nem lett a társadalmi intézmények személytelen része, hanem annak tudatos, akarattal és érzelmekkel rendelkező cselekvőjévé vált, így inkább beszélhetünk kölcsönhatásról. Suolahti Yrjö-Koskinen monográfiája ennek a történelemértelmezésnek a jegyeit viseli magán.

Arvi Grotenfeld 1930-ban megjelent tanulmánya Yrjö-Koskinen történetfilozófiáját tárgyalta, amelyben a „*Johtavat aatteet ihmiskunnan historiassa*” előadássorozatot mutatja be.⁵² Grotenfeld meglehetősen egyoldalúan közelíti meg a témát, és éles kritikát fogalmaz meg történetfilozófiai kiérlelttségével szemben. Elismeri egyéni gondolatait, de a koncepcióját mesterkéltnek és egyoldalúnak tartja, a német filozófia eredményeinek felhasználását pedig nem veszi észre Yrjö-Koskinennél. Yrjö-Koskinent egy olyan gondolkodónak mutatja be, akinek

⁴⁷ Suolahti, Gunnar (1933) Yrjö-Koskinen Åbo Tidningtar lehdessä 1853-1854. *HArk.* nro. 40. Helsinki, 1933. Uő. (1919) Yrjö-Koskisen kirjailijauran alku. *HAik.*nro 2-3.

⁴⁸ Suolahti, Gunnar (1933) Nuori Yrjö-Koskinen WSOY, Porvoo, 1933. Újabb kiadása: Suolahti, Gunnar (1974) Y. S. Yrjö-Koskisen elämä I. Helsinki, 1974.

⁴⁹ Tommila (1989) 149.; Ahtiainen – Tervonen (1996) 153-154.

⁵⁰ Suolahti (1930) 259.

⁵¹ Ahtiainen – Tervonen (1990) 16-19.

⁵² Grotenfeld, Arvi (1930) Yrjö-Koskisen ”Johtavat aatteet ihmiskunnan historiassa” *HAik* 1930/4. 270-286. Grotenfeld tanulmánya a Historiallinen Aikakauskirja folyóiratban, Yrjö-Koskinen születésének 100. évfordulóján jelent meg, további két tanulmánnyal együtt. Suolahti, Gunnar (1930) Yrjö-Koskinen, satavuotismuisto. *HAik.* 1930/4. 257-269. Österbladh, Kaarlo (1930) Yrjö-Koskinen v: 1872 valtiopäivillä *HAik* 1930/4. 286-312.

nem sikerült korszakos történetfilozófiai rendszert megalkotni, csupán a korabeli finn, elsősorban Snellmantól átvett gondolatokat felhasználva, próbálta az egyetemes történeti fejlődést bemutatni.

Grotenfeld elemzését tekinthetjük egy próbálkozásnak is, amely kísérletet tett meghatározni az eszmetörténet finn vonulatának 19. századi hajtását. Értelmezése több szempontból is félrevezető lehet: egyrészt az Yrjö-Koskinen által felvázolt történetfilozófiát a hegeli rendszerrel állítja párhuzamba, amelyet az 1840-es évek Snellman által kifejtett gondolatok prizmáján keresztül néz. Snellman Hegel-interpretációja viszont egészen másként értendő, másrészt Yrjö-Koskinen gondolataiban olyan elemeket keres és hiányol, amelyek nem szerepelnek koncepciójában. Végül az 1930-as években a hegeli és a snellmani kollektív individuális filozófia érvényét veszítette az egyénnel (individuum), mint egyetlen létező valósággal szemben, ami Yrjö-Koskinen „nemzeti szellem” és nemzeti eszme gondolatát is kritika alá vette. A történész nézőpontja – Yrjö-Koskinené – az absztrakt hegeli filozófiától eltérően az empirikus kutatás eredményeire támaszkodott, ezáltal reálisabb alapokon nyugszik, kizárva olyan fogalmakat, mint az objektív és a szubjektív szellem. Grotenfeld azt, a Hegelnél kifejtett komplexitást hiányolta, amely az egyén és a társadalom kapcsolatát a szellem filozófiájában határozta meg. A „Johtavat aatteet” így lett egy kevésbé sikerült filozófiai rendszer megnyilvánulása, azáltal, hogy az egyetemes filozófia nagy kérdéseit nem tudta megválaszolni.

Grotenfeld tanítványai és iskolájának folytatói az 1930-40-es években a finn filozófiatörténet jeles korszakát teremtették meg, amelyben, még ha nem is teljes alapossággal, de Yrjö-Koskinen is helyet kapott.⁵³ **Kaarlo Jäntere** munkája az Yrjö-Koskineni történelemértelmezés és nemzetfogalom továbbélésének bizonyítéka. Olyan összképet próbál meg adni, amely a 19. század német filozófiájának alaphangulatát tükrözi, arra az 1919-ben megjelent forráskiadványra támaszkodva, amelyet **Danielson-Kalmari** gyűjtött össze Yrjö-Koskinen 1869-ben megjelent „*Oppikirja Suomen kansan historiasta*” munkájának 50. évfordulójára.⁵⁴ Jäntere elemzése Grotenfeld munkájánál árnyaltabb megközelítésre törekedett, a hegeli szellem-filozófia összevetése, vagy minimálisan párhuzamba állítása teljesen hiányzik az elemzésből. Helyette J. G. Herder romantikus historizmusát tekintette kiindulási alpnak, amelyre Yrjö-Koskinen történetfilozófiáját tükrözte. A nemzeti tudat és a történelem azonos célokat rejtenek, a nemzet múltja és jelene szervesen kapcsolódik egybe, amit a történetírónak egységbe foglalva kell bemutatnia – idézi Yrjö-Koskinent.

⁵³ Jäntere, Kaarlo: Piirteitä Yrjö-Koskisen historiankäsitkystä. Historiallinen Arkisto nro. 52. Helsinki, 1945.; Kangas, Eino: Yrjö-Koskisen aatteet Hegelin ja Snellmanin käsitysten valossa HAIK. 1945/4. 285-326. Jäntere 1930-ban megjelent tanulmánya nagyvonalakban elemzi Yrjö-Koskinen történetírói tevékenységét: Jäntere, Kaarlo: Yrjö-Koskinen historiantutkijana Valvoja-Aika 1930/1. 401.

⁵⁴ Danielson-Kalmari (1919) „Kuinka on Suomen kansan historia kirjoitettava?” IN: Uuden Suomettaren muistojulkaisu. Kirjavälitys, Helsinki, 1919. 62-91. Danielson-Kalmari annak a vitának a történetét dolgozta fel, amely 1869-ben az említett munka megjelenését követte. Alapvetően Yrjö-Koskinen álláspontját támogatta, de ő még nem keresett olyan összefüggéseket, amelyek Yrjö-Koskinen német filozófiával való kapcsolatára utaltak volna.

Jäntere elemzésében is a „Johtavat aatteet” és az „Oppikirja Suomen kansan historiasta” adtak alapot tézise bizonyítására, melyben új elemként jelent meg az egyetemes emberi szellem (Yrjö-Koskinennél *yleisinhimillisyyys*, Herdernél *humanitás*) és a nemzeti eszme, a népek egyediségét, géniuszát kifejező jelleg meghatározása. Jäntere Herder-interpretációja szerint Yrjö-Koskinennél is megtalálható a herderi individualista (az újhumanizmus egyéni fejlődésbe vetett hite) és fejlődés-elméletek, amelyek így az emberiség fejlődésének mozgatóivá válnak. Amit Herder az egyetemes emberi fejlődés mozgatójaként adott meg, a fejlődés és végül az egyes népek sajátos fejlődése, azt azonban Jäntere nem fejti ki.

További történetfilozófiai elemzés 1945-ben **Eino Kangas** tollából látott napvilágot, amely igyekezett végső megoldást találni Yrjö-Koskinen egész történetfilozófiájára. Kangas a német filozófia és a finn történetírói azonosságaira helyezte a hangsúlyt. Ő volt az, aki nem csupán egy-két munkára támaszkodva próbálta Yrjö-Koskinen munkásságát meghatározni, hanem igyekezett történetiségében és változásaiban is megragadni a történelemtől alkotott nézeteit. Kutatásai fontos állomást képviselnek az Yrjö-Koskinenről kialakított kép jellemzőiben, különösen az eszmetörténet szempontjából. Tanulmányában összehasonlította Hegel, Herder, Snellman és Yrjö-Koskinen munkáit, megkereste azokat a pontokat, amelyek a nemzeti eszme révén közősek ezeknél a gondolkodóknál, hozzákapcsolta a humanitás-fogalmat és a nemzeti nyelv korszakban betöltött szerepét. A koreszme meghatározásával, pedig összefűzte a Grotenfeld által kibontott szálakat. Ez mutatja, hogy azonos iskolát képviseltek, csupán alaposságban tértek el egymástól. A történelem célja – állítja Kangas – Yrjö-Koskinennél is az abszolút igazság, az ész beteljesedése felé halad. Végső megállapítása, miszerint Yrjö-Koskinen történetfilozófiája a hegeli-snellmani gondolatokból építkezik, és közelebbi kapcsolatot mutat Hegellel, mint Snellmannal. Az eszmetörténet fontos eredményeit adják, de maga Kangas is szembesül azzal a problémával, hogy az így bizonyítást nyert tézis nem visz közelebb Yrjö-Koskinen korának és eszméinek megértéséhez, magának a szerzőnek az értelmezéséhez.⁵⁵

A filozófiai alapon történő eszmetörténet írásban azokra az egyetemes problémákra keresték a válaszokat, Yrjö-Koskinen munkáiban is, amelyek nem illeszkedtek a korszak finn nemzeti gondolatának elvárásaihoz. Sőt, meg merem kockáztatni, nem arra keresték a válaszokat, amire Yrjö-Koskinen, adott korban, adott szövegen keresztül válaszolt.

Itt kell megemlítenem **John H. Wuorinen** „*Nationalism in modern Finland*” munkáját,⁵⁶ amely a *J. H. Hayes* nacionalizmus-elméletét⁵⁷ követve vázolta a finn

⁵⁵ Kangas, Eino: Yrjö-Koskinen aatteet Hegelin ja Snellmanin käsitysten valossa HAik. 1945/4. 285-326.

⁵⁶ Wuorinen, John H. (1935) *Suomalaisuuden historia* WSOY, Porvoo, 1935. Angolul: *Nationalism in Modern Finland* Columbia-University Press, New York, 1931.

⁵⁷ Hayes az 1920-as években a patriotizmus, nemzetiség (nationality) és a nacionalizmus viszonyát elméleti síkon közelítette meg, amely a nemzet-állam és a nemzeti azonosság – a patriotizmusból kialakulva – alapjait adta. Ő volt a nacionalizmus első teoretikusa, aki a 19. század nemzet-építő folyamatát, az I. világháborút és az azt követő eseményeket a nacionalizmussal magyarázta. Hayes elméletéről lásd bővebb-

nemzeti mozgalmat. Wuorinen elsőként definiálja a finn eszmét (suomalaisuus) nacionalizmusnak. A nacionalizmust pedig a modern nemzet-állam kialakulásának folyamataként értelmezte, ami a finn esetben a 19. századi autonómia megerősítését, illetve a függetlenség megszerzését célozta, kiegészítve azzal a gondolattal, hogy a nyelv és az irodalom, a történelemmel kart-karba öltve teremtetten meg annak a patriotizmusnak, majd erős nemzettudatnak az alapját, amely az Orosz Birodalomba való beolvadást akadályozta meg.

Az előbbi munkákat az 1970-es években a politikai eszmék kutatásának irányzata követte, amelyben már a politikai ideológiák, pártideológiák és programok kerültek az előtérbe. Ebből kell kiemelnünk **Seikko Eskola**⁵⁸ finn konzervativizmust bemutató tanulmányát, amely ezalatt a címszó alatt a finn és nyugati konzervatív pártpolitika jellemzőit vizsgálja. A koncepció egy olyan eszme és ideológia meghatározása volt, amely a társadalmi és politikai megújulást megrázkódtatásoktól mentesen, forradalom nélkül képzelel el, a hagyományos rendet, a fennálló struktúrát tekinti minden változás alapjának. A konzervatív ideológia tematizálás és a finn politikában történő azonosítása újdonság volt. Eskola elemzése, a finn konzervativizmus európai dimenzióba helyezése is kérdéses lehet. Habár ezt követően a fennománok és azon belül Yrjö-Koskinen konzervatív politikusként való betájolása megmaradt, a XX. században kikristályosodó politikai pártszervezet ilyen jellegű előrevetítése és Yrjö-Koskinen eszmerendszerének abba besorolása nem helytálló. Wuorinen tanítványa és a finn nacionalizmus kutatás jelentős alakja vola Aira Kemiläinen.

Yrjö-Koskinen háromkötetes életrajzát az 1970-es években **Rafael Koskimies** készítette el. Ebben az első kötet **Gunnar Suolahti** 1933-ban megjelent „Nuori Yrjö-Koskinen” újra kiadott változata.⁵⁹ Koskimies munkája a Suolahti által Yrjö-Koskinen-kutatás biográfikus részét zárta le, azzal, hogy megpróbálta Yrjö-Koskinen életének részletekig történő rekonstruálását, jelentős forrásanyaggal kiegészítve a monográfiáit. Elsősorban a személyes levelezést használta fel Yrjö-Koskinen életrajzához, nem szentelt különösebb figyelmet a történetírói munkásságának elemzésének, annál inkább a sajtóban és a nyilvánosságban betöltött szerepének. Koskimies által adott életrajz a maga nemében páratlan, mivel, maga is a Forsman-család tagjaként, olyan forrásanyaggal dolgozhatott, amelyek mások számára nem voltak elérhetőek. Mint a bevezetőben kifejti, Yrjö-Koskinen életének belső mozzanatait tárja fel, kiegészítve azt a politikában és a közéletben vállalt szerepeinek vázlatos bemutatásával.⁶⁰

ben: Kemiläinen (1964) 143-164.; 179-180. Hayes, Carlton J. H.: *Essays on Nationalism*, New York, 1926.

⁵⁸ Eskola, Seikko (1979) *Konservatismi In: Poliittisia aatteita valistuksesta nykypäivään Jyväskylä yliopiston historian laitos, Yleisen historian tutkimuksia 3*. Jyväskylä, 1979.

⁵⁹ Koskimies, Rafael (1974a) *Nuijamieheksi luotu. Y. S. Yrjö-Koskisen elämä II*. Helsinki-Porvoo, Otava, WSOY, 1974; Uó. (1974b) *Taipuako vai taittua: Yrjö-Koskisen elämä III. 1882-1903* Helsinki-Porvoo, Otava, WSOY, 1974.

⁶⁰ Koskimies (1974a) 9. Koskimies utal arra a tényre is, hogy bár nagy megtiszteltetés számára Suolahti munkájának folytatása, ő maga nem történész, így a monográfia súlypontjai is elmozdultak a személyes, interperszonális kapcsolatok részletesebb elemzése felé.

A finn történetírás az 1980-as években egy megújulási folyamaton ment keresztül. Módszertani kérdések mellett a finn történelem megítélésének kérdése is felszínre került.⁶¹ Ennek a belső dialógusnak lesznek új eredményei, amelyek a fennomán eszmét alapvetően új szempontok alapján közelíti meg és értékeli. A történetírás hibásan berögzött reflexeire, a korábbi „kánon” félreértelmezéseire hívta fel a figyelmet **Heikki Ylikangas** is „Fordulópontok Finnország történelmében” tanulmánykötetében.⁶² Ylikangas a fennomán eszmét az értelmiség eszközének tekintette, amely a társadalmi presztízs és a hatalom megtartásának eszköze volt. A rendi-társadalom kereteinek bomlása következtében a korábban szilárd hatalmi pozícióit elveszítő értelmiség, a „nélkülözhetetlenségét” azzal kívánta elérni, hogy a parasztság szócsöve, érdekeinek megfogalmazója és képviselője lett. Ennek a tézisnek a hátterét az adta, hogy a korábbi évszázadokban a társadalom vezető rétegét adó nemesség, papság és az értelmiség helyzete kellően szilárd volt, míg a parasztság nem volt sem elég erős, sem elég öntudatos önálló érdekeinek kinyilatkoztatásához. A 19. század gazdasági és társadalmi folyamatai, változásai azonban a rendi kereteket szétfeszítették és helyébe az osztálytársadalmat alakította ki.⁶³ A szabad verseny lépett a feudális szabályok helyébe. Ylikangas megközelítése a materialista szemléletben gyökeres, az eszmei és szellemi tényezőket teljesen mellőzte.⁶⁴

Az 1980-as években **Juha Manninen** számos Johan Vilhelm Snellmannal foglalkozó munkája és a finn Hegel-interpretációk az 1800-as évek elejének és közepének filozófiai eredményeit elemezte.⁶⁵ A „Hyöty, sivistys ja kansakunta”⁶⁶ kötet a finn eszmetörténet összefoglalásának kiváló eredménye, amelyben Yrjö-Koskinent is ebbe a filozófiai iskolába sorolja. Mivel Manninen célja a Hegel-értelmezések finn példáinak bemutatása volt, így azt a korábbi hagyományt követte, amely Kangas munkájában már 1945-ben jelentős eredményeket mutatott fel. A „Johtavat aatteet” munkában Yrjö-Koskinen a fejlődést minden esetben harc által megvalósuló előrelépésként értelmezi, a Hegelnél is megtalálható „néplélek” pedig a nemzeti önállóság feltétele. Ugyanakkor, ahogyan Manninen egyik fontos megállapítása leszögezi, Yrjö-Koskinen történetfilozófiájában az egyetemes emberi eszme és a nemzetiség egymást feltételező és egymással gyakran ellentétes ideológiák, amelyek szembenállása a történelem fejlődésének kulcsát adják. A nemzeti eszme és a nemzeti fejlődés azonban minden esetben az egyetemes értékeknek alárendelt formában értendő, ami a hegeli filozófiához való visszatérést jelenti a snellmani államfilozófiából. Manninen eszmetörténeti iskolája tovább árnyalta a képet, amelyben a német filozófia és annak finn 19. századi képviselői kerültek a fókuszba, s ebben Yrjö-Koskinen is a megfelelő helyre került, egy kánon részesévé vált. A finn történet-

⁶¹ A Historiallinen Aikakauskirja 1983-as 1. számában a történész-céh kérdésfelvetései jelentek meg.

⁶² Ylikangas, Heikki (1986) *Käännekohta Suomen historiassa*. WSOY, Helsinki, 1986.

⁶³ Ylikangas (1986) 125-134.

⁶⁴ Tommila (1989) 238.

⁶⁵ Manninen, Juha (1987) *Miten tulkitä J. V. Snellmania?: Kirjoituksia J. V. Snellmanin ajattelun ja kehittymisen taustoista*. Kuopio, Kustannuskiila, 1987.

⁶⁶ Manninen, Juha (1986) „se voitti itselleen vain sivistyksen voittot” In: *Hyöty, sivistys, kansakunta*. Suomalaista aatehistoriaa. Oulu 1986.

írásban és az eszmetörténet-kutatásban ezt követően más kérdésekre került a hangsúly, amit számos európai iskola módszertani újítása befolyásolt, és az a felismerés, hogy a tisztán filozófiai eszmetörténet nem visz közelebb az adott kor és gondolkodó eszmeiségének megértéséhez.

A fennománia eszmei alapjainak, a német filozófia és politikai tradíciók befolyását mutatta be **Tuija Pulkkinen** több munkája, elsősorban Snellman munkásságán keresztül.⁶⁷ Pulkkinen nem szentel különösebb figyelmet Yrjö-Koskinenre, elsősorban a hegeli filozófia interpretációját végzi el.

Az 1980-as évek végén az eszmetörténeti kutatás és az Yrjö-Koskinennel foglalkozó elemzések is új nézőpontból közelítettek a 19. század nemzeti mozgalmához és politikusához, amit nagyban befolyásolt a nacionalizmus-kutatás egyre intenzívebbé és egyre árnyaltabbá válása. A „*Herää Suomi: Suomalaisuusliikkeen historia*” kötet ennek fontos állomását adta a finn történetírásban.⁶⁸ A kötetben olyan szerzők munkái olvashatóak, akik az 1970-80-as években a finn politikai gondolkodás történetének feltárásában fontos szerepet vállaltak: Päiviö Tommila a finn sajtótörténet köteteit szerkesztette, a finn autonómia megszületésének körülményeit vizsgálta és a történetírás történetét írta meg. A kötetben a 19. Század eleji finn identitás értelmezésének lehetőségeit vizsgálta; Pirkko Rommi 1964-ben megjelent doktori disszertációjában a finn-orosz viszonyban meghatározó irányzat, a kiegyezés-pártiak, vezetőjük Yrjö-Koskinen, történetét tárta fel, az említett kötetben pedig Maritta Pohlssal közösen a politikai fennománia kialakulását tárgyalták. A kötet szerzői a „fennomán” eszmét definiálták, nem csak ideológiaként, filozófiai értékeket hordozó eszmeként, hanem, mint a finn politikai gondolkodásban évszázadok alatt különböző formában jelenlévő eszmeáramlatot. A szerzők igyekeztek azoktól a megkötésektől elszakadni, amelyek a korábbi értelmezéseket oly egyoldalúvá tették, és a fennomán eszmét a politikán, a kultúrán és a mindennapok gyakorlatában is megfogni, értelmezhetővé tenni. A finn történetírás is válaszokat keresett a pszichológiából átvett identitás fogalmának történeti változataira, amely a nemzeti, kollektív tudat és azonosság jegyeit igyekezett megfejteni. **Päiviö Tommila**⁶⁹ tanulmánya olyan irányba tereli az eszmetörténet-írást, amely nem egyetemes érvényű célokat keres a finn gondolkodóknál, hanem adott kor és adott gondolkodó lehetőségeit értelmezi, térbeli és időbeni kontextusában pró-

⁶⁷ Pulkkinen, Tuija (1999) Kielen ja mielen ykseys. In: Suomi, outo pohjoinen maa. Näkökulmia Euroopan äären historiaan ja kulttuuriin. Szerk. Tuomas M. S. Lehtonen. Porvoo. Uó (2003) Valtio. In: Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen, Henrik Stenius (Szerk.) Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria. Tampere. 213-257. Uó (1983) Valtio ja vapaus. Helsinki, 1989. Uó. J. V. Snellmanin valtio-oppi. In: Valtio ja yhteiskunta. Tutkielmia suomalaisen valtiollisen ajattelun ja valtio-opin historiasta Szerk. Jaakko Nousiainen és Dag Anckar. WSOY. Juva, 1983. 61-77.

⁶⁸ Herää Suomi Suomalaisuus-liikkeen historia. Szerk. Tommila, Päiviö, Jyväskylä 1989.

⁶⁹ Suomen lehdistön historia I. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905. Szerk.: Päiviö Tommila. Kuopio, 1988 ; A közvélemény kialakulásának kérdésével, illetve egyes hírlapok, újságok elemzésével korábban is foglalkoztak. Ezek közül, témánk szempontjából két munkát kell kiemelni, amelyek a korszakot és Yrjö-Koskinen tevékenységét tárgyalták: L. A. Puntila: Yleisen mielpiteen muodostuminen Suomessa 1860-luvulla HArk. Vol. 52. SHS, Helsinki, 1947. 456-521. és Kauppinen, Eino: Kirjalinen Kuukauslehti Otava, Helsinki, 1952.

bálja azokat elhelyezni.⁷⁰ Päiviö Tommila munkái közül meg kell említeni a finn sajtótörténeti sorozatot. A kutatás összefoglalását adja az egyes korszakok sajtóanyagának, példányszámának, olvasottságának, fontosabb cikkeinek és a lap körül tevékenykedő személyeknek. A kutatást kiegészítette a sajtó közvélemény formáló jellegének elemzése is, az egyes orgánumok eszmei-ideológiai háttérét képező hatások. A „Herää Suomi” kötetben külön fejezet foglalkozik a politikai fennomániával és azon belül Yrjö-Koskinen szerepével⁷¹ a század második felében felmerülő társadalmi és politikai kérdésekben elfoglalt álláspontjával. A szerzőpáros, Pirkko Rommi és Maritta Pohls, „Yrjö-Koskinen-vonalnak” (Koskisen-linja) nevezi az 1860-as években fellépő „ifjúfinnek” csoportját, akik az elkövetkező két évtizedben a politika és a közélet számos fórumán egységesen lépnek föl, egészen az 1880-as évek kezdetéig hatékonyan tudják ellenőrzésük alá vonni a finn kulturális intézményeket és a politikai élet egyes színtereit.

A fennomán eszme és politikai csoportosulás története a *Pirkko Rommi – Maritta Pohls* szerzőpárosnál minden korábbi eredményt felülmúlt, a politikatörténet eseményeinek végigkísérésével a fennomán értelmiség reakcióinak átfogó elemzését adták. Igyekeztek minél részletesebben követni a korszak történelmét, elemzésükben fontos helyet foglalt el a párt és szervezeti együttműködés értelmezése. Ebben gazdag sajtóanyagra támaszkodtak. A fennomán eszme politizálódását abban látják, hogy az irodalmi és kulturális síkról fokozatosan a pártszerveződés felé mozdultak el, és egyre nagyobb jelentőséget tulajdonítottak a társadalmi támogatottság és politikai legitimitáció megteremtésének. Rommi az ideológiai és szervezeti különállást nem csak a fennománok táborán belül elemzi, hanem figyelmet fordít a Helsingfors Dagblad köré csoportosuló liberálisok álláspontjának bemutatására is. Elemzésében a korszak meghatározó kérdéseiben kibontakozó vitákat tárgyalja, így fontos szerepet tulajdonít a nyelv- és oktatáspolitikai kérdéseknek, majd az 1870-es években a népművelés továbbvitelével kapcsolatos országos mozgalom, a Népművelő Társaság (Kansanvalistus Seura) megalapítását mutatja be. Yrjö-Koskinen személyes ambíciói és a kulturális élet meghatározó intézményeiben (Finn Irodalmi Társaság,⁷²Finn Történelmi Társaság és az említett Népművelő Társaság), valamint a

⁷⁰ Tommila tanulmánya: Mitä oli olla suomalainen 1800-luvun alkupuolella. IN: Herää Suomi, Suomalaisuusliikkeen historia. Jyväskylä, 1989. 51-69. Azokra a kérdésekre kereste a válaszokat, hogy milyen azonosulási minták voltak adottak egy finn számára a 19. század elején. Ez alapján szétválasztja a politikai (valtiollinen), a nemzeti (kansallinen) és a történeti (historiallinen) identitást. Az identitáskutatásban a nyelvnek külön szerepet tulajdonít, ezzel is a század második felének fontos politikai és kulturális kérdésének egyik lehetséges értelmezését adja. A nemzetudat és a nyelv politikai programját J. V. Snellmanhoz, míg a politikai-jogi különállás gondolatát a finn hivatali elithez (G. M. Armfelt) kötötte.

⁷¹ Rommi, Pirkko-Pohls, Maritta: Poliittisen fennomanian synty ja nousu. In: Herää Suomi Suomalaisuus-liikkeen historia. Szerk. Tommila, Päiviö, Jyväskylä 1989. Romminak korábban is jelent meg Yrjö-Koskinen politikusi tevékenységével foglalkozó tanulmánya: Rommi, Pirkko: Yrjö-Koskinen fennomaanisena poliitiikkona HAik 1980/2. 307-314.

⁷² Yrjö-Koskinen Finn Irodalmi Társaságban betöltött szerepét Irma Sulkkunen kutatásból jól ismerhetjük. A társaság történetének, az alapításától 1892-ig terjedő munkájában éppen azokat a személyes kapcsolatokat és törekvéseket tárta fel, amelyek a meghatározózták bizonyos korokban a kultúra és a politika, valamint a társada-

politikában játszott szerepe nem kapnak hangsúlyt, ennek ellenére olyan új nézőpontokból közelíti meg a korszakot, amelyek a korábbi Yrjö-Koskinen-képből teljesen hiányoztak. Ezáltal a finn nemzeti mozgalom (suomalaisuus liike) a romantikus történeti szempontokat elhagyta, és a függetlenség és önálló állami-ság nézőpontja helyett a kor értelmezése felé fordult. Az eszmei-ideológiai kérdések nem önmagukban és politikai társadalmi kontextusukból kiragadva kerültek elemzésre, hanem azokkal párhuzamba állítva.

A csaknem negyed századdal korábban megjelent disszertációjában Rommi az Yrjö-Koskinen által képviselt, hivatalos külpolitikai diszciplínává emelt „Kiegyezés-irányzat” rehabilitációját végezte el, amelynek az alapjait az yrjö-koskineni reálpolitikai és nemzetfilozófiai megfontolások adták. Rommi munkája a finn eszmetörténet és az Yrjö-Koskinennel foglalkozó kutatások egyik legjobb darabja.

A finn történetírásban új irányzatok is foglalkozni kezdtek a fennomán mozgalommal, elsősorban társadalmi, szociográfiai összetételét és felépítését vizsgálva. Risto Alapuro, Henrik Stenius, Ilkka Liikanen és Kerstin Smeds, Matti Alestalo, Pertti Haapala a társadalmi mozgalmak közösségépítő jellegében keresték a nemzet-állam kialakulásának gyökereit, a nemzettudat kialakulását, amelyben a fennománok és Yrjö-Koskinen által képviselt eszme kevésbé volt eszmetörténeti probléma, mint inkább szociológiai kérdés.

A fent említett szerzők közül ki kell emelni Ilkka Liikanen munkáit, amelyek a fennomán eszme és társadalmi mozgalom politikai és civil szervezetekben való megjelenését, kibontakozását és megerősödését tárgyalják. Liikanen 1987-ben a „Kansa liikkeessä”⁷³ kötetben publikálta a „Népművelők nemzete” tanulmányát, amelyben a társaság alapításának és működésének körülményeit vizsgálta. Ezt követte az 1996-ban doktori disszertációja a „A fennománia és a nép” kötetben a finn párt genezisét és a 19. század hetvenes éveire eső társadalmi mobilizáció jellemzőit dolgozta fel.⁷⁴ Liikanen kutatásaiban Yrjö-Koskinen és a fennomán eszme nem súlyozottak, elsősorban szociokulturális és szociológiai szempontból végzett kutatásokat a szervezeti és politikai kérdések egymáshoz való viszonyáról. Ennek ellenére a fennomán mozgalommal és Yrjö-Koskinennel foglalkozó szakirodalomban kiemelt helyet foglal el.

---

lom viszonyát, de amelyek kevésbé voltak érzékelhetőek a külvilág számára. Erről lásd bővebben: Nagy Vince Róbert: A Finn Irodalmi Társaság története hegemoniaharcok tükrében 1831-1892. *KLIÓ* 2006/1. 15. évfolyam. 136-141.

⁷³ Kansa liikkeessä. Szerk. Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds, Henrik Senius Kirjayhtymä, Helsinki, 1987. *Maailmankuvan muutos tutkimuskohteena*. Szerk. Matti Kuusi, Risto Alapuro, Matti Klinge Otava, Keruu, 1977.

⁷⁴ Liikanen, Ilkka: Kansanvalistajien kansakunta. *Kansanvalistusseura fennomanian aatteellisena ja organisatorisena keskuksena*. In: Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds, Henrik Senius (Szerk.) *Kansa liikkeessä*. Vaasa, 1987. 126-142. *Uó*. (1995) *Fennomania ja kansa, Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja Suomalaisen puolueen synty*. *Historiallisia Tutkimuksia*. 191. Helsinki 1995. Liikanen további tanulmányában a fennomán mozgalom jellemzőit vizsgálja: *Uó*. (1998) *Fennomania poliittisena liikkeenä*. In: *Uudet ja vanhat liikkeet*. (Szerk.) Kai Ilmonen és Martti Siisiäinen. *Vastapaino, Tampere*, 1998. 59-78.

Az eszmetörténethez kapcsolható az 1977-ben kiadott „*Maailmankuvan muutos tutkimuskohteena*”⁷⁵ kötet, amely a társadalomban, egyéni és kollektív szinten átélt változások okozta mentalitásbeli változásokat, a világnézeti (*maailmankuva*) és gondolkodásban végbemenő átalakulásokat próbáltak rekonstruálni. A kötet bevezetőjét Juha Manninen jegyezte, amelyben a módszertani kritériumok mellett a kutatás újszerűségét emelte ki. A kutatások társadalmi folyamatokat vizsgálta, identitás és csoporttudat megjelenési formáit. Ki kell emelni **Matti Klinge** „*Kansanvalistus vai taideteollisuus*” tanulmányát,⁷⁶ amelyben az 1870-es évek fennomán és liberális csoportjait, politikai, gazdasági és társadalomszervezési elképzeléseit állította egymás mellé, analógiaként az orosz nyugatos-szlavofil, az angol thory-whig példákat említve. Klinge elemzésében a Népvédelő Társaság (1874) és az Iparművészeti Egyesület (1875), mint a két szembenálló csoport elképzeléseinek megvalósítására létrehozott intézmény és egyben a korszakban felszínre került gazdasági és társadalmi kérdések irányának megfelelő alternatívái jelentek meg. Yrjö-Koskinen ebben az értelmezésben a konzervatív, a társadalom modernizációját kevésbé támogató fennománok vezetője, akik számára elsődleges a tömegek politikai támogatásának megszerzése, míg a liberálisok a gazdasági modernizáción keresztül akartak eljutni a társadalmi reformokig.

3.2 Nacionalizmus-elméletek a finn történetírásban

A nacionalizmus egyrészt a modern nemzetállam megszületésének (state-building), másrészt az egységes nemzet (nation-making) kialakulásának folyamatát jelenti. A nacionalizmus-elméletek közötti eltérés, az egyes irányzatok által képviselt álláspontok eltérő magyarázatai nem mérvadóak, így azok bemutatását mellőzöm. Arra a kérdésre keresem a választ, hogy a finn nacionalizmust miként értelmezték, mit tekintettek „finn nacionalizmusnak” a 19. században.

Aira Kemiläinen a finn nacionalizmust a Hans Kohn által használt tipológia alapján értelmezi. A „nyugati” (western) és a „nem-nyugati” (non-western) nacionalizmus dichotómiája a politikai-nemzet és a kultúr-nemzet közötti törésvonal mentén húzódik. A finn nacionalizmus 19. századi értelmezése e két forma egyszerre történő megjelenését mutatja. Kemiläinen szerint a finn nemzeti ébredés már korábban elkezdődött, erre példákat mutat fel a XVIII. századból, de igazán akkor erősödött meg, amikor 1809-ben a finnek politikai státusza megváltozott. Az autonóm politikai entitás a finnek

⁷⁵ *Maailmankuvan muutos tutkimuskohteena. Näkökulmia teollistmisajan Suomeen.* Szerk. Matti Kuusi, Risto Alapuro, Matti Klinge. Otava, 1977. A kötet szerzői között találjuk: Juha Manninen, Matti Klinge, Henrik Seinius, Risto Alapuro, Matti Kuusi. A szerzők munkáinak részletes elemzése nem tartozik a témánkhoz, így csak utaltam a szerzőkre. Matti Klinge tanulmányát mutatom be.

⁷⁶ Klinge, Matti: *Kansanvalistus vai taideteollisuus*. In: *Maailmankuvan muutos tutkimuskohteena. Näkökulmia teollistmisajan Suomeen.* Szerk. Matti Kuusi, Risto Alapuro, Matti Klinge. Otava, 1977. 148-151.

önállóságának egyik fontos feltétele volt, viszont a Nagyhercegség hivatalos nyelve nem a többség által beszélt finn volt, hanem a svéd. E két tényező határozta meg a finn nacionalizmus jellegét. A század elején, a porvói rendi gyűlés az államiság megerősítését, így a „nyugati” mintát képviselte, míg a később megjelenő politikai gondolkodásban a finn nyelv és a népi kultúra megerősítése, a romantika által inspirált nemzeti szellem kerültek előtérbe. A finn történelemben egyszerre volt tehát jelen a nyugati és a nem-nyugati nacionalizmus.⁷⁷

A nacionalizmus elméletek közül a 19. századi nemzeti mozgalmak kutatásában máig értékes, a kutatási célokat meghatározó eredményeket ért el **Miloslav Hroch**, cseh történész, az európai kis népek történetének összehasonlító elemzésével.⁷⁸ Hroch elemzésében a finn nemzeti mozgalom is vizsgálat alá került, amit saját kutatásaim szempontjából is érdemesnek tartottam felhasználni. A finn nemzeti mozgalmat – a Hroch által alkalmazott módszertan szerint – is három periódusra osztotta, az első szakasz az értelmiség kulturális, akadémikus érdeklődését fedte le, amely a népi hagyományok, értékek múltban (lehetőleg minél távolabbi múlt) való felkutatása volt. Célja annak a romantikus eszmének a megvalósítása, amely a nemzeti múlt újrafelfedezésének programként jelent meg.⁷⁹ E szakasza a nemzeti mozgalomnak az 1870-es évek végén lezárult, és egy új periódus vette kezdetét, a politikai csoportszerveződés és, némi óvatossággal mondhatjuk, pártszervezet létrehozása, amelyben a tömegek politikai agitációja és szervezése volt a domináns. Ebben a szakaszban is fontos a pártideológiák megjelenése, amelyekben azonban már fontosabb elemként jelent meg valamely más csoporttal, nemzettel vagy népcsoporttal, politikai ellenféllel szemben való önmeghatározás. Míg a nemzeti mozgalmak kezdeti fázisaiban, ezt patrióta gondolkodásnak nevezi, a cél a néphez való eljutás, annak kulturális értékeinek összegyűjtése, a felvilágosítás, az egyszerű emberek és az értelmiség összehozása voltak, addig a második szakaszban a nép tömeggé, a párt, adott szervezet eszközévé válik. Hroch elemzésében nem az eszme-ideológiai, vagy fogalmi meghatározások állnak a középpontban, hanem a nemzeti mozgalmak társadalmi feltételeinek, hátterének és időbeliségének vizsgálata. Munkája elsősorban statisztikai adatokra épül, amely segít a korabeli társadalmi szervezetek, kulturális intézmények társadalmi összetételének megismerésében, egy-egy társadalmi réteg jelenlétének felismerésében, de nem segít egy adott szervezet keretein belül zajló viták, eszmecserék és gondolatok megismerésében.⁸⁰ A társadalmi reprezentációból pedig olyan következtetéseket

⁷⁷ Kemiläinen (1964) 208-223; 235-237.; Uó (1998) 51-73.

⁷⁸ Hroch, Miloslav: *Social Preconditions of National Revival in Europe*. Cambridge University Press, 1985. Különösen: 62-75.

⁷⁹ A finn történetírásban a Hroch által elsőként alkalmazott módszer és periodizáció továbbra is megmaradt. Hasonló szemlélet alapján értelmezik a nemzeti ébredést: Sihvo, Hannes (1989), Zetterberg – Pulma (1997)

⁸⁰ Hroch kutatásában a Finn Irodalmi Társaság (Suomalainen Kirjallisuuden Seura) 1831-es megalapítása után a társaság tagjainak szociális hátterét, területi elhelyezkedését, társadalmi státuszát, iskolai végzettségét vizsgálta. A társaság történetének legújabb összefoglalásában Irma Sulkkunen viszont éppen azokra a folyamatokra, a

von le, hogy a finn intelligencia (értelmiség) a városi társadalom és a papi rétegből került ki – döntően, a nyelvi-kulturális ébredés pedig társadalmi kérdésként is megjelent. Az elemzés az európai kis népek nemzeti mozgalmainak összehasonlítását mutatta be, amelyben a finnek a forradalom nélküli integrációt képviselték.

A problémafelvetés a nacionalizmus kutatás egyik jellemző kérdése, mondhatni alapkérdése: a nemzet és az identitás fogalmainak összekapcsolása az 1990-es évektől mind több figyelmet kapott a történetírásban, amihez kapcsolódott a nemzet etnikai gyökereinek olyan jellegű vizsgálata, amely szerint a modern *nemzet-állam* eszméjéhez viszonyítva a népek, nemzetek összetartó, kohéziós erejét a korai etnikai hagyományok határozzák meg. Ezt megelőzően a nacionalizmust és a nemzetté válást a modernitás összekapcsolásával a modern állam és társadalom lényegének definiálták. Ha a nemzetet és a hozzá kapcsolódó ideológiai irányzatot, a nacionalizmust nézzük, akkor észre kell vennünk, hogy a népek egymástól való megkülönböztetésének belső szándéka nem engedi meg, hogy a nacionalizmust, csak, mint modern ideológiát a 19. századtól kezdve megjelenő eszmét vizsgáljuk, hanem az egyes korok szerinti tematikus értelmezésre van szükség. Ez annyit jelent, hogy minden korszakban megtalálható a „mi” és az „ők” közötti különbségek hangsúlyozása, amit nem tekinthetünk minden esetben nacionalizmusnak, hanem helyesebb az identitás, az összetartozás egy alternatív formájaként értelmezni. A nacionalizmus kifejezés és az ahhoz kapcsolódó ideológiai és politikai törekvések alapvetően a nemzet-állam megszületésének korszakához, a 19. századhoz kapcsolhatjuk. Hogy maga az eszme, mint uralkodó gondolat a 19. század mely szakaszában válik dominánssá az európai politikai gondolkodásban, az vitathatatlan. Ugyanakkor, ha a XX. század végének politikai eseményeit, vagy a poszt-kommunista államok nacionalista retorikájának feléledését nézzük, akkor a nacionalizmust nem tekinthetjük lezárt eszmének, így a vizsgálatát sem szűkíthetjük csupán a 19. századra. Eszerint minden kornak megvan a maga identitását és elhatárolódását alátámasztó eszméje, s mindegyik más-más eszközt használ fel a csoport, közösség meghatározásában, viszont azt nem nevezzük nacionalizmusnak, csak a 19. századtól kezdve. Az egyes korok társadalmi és politikai berendezkedésének megfelelően lehet és kell értelmezni a közösség azonosságtudatának és a politikai retorikának a jellemzőit.⁸¹ Így a nacionalizmus és a nemzeti identitás kérdése olyan retorikai eszköztárral rendelkező eszmei-ideológiai irányzat, amely kialakította és használta saját fogalmi rendszerét, fogalmait és terminusait. E fogalmi együttes természetesen rendelkezik állandó elemekkel, mint a nemzet-nép, eredet-leszármazás, nyelv és kultúra stb., amelyek külön-külön is magyarázatra szorulnak. Ezek

---

csoportszerveződés, a kulturális elit köreiben lezajlott hatalmi és hegemoniaharcokra mutatott rá, amelyek meghatározták a finn nemzeti mozgalom szereplőinek egymáshoz való viszonyulását és azok eszmei-ideológiai állásfoglalását is. Sulkkunen, Irma (2005) *Suomalainen Kirjallisuuden Seura 1831-1894* SKS, Helsinki.

⁸¹ E gondolat vezette Juha Manninen professzort a finn és a svéd nemzettudat vizsgálatkor.

tisztázására is szükség van. A kutatásba bevont források rendszerint meghatározzák a kérdés tisztázásának formai és tartalmi lehetőségeit, így ebben az esetben is szükséges ezt elvégezni.

A modernizáció és a nacionalizmus összekapcsolását *Ernest Gellner* munkáiban találhatjuk meg.⁸² Gellner, elméletében a gazdasági és a társadalmi folyamatokra helyezi a hangsúlyt, olyan funkcionális szemléletet kialakítva, amely a kulturális homogenitást, az ipusztriális gazdaságot és a rugalmas, mobilizálható társadalmat tekinti a modern állam legfontosabb jellemzőinek.⁸³ Témánk szempontjából ezért azt az utat választottam, hogy a gellneri elméletet visszafelé értelmezem, és kapcsolom hozzá a finn történelem kérdéseéhez. Mit jelent Gellner és a moderisták által képviselt *modernizáció*, ami a nacionalizmust életre keltette és mozgatja. *Liah Greenfelt* és *Charles Taylor* is osztja Gellnernek azt a nézetét, hogy a nacionalizmust az állam hozza létre, létrejötte megelőzi a nemzet születését.⁸⁴ A modernizációs folyamat olyan hullámszerű jelenség, amely a tradicionális kultúrákat elmossa, helyükbe homogén kulturális közösségeket teremt, amelyek felülről szervezett és közvetített azonosságot teremtő ismeretekre épül. A modernizáció eredménye a modern állam, amely befolyása alá vonja a gazdaság, a társadalom és a kultúra irányítását. Ebben a rendszerben a korábbi (*agrár-literátus*) társadalmi kötelékek, lokális azonosságtudatok, kevesek által birtokolt írásbeliség és a rendi-státusz felszámolódnak, helyükbe lép a modern (*ipusztriális*) munkamegosztásban szerepet vállaló, homogén kulturális értékekkel rendelkező, ezáltal egymással kommunikálni képes rugalmas társadalom, amely elsősorban individuumokból áll. A modern és premodern állam is alapvetően különböző természetű. A modern államot hivatali-bürokrácia irányítja, rendelkezik hivatalos nyelvvel, amely egyben a bíraskodás, a polgári jogviszony egyik alapja, a kultúra közvetítője. A társadalom modern értelemben egy horizontális szerveződés, az egyén közvetlenül kapcsolódik ahhoz, a korábbi rendi-korporatív, kiváltságokra épülő, a hatalmi központhoz azokon keresztül kapcsolódás helyett. Mindez maga után vonja, hogy létrejön egy uniformizált társadalmi képzetvilág, amelynek középpontjában a „mi, a nép”, a legitimációs alapot adó közösség áll. A modern állam és társadalom nemzeti alapon szerveződik (nemzetállam, nemzeti társadalom), tagjaitól erős elkötelezettséget, „patriotizmust” követel meg, amely voltaképpen az egyén azonosságtudatának, identitásának modern formája, magasabb szintű azonosulást jelent a nemi,

⁸² Gellner, Ernest: *Nations and Nationalism*. Ithaca. 1983. Uó. A nacionalizmus és a komplex társadalmak kétféle kohéziós formája. In: *Nacionalizmus. Esmék a politikában*. Szerk. Bretter Zoltán és Deák Ágnes. Pécs. 1995. Uó. A nacionalizmus kialakulása: A nemzet és az osztály mítoszai In: *Nacionalizmuselméletek*. Szerk. Kántor Zoltán. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004.

⁸³ A modernizációs iskola elméleti kereteinek a teljes kibontása jelen dolgozat keretein belül nem lehetséges, ezért alapvetően a fent említett Gellner által jegyzett munkákra, illetve *Benedict Andersson*, *Charles Taylor* és *Liah Greenfelt* gondolataira támaszkodom.

⁸⁴ Greenfeld, Liah: *Nationalism: Five Road to Modernity*. Cambridge. 1992. Uó. *Nationalism and Modernity*. In: *Social Research*. 1996. vol. 63. 3-40. Magyarul: *Nacionalizmus és modernitás*. In: *Nacionalizmuselméletek*. Szerk. Kántor Zoltán. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004. 183-203. Taylor, Charles: *Nationalism and Modernity*. Magyarul Világosság, 1995. 8-9. 5-27.

családi, lokális, vallási identitásnál. A nacionalizmus történetében a nép-nemzet fogalmak faji-vérségi leszármazást is takarhattak, egyes elméletek a 19. században az emberiség különböző rasszokra való osztását és antropológiai osztályozását tekintették mértékadónak.

Benedict Andersson szerint a nemzet, mint elképzelt közösség (*imagined communities*) létezik.⁸⁵ Elméletével a nacionalizmust és a nemzetek születésének folyamatát abból a lehetséges szempontból értelmezni, hogy mit jelent lojálisnak lenni egy hagyományokat és szokásokat magáénak tudó közösség „eszméjéhez”, anélkül, hogy ismernénk (vagy csak lehetőségünk lenne megismerni) annak minden tagját. Andersson elképzelt közösségeit, voltaképpen a koraújkori nemzetállamokat, a modernizáció, a modern kommunikációs csatornák, és a könyvnyomtatás hozza létre. A modern korban az egyén és a közösség egymáshoz való viszonya a köztes időben és térben zajlik, amelynek jellemzője, hogy az azonosulást elméleti síkon teremti meg. Az egyén egy olyan közösség tagjaként él, amelynek tagjaival nem is találkozik, nem is találkozhat, de a kommunikációs csatornák révén azonosulni tud azzal. Az írásbeliség és a modernitás összekapcsolásával Andersson a nacionalizmus elméletét a kommunikációs elméletekhez kapcsolta, ez által jellemezve a modernkor emberének képzetvilágát, számos korábbi identitást felváltott az egyén képzeletében létező *nemzet*. Ezek azok a szerzők (amint azt korábban említettem, a teljesség igénye nélkül), akiknek munkásságához lehet kapcsolni a nacionalizmus és a modernizáció összekapcsolását, s így kiindulási alapot adhatnak témánk kibontásához.

A modernizáció tehát magában hordozza a korábbi közösségi kötelek felbomlását és új azonosulási minták megszületését, a társadalom és az egyén viszonyának átértékelődését, amelyben az egyéni identitást a nemzethez való lojalitás határozza meg. A gazdaságban az állandó változás, innováció kerül előtérbe a korábbi mozdulatlan és hagyományosan agrár termelési módokkal szemben, ami szintén hatást gyakorol az egyén és a közösség viszonyára. A modern gazdaság sokkal nagyobb mobilitást és alkalmazkodást követel meg az egyéntől, amit az állam az oktatás révén, egy homogén kulturális közeg megteremtésével ér el.

A finn történetírásban a nacionalizmus és a nemzet kérdése a Nagyhercegségi státusszal és a politikai autonómia korával kapcsolódott össze, így voltaképpen finn nemzettudat értelmezése, akárcsak más európai nemzeteknél, a 19. század politikai gondolkodásának terméke. Elsősorban az értelmiség számára jelentett kérdést a nemzet közösségének értelmezése, illetve e közösség összetartó erőinek meghatározása. A finn példa érdekessége, hogy a politikai nemzet és az állam, mint annak keretét szolgáló politikai egység, korábban megszületett, mint maga a finn nemzet – ebben szintén hasonlatos számos kelet-közép-európai nemzeti folyamatokhoz.⁸⁶ A 19. század nagy

⁸⁵ Anderson, Benedict: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London. 1991.

⁸⁶ Az európai "kis" nemzetek nemzeti ébredését Miloslav Hroch vizsgálta. Munkájában a nemzeti értelmiség szerepét, jellemzőit és a nemzeti mozgalmakban betöltött szerepét elemzi, amit kiegészít a nemzeti mozgalmak tematizálásával. Eszerint három

kihívása volt, hogy miként tud az értelmiség alkalmazkodni a megváltozott körülményekhez, hogyan viszonyulnak az új és a korábbi hatalmi központhoz. A kérdés számunkra most nem is az egyes szerzők állásfoglalásának vizsgálata, hanem a fogalmi keretek értelmezése, folyamatok, társadalmi és politikai jelenségek értelmezése, amelyek hatást gyakoroltak az elit (értelmiség) gondolkodására, ezáltal a kultúrára is.

A modernizáció és a finn nacionalizmus kapcsolatát e kérdéskörnek a tisztázása a nemzet és a fejlődés, a korszak haladásba vetett hitének szempontjából világítja meg. Pontosabban azt, ahogy a finn kulturális elitben milyen reakciókat váltott ki annak a megjelenése, hogy a finneket Európában egyenrangú, vagy másodrangú népként kezelték. Ennek hátterét a korszakban megélt östörténeti érdeklődés szolgáltatta, amely a finneket is a kutatás részévé tette, faji, antropológiai vizsgálatok által elhelyezve őket az európai népek között. Ennek alapvetően két aspektusát lehet kiemelni. A nemzetközi tudományos fórumokon (ezek a korszak kinyíló világának egyik jellegzetes, és pontos példáját adják) megjelent véleményekre válaszként megszületett finn reakciók egy védekező álláspontot mutattak. Másrészt ez a jelenség annak a tisztázásában is kihívást jelentett, hogy a finn elit mennyire volt képes a nemzeti identitást olyan elemekkel megalapozni, hogy az a közösség számára elfogadható legyen. A korszak tudományos, kulturális és gazdasági fejlődésének látványos eredményeit az európai közvélemény nagyszabású kiállításokon (gondoljunk csak a világkiállításokra, vagy az ipari kiállításokra, vagy a megélt östörténeti tudományos konferenciákra) láthatta. A finnek számára nem egyszerűen bizonyítani kellett Európa nagy múltú nemzetei mellé fölzárkózni, helyet foglalni ebben a világban, azt jelentette, hogy a finnek is képesek olyan teljesítményre, ami helyet biztosít számukra Európában. Ezt a jelenséget értelmezhetjük a témánk kérdéskörében. Van egy modernizációs hullám, amit a kortársak figyelemmel követnek, lelkesednek érte, és a finn gazdaság fokozatosan be is tud kapcsolódni ebben a vérkeringésbe, ugyanakkor van egy legitimációs kényszer is. A finn nép történetiségének, múltjának és hagyományainak felmutatása – létező tradíciók és múlt – által egységes nemzetként fellépni Európa nemzetei közé.

A finn nép/nemzet (*kansa/kansakunta*) fogalom meghatározásánál Ilkka Liikanen⁸⁷ a következő szempontokat vette figyelembe. A finn nemzet-fogalom 1809-ben kap először politikai tartalmat, amikor porvoo-i országgyűlésen I. Sándor cár deklarálja „*a finn nemzet beemelését a birodalom más nemzetei közé*”.⁸⁸ Azzal a problémával kell azonban szembenéznünk, hogy a finn

---

nagy szakaszt lehet elkülöníteni egymástól a nemzeti mozgalmakban. Ezt az elméletet számos finn történész szívesen alkalmazta korábban, mivel a tematika megfelelt a finn folyamatoknak.

⁸⁷ Liikanen (2003) *Kansa*. In: *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Szerk. Risto Alapuro, Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen, Henrik Stenius. Tampere. 2003. 257-309.

⁸⁸ Finn eredetiben „*Sen nyt voitettun Suomen maan asujat ovat tästä ajasta saaneet sian niiden kansakuntien seassa, jotka Venäjän valdikan alle kuuluvat ja niiden kanssa Valdakunnan ulostekävät*”.

történetírás ezt a közjogi aktus eltérően értelmezte,⁸⁹ amit még tovább nehezít a korszakban folytatott viták változatossága is. A kérdés a finn államiság és a finn nemzetiség egymáshoz való szoros viszonyából adódik, amelyek mellett meg kell említeni, hogy a nemzet fogalmi értelmezésekor nem valamely eszme játszotta a meghatározó szerepet, hanem a retorika, amit megtalálhatunk a nemzetépítés különböző szakaszaiban, mint a képviseleti demokrácia szóképletében és a nemzeti szuverenitás megszerzése után is. A finn történelemben az államiság a porvoo-i országgyűléshez köthető, de vajon a finn nemzet születése is ehhez az eseményhez kapcsolódik-e?

A nacionalizmus kutatás legújabb irányzataiban a nemzet és a nacionalizmus kapcsolatát, a francia forradalom eseményein keresztül, nem a társadalmi ellentétek dominanciájára hegyezi ki, hanem egy újfajta retorika és a nemzeti szuverenitás megjelenésére, amelyben a nemzet-fogalom használata, a nacionalista gondolat megerősödése csak egyik eleme egy kibontakozó hegemoniaharcnak, amelyben a társadalmi rendszer átalakulása és a politikai hatalom megszerzése volt a cél. A nacionalista mozgalmak nem csupán oppozíciói voltak a fennálló rendnek, hanem alternatívái is. Politikai, gazdasági és társadalmi szempontból egyaránt, retorikájukban politikai egységekként és szuverén cselekvőként értelmezték a határokon belül élők csoportját, azaz a népet, amely nemzetet alkotott. A nemzet általában, mint államnemzet jelent meg. Példakékt említhetjük, hogy a svéd nemzettudatban a XVIII. század végén lezajló fogalmi változások során a korábban használt legitimációs sémák fokozatosan kiszorultak a használatból, s a nemzet és az állam egységet alkotva jelennek meg a politikai retorikában. Az ideológiailag értelmezett nacionalista irányzatok fontos szerepet játszottak a politikai csoportszerveződés megindulásában és kibontakozásában, ami egy új helyzetet eredményezett az állam és a polgári társadalom között, azaz a társadalom és az állam közötti viszonyt értelmezte újra.⁹⁰ Ebben a kérdésben a politikai nemzet és a polgári társadalom fogalmát számos gondolkodó viszonyította az államhoz, a finn politikai gondolkodás szempontjából a legmeghatározóbb Hegel társadalom-felfogása volt, amit már az 1830-as években interpretáltak a Finn Nagyhercegségben (J. J. Tengström államelméleti és jogfilozófiai előadásaiban),⁹¹ és J. V. Snellman egész államelméletét⁹² ehhez lehet viszonyítani, azzal a különbséggel, hogy Snellman a polgári társadalmat és az államot, mint a

⁸⁹ A nemzettudat megjelenésének kérdése a finn történetírásban: Kemiläinen, Aira: „Nation”-sana ja Porvoon valtiopäivien merkitys. Uó. (1964) Nationalism: Problems Concerning the Word, the Concept and Classification Jyväskylä. 1964. Uó. (1965) Kansallistietoisuuden ja kansa-käsitysten kehitys "nation"- ja "nationalismi"-sanojen valossa. THArk XVII. 1965. Klinge, Matti: Keisarin Suomi. Uó: Kaksi suomea. Uó: Suomen siivalkoiset värit. Uó: Bernadotten ja Leninin välissä.; Manninen, Juha: Kansakunnan aatteen synty Ruotsissa ja Suomessa. Uó: Valistus a kansallinen identiteetti 1700 pohjollassa.; Tommila, Päiviö: „Kansakunnaksi kansakuntien joukkoon” – Suomen autonomian taustasta. Uó. Mikä oli olla suomalainen 1800-luvun alussa. In: Herää Suomi.

⁹⁰ Liikanen 1995, 1998

⁹¹ Manninen, Juha: Valoa valtioon yössä. In: Historiallinen Aikakauskirja 2003/2. 228-247. Uó. Miten oppi modernista valtiosta syntyi Suomessa. Oulu, 2003

⁹² J. V. Snellman: Valtio-oppi. In: Kootut teokset. Porvoo.

külső feltételeket és szabályokat kielégítő, illetve, mint a belső erkölcsi értékek szerint a szabályokat és a törvényeket megváltoztató cselekvés színterét határozta meg.⁹³ A nemzet fogalom kapcsolódása a nacionalizmus fogalmához a finn politikai gondolkodásban nem volt jellemző a 19. század első évtizedeiben. Erre csak a politikai erőviszonyok (részben a külpolitikai és részben a belpolitikai állások) megváltozásakor a század 50-es éveinek végén, kifejezetten a Krími-háború hatásaként, kerül sor. Témánk szempontjából e korszak jelenti a kiindulási pontot. Bár, mint később látni fogjuk a 40-es években lezajlott gazdasági és pénzügyi „reformok” jelentős változásokat eredményeztek, és részben a közvéleményt is befolyásolták, valós átalakulásokra igazán az 1860-as években beszélhetünk. A gellneri elméletet követve egy gazdasági, társadalmi és kulturális átalakulást kell lokalizálni, amelyek nyomán egy modernizációs hullám indul el. A finn gazdasági és társadalmi (és valójában a politikai rendszert is)⁹⁴ struktúráját alapvetően a rendi-agrárius keretek jellemezték. A gazdaságban a mezőgazdasági termelés, azon belül is a növénytermesztés dominált, ami a társadalom rétegződését és mobilitását, ezáltal alkalmazkodó képességét is nagyban meghatározta. A kereskedelmi és a pénzügyi kapcsolatok és irányok a század folyamán a korábbi svéd orientációtól az orosz piacok felé fordult, amit az 1841-es vámreform is nagyban elősegített. Ennek köszönhetően a finn ipari és mezőgazdasági termelés fő piaca az orosz lett, amit az 1870-es években további bővülés jellemezett. A gazdasági és társadalmi átalakulás megindulásában és kibontakozásában fontos szerepet játszott az 1860-as évek reformfolyamata, amelyet II. Sándor cár indított el. Ebben a gazdaság és a kereskedelem liberalizációja, a népesség mobilitásának (voltaképpen szabad költözésének) megteremtése voltak a legfontosabb intézkedések. A reformintézkedések hatására a finn fa- és élelmiszeripar jelentős fejlődésnek indult és a nemzetközi kereskedelembe is bekapcsolódott. A legfontosabb kiviteli termékek, a vaj, a fa- és fűrészárúk nem csupán az orosz piacon voltak jelen, hanem az angol és a német importban is megjelentek. A társadalmi folyamatok, ha megkésve is (a vidéki lakosság szabad költözését, a helyi önkormányzatok önállóságát, így az állam és az egyház szétválasztását szentesítő törvények az 1870-es években jelentek meg, míg a gazdasági reformokat már az 1840-es évektől kezdve, ha lassan is, de fokozatosan vezették be), de követték a gazdaság igényeit. Az ipar által támasztott munkaerőigény a lakosság vidékről történő elvándorlását okozta. A vidéki lakosság körében tapasztalható túlnépesedés (amit a lakosság költözésének korlátozása egyre súlyosabb problémává dagasztott) pedig olyan veszélyeket hordozott magában, mint az 1867-68-as nagy éhínség, a tömeges éhhalál. A reformok szükségszerűségére és halaszthatatlanságára mutatattak rá ezek a jelenségek, amit a politika, és az elit is felismert. Másrészt a finn ipar a természeti kincsekre támaszkodva olyan gyors felfutást produkált, ami a társadalom egyes csoportjainak hirtelen meggazdagodását eredményezte. Ez magában hordozta a mentalitásbeli, életviteli változásokat, amit a kortárs

⁹³ Pulkkinen, Tuija (2003) 217-259.

⁹⁴ Jussila (2004)

gondolkodók is észrevettek, és nem egyszer aggódva jegyezték meg. A modernizációt, iparosodást követte a vasút és a közlekedési eszközök fejlődése, ami fokozatosan teremtette meg a nemzeti piacot és a nemzeti ipart. Az állam, mint elsődleges beruházó és a gazdasági folyamatok irányítója jelent meg.

A modernizációs elmélet másik fontos eleme a kulturális azonosság és homogenitás megteremtése, ami az oktatási intézmények és a hivatalos nyelv által valósulhat meg. A finn esetben ez a finn nyelv hivatalossá tételét (1863) és a finn nyelvű oktatás bevezetését jelentette. A finn történelem egyik jellemző problémája volt, hogy a nyelvi és társadalmi határok egybeestek, szétválasztva a svéd nyelvű nemesi elitet, amely a svéd-korban a katonai, az autonómia korában pedig a hivatali-bürokratikus elitet jelentette (a szerep és funkcióváltás a finn elit fontos „túlélési” módszere volt), valamint a finn nyelvű tömeget, elsősorban vidéki népességet. A kortársak számára a finn nyelv emancipációja egyszerre jelentett nyelvi-kulturális és társadalmi kérdést, amelyek megoldását egyrészt kormányzati, másrészt „civil” úton képzelték el. Az oktatási intézmények alapítása és fenntartása, a tanárképzés és az egyetemi oktatás az államra, kormányzatra hárult, míg a társadalom nemzeti értékek felé való fordítása, annak minden sajátosságával (nyelv, kultúra, történelem és hagyományok, irodalom, művészet, színház stb.) egy új értékrend, lojalitás és képzetvilág elfogadását és azzal való azonosulást feltételezett, akart megteremteni. A nép és nemzet fogalmak politikai retorikában való megjelenése a politikai színtér megnyílásához kapcsolódott (1863-ban meginduló országgyűlések). A nyelvhez, irodalomhoz, nemzeti kultúrához kapcsolható tevékenység viszont már korábban, a Finn Irodalmi Társaság megalapításával (1831) kezdődött. A finn értelmiség (zömében svéd nyelvű) kezdeményezésének tekintett társaság életében is fontos szerepet játszott az állam (ebben az esetben a cár és a pétervári hivatalok), még ha ennek nem is tulajdonított a finn történetírás jelentőséget. A finn nyelv és kultúra támogatása, amelyben fontos szerepet játszott például a Kalevala összeállítása, nem tekinthető annak a modernizáció folyamat részének, amely Gellner elméletében megjelent. A finn nyelv emancipációja elsősorban a finnül beszélő népesség társadalmi elismerését jelentette, nem takart társadalmi reformot, nem az elnyomásból való felszabadítás programja volt, nem a képviseleti rendszer átalakítást célozta meg, vagy egy nemzeti társadalom megteremtését. Egyszerűen a finn nép nemzetté válásának programja volt, amely számos elemből állt össze. Ennek egyik fontos eleme, a kortársak álltak is az egyik legfontosabbnak tartott, a nemzeti múlt, azon belül az őstörténet értelmezése, magyarázata.

4 FOGALMAK ÉS ESZMÉK KERESZTEZŐDÉSÉBEN

4.1 Fogalmak és a nyelv viszonya: lehetséges fogalmi keretek

A nemzeti kultúrák megszületésének korszakában a nyelvnek különösen fontos szerepe volt. Ha ezt az adott kor társadalmi és gazdasági jelenségeinek nyelvi, fogalmi visszatükröződését és megjelenését vizsgáljuk, akkor a nyelv, mint keret, és mint a valóság ábrázolásának eszköze jelenik meg. A nyelv használója a nyelv eszköztárára keresztül pedig, mint ennek a valóságnak a formálójára és egyben értelmezőjére volt. Az 1850-es évektől kezdődően a finn nyelvbe új fogalmak kerültek be. Ahhoz, hogy pontos képet tudjunk alkotni egy korszak nyelvének fogalmi apparátusáról, szükséges a nyelv eszköztárának vizsgálata.

A finn nyelv a 19. században fejlődésének új szakaszába lépett, amit a nyelvtudomány a „*varhais-nyky suomi-ként*” említ. Ekkor született meg a mai finn nyelv pontosan megszerkesztett nyelvtani rendszere, számos új szó és fogalom került be a szókincsbe. Ezek jelentős része jövevényszóként, illetve új, fordított szavakként érkeztek a finn szókészletbe. Az új szókészlet új fogalmakat jelenített meg, amelyek a társadalmi politikai és gazdasági valóság kifejezését szolgálták. Bizonyos fogalmak a korábbi jelentésüket elveszítették, új, megváltozott, a korszak igényeihez igazított tartalommal jelentek meg.

Több formája is volt a finn szókészlet bővülésének. A finn nyelvű *sajtó* fontos szerepet játszott új szavak kitalálásában és létrehozásában. Kifejezések, szavak és fogalmak, amelyek nem eresztettek gyökeret rögtön a beszélt nyelvben, gyakran változó formában jelentek meg. Példaként említhetjük a *Suometar* szerkesztőit, D. E. D. Europaeust, Paavo Tikkanent és August Ahlqvistot, akik több új kifejezést is meghonosítottak a finn nyelvben. Tikkanen és Ahlqvist nyelvújító törekvéseinek eredményeként született meg számos frazeológia, amely a finn nyelvben a politika és a társadalom jelenségeit írja le.⁹⁵

Ezt a korszakot tekintjük a finn nyelv emancipációja korának is. A svéd nyelv mellé 1863-ban a finn nyelvet is hivatalos nyelvvé tette a II. Sándor álltak

---

⁹⁵ Suomen kirjallisuus VII. Szerk. Matti Kuusi. Keruu, 1968.

kiadott nyelvrendelet, amit később az 1865-ös nyelvtörvény erősített meg. A nyelvrendelet elfogadása után viszont egy nehezebb problémával kellett a finn nyelv jogaiért küzdőknek síkra szállni. Nem volt finn nyelvű szótár, számos tudományterületen hiányos volt a szókészlet, nem rendelkeztek az iskolai oktatáshoz szükséges finn nyelvű tankönyvekkel, nem volt megoldott a finn nyelvű tanító- és tanárképzés. Ezek létrehozása, intézményes háttérének biztosítása évtizedeket vett igénybe.

Másik fontos területe a nyelv szókészletének gyarapításában a finn irodalmi művek megjelenésében figyelhető meg.⁹⁶ Ez a finn nyelv használatának részben spontán, részben tudatos formálásának eredménye volt. Ennek hagyományait és első kezdeményezéseit a *Finn Irodalmi Társaság (1831)* teremtette meg, többek között a *Suomi* sorozat rendszeres kiadásával. Ez a sorozat adta az első olyan finn nyelven megjelenő (kezdetben ez is svéd nyelven jelent meg) folyóiratot, amelyben tudományos és ismeretterjesztő munkákat közöltek. A társaság elnökeként *Johan Vilhelm Snellman* az 1870-es évek elején az európai kultúra és irodalom fontos munkáinak finnre fordítását javasolta. Ennek a megvalósításához szükség volt a nyelv szókészletének gyarapítására, tudatos fejlesztésre, illetve a nyelv kifejező képességének gazdagítására.⁹⁷ Mellette több kezdeményezéssel találkozhatunk, amelyek a finn olvasóközönség, elsősorban a vidéki lakosság számára készültek. Többek között ilyen volt, az Yrjö-Koskinen által szerkesztett „*Opiksi ja Huviiksi, lukemisia Suomen kansalle*” című kiadvány, vagy a *Suometar* mellékleteként megjelenő *Luonnotar* is. Az ehhez hasonló kiadványok száma az 1870-es években folyamatosan gyarapodott, az olvasmányos és az ismeretterjesztő irodalom gazdag tárházát kínálva a finnül olvasóknak. A Julius Krohn által szerkesztett *Suomen Kuvalehti*-t, vagy a *Kansanvalistus Seuran Kalenteri* kiadványt említhetjük. Ezeknek a sajtótermékeknek a megjelenése egyben azt is kifejezte, hogy a korszakban mind nagyobb igény jelentkezett a társadalmi valóság, a környezet leírására, meghatározására. E szükség felvetette azt a kérdést, hogy a finn nyelv alkalmas-e ennek a valóságnak a megjelenítésére. A kortársak közül nem mindenki tudta akár csak elképzelni sem, hogy finn nyelven lehetséges szépirodalmi munkát alkotni, vagy tudományos kérdésekről értekezni.

A nyelv fogalmi készletének bővülése leglátványosabban a sajtóban figyelhető meg. A sajtó volt a az fórum, amely reflektált a korszak eseményeire, ezáltal használta és bővítette a nyelv szókincsét. A finn nyelvű újságírás első jelentős képviselője az 1847-ben elindított *Suometar* volt. Ez a lap tudatosan felvállalta a finn nyelv művelésének feladatait. A korszak fontos szereplőinek, a tudományos és kulturális élet képviselőinek cikkei jelentek meg benne, akik a nyelvújításban úttörő szerepet játszottak.⁹⁸

⁹⁶ Laitinen, Kai (1981)

⁹⁷ Sulkunen, Irma (2004) *Suomalainen Kirjallisuuden Seura 1831-1894*.

⁹⁸ Langren, Lars: *Kieli ja aate - politisoituva sanomalehdistö 1860-1889*. IN: *Suomen lehdistön historia I. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*. Szerk. Päiviö Tommila. Kuopio, 1988.

A sajtó ugyanakkor „tolmácsként”, a nyugati jelenségek finn nyelven való közvetítőjeként is működött. Az európai politika események visszhangját adó sajtó fontos lépés volt a finn társadalmi és politikai jelenségek finn nyelven való értelmezése felé. Az általam vizsgált korszakban erre először az 1848-49-es forradalmi események, majd a krími-háború alatt került sor. Az 1850-es évek közepétől kezdve a sajtó nem csak a külföldi eseményeket szolgáltatta a finn nyelvű olvasóközönség számára, hanem a hazai eseményekkel is foglalkozott. A *Suometar* ebben az időszakban érte el a legmagasabb előfizetői számot, és számos más lap is sikeresen tudott elindulni finn nyelven. Ennek háttérében a finn olvasóközönség érdeklődése és a sajtó professzionálissá válása állt. Az 1850-es években Ouluban az *Otawa*, Viipuriban az *Ilmarinen*, illetve számos helyi lap: Turun *Viikko-Sanomat*, *Tapio*, *Hämäläinen*, *Maamiehen Ystävä* (Kuopio) kapcsolódtak be a helyi közösség életébe, illetve nyitottak ablakot a vidéki lakosság számára az ország és a világ dolgairól. Ezek mellett a havonta megjelenő *Mehiläinen* jelentett fontos tájékozási pontot, amelyben Yrjö-Koskinen, Ritriikki Polén mellett, fontos szerepet játszott.

1863-ban, amikor a finn rendek II. Sándor hosszú szünet után újra összehívta, a sajtó az egyik legfontosabb szerepet töltötte be a nyilvánosság, és ez által a közvélemény formálásában. Bár a kortársak számára önmagában a közvélemény és a nyilvánosság értelmezése is vitára adott okot, az világos, hogy a politikai tér megnyílása a sajtó és a közvélemény megszületését is magával hozta. A finn nyelvű politikai sajtó egyik első példája a *Helsingin Uutiset* volt, amely 1862 végén indult el. Mellette a *Päivätär* lapot kell megemlíteni, amely aktívan követte a politikai eseményeket. Mindkettő Helsinkiben jelent meg. A fővárosi lapok mellett több helyi lap is figyelmet érdemel, amelyek igyekeztek repertoárjukba felvenni a politikai események értékelését. A *Suometar* megszűnését követően pedig az *Uusi Suometar* és a *Kirjallinen Kuukausilehti* lettek a legfontosabb finn nyelvű fórumok. Az *Uusi Suometar* egyben legolvasottabb és a legnagyobb példányszámmal megjelenő finn nyelvű napilap lett, amely eljutott a fővárosi előfizetők mellett a Finn Nagyhercegség távolabbi településeire is. A *Kirjallinen Kuukausilehti* pedig azzal az igénnyel lépett fel, hogy finn nyelven ne csak a napi eseményekről lehessen tájékozódni, hanem tudományos, művészeti és kulturális ismeretekhez is hozzáférést biztosítson, teret adva a finn nyelv művelőinek és minden érdeklődőnek műveltség megszerzéséhez. Az 1860-70-es évek sajtójának jellemzője volt a politikai, társadalmi és gazdasági kérdések napi szinten való tárgyalása, sok esetben a határozott véleményközlés és állásfoglalás. Ugyanakkor az előzetes cenzúra miatt a témaválasztások is csak bizonyos keretek között maradhattak.

A nyelv szókészletének és fogalmi bővülése természetesen felveti a kérdést, hogy mikor, milyen politikai helyzetben használták. Milyen jelentéssel és céllal kerültek a szókincsbe az új fogalmak? A kortársak számára is megfelelő tartalommal és jelentéssel bírtak-e?

A politika nyelvének szókincse, fogalmai, mint arra már korábban utaltam, jelentős részben az európai politikából kerültek a finn nyelvbe. Így a finn politikai szókincs nagyobb részt fordítás útján született meg. Elsősorban a svéd és a

német nyelvben használt fogalmakat ültették át a finnbe, ezek mellett voltak olyan szavak is, amelyek nem kölcsönöztek, hanem új kifejezéseként jelentek meg a finn nyelvben. A politikai szókincs ilyen jellegű gyarapodása feltételezte, hogy a finn politika is képessé vált ennek a fogalmi készletnek a használatára. A Kari Palonen által megfogalmazott álláspont szerint⁹⁹ a finn nyelvben előbb jelentek meg a politikai fogalmak, mint maga a politikai cselekvés, ezzel magyarázható a sok jövevény kifejezés.

A finn nyelv használata a politikában nem vált általánossá az 1860-70-es években sem. A rendek közül csak a paraszti rend jegyzőkönyveit vezették finn nyelven, a másik három rendét svédül írták. A rendi gyűléseken szintén svédül tanácskoztak, de finn jegyzőkönyv is készült. A törvények és rendeletek 1860-tól finn nyelven is megjelentek.

Fogalmak kutatásakor figyelembe kell vennünk, hogy kik voltak azok használói és milyen politikai és társadalmi kontextusban használták a fogalmakat. Mivel a kérdés elsősorban a korabeli sajtó és hírlapirodalom köré csoportosítható, arra a kérdésre kell válaszolnunk, hogy milyen kapcsolatban voltak a sajtón keresztül a fogalmak használói az olvasóközönsséggel, a nyilvánossággal. Ehhez figyelembe kell vennünk, hogy a finn nyelvű sajtó milyen változásokon ment keresztül a vizsgált időszakban, illetve milyen mértékben jelent meg a sajtó hasábjain a politikai nyelv használata. Mennyire volt jellemző új és korábban nem használt fogalmak beemelése a finn szókészletbe. Arra is figyelmet kell fordítania a kutatásnak, hogy feltárja az egyes fogalmak használatában, elterjedésében jelentésbeli változásokat.

A kérdés egyszerre kapcsolódik a sajtó és politika fejlődéséhez, működéséhez. A „fordított nyelv”¹⁰⁰ jellemzője, hogy nem a tényleges politikai térben formálódik, hanem közvetve, utal a politikára, beemeli a használatba a politikai gyakorlat és tapasztalat nyelvkészletét. A finn nyelv szókészlete viszont másként gyarapodott. A sajtó és annak munkatársai csak közvetve kapcsolódtak a politikához. Mivel a korszakban nem beszélhetünk sem a korabeli angol-szász, sem a mai értelemben vett pártokról,¹⁰¹ így más szempontokat kell figyelembe vennünk. A finn politika és nyilvánosság jellemzőjét éppen zártsága és fejletlensége adta. Az 1860-70-es évek politikai nyilvánosságában nem beszélhetünk szervezett politikai csoportok diskurzusáról, hanem a sajtó politikai szerepvállalásáról. Ez elsősorban olyan eszmei-ideológiai csoportokhoz kapcsolódott, amelyek a korszak társadalmi és politikai nyilvánosságának formálásában mind nagyobb szerepet játszottak. E csoportok a kor politikai ideológiái mentén értelmezhetőek, pártszervezet helyett egy-egy karizmatikus személy köré szerveződő, rokoni és baráti szálakkal szorosra fűzött csoportok voltak a jellemzőek, amelyek nem ritkán hoztak létre és működtettek politikai, közéleti lapot.

A kérdés persze ebben az esetben is az lehet, hogy milyen közönségnek írtak és mennyiben befolyásolta az ideológiai állásfoglalásuk a nyelvhasználatu-

⁹⁹ Palonen 2004

¹⁰⁰ Palonen 2004

¹⁰¹ Vares, Vesa: Varpuset ja pääskysel. Nuorsuomalaisuus ja Nuorsuomalainen puolue 1870-luvulta vuoteen 1918. SKS. Helsinki, 2000.

kat. A Kari Palonen által korábban használt „fordított nyelv” kifejezés segíthet ennek megválaszolásában.¹⁰² A finn nyelv használata Palonen szerint elsősorban az európai politikai jelenségek és események értelmezésére és kommentálására korlátozódott, ami arra utal, hogy a finn politikai intézményrendszer nem adott lehetőséget arra, hogy spontán, a politikai gyakorlat által adott helyzetekben formálódjon a politikai szókincs. Viszont az 1860-as évektől kezdve, amikor a finn politikai nyilvánosság kezdetét is datálhatjuk, megfigyelhetünk új fogalmakat, illetve bizonyos fogalmak értelmezésében jelentkező változásokat. Az 1863-as rendi-gyűlés összehívása ugyanakkor nem csak a politikai gyakorlat kezdetét jelentette, hanem számos társadalmi, gazdasági és politikai kérdés felszínre kerülését is. Ezeknek úgyszintén megtalálhatjuk az előzményeit. A finn nyelv rendelkezett „örökölt” fogalmi készlettel. Ezek nagyobb részben olyan fogalmak voltak, amelyek a svéd-kor társadalmi és politikai (állami) intézményeinek jellemzőit írták le, tartalmi sajátosságaik csak részben voltak megfelelőek a 19. századi finn társadalmi és politikai viszonyokra. Ezt a kortársak is felismerték. A finn nyelv fejletlenségét is a korábbi svéd hatalom számlájára írták, így a nyelv formálása elsősorban az önálló finn nyelvi egység, a nemzeti önállóság eszméjéhez kapcsolódott.

Az általunk vizsgált korszak egyik fontos sajátossága volt, hogy azt a kortársak egy új korszakként értelmezték. A politikai közegben használt fogalmak ehhez kapcsolódva számos új jelenséget írtak le.

4.2 Yrjö-Koskinen által használt fogalmak

A következő fejezetben arra a kérdésre próbálok meg választ kapni, hogy Yrjö-Koskinen milyen fogalmakat használt a publicisztikáiban és melyek lehetnek azok a kulcsfogalmak, amelyek kutatása eredményre vezethet a témánk szempontjából. Melyek voltak azok a fogalmak, melyek a kortársak számára újak voltak, és melyekhez kapcsolódott korábbi tartalom? A használt fogalmak mennyiben kaptak új jelentést Yrjö-Koskinen retorikájában, és mennyire kapcsolódtak a korábbi jelentéseikhez? Ehhez ismernünk kell, hogy melyek voltak azok a politikailag és társadalmilag releváns jelenségek, amelyekben Yrjö-Koskinen kifejtette véleményét.

Célunk szövegek és azok kontextusának értelmezése, amelyen keresztül eljuthatunk Yrjö-Koskinen által használt fogalmakhoz. Szükséges az *intellektuális környezetet, a politikai és társadalmi valóságot* értelmeznünk, úgy, hogy a szerző és szövege kapcsolata egyben a szöveg és környezet kapcsolatát is megvilágítsa. A szellemi, intellektuális környezet értelmezése egyszerre jelenti a korszak jellemző kéréseinek meghatározását (ezt tekintjük *makro-intellektuális kontextusnak*), illetve azon belül a szerző és szellemi környezetének elhelyezését is.¹⁰³ Ha el

¹⁰² Uo.

¹⁰³ A kontextus Quentin Skinner értelmezésében nem a kutatás előzményét, hanem éppen ellenkezőleg, annak végső keretét adja meg, amely egy adott társadalomban felmerülhető kérdésekre mutat rá, mint lehetséges közlési szándékokra. Vö. Skinner,

akarjuk kerülni azt az anakronizmust,¹⁰⁴ amely egy szerző munkásságának eszmei, vagy „az eszme” alapját történő vizsgálatok fordulhat elő, de a szöveg jelentésének és a szerző szándékának pontos értelmezésére törekszünk, akkor is szükséges az intellektuális környezet meghatározása, s így a kutatás szükségképpen válik az adott szövegnek és környezetének értelmezésévé (a *mikro-intellektuális kontextus*), amely egy adott kérdés, jelenség lokális értelmezését segíti.¹⁰⁵

A szöveg és a szerző kapcsolata több szempontból is kulcs a kutatás előrehaladásában. A *Dominick LaCapra* által felállított tézisek szerint a szerző és annak szövege kontextusát több szinten kell meghatározni. A kérdés az, hogy a szerzőt, vagy a szöveget tekintjük kiindulási pontnak. A LaCapra által javasolt módszer ebben a tekintetben a kettőt egymás mellé állítja. Az eszmetörténet kutatásának kérdésében elfoglalt álláspontjában LaCapra¹⁰⁶ azt hangsúlyozta, hogy a megértés feltételezi a múlt és jelen közötti párbeszéd, dialógus sikeres kialakítását. Ennek feltétele a szöveg, a szerző és intellektuális környezetének pontos meghatározása és értelmezése, amelyhez elengedhetetlen feltétel a *nyelv és környezet* kapcsolata, a szövegben megjelenő valóság értelmezésének és újraértelmezésének viszonya. A megértést segíti, ha a szöveg és a szerzője kapcsolatát, valamint környezetét egymással szorosan összefüggő elemekként kezeljük, de magának a vizsgált szövegnek és a szerzőjének külön specifikus vizsgálatnak is alávetjük, amit LaCapra a kontextus különös jegyeiként értelmez, megkülönböztetve egymástól a szerző szándékát, motivációit, társadalmi, kulturális környezetét és munkásságának eltérő részegységeit, illetve azon belül értelmezhető struktúrákat.¹⁰⁷ Ezt kiegészíti, egy lehetséges, de feltétlenül alapos módszertani fogással, amelyet magam is követni szeretnék az alábbi vizsgálat során. LaCapra szerint az eszmetörténetnek számos más, a történeti kutatás során felmerülő kérdéssel együtt kell egy-egy szöveg értelmezésére kísérletet tenni. Ennek feltételeit hat önálló, de mégis összefüggő részben határozza meg: A (1.) szöveg és a szerző szándékai közötti összefüggés, a (2.) szerző élete és a szöveg közötti viszony, a (3.) szöveg és a társadalom közötti kapcsolat, a (4.) szöveg és a kultúra közötti kapcsolat, a (5.) szöveg viszonya a szerző corpusához és végül a (6.) párbeszéd, amelyben a szöveget értelmezni kell.¹⁰⁸

Szerző és szövegének egymás mellé állításával egy adott probléma és annak megoldására keresett válasz – ami magában rejti az időbeni és térbeni, történeti egyediséget, ugyanakkor előzményekkel és meghatározható jelentésbeli háttértartalommal rendelkezik – társadalmi és eszmei-ideológiai környezetben azonosítható. Eszme- és fogalomtörténeti vizsgálat egy szöveg értelmezésének lehetséges alternatíváját adja, amelyben konkrét és absztrakt fogalmi együttesek

---

Quentin (1997) Jelentés és megértés az eszmetörténetben In: A koramodern politikai eszmetörténet cambridge-i látképe Szerk. Horkay Höcher Ferenc, Tanulmány Kiadó, Pécs, 1997. 49.

¹⁰⁴ Skinner (1997) 11.

¹⁰⁵ Ihalainen (2006) 115-125.

¹⁰⁶ LaCapra, Dominick: *Rethinking Intellectual History: Texts, Contexts and Language* Ithaca, Cornell U. 1983

¹⁰⁷ Vö. LaCapra (1983) 36.

¹⁰⁸ Vö. LaCapra (1983) 36-57.

egyaránt fellelhetőek, ezáltal egy történeti problémát alkotnak. A szerző gondolatmenetének értelmezésével vázolni tudjuk a szöveg belső vonalát, amely számos kifelé, a szövegen túlmutató utalást tartalmaz, melyek értelmezése voltaképpen a feladatunk. Pontosan arra utalok, hogy a szerző munkásságának jellemző elemei, esetleg azok folytonossága és a kortárs (külső) szövegek párhuzama egymással néha összetartó, néha széttartó vonalat írtak le.

A politikai diskurzusban használt fogalmak, kifejezések korszakonként sajátosságokat mutatnak, ami a kutatás során a mérlegelés, kiválasztás feladatát is felveti. A fogalmak használatának, tartalmi változásának kutatása alapvetően két fontos szinten történik meg: makro és mikro szinten.¹⁰⁹ E szintek az értelmezése és meghatározása egyben definiál egy fogalmi készletet, amely a korszak gondolkodásában jelen volt, használták azt és körülírható tartalmi és jelentésbeli sajátosságokkal rendelkezett. A következőkben azt határozzuk meg, hogy mely politikai és társadalmi jelenségekhez kapcsoló fogalmak és eszmei, ideológiai kérdések köré szervezhető források jelentik a kutatás alapjait, ez egyben a kutatás módszertanát is jelenti.

A finn eszmetörténet kutatás legújabb kísérlete¹¹⁰ az angol (Quentin Skinner) és a német (Reinhart Koselleck) eszme- és fogalomtörténeti iskolák eredményeit és módszereit felhasználni a finn politikai kultúra kutatásában.¹¹¹ A 2004-ben megjelent fogalomtörténeti monográfiában a szerzők azt tűzték ki célul, hogy az eszmetörténet fogalmait, a politikai gondolkodás *kulcsszavait* szemantikailag és történetileg határozzák meg. A ReinhartKoselleck által használt módszereket a finn történelemben adoptálják. A „Käsitteet liikkeessä” kötetben szereplő egyes fogalmakat (nép, társadalom, állam, politika, hatalom, képviselő) szemantikai, jelentéstani és tartalmi változásai, a kosellecki elváráshorizont, asszimetrikus ellenfogalmak, illetve a skinneri kontextus analízis segítségével kapnak árnyaltabb képet. A finn eszmetörténet-kutatásban megjelenő új módszerek és irányzatok azt bizonyítják, hogy a nemzeti eszme, a nacionalizmus-kérdésének vizsgálata is olyan megközelítést igényel, amelyben sokkal nagyobb figyelmet kap a szerző társadalmi és politikai környezetének értelmezése, az intellektuális közegehez való viszonya.¹¹² Nem elegendő olyan

¹⁰⁹ Ihalainen, 2006. 115-125.

¹¹⁰ Ihalainen, Pasi: Uranuurtava käsitehistoriallinen tulkinta Suomen poliittisesta kulttuurista HAik 2004/4. 102. 408-418.

¹¹¹ A már említett „Käsitteet liikkeessä” kötet. A finn eszme- és fogalomtörténetben Markku Hyrkkänen már Skinner módszerét használta. Hyrkkänen, Markku: Aatehistoriallisesta metodista Tampere, 1984. Uó. Aatehistorian mieli. Vastapaino. Tampere, 2002.

¹¹² Matti Klinge monográfiái adnak új megközelítést egy-egy 19. századi szereplő portréjának ilyen jellegű megközelítésével: Klinge, Matti (2004) Poliittinen Runeberg. Juva. 2004., Uó. (1998) Idylli ja uhka. Topeliuksen aatteita ja politiikkaa. WSOY, Porvoo, 1998. Mindkét monográfia a 19. század egyik meghatározó alakjának a portréja, amelyben Klinge új szempontokat használ. Nem kifejezetten eszmetörténeti elemzésekről van szó, hanem a nemzeti eszme személyesen megélt rekonstrukciójáról. Hasonlóan árnyalt a Pertti Karkama által adott Lönnrot-kép, melyben a szerző Lönnrot munkásságának sokrétűségét bizonyítja. Karkama, Pertti (2001) Elias Lönnrot ja ajan aatteet. Kansakunnan asialla. SKS. Helsinki, 2001. Vagy Mikko Lahtinen Snellmanról írt monográfiája. Lahtinen, Mikko (2006) Snellmanin Suomi. Vastapaino, Tampere, 2006.

egyetemes, örök érvényű filozófiai problémák szövegszerű rekonstrukcióját követni, amelyek sem a korszak megismeréséhez, sem a szerző szándékához nem visznek közelebb. Ennek eredménye a korábbi eszmetörténeti iskolák és módszerek eredményeinek és nézőpontjainak pontosítása és differenciálása lett. Fogalmak, amelyek korszakonként más-más jelentéssel bírtak, eszmék, amelyek ezeket a fogalmakat használták, nem elvont kérdésekre adhatnak válaszokat, hanem történeti folyamat részeként jelennek meg.¹¹³

A politikai fogalmak saját korunkban és történetiségükben, a politika, mint fogalmak használatának terepe, a nyelvi, társadalmi és gazdasági kontextusban értelmezhető. A kérdés az, hogyan és milyen kontextust veszünk figyelembe. Számos esetben a saját döntésünkön múlik, ugyanakkor a fogalmak értelmezésében nem mindegy, hogy milyen módszerani és elméleti kiindulást választunk.¹¹⁴ A fogalmak nem önmagukban értelmezhetőek, hanem egy, a jelentést meghatározó intellektuális közegben. A Skinner által használt politikai alapelvek (*professed principles*) ezek mentén válnak meghatározhatóvá, háttérét adva a politikai gyakorlat (*actual practices of political life*) eszmei-ideológiai tartalmának.¹¹⁵

A kérdés alapvetően a textus és kontextus problémája köré épül. Yrjö-Koskinen munkásságának elemzésekor elsősorban szövegek és írott források (nem kizárólag politikai és társadalmi kérdésekkel foglalkozó szövegek) adják a kutatás bázisát, ugyanakkor önmagában a textuális vizsgálat nem elegendő. Szükség van a szövegek kontextusának meghatározására. Ez a skinneri eszmetörténetben magának a szövegnek az olvasása által megvalósulhat. Skinner állítása: „(...) a szövegek megértése egyaránt feltételezi szándékolt *jelentésük* megragadását, illetve azt is, hogy szerzőik e *jelentés* milyen értelmezésére számítottak. (...) adott megnyilvánuláson keresztül mit szándékoztak közölni. Ebből következően a megnyilvánulások megértésére irányuló bármely próbálkozás lényegi célja az kell, hogy legyen, hogy feltárja ezt a szerző részéről megnyilvánuló összetett *szándékot*. És ebből következően a helyes eszmetörténeti módszertannak mindenekelőtt arra kell irányulnia, hogy képet adjon a teljes közlésmegzőről, mely hagyományosan lefedhető volt az adott megnyilvánulás megtétele révén az adott alkalommal, valamint hogy feltárja az adott megnyilvánulás és e szélesebb nyelvi kontextus viszonyát az adott szerző tényleges szándékának megértése érdekében.”¹¹⁶A jelentés, Skinner állítása szerint, minden esetben helyi természetű, ami arra utal, hogy adott szerző, adott szövege csak adott környezetben értelmezhető. A kontextusnak egy olyan végső keretként kell megjelennie, mely azt segíti eldönteni, hogy egy *olyan* társadalomban miféle hagyományosan felismerhető jelentések merülhettek föl elvben lehetséges közlési szándékként.¹¹⁷A szöveg tehát tartalmazza a szándékot és a jelentést, amely adott társadalom számára a kommunikáció során tartalommal bírhatott. Az eszmetörténet kutatásában így fontos szerepet kap az adott társadalmi kontex-

¹¹³ Kurunmäki (2001) 142-143.

¹¹⁴ Gyáni (2004) 51. Kurunmäki (2001) 147.

¹¹⁵ Skinner (1974) 278.

¹¹⁶ Skinner (1997) 49.

¹¹⁷ Uo.

tus megértése és meghatározása is: „Amennyiben tehát igaz az, hogy bármely eszme megértésének feltétele mindazon alkalmak és tevékenységek megértése, melyek során az adott történelmi szereplő a szavak releváns alakzatát felhasználhatta, akkor világosnak tűnik, hogy e megértésének legalább részben annak megragadásában kell állnia, hogy az adott szerző milyen társadalomnak írt, szavaival kiket próbált meggyőzni.”¹¹⁸ Ugyanakkor a társadalmi kontextus Skinner szerint nem segít annak a megértésében, amit ő *illokúciós erőnek* nevez. Ez segít a szerző szándékát és a szöveg jelentését megérteni, ami viszont a társadalmi kontextustól független marad.

A társadalmi kontextus segítsége nélkül persze nehéz volna az eszmetörténetet elképzelni. Ugyanakkor más kontextusokat is figyelembe kell venni, amelyek hasonló eredményekkel kecsegtetnek. Fontos és nélkülözhetetlen eleme társadalmi kontextusnak a nyilvánosság, a sajtó helyzete. Miért? A sajtó és a nyilvánosság kapcsolata a társadalom politikai érzékenységét mutatja meg. Egyrészt ebben a közegben jelennek meg a szövegek, amelyek adott szerző szándékát és írásának jelentését hordozzák. A „társadalmi nyilvánosság” szerkezete és működése befolyásolta a véleményformálás módját, eszközeit és kiterjedését. A sajtóban jelenik meg a fogalmak nyelvi-lingvisztikai formája, amely adott társadalom számára értelmezhető, felfogható jelentéssel bírtak. A sajtó egyben a kereteket, akár úgy is mondhatjuk, a korlátokat is megszabja. A sajtón keresztül minden esetben megfoghatóvá válik az a makro-intellektuális környezet, amelyben a szerző mozog. Ez természetesen (csak) az egyik ismérve, de a 19. század politikai gondolkodásában, eszme- és fogalomtörténetében az írott és nyomtatott sajtó volt a társadalmi nyilvánosság egyik legfontosabb eleme. A társadalmi kontextus e szegmensében a fogalmak és jelentések mikro szinten való megjelenése adott politikai, társadalmi kérdésekhez kapcsolhatók. Minden koherensnek tűnő eszmetörténeti kérdésben meg kell és meg lehet találni azokat a külső tényezőket, amelyek a szerző és a szöveg jelentésének kontextusát adják. Dominic LaCapra által megfogalmazott kritériumok, amelyek részben a skinneri álláspontot bírálták, alapvetően a textuális értelmezést, a múlt és a jelen közötti dialógust tekinti a megfelelő formának arra, hogy szélesebb értelemben használható kontextust teremtsünk. LaCapra ilyen alapon állít fel egy hat szempontból álló „kontextus” vázat, amely az eszmetörténet kutatásában a legapróbb részleteket is megfejtheti.¹¹⁹ A kontextus ilyen, minden lehetséges kérdésre kiterjedő meghatározása, magának a kontextusnak a szubjektív formáját jelentheti. A „kontextus” ugyanis nem önmagától létező, hanem a kutatás feladata, célja, témája stb. határozza meg.¹²⁰ A sajtó ebben az esetben nem csupán a társadalmi kontextus részét képezi, hanem az életének, korpuszának egy részét, szegmensét, viszonyrendszerbe illeszkedő elemét. LaCapra állításában a szerző élete és a szöveg közötti kapcsolat a második helyen van. Esetünkben Yrjö-Koskinen életének és az egyes szövegeinek a kapcsolta számos fontos kérdést magyaráznak meg. Yrjö-Koskinen politikai, tudományos és közszereplői életpá-

¹¹⁸ Skinner (1997) 41.

¹¹⁹ LaCapra (1983) 35-36. Különösen a 36-61.

¹²⁰ Gyáni (2004) 57.

lyája egymással párhuzamosan haladt, amelyben folyamatosan jelen voltak a „szövegek”, egy-egy adott társadalmi, politikai kérdésnek az értelmezésére, vitában való részvételre. A korpusza és a szöveg, illetve a szerző kapcsolatában LaCapra azt, az általam is elfogadható álláspontos foglalja el, amely a szövegek hermetikus egységét kizártnak tartja. A szerző korpuszában folytonosságot keresni, állandó elemeket kivesézni belőle, minden biztonnyal félre visz a valós kérdések és válaszok megfejtésétől.¹²¹ A LaCapra által felállított kritériumok nagy alaposággal és részletességgel határozzák meg az eszmetörténet-kutatás lehetséges szabályait. Alkalmazásuk ugyanakkor mégis az adott szöveg és szerző, szándék és jelentés karakterétől függ.

Koselleck modern idő elméletében használt tapasztalat és várakozás (tapasztalati tér-elváráshorizont) közötti távolság szétnyílásával és folyamatos távolodásával magyarázza a történeti újkor metahistorikus lényegét. A tapasztalatok korábbi jelentőségét a modernitás szép lassan egyre erodálta, illetve beépítette a várakozási horizontba, azáltal, hogy a minél kevesebb tapasztalatot magukban hordozó „mozgó-fogalmak” váltak a haladás kulcsszavaivá.¹²² Koselleck a politikai-társadalmi tér mellett az technikai-ipari változásokat tekinti a haladás legfontosabb helyszíneinek. A politika felvállalta a korábbi próféciaák szerepét, és olyan ígéretekkel jelentkezett, amelyek a korábbi tapasztalatoktól független, a társadalom és az egyén földi létének jobbítását tűzte ki céljául, amelyben az egyén szerepe is átértékelődött. A politikai tapasztalatok helyett a megfogalmazott célok és elvárások kerültek a politikai diskurzus fókuszába.¹²³ A technikai-ipari fejlődés pedig a modern társadalmak individuumának identitásformálójává vált. A fejlődésbe és a jövőbe vetett bizalom a társadalmi igazságosság, legalábbis a jobbítás szándékával és esélyével lép fel.¹²⁴

A 19. század során számos olyan fogalmat tudunk lokalizálni a finn politikai gondolkodásban, amelyek megjelentek a kortársak vélemény nyilvánításaiban, s mintegy iránytűként használták azokat a mindennapok, a politika, a társadalom jelenségeinek értelmezésében. Másrészt a politika és a politikai diskurzus jellegét és hangsúlyait meghatározták az adott aktuális politikai események (rendi- és országgyűlések), gazdasági (finn márka bevezetése, fellendülő erdőgazdálkodás) és társadalmi (munkás-, és torppari-kérdés) folyamatok, amelyek a finn politikai elit számára is új jelenségeket tartalmaztak.

Mivel elsősorban a politikai diskurzushoz kapcsolódó fogalmak megjelenése és azok változása áll a kutatás középpontjában, ezért a korszak önmagában kínálja a vizsgálható politikai jelenségek körét. Így elsőként az 1860-70-es évek rendi- és országgyűléseit tekinthetjük kiindulási alapnak. A finn rendek minden ötödik évben üléseznek, 1881-től minden harmadik évben. Az így megerősített országgyűlési rend alapján az 1863-64-es rendi-gyűlést (15. 9. 1863-15. 4. 1864), 1867 (22. 1.-31. 5. 1867), 1872 (1. 2.-15. 6. 1872), 1877-78 (23. 1. 1877-24. 1. 1878) országgyűlései követték.

¹²¹ LaCapra (1983) 55. Skinner (1997) 36-37.

¹²² Koselleck, Reinhart: *Elmúlt jövő*. Atlantisz, Budapest, 2003.

¹²³ Koselleck (2003) 414-423.

¹²⁴ Koselleck *im.*; Ernest Gellner (1983)

A 19. század nagy kérdése volt, hogy a társadalom vertikálisan tagolt, lokális közösségeit hogyan lehet nemzetté alakítani, amely a kulturális, gazdasági és politikai egység eszméjét hordozta magában. A nemzet egyszerre jelentette a rendi-feudális társadalmi keretek szétfeszítését és a haladás eszméjének megvalósulását, a modern-kor ideáljának elérését.

A nemzeti eszme 19. századi történetében a kulturális törekvések mellett egyre nagyobb hangsúlyt kapott a politikában való cselekvés „nemzetivé” tétele. A kortársak számára a nép és a nemzet fogalmak meghatározása is állandó viták tárgyát képezték. A nemzet karakterére vonatkozó érdeklődés már a XVIII. század gondolkodóinál megtalálható volt, viszont a 19. században a cél nem csupán egy közösség vonásainak meghatározása, lelki természetének megformálása volt, hanem a népművelési és oktatási eszközök alkalmazásával való alakítása. Ennek is megtalálhatjuk a XVIII. századi előzményeit a felvilágosodás és az újhumanizmus tanai között, de egy évszázaddal később már társadalmi és politikai állásfoglalást, a kultúra nemzetivé tételét és az egyén, a közösség alkotóelemének öntudatát (*identitását*), emocionális kötődéseit, lojalitását vették célba. A század végén pedig, a társadalmi ellentétek, a nemzeti eszme által sem elfedhető szociális egyenlőtlenségekből adódó mozgalmak erősödtek meg. Ezek a jelenségek adhatják gondolatmenetünk vázát, amelyen keresztül, eljutottuk egy alapvetően kettős természetű problémához: a nemzet közösségét megteremteni és a közösség tagjait annak tudatos, önérzetes tagjaivá tenni. Ez egyszerre jelentett egy „nemzeti projektet”,¹²⁵ ami a közösség múltjának és jelenének összekapcsolására irányult, illetve a jelen és a jövő megfogalmazott igényeinek deklarálásával „hasznos, cselekvő állampolgárok” nevelését.

Feltételezhetjük-e, hogy e két elképzelés egymástól függetlenül is létezhetett? Aligha. A kortársak többsége a nemzet közösségét és a modernizációt, a gazdasági és a társadalmi átalakulást egymás mellé helyezte, egymással párhuzamosan megvalósítandónak képzelte el. Ehhez hozzátehetjük még, hogy a gazdasági és társadalmi változások okozta megrázkódtatások enyhítésére a Finnországhoz hasonló, az iparosodásba és a polgárosodás folyamatába a 19. század végén bekapcsolódó országok a radikális mozgalmak, az új eszmék által generált kérdésekre a „nyugati tapasztalatokat” fel tudták használni, vagy legalább is segítségükre lehetett saját problémáik értelmezésében és az azokra adott válaszok megfogalmazásában.

A Koselleck által használt tapasztalati tér kategória lehet további kiindulási pont a kontextus felállításában. Az kulcsfogalmak mindig egyszerre több fogalom együtteséből állnak össze, amelyek magukban hordozzák az értelmezési kereteket, tartalmi és jelentésmeneteket. Ezeket lehet szűkíteni fogalmi magokká¹²⁶, amely segít egy-egy fogalom jelentésmenet értelmezésében, részekre bontva a jelentés egyes kategóriáit. És lehetséges a fogalmak tartalmi, tapasztalati síkjainak a meghatározása is. A tapasztalatok és azok kivetülése az

¹²⁵ A „kansallinen projekti” (nemzeti projekt) kifejezés Juhani Mylly monográfiájának címe. Tampere, 2002.

¹²⁶ Jouni-Matti Kuukkanen (2006) Minkä historiaa käsitehistoria on? In: Ennen ja Nyt. 2006

egy-egy fogalomra, más és más fogalmi együtteseket hoztak létre, a jelentésüket is más tartalmak adták meg.

Az általam használt tapasztalati síkok a kutatás során alapvetően három irányban jelentek meg: a politikai tér, a társadalmi tér és a nyelvi tér, amelyek értelmezhetőek a tapasztalati térben létező fogalmak meghatározásában használt módszertani keretnek. És természetesen értelmezhetően egyfajta kontextusként is, amelyben a szöveg és a szerző, a szerző és a közlés szándéka jelennek meg.

A nyelvi tér a kutatás egészének keretét adó sajtó, amely a korszak finn nyelvű diskurzusában meghatározó szerepet játszott. A sajtó biztosította nyilvánosságon keresztül jutottak el a társadalom nagy részéhez azok a fogalmak, amelyek a politikában és a társadalmi párbeszédben később a fogalomalkotás alapját képezték. Ebben a diskurzusban értelmezhető Yrjö-Koskinen munkássága, csak ehhez a hatalmas méretű forráshoz kapcsolódóan lehet meghatározni az általa használt fogalmakat. A nyelvi kontextus önmagában a fogalmi készletek állományát is alkotja. Az értelmezésben a releváns, az adott jelenségre adott reflexiókban megjelenő reakciók értelmezendők, a leírásukra használt kifejezésekkel. Ezek a kifejezések megjelentek a politikai diskurzusban, vagy a leíró elemzésekben is, sajátos szókinccset generálva ezzel a fogalmak értelmezéséhez.

A politika síkja a tapasztalati térnek ebben az esetben a politikai cselekvéshez köthető. Értelmezésben a tapasztalati térben ekkor egy jelenik meg az a különös pillanat, amikor a korábbi tapasztalatok mellé egy, a váratlanság és az ismeretlenség erejével ható tapasztalat jelenik meg. A rendi-gyűlés 1863-as összehívása előtti „*valtion yö*” fél évszázados korszaka azt eredményezte, hogy gyakorlatilag nem volt aktív politikai gyakorlat, és a korábbi tapasztalatokat újra kellett élni, szembesülni azok jellegzetességeivel. Ebben a keretben csaknem minden politikába belépő egy új elváráshorizonttal találkozott, és viszonylag gyorsan reagált, hiszen a korábbi „*valtiopäivä-järjestys*” reformja felszínre került. A tapasztalati tér korábbi elemei mellé előkerültek a politikai cselekvés és a politikai akarat újfajta elvárásai, szereplői és azok politikai motivációi. A politikai cselekvés szinterei szintén bővültek, azáltal is, hogy a politika beszivárgott a közönség alsóbb szféráiba, a kultúrába és a tudományba is. A politikai retorika szókinccse fokozatosan társadalmiasodott: mind nagyobb számban jelentek meg a politika szintjén értelmezhető fogalmak a sajtóban, ezáltal egyre többek számára jelentett kapcsolatot a napi- és hetilapok magával a politikával. A fogalmi készletbe helyet kapott a képviselő és a szabadság vizsgálata, amely alapvetően a politikai és a civil szféra értelmezésében nyilvánult meg. Az állampolgári szabadság egyben az egyén és a hatalom viszonyára utalt, amelynek ilyen jellegű értelmezése szintén egy új jelenségként értelmezhető, amely magával hozta a fogalmi értelmezések változását is. A hatalom fogalmához a korszakban szorosan kapcsolódott a képviselő és a képviselői rendszer reformjának kérdése. A politikai képviselő társadalmi érdekek és nemzeti törekvések eszközövé vált, amelyben a szereplők fogalmakról alkotott fogalma alapvetően újszerű, a korábbi tapasztalatoktól merőben elváló természetű volt.

A társadalmi sík a tapasztalati térben a modernizációs folyamatban felbomló rendi társadalom folyamatában értelmezhető. A hagyományos rendi kötelékek és a körük szerveződő társadalmi kapcsolatok a gazdasági változások következtében új tapasztalatokat hoztak a korszakban. Ezek a tapasztalatok jelentek meg a közösség és az egyén kapcsolatának újraértelmezésében, ami alapvetően a modern társadalom állampolgári eszméjére alapozódtak. Az elvárások magukban hordozták a jelentkező társadalmi ellentétekre adható válaszokat, és a társadalmi valóság pontos meghatározásának igényét. A korszakban ehhez kapcsolódóan több releváns kérdés is felmerült, amelyek közül az általam vizsgált fogalmak és fogalmi együttesek a szegénység-gazdagság, restség-szorgalom, takarékoság-pazarlás ellentétek, „aszimmetrikus ellenfogalmak” köré csoportosultak. A kortársak fogalmi kereteit természetesen meghatározták a korszak társadalmi folyamatai. Ezek között a törvényes védelem és a szegénygondozás több évtizeden keresztül vizsgált kérdés volt, amelyhez aztán az 1867-68-as éhínség is kapcsolódott. Utóbbinak messzemenő gazdasági és társadalmi következményei lettek, és mint megrázó tapasztalat épült be a korszak gondolkodásába. A válaszok és az újonnan megfogalmazott elvárások szintén egy, csak az történelmi pillanatban értelmezhető kontextust teremtettek, magukkal hozva azt a sajátos fogalmi készletet, amelyben a helyet kaptak a korábban említett aszimmetrikus-ellenfogalmak.

5 A KONTEXTUS

Az 1860-70-es években fontos változások zajlottak le a finn gazdasági életben, amelyek befolyást gyakoroltak a társadalmi folyamatokra, illetve azon keresztül a politikára és a politikai gondolkodásra. A finn gazdaság egységes „nemzetgazdasággá” válásának megindulása segít rámutatni arra a folyamatra, amely *Matti Klinge* szerint, a finn nemzetté válás kulcsát képezte, pontosan a faiparra épülő gazdasági fejlődés és a vasúthálózat kiépülésével megszülető Finnországot.¹²⁷

A következő alaptézisből kell kiindulnunk: a Finn Nagyhercegség 1809-es „megszületésekor” nem beszélhetünk önálló, különálló gazdasági területről, gazdasági egységről. Ennek a megteremtése a század folyamán fokozatosan valósult meg, tudatos gazdaságpolitikai koncepciók mentén, amelyek az általunk vizsgált korszakban is láthatóak voltak. Nem egy szeparatista törekvésről volt szó, hanem a gazdasági önállóság elemeinek szükségszerű megteremtésével, az ipari forradalom európai dimenzióinak kiszélesedésével lehetőség és alkalom nyílt a finn gazdaság, azon belül pedig, az ipar és a kereskedelem nagyarányú fejlődésére. Ennek a gazdasági folyamatnak a részeként beszélhetünk a faipar konjunktúrájáról, a mezőgazdasági termelés átalakításáról, a szabad vállalkozás és kereskedelem törvényi szabályozásáról. Illetve a gazdaság háttérét képező beruházások finanszírozásának jeleségéről, a tőkéről (*pää-oma*), a vagyon (*vara*) és a pénz (*raha*) szerepéről. Ebben a kontextusban a hitel (*laina*) és a vagyon (*varallisuus*) is a fogalmi készletük elemévé válik, amelyhez szorosa kapcsolódnak a korszakban a takarékoság (*säästäväisyys*) és a gazdagság (*rikkaus*) fogalmai, ellentételezve a pazarlást (*tuhlaus*) és restséget (*laiskuus*). A finn gazdaság és a társadalom számára is megrázó erejű 1867-68-as éhség, amely a kortársakat a szembenézés és a kiútkeresés felé fordította. Fontos változást jelez ez az évtized a társadalom és az egyén kapcsolatában, a felelősség (*velvollisuus*) és a gondoskodás (*armeliaisuus*) viszonylatában. Újra kellett értelmezni a közösség felelősségvállalásának formáit, a szegénygondozást (*vaiivaishoito*) és a szegénység (*köyhyy*) okainak orvoslását. A korszak politikai

---

¹²⁷ Lásd bővebben *Matti Klinge*, 1998. *Riitta Hjerpe* 1988.

kultúrájában, a sajtó vitakultúrájában ekkor jelentek meg a szocializmust és a munkáskérdést (*työväen kysymys*) elemző írások, gondolatok, amelyekben alig-alig találunk olyan álláspontot, ami a gondoskodó állam erősítését támogatná. Viszont sokkal inkább az egyéni szabadságot (*vapaus*) a politikai (*valtiollinen vapaus*) és a civil, társadalmi (*yhteiskunnallinen vapaus*) cselekvőképesség egyik feltételeként definiáló gondolatokat. Ebben a kontextusban jelennek meg a társadalom (*yhteiskunta*) és az állam kapcsolatát elemző írások, amelyek reagálnak a képviseleti rendszer működésére: a rendi gyűlés (*säätyvaltiopäivät*) összehívására és annak működési reformjának bevezetésére, a képviselők (*edusmies*) megválasztásának jellegére, a kormányzati rendszer (*hallitusmuoto*) működési sajátosságaira és azok miniszteriális felelősséggel működő kormányra való átalakítására.

5.1 A gazdasági fellendülés korszaka

A Finn Nagyhercegséget 1809-ben nem lehetett önálló gazdasági egységként értelmezni. Az öt megyéből létrehozott, majd 1812-ben a „Régi Finnország” (Viipuri központú finn területek) területével kiegészülő Nagyhercegség a Svéd Királyságban, és az Orosz Birodalomban is az anyaországnak volt alárendelve. Ezt magyarázza egyrészt a gazdasági igazgatás szerveinek és intézményeinek, illetve a központi kormányzati szerveknek a hiánya. A finn Szenátus 1816-os létrehozása és szervezeti kiépítése már megalapozta az ország legfelsőbb gazdasági irányító testületét.¹²⁸ Az I. Sándor által támogatott és megvalósításra váró liberális gazdaságpolitikai reformok,¹²⁹ az Orosz Birodalom kereskedelmi szabadságának elve a Nagyhercegségben is érvényre jutottak, amelyek azonban hamar felszínre hozták az orosz és a finn gazdaság gyengeségeit a nyugati, elsősorban angol iparral szemben. A finn gazdaság ekkor pénzügyileg, kereskedelmileg is szorosabb kötelékekkel rendelkezett korábbi anyaországa, a Svéd Királyság felé, amit mutatnak azok a döntések is, amelyek az 1809-es porvói rendi gyűlésen és a haminai-békében rögzítésre kerültek. A Nagyhercegségben a hivatalos fizetőeszköz az orosz rubel volt, de a svéd korona továbbra is (1840-ig) érvényes fizetőeszköz maradt, és a kereskedelem legjelentősebb része a svéddekkkel bonyolódott, amit az 1860-as évek tudatos kereskedelmi és vámpolitikája változtat meg, amelyben az önálló finn pénz, a márka bevezetése adott meg, majd később (1860) pedig annak az orosz rubeltől való elválasztása aranyalapra helyezésével.

¹²⁸ A finn Szenátus két osztályra volt osztva, egyik a jogi, másik a gazdasági ügyeket intézte. Utóbbinak a vezetője a Nagyhercegség kormányzójának helyettese, mintegy miniszterelnökként funkcionált. Az 1840-50-es években a tisztséget Lars Gabriel von Haartman töltötte be. A szenátor személyes jó kapcsolatokat tartott fenn a kormányzóval Mensikovval, a finn államminiszteri titkársággal és a cárral is. Ezekre támaszkodva tudott meghatározó szerepet vállalni számos gazdasági reform megvalósításában.

¹²⁹ Virrankoski (2001) 501-502, 511-512, 514-518.

A hamiai-békét követően a finn-orosz vámhatárt felállították (elsősorban a nyugati termékek a birodalomba való bevitelének korlátozása miatt), valamint létrehozták a Finn Vámhivatalt (1811, 1812). Ekkor az orosz áruk vámmentesen mehettek a Nagyhercegségbe, a finn területekről érkező termékeket viszont vám terhelte. A sándori külpolitika igazi váltása az 1820-as években történik meg, amikor az orosz külkereskedelem irányítását *Jegor Kankrin* veszi át,¹³⁰ aki a gazdasági protekcionizmust képviselte, amely erősen befolyásolta a finn-svéd kapcsolatokat is. Ennek a politikai irányváltásnak lesz az eredménye az 1822-es védővámok felállítása, majd 1835-ben a finn-orosz kereskedelmi kapcsolatok szabályozása, és az 1838-as svéd-orosz vámszerződés, amelyekben már bizonyos finn termékeket vámmentesen lehetett az orosz területekre vinni. Az orosz felet Lars Gabriel von Haartman szenátor képviselte. Ezzel a protekcionista gazdaságpolitikával a birodalom periferiáján elhelyezkedő területeket (a lengyel és a finn Nagyhercegségeket) erősebb szálakkal fűzték az anyaországhoz. A finn-svéd viszony hagyományos svéd-dominancián és előnyökön alapuló formáját, a birodalom óriási belső piaca és a finnek kereskedelmi érdekeinek önálló irányba terelése váltotta föl. Az 1830-40-es években a Svéd Királyság ezzel voltaképpen kereskedelmileg és politikailag „külföldre” vált.

A svéd befolyást a cári udvar, a Szent Péterváron székelő Finn Ügyek Bizottsága és a tudatos finn gazdaságpolitikai állásfoglalások is gyengítették. Ez utóbbinak az egyik legfontosabb képviselője Lars Gabriel von Haartman szenátor, a szenátus gazdasági osztályának elnöke, azaz a Nagyhercegség „miniszterelnöke” volt.¹³¹ Von Haartman tevékenységének eredményessége és befolyása a finn-orosz politikai kapcsolat jellegéből adódott, amelyet a Nagyhercegség kormányzójával, N. Mensikovval tudott kialakítani. Ez a befolyása az 1850-es években fokozatosan megszűnik, míg végül 1858-ban von Haartman kénytelen megválni szenátori pozíciójától és visszavonulni.

A finn kereskedelmi önállóság egyik fontos elemét adták a Szentpéterváron, Tallinnban, majd később Rigában is működő kereskedelmi képviselők működése, amelyek egyben a finn kivitel és behozatal irányának módosulását is jelzik. A Balti-tenger felé nyitó finn hajózást és kereskedelmet felügyelő ügynöki hálózat már egyértelműen a finn kereskedelmi és gazdasági érdekeket képviselte. Az 1840. április 9-én kiadott rendeletcsomagban a finn-orosz váموkat kétharmadával csökkentették, ezzel szorítva vissza a csempészetet, ami éppen az orosz védővámok miatt öltött egyre nagyobb mértéket.¹³² A finn-orosz

¹³⁰ Oroszország története (1997) 318; Klinge (1997) 112.

¹³¹ Von Haartman szenátor azon politikusok közé tartozott, akik az orosz hatalmi centrumhoz való közeledést minden eszközzel előmozdították. A nyelvi emancipációt és a nemzeti törekvéseket viszont óvatosan kezelték. Von Haartman kiváló diplomata és gazdasági szakember volt. Eredményességét jó kapcsolatainak és tudatos felkészülésének köszönhette. Évekig szolgált Szent Péterváron, kiválóan beszélt oroszul. Az 1850-es évek végéig meghatározó személyisége volt a finn belpolitikának, amelynek legfontosabb jellemezőjét a teljes lojalitást tekintette: „*Isänmaani onni on kuulua Venäjälle*”, von Haartman birodalomhoz való viszonyát érzékletesen jellemzi. Kalleinen Kristiina: „*Isänmaani onni on kuulua Venäjälle*” – vapaaherra Lars Gabriel von Haartmanin elämä. SKS. Helsinki. 2001.

¹³² A vámtarifák leszállítása a bevételek nagyarányú megnövekedését a csempészet visszaszorulását eredményezte. A vámbevételek 1831-40 között 281 ezer, 1841-50 kö-

kereskedelmi kapcsolatot az 1859-es kereskedelmi-, és vámrendelet tovább szabályozta (a faárúk vámtarifáját eltörölték), amely a Nagyhercegség legfontosabb kereskedelmi partnerévé emelte az orosz területeket. Ezt a tendenciát tovább erősítette az 1870-es években a birodalomba érkező termékek magas vámtarifája, amely a belső piac kedvező feltételeit nyújtotta a kibontakozó finn iparnak.

A gazdasági viszonyok tárgyalásakor különös figyelmet kell szentelnünk a mezőgazdaságnak, mivel a népesség 88%-a ekkor (1865) az agráriumhoz kötődött. A társadalom szerkezetét tekintve pedig hagyományosan, a modernizációt, iparosodást megelőző agrártársadalom volt. A népesség folyamatos és jelentős gyarapodása a század folyamán¹³³ a mezőgazdaság termelési struktúráját és eszközeit, illetve a társadalmi szerkezetet is döntően átformálta. A földtulajdonos paraszti réteg a század első felében még többségben volt, majd az 1850-es évek elején következik be a földnélküli paraszti réteg, az agrárproletárok többségbe kerülése.¹³⁴ A mezőgazdasági termőterületek folyamatos, államilag is támogatott kiterjesztése, a mocsárlecsapolás és az erdőirtás sem tudta a földigényeket kielégíteni, ennek következtében a század hatvanas éveire a mezőgazdaság súlyos válságjelenségekkel küszködött, melynek a gyökerei lényegében társadalmi eredetűek voltak.¹³⁵ Ezt tovább erősítette az agrárium lassú szerkezetváltása, melynek részeként az orosz-finn vámegegyezmények következtében az olcsó orosz gabona (1864-ben eltörölték az orosz gabona és a liszt behozatali vámjait) a finn szánóföldi termelést fokozatosan elnyomta, helyébe az állattartás és a tejipari termékek, különösen a vajtermelés lépett az elő.¹³⁶ Ennek meghonosításában elől jártak a nagybirtokok, ahol a legkorszerűbb technológiai eljárásokat alkalmazták, ugyanakkor a kisbirtokos termelés és termelékenység ezekkel a nagyüzemekkel em tudott versenyezni.¹³⁷ A mezőgazdasági szerkezetváltást elősegítette a gazdaképzés tudatos fejlesztése is, amelynek első példája az 1840-ben létrehozott Mustialan Mezőgazdasági Tanintézet, amelyet később újabbak követtek (a mustialani intézetben csak 1890-től oktattak finn nyelven), ezeket egészítették ki a különböző egyesületek, azok ismeretterjesztő kiadványai, és több újság, folyóirat által rendszeresen publikált cikkei. Elsősorban a paraszti népesség körében terjesztették az új eljárásokat, de emellett a korszak sajtójában is bőségesen található az ágazat kérdéseivel foglalkozó cikkeket.¹³⁸

A finn mezőgazdaság szerkezeti és termelési átalakulását elsősorban az előállított termékek radikális megváltozása eredményezte. A korábbi egyoldalú földművelést a külső piaci kereslet által ösztönzött erdőgazdálkodás és az állat-

---

zött 850 ezer ezüstrubelt tettek ki, ezzel a nagyhercegség legfontosabb bevételi forrását, az államszervezet és a beruházások háttérét teremtették meg. Kalleinen (2001) 165; Klinge (1997) 114.

¹³³ 1810: 1070000, 1870: 1770000, 1879: 2000000. Éves népességgyarapodási ráta: 1% Klinge (1997) 94-95.

¹³⁴ Klinge (1997) 114.

¹³⁵ Virrankoski (2001) 523.

¹³⁶ 1850-53 között a vajexport évente 400-600 ezer kg, 1861-ben 1 millió kg, 1875-1884 között évente meghaladta a 4 millió kg-ot. Juva (1935) 183.

¹³⁷ Olkkonen, Tuomo: Modernisoitua suuriruhtinaskunta IN: Suomen historian pikkujättiläinen. SKS Helsinki, 1997. 471-543.

¹³⁸ Juva (1935) 179. Virrankoski (2001) 529.

tartás, a tej- és vajtermelés váltotta föl.¹³⁹ Az erdőgazdálkodás gazdasági jelentőségének emelkedése a fűrészárak árának, közvetlenül, a kereslet ugrásszerű megélénkülésének volt az eredménye. Az iparág ekkor elsősorban angol piacra termelt, a szakember igényt pedig elsősorban svéd és norvég iparosok betelepülésével oldották meg.

A gazdaság tevékenység, a vállalkozás és gyárak alapításának szabadsága hasonlóan fontos kérdés volt a korszakban. A gyáripar megjelenése a Nagyhercegségben a század első harmadára esik, de az ipari termelést még később is döntő mértékben a vidékre települt kézműipar adta. Az iparosodás feltételeinek megteremtésében a kormányzat is igyekezett szerepet vállalni, egyrészt a hiányzó oktatási intézmények alapításával: 1849-50-ben kezdték meg az oktatást a helsinki, turkui és vaasai technikumok. A szabad vállalkozás és kereskedelem engedélyezése az 1859-ben kiadott rendeletben a vidéki kereskedelem korlátozott mértékű szabadságát valósította meg, mivel az engedélyeket a kormányzótól kellett igényelni, és csak olyan területekre adták meg, amelyek legalább 50 mérföldre feküdt a legközelebbi várostól. A vidéki kereskedő közvetlenül nem hozhatott árut külföldről. További fontos lépés volt a céh-kötelezettség megszüntetése. Az 1868-ban (február 24.) kiadott rendelet szerint bárki, aki rendelkezik a szükséges vagyonnal és nincs akadályoztatva, korlátozás nélkül kereskedhet, foglalkozhat ipari, kézműves tevékenységgel és hajózással.¹⁴⁰ Az iparüzés szabadsága a céhek korlátozásával, majd teljes megszüntetésével egyre szabadabbá vált.¹⁴¹ A gyáralapítást továbbra is mestervizsgához kötötték. További korlátozások feloldását tették meg 1873-ban, amikor a termény- és faárak kereskedelmét, külföldi exportját engedélyezték, a gyártulajdonosok nem csak a telephelyen, hanem bárhol alapíthattak lerakatot. Valamint az építőipari tevékenységet bárki számára szabaddá tették. Az iparüzési, kereskedelmi és vállalkozási teljes szabadság végül 1879-ben elfogadott törvényben valósult meg. Ezzel a több, mint húsz éves folyamat, törvényi rendelkezések és szabályozások átalakítása, megteremtette az alapját egy újfajta vállalkozói kultúra megszületésének. Mindez természetesen nem kizárólag a gazdaság területét érintette, hanem az egész társadalom mentalitásának, gondolkodásmódjának átformálódását eredményezte.

¹³⁹ Virrankoski (2001) 529-532, 535-539.

¹⁴⁰ Olkkanen (1997) 504. A rendelet 1. §. „Minden feddhetetlen finn állampolgár (Suomen kansalainen – kiemelés tőlem – NVR.), férfi vagy nő-személy, aki rendelkezik maga és tulajdona felett, fel van jogosítva a feltételekkel és rendszerben, amint ez a rendelet tartalmaz, kezdhesen városban vagy vidéken kereskedelmi, ipari vagy kézműves-tevékenységet, amit jónak lát, és szerelhesen fel hajókat belföldi és tengeri fuvarozáshoz. Ugyanez a jog vonatkozzon férjezett nőre, ha a férj hozzájárul, és felesége kötelezettségeit elfogadja.” A törvény külön rendelkezett a korlátozásokról, így nem lehetett szabadon, (1.§) malom, fűrész és bányaiipari vállalkozást indítani, a (2. §) könyvtárak és nyomda, illetve könyvtárak nyitása is korlátozott volt. A (3. §) gyógyszertár, mérgező és veszélyes anyagok kereskedelme; (4. §) égetett és desztillált szesz, a foszfor-gyufa és más éghető anyagok; (5. §) étterem, kocsmák és más kereskedelmi egység nyitása is korlátozás alá esett. Közli: Juva (1935) 110.

¹⁴¹ „Nykyisten ammattikuntain ja ammattioikeuksien pitää lakkaaman sekä kauppiaseten, vapriikinpitäjän ja hantvärkkärien kussakin kaupungissa, joko jokaisen luokan eriksenä, taikka kahden tahi kaikkien yhteisesti, toimen paneman yhdistyksiä, jotka yhdistysten...” Juva (1935) 112.

A gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok fontos feltétele volt a közlekedési hálózat fejlesztése, új csatornák és a vasútvonalak kiépítése. A csatorna-építés példáját a századelőn Anglia és Hollandia adta. A kereskedelmi kapcsolatok a szárazföld és a tengerpart között elsősorban a mezőgazdasági termékek, később a fa külföldi értékesítésének feltételeit biztosították. A csatornaépítés programja von Haartman elképzelései között a legfontosabbak egyikeként jelent meg, így Saimaa-csatorna terve és megépítése is az ő nevéhez kapcsolódik. A Saimaa összeköttetést teremtett¹⁴² a Balti-tenger és a kelet-finnországi savói területekkel, ahol ekkor mezőgazdasági konjunktúra bontakozott ki az orosz főváros, Szent Pétervár közelsége miatt. A csatornaépítés mellett a század közepén azonban új lehetőségeket rejtett a vasút kiépítése, amely a finn tél zord körülményeit kevésbé érintette, mint a fél évre befagyó vízi közlekedés. Jellemző példa lehet azonban a korszak gazdaságpolitikai elképzeléseire, hogy Haartman szenátor sokáig ellenezte a vasútépítést, csak a csatornákat akarta fejleszteni.

A vasútvonalak építése nem egyszerűen gazdasági kérdés volt. A finn területek gazdasági egysége mellett a Szent Pétervár, illetve a finn területek katonai-stratégiai védelme is indokoltá tette az első finn vonalak kiépítését. Az első vonal a főváros, Helsinki és Hämeenlinna között épült meg, amely a közép-finnországi területeket kapcsolta össze a partvonallal, de a későbbi vonalak már a déli partvonallal párhuzamosan futottak az orosz fővárosba. A kereskedelmi és politikai irányt is kifejező vasútépítés mindinkább a birodalom centruma felé közelítették a Nagyhercegséget, ami a politikában is meghatározó irányzat volt a század folyamán. A kortársak számára a vasút gazdasági és társadalmi változásokat indikáló hatása természetesen ismert volt. Érdekes vitákban értékelték az első vasútvonal megnyitását, amihez többen kevés reményt fűztek, csakúgy, mint a későbbi hankói-vonalhoz. Ez utóbbit – helyesen – az orosz katonai érdekek indokolták, kevésbé a finn gazdasági megfontolások.

5.2 Társadalmi változások a 19. század közepén

A társadalom- és az eszmetörténet szoros kapcsolata témánk esetében is agyon fontos. A következő jelenséget kell kiemelnünk:

milyen mértékben határozta meg a társadalmi együttélés szabályait a rendi struktúra;

milyen változások jelentkeztek az agrárnépesség körében? A század egyik legégetőbb társadalmi problémája, a pauperizáció, a zselléresedés kérdése, másrészt az erdő és faárak értékének megnövekedésével a telkes parasztok gazdagodásának milyen következményei voltak;

a modernizáció és az iparosodás a társadalomban elindított új jelenségeit, az ipari munkásság helyzetének bemutatása.

¹⁴² A Saimaa-csatorna építése 1845-ben kezdődött el és 1856. szeptember 7-én nyitották meg. Építése a korszak egyik legnagyobb vállalkozása volt. A csatorna 60 km hosszúságú volt, amelyből 36 km mesterségesen létrehozott folyammeder, a szintkülönbség 76 m, 28 zsilippel ellátva.

A finn társadalom jellemzői a 19. században a hagyományos agrártársadalomból való kilépés és az ipari társadalomba való mozgás jellemezte. A társadalom többségét adó parasztság mellett ott volt a nemesi, papi és polgári rend, amelyek azonban létszámukat tekintve nagyon kis hányadát adták a teljes népességnek. A társadalmi változások nyomon-követhetőségéhez ezek jellemzőit röviden át kell tekintenünk.

A finn társadalom változásának egyik legfontosabb eleme a lakosság számának gyors emelkedése volt. A század első kétharmadához viszonyítva, az 1860-as éveket követően (az 1867-68-as éhínség után) a népességgyarapodás ugrásszerű volt, 1914-re elérte a 3 milliót az 1860-as 1.7 millióról. A népesség döntő mértékben továbbra is vidéken, mezőgazdaságból élt, de a városok lakossága is emelkedett.¹⁴³ A társadalmi problémák is elsősorban ebből a folyamatból adódtak.

A *nemesség*, amely a rendi-feudális állam és társadalom vezető rétege volt a Finn Nagyhercegségben 1809 után családostól együtt 2500 főt tett ki. Helyzetük, társadalmi és politikai presztízsük alapvetően a földbirtokhoz és az ahhoz kapcsolódó katonai szolgálathoz kötődött, de a század folyamán egy új politikai, hatalmi entitás keretei között, az Orosz Birodalomban, az orosz cárt kellett szolgálniuk és elfogadniuk. A nemesi családok a 19. században vidéki kúriájukból városi házakba költöztek, miközben földművelő-katonai pályájukat is feladták. Az orosz hatalmi szervezetben a birodalmi adminisztráció és a hadsereg új lehetőségeket, életpályákat és érvényesülési alternatívákat kínáltak számukra. Ennek már egész korán, 1809-et megelőzően is voltak jelei, de a birodalomhoz csatolást követően a cár megerősítette a nemesi kiváltságokat és garantálta a hivatali biztonságot.¹⁴⁴ A század folyamán a nemesi ifjak többsége vagy hivatali, vagy katonai pályát választott, amely egyrészt életmódváltást eredményezett, másrészt az állami bürokrácia és a hatalmi szervezet elemévé, kiszolgálójává tette a nemesség jelentős részét. Mindez hozzájárult a társadalom paternalista jellegének bomlásához, illetve bizonyos mértékű intézményesüléséhez az adminisztrációban. A hivatali karrier mellett a katonai pálya biztosított felemelkedési lehetőséget, amit a finn nemesség ki is tudott használni.¹⁴⁵ Az új megélhetést és életformát kialakító nemesi réteg parasztsághoz való kötődése is jelentős változáson ment át. A korábbi, katonai hivatalok betöltéséért a nemesi birtokadómentessége és a parasztságtól beszedett természetbeni juttatások képezték a nemesség jövedelmének döntő hányadát. A civil és hivatali nemesség viszont fizetést kapott, így társadalom alsó és felső rétege között a közvetlen kapcsolat, az egymásrautaltság és az együttélés szoros kötelékei is felbomlottak.¹⁴⁶ A ne-

¹⁴³ Virrankoski (2001) 549-550. 1860: 6%, 18910: 10%, 1916: 20%.

¹⁴⁴ A korábban a svéd hadseregben szolgáló katonákat és tiszteket a finn hadsereg megszüntetése után nyugdíj, ellátás illette meg, továbbra is hivatali házukban lakhattak. Így azt a generációt nem érintette a hadsereg megszüntetése. Annál inkább a következő generációkat, amelyek az új helyzetben új megélhetési forrásokat kerestek. Peltonen (1990) 113.

¹⁴⁵ Hozzávetőlegesen 3000 finn nemesi származású katona szolgált a birodalom hadseregeiben, közülük több a legmagasabb fokozatot is elérte. A hivatalokban az 1850-es években a nemesség aránya 46%-os volt. Jutikkala (1968) 181.

¹⁴⁶ Peltonen (1990) 115.

messég hivatali elitté változása együtt járt a mentalitásának gondolkodásának és életformájának is átalakulásával. Beszélhetünk egyfajta polgárosodásról, amelyben a városi életforma, a családi és közösségi élet jellegzetességei a korábbi polgárság életvitelének átvételével járt. Az 1860-70-es években a nemesség lemondott kiváltságairól és előjogairól, önként. A nemesi ifjak képzése és taníttatása egyre általánosabb lett.¹⁴⁷ A helsinki Sándor Egyetem hallgatói az 1840-es évektől egyre nagyobb számban a nemesi származású fiatalok közül kerültek ki, ami egyben a paraszti és az, az alatti társadalmi rétegek felfelé áramlását, a lehetőségét zárta el, a rendi különbségek ekkor nem enyhültek, hanem ellenkezőleg, erősödtek.¹⁴⁸ A kultúra és a közösségi élet „demokratizálódása” mellett, a társadalmi származás továbbra is kifejeződött a viselkedés és az öltözködés formáiban. Ugyanakkor ez a hivatali elit a gazdasági és a társadalmi reformok egyik szószólója lett, támogatva a liberális gazdasági elvek sét.¹⁴⁹ Ugyanakkor egyre jellemzőbbé vált, hogy a nemesi ifjak nem-nemesi családba házasodtak, összeolvadva a városi és a vidéki földbirtokos *elittel*.¹⁵⁰

A társadalom legnagyobb részét a *parasztság* adta, ugyanakkor a legváltozatosabb képet is mutatta. Alapvetően négy nagyobb csoportra lehet bontani: a telkes parasztok, akik közül voltak nagygazdák és kisparasztok; a torpparik (bérlők/zsellérek), és a földnélküli agrárproletárok. A parasztságra a század folyamán egyre jellemzőbb lett a vagyoni differenciálódás, amit a társadalmi helyzet is követett, e folyamat az 1860-80-as években új lendületet kapott, köszönhetően a gazdasági törvénykezésnek. Az erdő- és favagyon felértékelődése és azok gazdasági-kereskedelmi felszabadítása elsősorban a gazdagabb telkes parasztnak kedvezett.¹⁵¹ A telekre (torppa) ültetett torpparik helyzete viszont fokozatosan romlott, ami egyre égetőbb társadalmi kérdéssé terebélyesedett, és az egyik legégetőbb politikai kérdéssé nőtte ki magát. A torppari-jelenség alapvetően az agrártársadalom bomlásának eredménye volt. A finn iparosodás megkésettységének és a vidéki lakosság ugrásszerű növekedésének spirálja együttesen okoztak társadalmi problémát. Az ipar ugyanis nem tudta felszívni a mezőgazdaságban fölöslegessé vált munkaerőt, és a földjüket veszített csoportját. Az 1860-80-as években éppen azok a krízisjelenségek váltak általánossá, amelyek e társadalmi rétegnek a problémáit adták. A törvényi keretek mindenki számára kötelezővé tették a szolgálatot (*palvelus pakko*)¹⁵² és nem hagyhatták el lakóhelyüket csak törvényes engedéllyel (*laillinen suojele*). A szabad mozgás és munkavállalás mellett a mezőgazdaság modernizációja is munkaerő csökkenését eredményezte, így a vidéki, földnélküli, napszámból élő tömegek¹⁵³ jogi

¹⁴⁷ A haminai kadéttanítás fontos szerepet játszott a nemesi származású fiatalok képzésében, de Pétervárra és a Svéd Királyságba is küldtek tanulni nemesi fiatalokat. Gyakori volt az a jelenség is, hogy az idősebb fiút svéd, míg a fiatalabbikat orosz iskolába küldték. Vö. Jutikkala (1968) 180. Peltonen (1990) 117.

¹⁴⁸ Jutikkala (1968) 182.

¹⁴⁹ Peltonen (1990) 116-122.

¹⁵⁰ Virrankoski (2001) 554-555.

¹⁵¹ Uó. (2001) 552.

¹⁵² 1865-ben a szolgálatkényszert törvényben erősítették meg, egészen 1885-ig érvényben maradt.

¹⁵³ 1900-ban a finn lakosság egyötöde élt napszámból. Klinge (1997)

helyzete is orvoslást kívánt. A torppari-kérdés mellett azért válhatott politikai kérdéssé, mert a telkes gazdáknak érdeke fűződött az olcsó munkaerő megtartásához, ugyanakkor a szociális mozgalmak megerősödésével ezeknek a rétegeknek is érdekérvényesítő erejük lett. Az 1870-es években megjelenő szocialista eszmére adott válaszok mutatják majd meg, hogy a finn értelmiség, köztük Yrjö-Koskinen is milyen megoldásokkal próbálkoztak. Az 1860-as években azonban még a szabad mozgás korlátozása volt a jellemző és a társadalmi igazságosság eszméje csak nyomokban jelentkezett. A parasztság gazdasági helyzetének javulása mellett fontos szerepet töltött be a helyi önkormányzatokba való beáramlása. Míg a kormányzati és a felsőbb bürokrácia döntő mértékben a nemesség számára nyújtott lehetőséget az új politikai helyzetben, addig a parasztság módosabb rétege a helyi önkormányzati reformot (1865) követően az alsóbb hivatalokba áramlott.¹⁵⁴ Szintén pozitívan hatott az 1865-ben elfogadott *palkollis-asetus*, amely a szolgáltók és a vidéki, földnélküli lakosság szabad mozgását és munkavállalását tette lehetővé. Ezáltal a korábbi helyben maradási és kötelező szolgálatot a szabad munkaerő áramlás váltotta fel, ami kedvezett egyrészt a vidéki ipari (elsősorban faipari) központok megerősödésének (jó példa Tampere) és a vidéki társadalom feszültségeinek levezetésének.

Az egyház és a papság társadalmi szerepe is átalakuláson ment keresztül, amit a törvényhozás is követett. 1869-ben elfogadták a finn egyház-törvényt (*kirkkolaki*), amely szétválasztotta a helyi önkormányzatokat (*kunta*) és egyház-községeket (*seurakunta*). A helyi önkormányzatokra vonatkozó törvényt 1865-ben fogadták el. A papság mellé ezzel egy világi elit is a helyi közösségek élére került, amely elsősorban a parasztság jómódú rétegéből szerveződött. A törvény az egyházi és állami feladatokat is szétválasztotta. Ezzel párhuzamosan a papi rend is kicserélődött, a korábbi svéd műveltségű egyházat fokozatosan felváltotta egy finn nyelvű, a vidéki lakossághoz közelebb álló, életformájában, életvitelében is azonos normákat képviselő papság. Ebben az átalakulásában fontos szerepet játszottak az ébredő mozgalmak (*herätysliikkeet*), amelyek a 19. század első felében az egyház szellemi és világi életét egyaránt éles kritika alá vették. E mozgalmak hatására vesztette el a korábban vonzó egyházi pálya népszerűségét a nemesi rend körében.¹⁵⁵ A papság elszakad a rendi társadalmi felfogástól és a köznép felé is az aszkéta életvitelt, és a mértékletességet közvetítette. Az egyházi irodalom erőteljesebb terjesztése és az „egyén” szerepének átértékelése egyrészt a nép műveltségét emelte, másrészt a rendi-patriarchális gondolkodás helyébe az individualizmust helyezte.¹⁵⁶ Az egyház tanításainak értelmezésében a gazdagság, az egyéni gyarapodás és haszon a bűnös életforma szinonimái voltak, amit nem csak az egyház, de a közvetlen környezet is elítélt. Másrészt a protestáns etika és a finn ember jelleme, a természeti adottságoknak és a környezetnek való kiszolgáltatottság sajátos mentalitást alakítottak ki.

¹⁵⁴ Jutikkala (1968) 178.

¹⁵⁵ Míg 1820-ban 400, 1850-ben már csak 250 új papot szenteltek fel. Zettergerg-Pulma (1997) 452–453. Klinge (2000) 244–246.

¹⁵⁶ Apo (1997) 15–21.

A finn társadalom másik jellemzője a középosztály (*keskiluokka*) hiánya. Ezt a réteget a városi népesség alkotta, de nem tekinthető egységes társadalmi érdekközösségnek. A papok, tanárok, kereskedők és vállalkozók az új korszak egyik jellemző képviselői voltak, akik a kulturális-innovatív szemléletet, világnézetet (mentalitást) képviselték. *Virrankoski* szerint ezt a társadalmi csoportot nem lehet egységesnek tekinteni, mivel csupán, mint társadalomtudományos kategória értelmezhető, nem pedig, mint valóságos érdekközösség. Ezt jellemzően finn jelenségnek tekinthetjük, amely skandináv társadalmi szerkezetből adódott.¹⁵⁷ A középosztály, amely az alsóbb és a felsőbb társadalmi rétegekből érkező képzett, művelt csoportjaiból verbuválódott a finn társadalom egyik *novuma* volt. A hivatal nem kizárólag a nemesség kiváltságát képezte – bár a század folyamán többséget képeztek azokban –, hanem egy új mentalitást és társadalomszemlélet hordozójává lett.¹⁵⁸

Ehhez a diskurzushoz kapcsolható a század 50-es éveiben induló népvelelési és felvilágosító eszméihez, amelyek a paraszti népesség élethelyzetének és szociális viszonyainak javítását tűzte ki céljául. Számos cikk és tanulmány közölt nemegyszer éles kritikát a vidéki lakosság lusta és pazarló életéről, amely a műveltség és az iskolázatlanság hiányára vezettek vissza. A népnevelés eszközeinek a talulást tekintették, de emellett a hasznos gazdasági ismereteket átadását és a mindennapokban jelentkező takarékos életmódot kívánták meghonosítani.

Külön érdemes figyelmet fordítani az 1870-es években jelentkező munkáskérdésre, amelynek maga Yrjö-Koskinen is nagy jelentőséget tulajdonított. Ebben a tárgyban a szocializmussal és a munkásság helyzetével foglalkozó irodalom ad megfelelő forrásbázist a kérdés alaposabb vizsgálatához. A szocializmust, mint a kor egyik káros eszméjét határozták meg, amelynek a megismerése, a nemzetközi példák elemzésén keresztül a finn társadalomban jelentkező változásokra is magyarázatot adhatott, vélték a kortársak. Ezért több lap is közölt hosszabb-rövidebb elemzéseket a szocializmusról, de a finn nyelven megjelenő elemzések közül az *Uusi Suopmetar* és a *Kirjallinen Kuukausilehti* hasábjain megjelenő elemzések a legátfogóbbak és témánk szempontjából a leghasználhatóbbak. Ezekhez az elemzésekhez kapcsolódott Yrjö-Koskinen *Työväenseikka* cikksorozata is, de a magam részéről a *Rikkadesta* pamfletet is ide soroltam. Ezek a nagyobb terjedelmű elemzések nem csak pontos szellemi korpét adnak a kortárs finn ideológiai látószögről, de betekintést engednek a jelenségek fogalmi értelmezésébe is.

5.3 A politika és a politikai kultúra

Az 1850-es évek közepén, a krími-háborút követően fordulat következett be a finn politikai gondolkodásban. Egyrészt a finn-orosz kapcsolatokat illetően,

¹⁵⁷ Virrankoski (2001) 554.

¹⁵⁸ Uo.

másrészt az ehhez kapcsolódó a finn nemzet értelmezésében. Ezek érintették a finnek Orosz Birodalomhoz fűződő politikai lojalitását, voltaképpen a cárhoz és a birodalomhoz való viszonyukat, illetve az önmaguk, mint önálló politikai nemzet meghatározását. A 19. század politikai gondolkodást meghatározó ideológiák, a nacionalizmus és a liberalizmus egymással szemben és egymás mellett jelentek meg a finn politikai gondolkodásban. A hegeli filozófia és államelmélet, illetve az angolszász liberalizmus is fontos ideológiai mérföldkövet raktak le a politikában. Mindkettőben fontos szerepet játszott a finn államiság és a társadalmi kérdések hangsúlyozása, de a két politikai diskurzus, kétféle fogalmi apparátust használt, amelyek egymástól való eltérése a korszakban folyamatos maradt. A társadalom és az egyén kapcsolatának, az állam szerepének az egyén és a társadalom értelmezésében e két filozófia irányzat markánsan elkülönült egymástól. A társadalmi kérdések tárgyalásában a szabadelvű és a nemzeti eszmét képviselő csoport azonos nagyrészt fogalmakat használt, de jelentésükben és céljaikban, fogalmi értelmezésükben fontos különbségek figyelhetők meg.

A két hagyomány két különböző beszédformát jelentett, amelyek egyeztetése csaknem lehetetlen, közös nevezőre hozása igen problematikus.¹⁵⁹ E két irányzatot egyaránt megtalálhatjuk a finn értelmiség köreiben, a Helsinkii Sándor Egyetem hallgatói között, a század első felében a hegeli filozófia volt meghatározó, amit a Turku Akadémia professzora, Johan Jakob Tengström, majd az ő tanítványai (J. V. Snellman, J. Ph. Palmén) képviseltek. Míg a szabadelvű politikai eszmét a század közepén még a hivatali apparátus reprezentált, amit a kormányzat és az uralkodó is támogattott. Különbséget a két hagyomány között a nyelv és kultúrpolitika, illetve a gazdaságpolitikai elképzelések mentén lehet tenni. A hegelianus „fennomán” csoport a finn nyelv megerősítését, önálló hivatali nyelvvé emelését támogatták, amely a svéd kulturális hegemonia ellen irányult. A fennománok szerint a svéd nyelvű társadalmi és politikai elit csak hatalmának és privilégiumainak megtartása érdekében ellenzi a finn nyelv emancipációját, így politikában elutasították a svéd orientációt, egy lehetséges Skandináv uniót, a korszakban felmerülő politikai alternatíva lehetőségét. A finn nép szempontjából az Orosz Birodalomban való megmaradást látták a legmegfelelőbbnek, amely biztosítja az önálló kultúra megteremtésének feltételeit. A fennománok sokkal fontosabb jelentőséget adtak a nép, a tömegek (rahvas) elérésének és megszólításának, amit az 1870-es években sikeresen is indítottak el. Jellemzően nem az orosz-ellenesség, hanem a svéd kulturális hegemonia ellen határozták meg politikai elképzeléseiket. A liberálisok, akiket a svéd nyelv és kultúra támogatása miatt „svékománoknak” neveztek, a nyugati kulturális értékek megtartását csakis a Svéd Királysággal való szoros kapcsolatban, akár újraegyesülés révén látták megteremthetőnek. Az Orosz Birodalomban a szabadság elnyomóját és egy barbár országot látták, ahol a finnek nem tudják megtartani nyugati kultúrájukat.¹⁶⁰ A politikai gondolkodás ilyen megosztottsága a rendi gyűlésben a nemesség-polgárság (liberális) és a parasztság-papság

¹⁵⁹ Pulkkinen (1989) 112.

¹⁶⁰ Paasivirta (1978) 205.

(fennomán) kettősségében jelentkezett.¹⁶¹ A közéletben a liberális csoport nem tudott jelentős támogatásra találni, mivel képviselői a hivatali és kormányzati bürokrácia keretei között lehetőségek kaptak elképzeléseik megvalósítására. Az 1860-as évek gazdasági és társadalmi reformjait a liberális eszmék gyakorlati megvalósítása jellemezte, míg a fennománok, a kormányzatot „svéd-barátsággal” vádolva, az „ellenzéki” szerepet játszották, kiszorulva a döntéshozás színtereiből a társadalmi mozgalmak csoportszervezésében és a kulturális élet finn-nyelvűsítésében találták meg lehetőségeiket.¹⁶² A finn liberalizmus sajátosságát az adta, hogy képviselői nem a kormányzat és az állam ellenében tevékenykedtek, hanem éppen ellenkezőleg, annak megerősítésén.

A liberalizmus nem vált azonossá a társadalom alulról szerveződő mozgalmával, nem ellenzéki pozícióban kellett politizálnia, így nem is volt szüksége a tömegek mobilizálására, ami azt is jelenti, hogy a megszülető társadalmi mozgalmak nem a liberális identitás alapján határozták meg magukat, ellenkezőleg. II. Sándor döntése a finn rendek összehívásáról a liberálisokat a hatalmi centrum mellé állította. A reformok megvalósításának feltétele a fennálló politikai rendszer stabilitásának megőrzése és a társadalmi változások lassú lefolyása volt. Így inkább lehet ezt a csoportot ekkor „konzervatívnak” tekinteni.¹⁶³ Az un. civil társadalom szerveződésében sem játszottak meghatározó szerepet a liberálisok. Ennek hátterét a finn társadalom, azon belül is a középosztály hiánya, illetve gyenge volta okozta. Maga a liberalizmus nem fajsúlyos politikai ideológia, a politikai diskurzus elődleges kérdéseit nem ez határozta meg (sokkal meghatározóbb, és a politikai vitákat irányító kérdés volt a nyelv, nemzet és kultúra), amiből adódik, hogy a politikai pártok szerveződésében sem lett jellemző a *tory-whig* kettősség. A demokrácia (*kansanvalta*) kérdése is leegyszerűsödött, a fennománok által képviselt és hangoztatott retorikára, amelynek a lényege, hogy mindenki azonos véleményen van. Az egy nyelv – egy vélemény nem tette lehetővé a demokrácia fogalmának differenciálását, egyszerűen a nép nevében való politikára redukálódott. A liberális doktrína, a politikai elit sajátjaként kezelt ideológia az állam és annak intézményeinek stabilitását volt hivatva. Azt azonban fontos még hozzátenni, hogy a politikában, elsődlegesen a gazdaságot érintő kérdésekben a liberalizmus csupán az 1850-es években volt irányadó, a későbbiekben (1860-as évek) a *kameralizmus*, az állam bürokratikus úton való megerősítése lett, amelyben a liberális gazdaságpolitikai elvek nem érvényesültek.¹⁶⁴ A liberális ideológia politikai párttá szerveződése 1880-ban szintén nem jelentett nagyobb áttörést a finn politikai életben. **Leo Mechelin** vezette liberálisok a fennománok által használt „nép akaratára” épülő demokrácia-értelmezést akarták a „köz” (*yleis/julkinen*) felé elmozdítani.¹⁶⁵

A fennomán érzelmű értelmiség a politikában és a közéletben is a társadalmi reformokat, a társadalom finn nyelvű alsóbb rétegeinek felemelkedés képviselte. A népnevelés és a felvilágosító tevékenység erre a csoportra kon-

¹⁶¹ Uő. (1989) 112-116.

¹⁶² Ilkka Liikanen, 1995.

¹⁶³ Stenius – Turunen (53)

¹⁶⁴ Uő (1995) 49-58.

¹⁶⁵ Hyvärinen (2003) 42.

centrált. A politikai fórumok, elsősorban a rendi gyűlés rendszeressé válásával ugyanakkor az egyes ideológiákat és eszméket képviselő csoportok polarizálódása is megkezdődött. Pártszervezetről, vagy állandó politikai csoportokról még nem lehetett beszélni, de meghatározó, *közvélemény formáló* sajtóról igen.¹⁶⁶ A sajtó állandó színterévé vállt a politikai párbeszédnek és a politikát figyelemmel követő közvéleménynek. Nem beszélhetünk persze *politikaformáló* erőről, de a sajtón keresztül megjelenő viták, társadalmi és politikai kérdések megteremtették a kereteit a politikai gondolkodás, politikai fogalomalkotás és kommunikáció feltételeit, ezáltal folyamatosan indikálták azokat a fogalmakat és terminusokat, amelyek a korszak gondolkodásának, fogalomalkotásának lenyomatát adják.

A politika színtereit szétválaszthatjuk, aszerint, hogy a korszak emberei mit tapasztaltak meg belőle, és mit jelentettek az egyes állami és politikai szférák az egyén és a közösség számára. A legfelsőbb szféra a kormányzati szint, amely leginkább jellemzi a finn-orosz kapcsolatokat. Ha ezt vizsgáljuk, akkor a század végéig folyamatosan az együttműködés, a Finn Nagyhercegség és a birodalom közeledésének lehetünk tanúi, hol erősebb, hol gyengébb mértékben, de a legfelsőbb hivatalok párbeszédet folytattak egymással. A kormányzóság kulturális és gazdasági közeledése a birodalomhoz a felső vezetés (a kormányzó, a Szenátus és az Államminiszteri titkárság) elfogadott politikai paradigmája volt – a század utolsó évtizedéig biztosan.¹⁶⁷ Szolgáltatta egyrészt a birodalom érdekeit, azáltal, hogy a korábbi svéd kapcsolatokat gyengítette és az orosz kapcsolatokat erősítette, része volt a Nagyhercegség pacifikálásának, másrészt a finnek érdekeit is, visszatekintve, azáltal, hogy a nemzeti öntudat megerősítését ösztönözte. Az autonómia voltaképpen a finn kormányzati önállóságot jelentette: feltétele az a kiépülő bürokratikus intézményrendszer volt, amelynek jellemzőit Osmo Jussila „kegyenc-kormányzatnak” (*suosikki-hallinto*) nevezett. E működési mechanizmus a politikát monopolizálta, a társadalom többségének csak elenyésző mértékben – 1863-at megelőzve egyáltalán nem – engedett beleszólást a Nagyhercegség irányításába, paradigmájának fontos elemét képezte a lojalitás a cár irányába és a hivatali réteg társadalmi átjárhatóságának lelassítása. A lojalitás, a politikai intézmények és a hatalom irányában, a korszakban mindvégig általános volt, a politikai mentalitás részét képezte. Nem zárta ki egymást patriotizmus és a birodalom felé való lojális magatartás, sőt, a finn patrióta hűséges volt a cárhoz. Így nem is találkozhatunk szeparatista törekvésekkel (elvi szinten igen, de gyakorlatban nem), amit az orosz sajtó a század második felében többször is a finnek bűnének rótt fel. Ez a lojális magatartás a finn politikai mentalitásban olyan mélyen gyökerezett, hogy ettől remélték a finnek a cár jóindulatát és támogatását. A politikai szféra képes volt a finn autonómiát megőrizni – a balti államokban és a lengyel területeken ezt nem tudták megtenni –, s csak a század utolsó éveiben került sor látványos szakításra a finn-orosz viszonyban. A kulcsa ennek a politikai rendszernek a cár-nagyherceg volt. A finn különállás

¹⁶⁶ Langren (1983), Tommila (1989), Puntila (1953), Klinge (1997), Krusius –Ahrenberg (1989)

¹⁶⁷ Jussila (2004)

záloga nem csupán a folyamatosan megerősített finn törvények, kiváltságok voltak, hanem a cár közelében működő, személyes, esetenként baráti kapcsolatot is fenntartó hivatalnokok befolyása is. Azt lehet mondani, hogy a Finn Nagyhercegséget érintő legfontosabb kérdések részint e személyek személyétől, és döntő mértékben, e személyek cárhoz való viszonyának milyenségétől függött. A politika e kormányzati szférája és a nép közötti kapcsolatra is volt több példa. Ilyen eset volt, amikor paraszt-delegációk (*talonpoikais-lähetystö*) közvetlenül a cárhoz mentek igényeikkel, kéréseikkel, és ami fontosabb, lojalitásuk és hűségük kifejezésével.¹⁶⁸

A politikai szféra következő szintje a *Jürgen Habermas* által megfogalmazott „társadalmi nyilvánosság” szintje volt.¹⁶⁹ E nyilvánosság kereteinek és jellegének tulajdonságait egyrészt a korabeli sajtó jellemzőiből tudjuk kikövetkeztetni, másrészt a társadalmi és kulturális életben megjelenő intézmények és szervezetek működéséből, illetve e két rendszer kormányzati politikához fűződő viszonyából. A finn sajtó a 19. század közepén gyakorlatilag alig-alig létezett. Mit jelent ez? 1847-ben alapították a *Suometar* lapot, amely a finn nyelvű sajtó sokáig egyetlen meghatározó reprezentánsának tekinthető. Az 1850-es években az előbb említett *Suometar*on kívül svéd nyelvű sajtó Turkuban, Helsinkiben és Viipuriban jelent meg, finn nyelven Ouluban volt jelentősebb figyelmet érdemlő finn nyelvű lap (*Oulun Wiiko-Sanomata*).¹⁷⁰ Mellettük a *Maamiehen Ystävä* J. V. Snellman finn nyelvű lapja, illetve *Mehiläinen* J. P. Palmén szerkesztésében. Ebben publikálta Yrjö-Koskinen az utazási leveleit és számos cikkét. Az 1860-as években indult el a svéd és finn nyelvű politikai sajtó, amelynek legfontosabb képviselői a *Helsingfors Dagblad* (1862-től), a *Helsingfors Tidningar*, a *Helsingin Uutiset* (1862-1864), az *Uusi Suometar* (1866-től), a *Kirjallinen Kuukauslehti* (1866), a liberális *Päivätär* (1863-1865) voltak. Az 1860-as évektől kezdve a finn nyelven kiadott sajtó egyre nagyobb példányszámban jelent meg, a fent említetteken kívül számos helyi, csekélyebb érdeklődésre méltatott lapot alapítottak.¹⁷¹ A sajtó egyike lett a politikai fórumoknak, amely nem csak információt szolgáltatott, hanem a véleményt is közölte. Ezt felismerve, az egyes politikai eszmék képviselői, tudatosan felhasználták a sajtót, ami lehetőséget teremtett és egyben feladatot is adott egy-egy gondolat, adott politikai vagy társadalmi kérdés értelmezésére.¹⁷² Ezekben a szituációkban összpontosulnak azok a megfogható és értelmezhető fogalmak, amelyek segítségével a korszak nyelvi-fogalmi kereteit értelmezni tudjuk.

¹⁶⁸ 1863. június 11-én a cár fogadta a Pétervárra érkező delegációt, amely az adott politikai helyzetben a birodalom és a cár iránti hűségnyilatkozat volt. Klinge (1997) 213-214.

¹⁶⁹ Habermas, Jürgen (1999) A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Osiris, Budapest, 1999.

¹⁷⁰ Az Ouluban működő lap fontos képviselője volt a fennomán eszmének, ugyanakkor a politikai palettán nem vállalt számottevő szerepet. Az 1850-es években meghatározó volt Elias Lönnrot munkásságában. Ekkor jelentek meg Lönnrot cikkei a lapban. Karkama, (2002)

¹⁷¹ Langren, Lars (1988) Kieli ja aate - politisoituva sanomalehdistö 1860-1889. IN: Suomen lehdistön historia I. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905. Szerk. Päiviö Tommila. Kuopio, 1988.

¹⁷² Langren (1988) 280-288, 398.

A politika e társadalmi szférájának másik említett kerete éppen a társadalomhoz és a kultúrához kapcsolható szervezetek megjelenése. Egyrészt a művelődés általánossá tételét szorgalmazó, kulturális küldetést megfogalmazó irodalmi, tudományos és gazdasági egyesületek, társaságok, másrészt a társadalmi rendi kereteit átjárhatóvá tevő, szociális és segélyegyletek, s harmadrészt a politikai szervezetek előfutárait adó baráti körök, csoportok. Ezek megjelenése és működése a finn társadalom átalakulását jelzik, működésükben és eredményességükben gyakran fontos szerepet játszik a politikai állásfoglalásuk, elkötelezettségük is.

Az említett politikai nyilvánosság e társadalmi intézményi a politika felső szférájához való viszonya szintén fontos elem a korszakban. A sajtó szabadságának, illetve az egyesületek, „civil” szervezetek létrehozásának engedélyezése a kormányzat számára a társadalmi folyamatok ellenőrzésének eszközeit adták. Az 1849-es egyesületi rendelet minden szervezet alapítását a cár engedélyéhez kötötte,¹⁷³ míg az 1850-ben kiadott cenzúra-rendelet korlátozta a finn nyelven megjelentethető sajtóanyagokat (csak vallási és gazdasági tartalmú kiadványok jelenhettek meg). A Nagyhercegségben működő cenzúra az 1829-ben kiadott *cenzúra-rendelet* alapján működött, amit 1847-ben és 1857-ben módosítottak. Ellenőrzése a kormányzó hatáskörébe tartozott.¹⁷⁴ A sajtó szabadsága az 1850-es évek végén és az 1860-as évek elején a szabadabb politikai közegben több lehetőséget adott a nyilvános párbeszédre, és az 1865-ben kiadott „Sajtószabadságra vonatkozó cári rendelet” az előzetes cenzúrát is eltörölte és szabályozta a könyv- és sajtóanyagok nyomtatásának, terjesztésének feltételeit is.¹⁷⁵

A hatalom, a politika felső szférája nem állt útjában a kulturális és a társadalmi átalakulásoknak, viszont a fennálló politikai rendszer és berendezkedés bírálatát továbbra is tiltotta. A finn politikai gondolkodásban egyébként a radikális, forradalmi eszmék a század végéig nem is igazán jelentek meg, mert nem találtak igazán társadalmi bázist. Ugyanakkor a szolidaritásra épülő és a felvilágosító, optimista társadalmi haladást megfogalmazó szervezkedések a politika intézményrendszerével párhuzamosan, és nem azzal szemben magukat megfogalmazva, sikeresen tudták a finn társadalmat mozgósítani. A két szféra találkozása a század 60-as éveitől vált általánossá, a rendi gyűlés folyamatossá válásával, ami a politika, ezáltal a politikai gondolkodás jellegét és témaválasztásait is megváltoztatta. Az 1869-ben elfogadott „országgyűlési-rend” (Valtiopäiväjärjestys), illetve az 1865-ben kiadott „községi önkormányzati törvény” (Kunnallishallinto) a politika nyitottabbá válásának folyamatát mutatja. Ez a politika nyelvének, szókészletének és fogalomkészletének változását is jelentette. Az intellektuális környezet, és az abban megformálódó nyelv impulzusokat kapott a politikai szférából, és természetesen hatást gyakorolt azokra.

¹⁷³ Liikanen (1995) 186.

¹⁷⁴ Jussila (2004) 314-317.

¹⁷⁵ Suomen Suuriruhtinaskunnanmaan Asetus-Kokous 1865. No. 27. 3-42. „Painowapaudesta Suomessa ja sen käyttämisen ehdoista”; Langren (1988) 276.

5.4 Yrjö-Koskinen, a korszak „gyermeke” és a korszak formálója

Az alábbiakban Yrjö-Koskinenre vonatkozó adatok kerülnek bemutatásra, azzal a céllal, hogy a fent vázolt gazdasági, társadalmi és politikai kontextusokban elhelyezem a személyét, mintegy újabb kontextust nyissak, amelyen keresztül az általam vizsgált téma háttérét teremtem meg. Yrjö-Koskinen munkásságának elemzése elengedhetetlenül felveti a kérdést, hogy szükséges-e a szerző életrajzát bemutatni. Azaz Yrjö-Koskinen személye, személyisége - ahogy pl. *Juha Siltala*¹⁷⁶ közelíti meg - életpályája - ahogy *Gunnar Suolahti* és *Rafael Koskimies* közelítik meg - mennyire képeznek kontextust, értelmezési segítséget fogalomalkotási, eszmei-ideológiai állásfoglalásaiban. A válasz szerintem az, hogy nem fontos a származás, neveltetés, iskoláztatás részletes bemutatása. Ugyanakkor eltekinteni sem lehet felettük, mintha azok nem lettek volna valamilyen hatással Yrjö-Koskinen gondolkodására. Azt hiszem, az a megközelítés lehet helyes, ha a közvetlen hatásokat nem, mint valamely determinisztikus erőket vizsgálom, hanem keretként állítom fel. Ahogyan Yrjö-Koskinen látta a korszakot, benne saját magát, szerepét. Mit tartott fontosnak, amik meghatározták ön maga elhelyezését a kortárs gondolkodásban? E kérdéseket 1881-ben Yrjö-Koskinen igyekezett megválaszolni, „*Visszaemlékezéseiben*”.¹⁷⁷ A *Visszaemlékezések* természetesen tartalmazznak olyan torzulásokat, amelyeket fenntartásokkal kell fogadnunk, de itt nem is egy memoár elemzésére vállalkozom, csupán arra, hogy életrajzi elemeket illesszünk kontextusként a szerző eszme- és fogalomrendszerének pontosabb definiálhatósága érdekében. Ugyanehhez a kérdéshez szorosan kapcsolódik annak a vizsgálata is, hogy, milyen viszonyt, kapcsolatot tartott Yrjö-Koskinen saját korának eszmei hagyományával. Kiket és miért tekintett eszmei elődeinek, akikhez fontosnak tartotta mind önmagát, mind a kortársait is meghatározni.

Amit a *Visszaemlékezések* olvasásakor rögtön észrevehetünk, az a rendkívül nagy arányeltolódás. A memoár rövidegsége indokolhatta volna, hogy viszonylag azonos hangsúlyt kapjanak Yrjö-Koskinen életének egyes korszakai, de minden valószínűség szerint nem az volt a cél, hogy önmagát mutassa be, hanem az önmeghatározás, elhelyezés. Ennek lett a következménye a gyermekkor viszonylag terjedelmesebb bemutatása, és Yrjö-Koskinen abban is külön figyelmet szentelt annak kiemelésére, hogy milyen nyelvi-kulturális közegből származott, milyen szellemiséget hozott magával a családi házból. Az a sokat hangoztatott vélemény, hogy Yrjö-Koskinen nem finn anyanyelvi környezetben nőtt fel, ennek ellenére mégis viszonylag jól elsajátította a nyelvet saját maga számára is meghatározó élményt jelentett. A finn nyelv és a finn néppel, parasztokkal való kapcsolata egyfajta idealizált képként jelenik meg, amely háttérbe szorítja az iskolában szerzett nyelvi ismereteit is. Ezzel valószínűleg azt akarta hangsúlyozni, hogy bár, nem anyanyelve a finn, de azt az egyszerű emberektől tanulta meg, és lett végül a finn nyelv elkötelezett híve és művelője. A másik gyermek-

¹⁷⁶ Juha Siltala (1999)

¹⁷⁷ Yrjö-Koskinen (1904a) 1-13.

kori élménye az a svéd ajkú lakossághoz kapcsolódik. Yrjö-Koskinen a rokonait is méltatja *Visszaemlékezésében*, és kiemeli annak a mélyen demokratikus hagyománynak a gyermekkori tapasztalatokkal és az otthon melegével megszerzett értékeit, amelyek minden elnyomással és igazságtalansággal szembeszáll, és a gyengébbet védelmezi. Ez a gondolat annak az egyszerű leképezése, amellyel Yrjö-Koskinen a finn nyelv ügyét az akkori és a korábbi állapotokhoz viszonyítja.

Gyermekkori emlékei közül fontosnak tarja megemlíteni a fennomán eszmével való találkozását, és mellette való elkötelezettségének részleteit. Szerénytelen állítása szerint az iskolai előmenetelében a tehetsége segítette, egyetlen egy hiányosságot érzett már kora fiatalsága alatt is, hogy nem beszélt finnül. De a nemzeti érzés és a tettvágy hamar pótolta e kis hiányosságot, és egyben értelmet és célt adott életének. Yrjö-Koskinen a nemzeti eszmét, mint koreszmét, a kor levegőjében lévő gondolatot mutatja be, amit az érzékeny fiatalok beszívhattak a tüdejükbe.¹⁷⁸ A családi és a helyi tapasztalatok után a nemzeti ébredés nagy alakjának J. V. Snellmannnak és az általa szerkesztett *Saima* és *Maamiehen Ystävää* lapokat említi meg Yrjö-Koskinen. Érdekes azonban, hogy sem az ezekben megjelent gondolatokat, a korszakban igen radikális és merész állásfoglalásokat nem említi meg, sem Snellman személyének jelentőségét. Viszont megjelenik az önmeghatározás és a saját elképzelések határozott kialakulásának és programszerű megfogalmazásának fiatalkori kibontakozása. A finn nyelvvel való kapcsolatát szándékos túlzással és érzékletes alázattal ábrázolja. Az, hogy végül magát is finn írónak, a finn nyelv művelőjének tekinti, csakis annak a szorgalmas munkának köszönheti, amit már ifjonti korában magáénak tudhatott. A nyelv elsajátításában nem felejt el megemlíteni felesége szerepét. A családi környezet finn nyelvűvé tétele egy tudatos választás volt, ami az értelmiség felé megfogalmazott elvárásokat is tükrözte. Ennek hátterét, pedig a kikristályosodó nemzeti program képezte, amit Yrjö-Koskinen ezekre az évekre tesz. Ezt a programot így fogalmazza meg:

„A finn nyelv és nemzetiség viszonyában a programom igen világos és egyszerű volt. A finn nemzet állapotát más népek mintájára kell kialakítani. Finnországban a finn nyelv, úgy mint a svéd Svédországban, a francia Franciaországban; a fennálló állapotoknak csak átmeneti jogot kell biztosítani; a finn nép teljes szellemi önállósága volt a nemzeti mozgalom szempontja. A program nem az én ötletem volt, de véleményem szerint azt kérésselhetlen logikával fejlesztettem.”¹⁷⁹

¹⁷⁸ Gunnar Suolahti átveszi ezeket a gondolatokat Yrjö-Koskinentől és romantikus ideálokkal helyettesíti a korszak irodalmi személyeit. Így válik a lovagregények hőse a nép felemelkedéséért küzdő hazafivá, a rabságban tartott hercegnő, pedig az elnyomott Finnországot (Suomi-neito) megtestesítő alakká.

¹⁷⁹ „Suomen kielen ja kansallisuuden suhteen oli ohjelmani varsin selvä ja yksinkertainen. Suomen kansan olot olivat muodostettava aivan samaan malliin kuin muiden kansain. Suomi Suomessa, niinkuin Ruotsi Ruotsissa, Ranska Ranskassa; olevaisille oloille oli annettava ainoastaan väliaikainen oikeus; Suomen kansan täysi henkinen omatakeisuus oli kansallisten harrastusten silmämäärä. Ohjelma ei liene minun keskimäni, mutta ole luullakseni luopumattomalla lojillisuudella sitä kehittänyt”. KYK. I. 6-7.

Így foglalja össze programját, amelyben több figyelemre érdemes gondolat van. Egyrészt Yrjö-Koskinen elismeri, hogy a program nem a saját elképzeléseire épül, de azt logikus rendszerbe foglalta, ezáltal a megvalósíthatóságát is előkészítette. Visszatekintve tehát egy program megvalósításáról beszél, amelynek sarokpontja a svéd és francia minták követése. A nyelv és a nemzetiség azonoságát célként kitűzve, hogy a finn nép egyedisége, különállósága megvalósulhasson. Ehhez a következőket kell hozzáfűzni, mintegy problémafelvetésként elővezeti a dolgozathoz. Yrjö-Koskinen saját példáján mutatja be, hogyan vált egy svéd anyanyelvi környezetbe született és nevelkedett ember a finn nyelv és kultúra elkötelezett hívévé, vállalva a korábbi hagyományok és kulturális gyökerek elszakítását, a finn nyelv használatának és művelésének minden buktatóját. Ennek a példának a felhozása nyilván azzal a céllal került a *Visszaemlékezésekbe*, hogy másokat is példája követésére ösztönözzön. Másrészt Yrjö-Koskinen a korszakban is inkább különös, mint általános példákra hivatkozik, természetesen maga is fontosnak tartja, hogy a nemzeti gondolatot koreszmének tekintse. A korszakban ugyanis a soknemzetiségű államok voltak jellemzőek. Anglia, vagy az Osztrák-Magyar Monarchia, de különösképpen az Orosz Birodalom népeinek példáját ebben a kontextusban Yrjö-Koskinen mellőzi, holott például az angol alkotmányos berendezkedés és intézményrendszer működését előszeretettel hozza fel korábban alkotmányos reformot sürgető cikkeiben. A program nyilvánvalóan nem akkor formálódott ki, amikor Yrjö-Koskinen teszi, és nem egyből ilyen határozottan. Amit 1881-ben a finn nép szellemi egyediségének/függetlenségének megteremtésének írt le, az a svéd kulturális hegemonia megtörésére irányult, ami feltételezi, hogy az ellenkezője volt jellemző. Ha ezt pontosan megvizsgálánk, akkor észrevehetnénk, hogy a finn nép tömegeit nem érte jelentős svéd kulturális hatás, sőt. E szavakban Yrjö-Koskinen az értelmiség és a bürokrácia szellemi függőségéről írt, annak megszüntetését nevezte a nemzeti elkötelezettség (kansallinen harrastus) céljának.

A *Visszaemlékezések* további részében Yrjö-Koskinen nem törekszik a részletességre, sőt bizonyos elnagyoltságot figyelhetünk meg. A történelem iránti elkötelezettsége és a folyamatos kutatás a korai munkáinak megszületésének körülményeit mutatja be. Nem ír például az „*Oppikirja Suomen kansan historiasta*” körüli vitáról. A fennomán párt vezetésének megszerzése is némi naivitással vegyített egyszerűséggel jelenik meg. Yrjö-Koskinen inkább a szembenálló felek támadásait emeli ki, mint a maga által tudatosan végigvitt hegemonia megszerzését. A *Helsingin Uutiset* és a *Kirjallinen Kuukauslehti* megalapítását viszont megemlíti, mint a saját és a fennomán sajtó két fontos szócsövéjét. Az is érdekes, hogy a szembenálló liberálisok közül csak a *Helsingfors Dagblad-ot* említi, és a korábban (1860-70-es években) olyan határozottan és éles szavakkal illetett kormányzati politikáról egyáltalán nem ír. Ennek magyarázata a szöveg végén derül ki. Az 1867-68-as éhínség-évei és az 1870-es éveket jellemző kormányzati elzárkózás a fennománoktól (Snellman Szenátusból való eltávolítása és a *Kasimír von Kohten* iskolapolitikája) az 1880-as évek elején megfordult. A liberálisok *Leo Mechelin* vezetésével párt-programot adtak ki, amit Yrjö-Koskinen a fennománok elleni összefogásként értelmezett.

Mint azt korábban jeleztem Yrjö-Koskinen memoárja igen aránytalan. A tudományos és az irodalmi, publicisztikai tevékenységét például az olvasóközönség számára ismertnek tekinti, ezért nem is igazán ír róla. Ebben az elnagyoltságban persze benne van annak lehetősége, hogy olyanoknak írt, aki valóban ismerték a tevékenységét.

A következő eseménysorozat példa és egyben az egyik meghatározó momentum Yrjö-Koskinen gondolkodásának és az abban megjelenő fogalmi- és eszmerendszernek. A 19. század utolsó harmadáig a finn irodalmi és kulturális életnek a legmeghatározóbb központja a *Finn Irodalmi Társaság* volt. A társaság 1831-es megalapítása után hamarosan felvállalta az irodalom és a tudományok finanszírozását, egyfajta mecénatúrát gyakorolt, amely ha kezdetben nem is jelentett komoly pénzügyi támogatást, de később jelentősebb adományok révén a támogatások és a támogatottak mértéke is növekedett.¹⁸⁰ Emellett a társaság egyfajta kulturális barométerként is működött, legitimált, vagy kiszorított a köreiből irányzatokat, személyeket. Szerepe és működése a korszak gondolkodásmódjának lenyomatát adja. Yrjö-Koskinen 1849-ben, egyetemistaként lett a társaság tagja. A 60-as években, mint a Helsinki Sándor Egyetem professzora a történelemkutatást igyekezett a társaság profiljába bevinni, amit akkor a többség még idegenkedve fogadott. A *Lönnrot-Castrén-Ahqvist* által képviselt nyelvészei, a finn-ugor népek rokonságára és kalevalai-mitológiai hagyományokra épülő paradigmában nem volt helye az Yrjö-Koskinen által képviselt, forrásokra és a történettudomány empirikus módszereire épülő szemléletnek.¹⁸¹ Mi történt végül is, hogy 1874-ben Yrjö-Koskinent a társaság elnökévé választották? Tudatos és nagyon kitartó munkával, saját elképzeléseinek keresztülvitelével Yrjö-Koskinen a társaságon belül megteremtette a *történelmi csoportot* (Historiallinen Osakunta - 1865), aminek vezetésében részt vett, majd ezt is önálló társasággá szervezték Finn Történelmi Társaság (Suomen Historiallinen Seura - 1875) néven.¹⁸² Nem csupán hegemoniaharcról volt természetesen szó, hiszen ekkorra Európában és a skandináv államokban is kiépült a történettudomány intézményesült háttere, mintegy mintaként is szolgálva, s Yrjö-Koskinen ezt valósította meg a Finn Nagyhercegségben. S közben kiépített egy olyan szervezeti, kapcsolati rendszert, amelyben a korszak számos jelentős személye helyet kapott. Yrjö-Koskinen és a köré csoportosuló fennomán értelmiség képes volt megvalósítani az egész Nagyhercegségre kiterjedő politikai hálózatot. Ebben szerepet játszott a sajtó is, de önmagában ez nem lett volna elegendő. Az önkéntes szervezetek, segélyegyletek, rendezvények látványos gyarapodása a korszak egyik jellemzője volt. Ebben a fennománok szerepe a Népművelő Társaság (Kansanvalistusseura) 1874-es megalapításával és egyből országos szervezetté való kiépítésével a meginduló társadalmi folyamatokat használták ki.¹⁸³ Yrjö-Koskinen jelen volt ezekben a folyamatokban. Nem állítom, hogy személye határozta volna meg ezeknek a folyamatoknak az eredményességét, de az vitathat-

¹⁸⁰ Sulkunen (2004) 59.

¹⁸¹ Sulkunen (2004) 145.

¹⁸² Koskimies (1974) 73, Blomstedt (1925)

¹⁸³ Liikanen (1995) 186-194.

tatlan, hogy a fennomán eszme politikai mozgalommá szervezése, a társadalom aktivitásának gerjesztésében a köré csoportosuló „mag” fontos feladatokat töltött be.

6 A MÚLT ÉS A NEMZET KAPCSOLATA

6.1 Történelem és nemzeti identitás

1869. szeptember 23-án az *Uusi Suometar* lapban megjelent egy recenzió, amelynek részleteit érdemes figyelmesen követnünk, mivel olyan gondolatokat tartalmaznak, amelyekből a finn nemzettudat és a történelem korabeli értelmezésének jellemzőire következtethetünk. A szerző, *K. F. Ignatius* rögtön szembe állítja a „művelt finn népet” azzal a szokatlan és más művelt nemzeteknél korántsem olyan általános jelenséggel, hogy saját történetét eddig méltatlanul és felelőtlenül elhanyagolta. Ennek legjellemzőbb példája, hogy egészen 1869-ig nem született olyan összefoglaló történeti munka, amelyből az ifjúság és a történelem iránt érdeklődő közönség megismerhette volna saját *nemzetének* (!) történetét. Ezzel szemben a finn nép története eddig olyan munkákban jelent meg, amelyek idegen, elsősorban a svéd szempontok alapján értékelték a finn tartomány lakosságának múltját, korántsem olyan súllyal mérve annak évszázados történeti fejlődését, mint az talán valójában megtörtént, vagy mint arra a finnek méltóak lennének. Ehhez csak annyit tesz hozzá a keményszavú bíráló, némileg tompítja éles vágását, hogy „(...) nemzetünk csak most kezdi elérni azt a szintet, amelyről lehetséges, úgymond, megérteni annak korábbi eseményeinek jelentését.” A nép, amely messziről indult és hosszú küzdelmek árán érte el jelenlegi állapotát, a műveltség és a nemzeti öntudat olyan szintjére lépett, hogy saját múltja iránt is érdeklődik, tudatosan választ keres arra a kérdésre: „mi jó származott ezekből a megpróbáltatásokból?”¹⁸⁴

A fent idézett gondolatok egy vitát indítottak el a finn történelemről, illetve a finn nép történetének megírásáról. A vita Ignatius és *C. G. Estlander* párbeszédével indult, majd bekapcsolódott *A. Meurman* is. Ignatius az *Uusi Suometarban*, Estlander a *Helsingfors Dagbladban*, Meurman pedig a *Kirjallinen*

¹⁸⁴ *Uusi Suometar* 76/1869 "Asia on se, että kansamme nyt vasta vähittäin rupee saapumaan sille kannalle, jolta tulee mahdolliseksi, niin sanoaksemme, ymmärtää sen varhempain vaiheiden tarkoitusta. (...)mihin on kaikki tämä on ollut hyödyllinen."

Kuukaulehtiben írták meg álláspontjukat. A kérdés, amelyről vitáztak: „*Onko Suomen kansalla historiaa?*”¹⁸⁵ önmagában nem volt teljesen új kérdés, de a finn történetírás ekkor egy új szempontok alapján megírt történeti munkával gazdagodott. A finn történelemről szóló vita 1869-ben annak a belső diskurzusnak a része volt, amely a 19. században a finn értelmiséget többször állásfoglalásra készítette. A „nemzet” fogalmi interpretációja mind a kultúrában, mind a politikában eltérő jellemzőket mutatott. A kulturális nacionalizmus nyelvi-irodalmi, és a nemzet-fogalom politikai legitimitációban való használata a finn történelemben jól megkülönböztethető tendenciákat jelentett. Természetesen éles határt nem tudunk e két jelenség közé húzni, de a 19. század második felében kibontakozó politikai aktivitás és a pártok ideológiai állásfoglalásai más szempontokat kívánnak meg egy eszmetörténeti vizsgálatban, mint a nemzeti eszme kulturális életben megjelenő formái. Utóbbit a század 60-as éveig tekinthetjük meghatározónak, képviselőjét és intézményes megjelenését a Finn Irodalmi Társasághoz köthetjük.

A kibontakozó vitának az apropóján szeretnék néhány gondolatot felvetni a finn történetírás 19. századi jellegével kapcsolatban. A történelem a nemzeti ébredés, a nemzeti romantika és a nacionalizmus számára egyaránt fontos terület volt, tudományos, vagy éppen tudománytalan elméletek kidolgozásában, amelyek a nemzet múltját olyan szerves fejlődésként ábrázolták, olyan eseményeket és személyeket vettek be a történelembe, amelyekeken keresztül alkalmas, vonzó és dicsőséges múltat teremthettek egy lehetséges nemzeti identitáshoz, nemzeti öntudathoz. Ennek a történelmi képnek az összetevői változtak, formálódtak. A kortársak sem egységes, és nem is változatlan elemeket használtak a nemzet közös múltjának bemutatására, s azt sem lehet mondani, hogy a nemzeti, vagy nacionalista történetírás homogén történeti állásponttal rendelkezett volna. E kérdésnek tisztázása részben a történetírás történetének vizsgálatát jelenti, részben pedig a történetírás és a politika viszonyának értelmezését.

6.2 A Kalevalától a finn-ugor rokonságig

Az általunk vizsgált történeti munkák tehát részben a kor tudományos eredményeire, részben a finn politikai életben felszínre lévő nyelv-kérdéshez kapcsolhatóak. A következőkben azt szeretném bemutatni, hogy milyen szerepet játszott az egyes munkákban a finn őstörténet leírása, megítélése. A probléma, hogy volt-e a finneknek hősi múltjuk, s milyen emlékek maradtak meg abból, a Kalevala 1835-ös megjelenése után nem volt kérdéses. Bár korábban is gyűjtöttek népdalokat, Elias Lönnrot összeállítása olyan nemzeti eposz megszületését jelentette, amely bizonyíték és forrás a finn őstörténet hősi voltáról. A Kalevalát Lönnrot később átdolgozta, majd további népi szokásokat és verseket adott ki a

¹⁸⁵ „*Van-e a finn népnek története?*” A vita részletes ismertetése megjelent: Danielson-Kalmari (1919) „*Kuinka on Suomen historia kirjoitettava?*” In: *Uuden Suomettaren muistojulkaisu 1869-1919*. Helsinki. 1919. 63-91.

Kanteletárban. Előbbi a finn hősi/epikus múltat, utóbbi a finn nép jellemét és szokásait volt hivatva bemutatni. Ezeket viszont a történetírás csak a század közepén használta fel forrásként, majd mind határozottabb tudományos vizsgálat tárgyát képezték. Nem csak a kalevalai versek, de a forrásterületek is kritika alá kerültek.

A korai romantika képviselője, *Adolf Ivar Arwidsson* (1791-1858) történetírásában jelent meg először a jellemzően patrióta szemléletű történetírás.¹⁸⁶ Arwidsson a nemzeti szellemben, a népi költészetben (ő is, az elsők között váltakozott versek gyűjtésére) és néphagyományokban kereste a történelem és a népek karakterének alapjait. Történetírását patrióta" jelzővel jellemezhetjük, mivel sem politikai, sem ideológiai tartalma nem volt.¹⁸⁷ Arwidsson munkáját a későbbi történeti munkák előképének tekinthetjük, nézőpontjában elsőként emelte a finn népet a történelem tárgyává.¹⁸⁸ Arwidsson feltételezett valamilyen finn szervezettséget (az államiság korai formáját) a svéd hódítást megelőzően is, amit a skandináv sagák és az ősi Perma (Bjarmi) bizonyítottak.¹⁸⁹ Ezzel együtt a finn történelmet kultúrtörténetnek tekintette, a politikai események a finnektől elválsztotta, így csak történetüket csak a svéd hatalom viszonylatában tartotta értelmezhetőnek.¹⁹⁰ Munkája kapcsán vetődött fel először a finn történelem értelmezésének és megírásának kérdése.

1831-ben *Gabriel Rein* (1800-1867) könyve volt az első, amelyben az őstörténet, mint a finn történelem korai szakasza volt megírva.¹⁹¹ Rein munkájában történelmi szereplőként mutatja be a mitikus személyeket, mindenekelőtt Väinämöinent, és elsőként beszél a finnek betelepüléséről, szétválasztva az egyes törzseket.¹⁹² Rein, bár az Arwidsson által képviselt romantikus-forradalmi eszmeiséget képviselte, személyében egy kevésbé lázadó alkat volt, ami a tudományos, és kulturális életben is megmaradását jelentett.¹⁹³

Az első finn nyelven megjelenő történeti áttekintés a *Turun Wiikko Sanomat* lapban jelent meg 1820-21-ben. A szerző *Reinhold von Becker*, a Turku Akadémia történésze és nyelvésze. Von Becker a „*Lyhyt kertomus Suomen Kansan eesmenneistä ajoista*” (Rövid elbeszélés a finn nép korai történetéről) című cikksorozatában tárgyalta a finn történelmet a kezdetektől a XVIII. századig bezárólag.¹⁹⁴ Von Becker a finn törzsek eredetét Ázsiába, a Kaszpi-tenger környékére

¹⁸⁶ Mylly, im. 116-119.; Pirinen, Kauko: Arwidsson historiantutkijana. In: Adolf Ivar Arwidsson. Näkijä ja tekijä. Jyväskylä. 1992. 65-92.

¹⁸⁷ Uo. 56-57.

¹⁸⁸ Arwidsson 1827-ban Friedrich Rüh "Finland und seine Behowner" 1809-ben megjelent munkáját adja ki svéd fordításban, amit sokban - elsősorban éppen az őstörténeti részt - átdolgozott.

¹⁸⁹ Mylly, im. 116.; Arwidsson történelemről és a finn néphagyományokról vallott nézeteit tárgyalja még Pirinen, im. 65-92.; Karkama, Pertti: Kansakunnan asialla : Elias Lönnrot ja ajan aatteet. Helsinki. 2001. 249-251.

¹⁹⁰ Pirinen, im. 74-79.

¹⁹¹ Rein, Gabriel: Finlands Forntid i Cronologisk öfversing, åtföljd af de förnemsta händelser ur Rysslands och Sveriges Historia. Förra Häftet. Helsingfors. 1831.

¹⁹² Karkama, im. 249.

¹⁹³ 1834-ben kinevezték a Helsinki Egyetem történelem professzorává (1834-61), a Finn Irodalmi Társaság alapítóinak egyike volt, és kétszer is betöltötte annak elnöki posztját (1841-53, 1863-67). Vö. Mylly, im. 120.; Sulkunen, im. 35.

¹⁹⁴ Turun Wiikko Sanomat 1820-1821.

helyezi, ahonnan a népvándorlás lendítette a ki őket, és sodorta a jelenlegi területekre. Oda feltehetőleg két irányból, keletről és délről érkeztek. Itt a lappokat találták, akikkel távolabbi rokonságban álltak. A finnek társadalmi és gazdasági szervezettségük a lappokénál magasabb szinten állt, így le tudták győzni azokat, akik északra szorultak. Később von Becker a finnek svédekkel szembeni harcokban való alulmaradását is relatív fejletlenségüknek és a hódítók szervezettségének tulajdonította. A finn törzsek vallási szokásait, hitvilágukat von Becker pogány szertartásoknak tekinti, amelyek szükségszerűen maradtak alul a kereszténységgel vívott harcban. A keresztény hitet és a magasabb szintű szervezettséget a svéd hódítás hozta el a finn törzseknek. Ez az őstörténeti rész nem tartalmaz fontosabb eseményeket, évszámokat, nyelvi vagy antropológiai eredményekre támaszkodó utalásokat. A finn-ugor, vagy a szkíta eredet sem jelenik meg a munkában, még utalás szintjén sem. Rövid bevezető értékű őstörténet a későbbi korokhoz viszonyítva a szervezetlenség és a civilizálatlanság állapotát jelenti, amiből a svéd hatalomhoz való csatlakozás jelentett változást. Bevezetőjében azt a szándékát jelenti ki a szerző, hogy magáról a finn népről tart előadást. Ennek a szándékának értelmezésében von Becker is tudatosan törekszik a finnek önálló népként való definiálására, amit vallási és társadalmi szervezettségükben talál meg:

„A finnek okosabbak voltak, földet műveltek és tudtak épületeket, szobákat építeni. Közös gyűléseket tartottak, azaz tanácskozásokat, ahol megbeszélték és döntöttek a közösség érdekeiről és szükségleteiről.”¹⁹⁵

De főhatalom (esiwalta), uralkodó nem volt a finnek fölött. Ezt egészíti ki a vallási és gyógyítási szokások bemutatásával. A svéd hódítást a viking kalandozások, és a svéd államszervezet (*waltakunta*) kiépülése előzte meg, ami erősebb és felvilágosultabbá tette a hódítókat.

Von Becker történeti leírásában a finn nép eredete, származása nem volt meghatározó. A népi hitvilágot és a kalevalai verseket inkább tekinti babonának és téves felfogásnak a természet erőinek befolyásolására, mint történeti forrásnak. A nép fogalmának használata meglehetősen homályos, pontos körvonalakat nem ad meg:

„Van bizonyos ismeretünk arról, hogy a karjalaiak a Karjala irányából, ahol az egykori Perma volt, érkeztek Finnországba, és a parti-finnek egyes csoportjai, akik egykor külön nyelvet beszéltek, Észtországból költöztek ide. A finnek itt találták a lappokat, akik távoli rokonaik voltak és őseim módjára vadászatból és halászatból éltek.”¹⁹⁶

¹⁹⁵ „Taitawammat sitä oliwat jo silloin Suomalaiset, sillä he wiljelewät maata, ja taisiwat rakentaa huoneita ja kartanoita. He pitiwät myös yhteisiä kokouksia elikkä kārājīä, joissa he neuwotteliwat ja päättiwät mitä yhteinen etu ja tarwes waati.” TWS 1820.

¹⁹⁶ „Meillä on myös joku tieto siitä, että Karjalaiset tuliwat Suomeen sieltä Karjalan takaa, jossa wanha Perma ennen lyötyi, ja että joku osa Ranta-Suomalaisia, joilla jo siihen aikaan oli eri puhen-parsi, muutti tänne Wironmaalta. Täällä tapasiwat Suomalaiset Lapin kansan, joka oli heidän kaukaisempia sukulaisansa ja ensimmäisten ihmis-sukukuntain tawalla eli metän wiljalla, kalastemisella (...).” Uo.

Az idézet tartalmaz néhány figyelemre méltó részletet. A karjalaiakat külön említi, és összekapcsolja Permivel, amit a korszakban ősi birodalomnak tekintettek. A karjalaiaktól elkülöníti a partvidéki-finneket. A lappokat, mint a Lapp Tartomány lakóit említi. Amit érdemes megjegyezni ebből, az az ősi Permi és a karjalaiak kapcsolata és az egyes népek területek szerinti elkülönítése. A nép fogalma nem terjedt ki az egész politikai egységre (ebben az esetben a Finn Nagyhercegséget értem alatta), hanem az egyes területek lakosságát jelentette, ami jelzi, hogy von Becker történeti szemlélete nem mutatott be egységes népet. A bevezetőjében a finn nép okulását és múltjának megismerését tűzi céljául, de a történeti folyamatban az őstörténet nem játszott fontos szerepet.

Von Becker tematikájához sokban hasonló szempontból közelít a finn őstörténethez Elias Lönnrot.¹⁹⁷ Az emberiség bölcsőjét Ázsia keleti felére helyezi, ahonnan a népek krisztus születése után néhány évszázaddal vándoroltak el, valami természerti átalakulás következményeként, amit Lönnrot a szárazföld tengerré válásával magyaráz. Ezt megalózzően minden népnek saját területe kellett, hogy legyen. Nagyjából bibliai hagyományokra épül ez az elmélet.

„Akkoriban, amikor a Föld még vízzel borított volt, az emberek a magasabb hegyekben éltek. Ilyenek Ázsiában találhatóak Szibéria déli harárainál keletről nyugati irányba, és azok folytatása Ázsia és Európa között délről észak felé. Ez utóbbinál, amelyet Urálnak hívnak, Krisztus születése előtt őseink lakhelye lehetett”¹⁹⁸

A nyelvrokonságot Lönnrot az észtek és a lappok esetében emeli ki, ezeken kívül több „kisebb népről” tesz említést, de nem nevezi meg egyiket sem. A nyelvrokonság szűk spektrumába a szkíta, vagy turáni rokonság Lönnrotnál nem jelent meg. Kizárólag a finn törzsekkel foglalkozik, amelyeket három nagyobb törzsre oszt: „Suomalaiset, Hämäläiset ja Karjalaiset” (finnek, hámäiek, karjalaiak), ezeken kívül egy korábban megérkező törzset is megnevez, a „Kainulaiset”. Ennél közelebbit Lönnrot, az akkori ismeretek alapján, nem említi a finn őstörténetről. Kettő, a Kalevala hagyományaira támaszkodó adat kerül elő: Väinömiöinen és Ilmarinen Kovács, akik vezetői és harcosai lehettek a finn törzseknek, s a mítikus „Sampa” (>sampo (fin)= szampó (magy)) visszaszarzásért harcoltak „Pohjola” (Pohjola, észak) népével. Lönnrot megközelítésében a finn őstörténet a kalevalai hagyományokat használja történeti forrásnak. Mítikus elemekre épül, amelyek a finneket vezérek jelleme után harcos közösségként ábrázolja. Väinömiöinen, Ilmarinen és Lemminkäinen olyan hősi figurák, akikben a finn nép elődeit találhatja meg. Nem csak fegyverrel, hanem tudásukkal is ellenfelük felé emelkedtek, akik harcukkal és győzelmükkel Finnországnak (*Suomen maalle*) szereztek gazdagságot, ennek igazolását látja Lönnrot a kalevalai versekben ékszerekről szóló dalokban.

¹⁹⁷ Elias Lönnrot *”Suomen maan historiasta”* írása 1844-45-ben jelent meg a Maamiehen Ystävä lapban. In: Lönnrot, Elias (1992) *Valitut Teokset* 4. 239-290.

¹⁹⁸ Lönnrot (1992) 239-240. „Silloin, koska maat vielä olivat vedeltä peitettyt, elivät ihmiset yläisemmällä vuorimailla. Semmoisia löytyy Aasiassa Siberian maan etelärajoilla idästä länteen, ja yhtä jatkoa niiden kanssa Aasian ja Europan välillä etelästä pohjoiseen. Näillä jälkimäisillä, joita sanotaan Uraalin tuntureksi, näyttää esivanhempamme aikoina ennen Kristuksen synymää asuneen.”

Lönnrot finn történetében az őstörténeti rész nagyrészt a Kalevalára épül, s így a finn népet, mint a finn területek első lakóit (szerinte a lappok nem sokkal a finnek előtt érkeztek Finnország területére) határozza meg. Történeti szempontból a finn törzsek történelme ezeken a területeken kezdődik, de az is nagyjából mítikus elemekkel jellemezhető. Természetesen a Kalevala Lönnrot számára nem kizárólag eposz volt, hanem hagyományok, szokások és a népi kultúra megjelenítője. Messzemenő következtetéseket Lönnrot azonban nem vont le. A kalevalai nép számára egy harcos és jólétben élő közösség volt, akik olyan vallási és metális hagyományok birtokosai voltak, amelyekkel meg tudták szerezni a finn területeket.

Johan Fredrik Kajaan 1846-ban megjelent *Suomen Historia* bevezetőjében így kezdi sorait: „*Suomen historian perustuksena ja pääainehna on Suomen kansa*”¹⁹⁹(Finnország történetének alapja és fő témája a finn nép története). Mivel azonban a finn nép nem rendelkezett államisággal, hanem először a svéd, majd az orosz hatalmaknak volt alávetve, ezért csak a két másik nép történetén keresztül lehet történelmét megírni. Ennek magyarázatát így adja meg:

“(…)a nemzeti közösség általában két különböző eredetű nép együttélésén keresztül születhet meg, amelyben az egyik hallgat, a másik irányít, de az idő múlásával mindkettő egy néppé olvad össze.”²⁰⁰

Történetének fő tárgya a finn nép, Kajaan nem a háborúkat akarja megírni, hanem azt: „*kuinka Suomalaiset, näille pohjaisille maille tultuansa, eliwät ja oliwat, mikä usko ja minkäkaltaiset tawat heillä silloin hawaitaan.*”²⁰¹ Hogyan lehet e két, látszólag egymásnak ellentmondó állítást tisztázni. Kajaan a finn népet nagyobb dimenzióba helyezi. Az északi országok történetén nem az államok történetét érti, hanem az Észak-Európában élő skandinávok, szlávok és finnek történetét. Ezek együttélése, harca adja a fenti idézet értelmét, míg utóbbi a finn nép belső fejlődését célozza meg. Kajaan történelemszemlélete olyan új elemet tartalmazott, amelyben az egyes nemzeteket herderi szempontból kell megérteni.²⁰² Herder számára a történelem fejlődése a népek kölcsönhatásán alapszik, de minden egyes népnek meg van a saját egyéni karaktere, ami leginkább nyelvében és szokásaiban nyilvánul meg.

Kajaan finn nyelven elsőként ad alapos értelemzést a finn őstörténetről, az ókori szerzőket is forrásként felhasználva. Elsősorban Tacitus és Jordanes munkáit tekintette kiindulási alpnak, hogy a finn törzsek helyét és életmódját meghatározza. Könyvének a finn nép eredetéről és vándorlásáról szóló fejezetében legnagyobb részt Rask könyvére alapozva közép-ázsiai eredetet határoz meg, és a finn törzseket egy családba sorolja a lappokkal, a hunokkal, az avarokkal, a

¹⁹⁹ Kajaan, Johan Fredrik: *Suomen historia*. Helsinki. 1846.

²⁰⁰ „kansallinen yhteiselämän tavalliseisti syntywän kahden eli useimman erijuurisen kansan yhdistyksen kautta, joista alussa yksi kuuntelee, toinen wallitsee, mutta aikaa woittain molemmat sulautuwat yhdeksi kansaksi” uo. III. Bevezető.

²⁰¹ Uo. IV.

²⁰² Kajaan történeti munkája elsőnek tekinthető abban a sorban, amely a finn nép történetét célozza meg. Nem véletlen, hogy Snellman is üdvözölte a könyv megjelenését, de igazán nagy visszhangot nem váltott ki a megjelenése.

magyarokkal és a törökökkel. E nagycsaládon belül a finn rokonság szűkebb keretét a csuvas, mordvin, cseremis, moksa, permi, votják, szmojéd és zürjén népek alkotják. Az ókori szerzők „finnei” vadak és barbárok voltak. Kajaan szerint, s őt követve a finn történelem ezt a vad népet a lappokkal azonosította. A finn területek őslakói olyan óriások lehettek, amelyekről az izlandi és a norvég sagák mesélnek, s amiknek számos helynévben megmaradt a nyomuk. Ezek az óriások [Jotar, Jtunar, Jättar > *Jättekast* (svéd); *Jättiläinen* (finn)] harcoltak a lappokkal a finnek érkezése előtt.

Kajaan történeti munkája első volt finn nyelven, amely kísérletet tett egységes keretek között ábrázolni a finn történelmet. Ebben az őstörténeti rész nagyrészt Lönnrot kezennyomát és hatását tükrözte. Munkájukban a finn törzsek ázsiai eredete és vándorlása, valamint a finn-ugor rokonság fontos részt képeztek. Elsőként mutatták (finn nyelven) be a finnek lehetséges származását/eredetét, összekapcsolva a nyelvészeti kutatások eredményeit a történelemmel. A korszak egészét a „*pogány kor*” névvel jelölték, amelybe a következő témák tartoztak bele. A finn népek eredete és vándorlása; a régi Perma; a finn és a rokon törzsek vándorlása a mai finn területekre; a finnek kereskedelme a korai időkben; a társadalmi szervezet és szokások leírása, valamint a pogány hitvilág jellemzése. Miben volt új ez a történelem a korábbiakhoz képest? Finn nyelven adott összegzést az őshaza-elméletről, külön-külön csoportosította a finn törzseket, a lappok, a kainúiak, a hämeiek és a karjalaiak egymástól függetlenül megélt történetében a finn múlt jelenik meg, amihez a szerző egy átfogó társadalmi és vallási összegzést is kapcsolt. Ennek a munkának a jellegén és a szemléletén világosan érezni Lönnrot hatását. Az egyes törzsek vándorlásait, szokásait és a hitvilág összetettségét a kalevalai és a kanteletári összegyűjtött versek, néphagyományok sokszínűsége, változatossága és összetettsége jellemzi. A legfontosabb forrásnak éppen ezek a munkák számítottak. Ebből kiindulva lesz a finn nép szervezett társadalomban élő, összetett hitvilággal és kereskedelemmel is rendelkező népcsoport.

Az őstörténet megírásában a legfontosabb tudományág, amelyre támaszkodni lehetett, a nyelvészet volt. A népi versekben megőrzött emlékek a nyelvi ismeretek mellé állítva a finnek civilizált, kulturálisan jelentős műveltségét mutatják be.²⁰³ A területi elven való szervezettséget, a főhatalom szerkezetét, valamint szabad és jól szervezett társadalom képét vázolja fel a finn törzsekről.²⁰⁴ A

²⁰³ "Tietoja Suomalaisten kansallisista laitoksista, heidän kaikenlaisista taidosta ja taivoista pakanuuden vanhalla ajalla saadaan joko Suomen kielen tutkinnosta ja kasan wanhoisat runoista, elikkä myös sen heimokansain, nimenomaisesti Wirolaisten, wanhoista muistoista. Kaikki yhteensä osoittawat, esiwanhempamme sillä ajalla jo joksikin ensimmäisestä raakuudestansa kaswaneen siwistystä ja taidollisuutta kohden (...)." (Ismereteink a finnek nemzeti szervezetéről, mindenféle szokásairól és ismereteikről a pogány korból a finn nyelv kutatásából és a nép régi verseiből kapunk, illetve a rokon népek, kifejezetten az észtek korai emlékeiből. Ezek együtt azt mutatják, őseink abban az időben már elindultak a kezdeti barbárságból a műveltség és a kézművesség felé (...).) Kajaan 1846, 46.

²⁰⁴ "Wanhat Suomalaiset kuuluiwat siis perhetten, heimo- ja kihlakuntain Wanhinten alle; ja eliwät muutoin luonnollisessa wapaudessansa." (Az ősi finnek tehát a család, a törzs- és a nemzetség alá tartoztak; és egyébként természetes szabadságban éltek.) Uo, 48.

társadalmi szervezethez mellé a kereskedelem és a vallás kerültek, amelyek legfontosabb bizonyítékait adják egy magasabb szervezethez. A kereskedők a korai népek kulturális követői, akiket keresztül az egyes kultúrák, szokások és ismeretek mozognak.²⁰⁵ A kereskedelemben résztvevő finnek a Novgorod, Konstantinápoly és Visby közötti kereskedő varégokkal álltak kapcsolatban, elsősorban a finn területek déli lakóiról lehet ez bizonyítani. Forrásnak erre is a Kavevala és a Kanteletár szolgáltak, mellette a Gabriel Rein és Porthan történeti, valamint nyelvészeti, helységnevek vizsgálata, adott bizonyítást.

A szokások mellett a kézművesség, a hétköznapiak, a természeti jelenségek, a napok, hónapok, évszakok, az ünnepek, a táplálkozás és a gazdálkodás, halászat, vadászat, vas és más fémek megmunkálása stb. sokszínűségét hangsúlyozza Kajaan munkája. A pogány hitvilág felépítésében és tolmácsolásában Jakob Grimm 1845-ben megjelent könyvét használja fel. A finn mitológia a természet és az emberek közötti kapcsolatot mutatja be. Minden természeti jelenségnek, folyóknak erdőnek stb. saját istene van, de ennek ellenére a finnek mégis a teremtőt (*luoja*) és az istent (*jumala*) külön névvel illették és a világuk fölé emelték. Kajaan könyve a finnek egy gazdálkodó, szervezett társadalomban és kulturális, vallási hierarchiával rendelkező, a természet és a metafizikai lét között isteneket tisztelő és ritusokat használó népek festi le. Ezt legnagyobb-részt a Kalevala és a Kanteletár verseire alapozza. Mindkettő Lönnrot gyűjtőútjainak az eredménye, amelyek során a keleti-finn, karjalai területek népi verseit, szólásait, mondókáit, népi gyógymódokat és ráolvasásokat gyűjtött össze. Ezekre alapvetően két fontos jellemző illik. A Kalevala a keleti finn törzsek háborúit, feltehetően a lappokkal vívott harcait ábrázolja, a Kanteletár pedig a népi hagyományok színes világát, összetett, de zárt belső közösségi életét mutatja be.²⁰⁶ Ezeknek a forrásként való felhasználása a finn értelmiség számára az 1840-es években, tehát közvetlenül a két munka megjelenése után, illetve nemsokkal a Kalevala második, teljesebb kiadása előtt, úgy tűnik, hogy az őstörténet kimerítő rekonstrukcióját adta. A nyugati-finn népi versek, amelynek Gottlund a század első évtizedeiben hívta fel a figyelmet, ekkor nem kerültek bele a vizsgálók perspektívájába.²⁰⁷ Lönnrot és Kajaan olyan őstörténeti-kor épített bele a finn múltba, amely a finn népet egyenrangúnak, kulturálisan és ismereteiben is azonos értékűnek mutatta a szomszéd népekkel. Ez elsősorban a skandináv és a szláv népekre vonatkozott, mert a lappokat nyers népek tartották. Fontos volt ez, mivel a finn nép a későbbi korszakaokban nem hozott létre önálló államot. Viszont egy kulturálisan önálló népcsoport volt, Kajaan szerint már a történeti korok előtt, amely később is megőrizte (!) az önállóságát.

A pogány hitvilág felépítésében és tolmácsolásában Kajaan Jakob Grimm 1845-ben megjelent könyvét használja fel, amelyből finn mitológiát felhasználva a természet és az emberek közötti kapcsolatot értékeli. Minden természeti jelen-

²⁰⁵ "Wanhoilla raakuuden ajoilla owat kansain kaupat pian ainoat eriheimoisia ihmisiä yhdistäwäiset ja siwistystä woimallisesti auttawaiset wälikappaleet (...)" (A régi barbárság korában az egyes népek közti kereskedelem volt az egyetlen törzseket összekötő és a műveltséget hatékonyan közvetítő eszköz (...)) Uo. 41.

²⁰⁶ Karkama 2001, 311.

²⁰⁷ Sulkunen 2004,

ségnek, folyóknak és erdőknek stb. saját istenséget feltételez. A finneket egy gazdálkodó, szervezett társadalomban élő, kulturális, vallási hierarchiával rendelkező, a természet és a metafizikai lét között isteneket tisztelő, illetve rítusokat használó népnak festi le. Ezt legnagyobb részben a Kalevala és a Kanteletár verseire alapozza.²⁰⁸ E két gyűjtemény forrásként való felhasználása a finn értelmiség számára az 1840-es években, tehát közvetlenül a két munka megjelenése után, illetve nem sokkal a Kalevala második, teljesebb kiadása előtt, úgy tűnik, hogy az őstörténet kimerítő rekonstruálásának háttérét adta. A nyugati-finn népi versek, amelynek Gottlund a század első évtizedeiben hívta fel a figyelmet, ekkor nem kerültek bele a vizsgálok perspektívájába, sőt, elsősorban a savói és a karjalai gyűjtések lettek felhasználva.²⁰⁹ Lönnrot és Kajaan olyan őstörténeti-kor épített bele a finn múltba, amely a finn népet a szomszéd népekkel egyenrangúnak, kulturálisan és ismereteiben is azonos értékűnek mutatta be. Ez elsősorban a skandináv és a szláv népekre vonatkozott. Mivel a finn történelemből az önálló államiság megteremtése hiányzott, a rekonstruált őstörténet több volt a mitikus hősök legendáinál. Lönnrot és Kajaan is a mindennapok kultúráját, a társadalom és a vallás jellemzőit is az őstörténet részének tekintette. A korabeli közvélemény elismerően nyilatkozott az első finn nyelvű történelmi könyvről, de talán a legfontosabb J. V. Snellman elismerése volt.²¹⁰ Nem csak a stílusával, de szellemiségével és értelmezéseivel is elégedett volt.

6.3 Őstörténet és nemzeti identitás értelmezése

A nemzet fogalmának és történeti interpretációjának kérdése a finn történetírásban alapvetően a 19. század társadalmi és politikai folyamatainak értelmezéséhez kapcsolódik. Részben az ország területének, illetve lakóinak státuszának megváltozásával, részben a korszak kulturális életben kibontakozó „nemzeti” mozgalomának intellektuális légkörének jellemzőivel foglalkoztak. Ez utóbbi az eszmetörténet keretei között helyezte el a korabeli gondolkodókat, párhuzamokat és kapcsolódási pontokat keresve és adva más nemzeti ideológiákkal, eszmeáramlatokkal. Újabban a nemzet fogalmi értelmezése, fogalomtörténeti vizsgálata a cél.²¹¹ Egyrészt a nemzet fogalmi kereteinek változásán keresztül egyes korszakok gondolati határait tudjuk pontosan megrajzolni, másrészt a tudománytörténetben is érdekes adalékokat találhatunk a nemzettudat kialakulásának tisztázására. Az értelmiség által képviselt eszmék a közéletbe, a nyilvánosságba először egy szűrőn mentek át (ilyen volt a *Finn Irodalmi Társaság*), majd – nem minden esetben – eljutva a szélesebb nyilvánossághoz tudat- és gondolkodás-formáló elemmé váltak. A fogalomtörténeti kutatásokat kiegészít-

²⁰⁸ Karkama, im. 311.

²⁰⁹ Sulkunen, im. 66.

²¹⁰ Snellman a Maamiehen Ystävä lapban írt a könyvről. Maamiehen Ystävä 1847/17.

²¹¹ Käsittäen liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitéhistoria. Szerk. Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen, Henrik Stenius. Tampere. 2003.

hetjük a nemzetről, illetve más fogalmi kategóriákról szóló tudományos viták, az értelmiségen belül megfogalmazódó elképzelések rekonstruálásával. Ezek az elképzelések értékes adalékokat szolgáltatnak egy-egy nemzeti jelzővel felruházott mozgalom, eszmetörténeti irányzat általános képének árnyaltabbá tételéhez.

Yrjö-Koskinen történetírói munkásságán keresztül szeretném az őstörténet és a nemzeti identitás kapcsolatát megvilágítani, és egyben arra a kérdésre választ kapni, hogy a 19 század közepére elért tudományos eredmények, elsősorban a történettudományban és a nyelvtudományban megjelenő nézetek, mennyire befolyásolták a finn történetírásban az őstörténeti korszak megítélését. Ehhez két további szempontot kapcsolok: milyen szerepet játszott *Yrjö-Koskinen* történetírásában a nemzetiség fogalma? Mennyiben jellemezte *Yrjö-Koskinen* történetírását az „aranykor” megteremtése, a finn nép korai történetének hősi korként való ábrázolása, és milyen tudományos diszciplína köré szerveződött? E két utóbbi kérdéskör *Anthony D. Smith* nacionalizmuselméletének a gyakorlati alkalmazását célozza meg. A nemzet és a nemzetiség kapcsolata, elsősorban a nemzeti identitás értelmezésében jelenthet új szempontot, amelyben *Smith* álláspontja segíthet a nacionalizmus finn megjelenésének értelmezésében.²¹² A vizsgálati szempontok kijelölése után a finn értelmiség és a korszak tudományos álláspontjainak rövid áttekintése következik, majd *Yrjö-Koskinen* 1862-ben megjelent disszertációját mutatom be. Témánk vizsgálatakor a következő kérdésekre keresünk válaszokat: Milyen szerepet töltött be a történetírás a nemzeti identitás kialakulásában és meghatározásában? Milyen történeti elemekből alkották meg a nemzeti történet korai szakaszát? Hogyan jelent meg a történetíró tollából a nemzet, mint egy egységes közösség képzete?

A finn történetírás jellegét vizsgálva azon kérdésekre kaphatunk választ, hogy a 19. században a nemzeti múlt interpretációiban, az őstörténet iránti megélt érdeklődés milyen mértékben befolyásolták a finnek önmagukról alkotott képét. Nemzeti identitást formáló tematikáról volt-e szó, amit az értelmiség keresett és közvetített a történetíráson keresztül, politikai és ideológiai jellemzővel; vagy a történetíró egy tudományos valóság keresését vállalta fel, ami elvezetett a nemzet korai történetének felfedezéséhez. A finn esetben ehhez kapcsolódik az a kérdés, hogy hogyan értelmezhetjük a *Kalevala* történeti forrásként való felhasználását, milyen tudományos, illetve hamis elméletekre épült fel a korai történelem váza. *William A. Wilson* munkája a finn nacionalizmus és a néprajz kapcsolatát hasonló gondolati szerkezetben vezeti vissza, jól szemléltetve a népi hagyományok és a *kalevalai* versek, események, szereplők, voltaképpen a nemzeti eposz és a hozzá kapcsolódó kulturális irányzat fokozatos térnyerését, majd visszaszorulását.²¹³

Anthony D. Smith a nemzeti identitás kérdésének vizsgálatakor az „aranykor” fogalmat használja,²¹⁴ amely a nemzeti múlt, mint a közösség összetartó

²¹² *Smith, Anthony D.*: Az „aranykor” és a nemzeti újjáéledés In: *Café Babel*. 1995/7, 11-25.; *Smith, Anthony D.*: *National Identity*. National Identity. Penguin, London. 1991.

²¹³ *Wilson, A. William*: *Folklore and Nationalism in Modern Finland*. Indiana London. é. 26-62.

²¹⁴ *Smith*, im. 12.

kötélékeinek megerősítésére szolgáló kulturális elem volt. Nem kizárólag a nacionalizmusra jellemző, de a nacionalista gondolkodók kelléktárának fontos része. A nemzet ősi/hósi korszakának a megtalálása, „újráfelfedezése” valósulhat meg az „aranykor” jelenségeken keresztül. A múlt és a jelen kapcsolata a közösség jövőjének szempontjából értelmezhető, amelyben az „aranykor” motívumok egyrészt „alkalmas múltat” (autentikus identitást), eredet-mítoszt („honnan jöttünk?”, „kik vagyunk?” kérdésekre adható válaszokat), földrajzi, térbeni meghatározottságot, és a generációk közötti folytonosságot biztosítja, a nemzet tagjainak kollektív méltóságát kölcsönözve.²¹⁵ Smith elmélete számunkra azért lehet érdekes, mivel a 19. századi nemzet-építés (*nation-building*) a történetírásból és a nemzeti hagyományok tudatos rendezéséből merített. A nemzet számára a múlt értékeinek közvetítése a közösség összetartó szálainak megerősítését, illetve a múltba való visszacsatolását tartalmazta. A romantikus történetírás a nemzetet, mint a múltban gyökerező eredendő kapcsolatot mutatta be. Ennek tisztázása nem jelent számunkra problémát, viszont sokkal érdekesebb, hogy a 19. század elméleti fejtegetéseiből kihámozhatjuk e múltnak a kellekeit, ezáltal közelebb kerülhetünk a korszak gondolkodóinak szellemi és tudományos világához.

A nemzeti múlt értelmezésében a tudományos eredmények egyre nagyobb szerepet kaptak, amit a finn történetírás történetének újabb korszakának tekinthetünk. Ahogy *Miloslav Hroch* jellemzi a történetírásban végbemenő változásokat a tudományos igény felé való mozgás a finn esetben is megfigyelhető.²¹⁶ A tudományos történetírás is szolgálhatott azonban azonos érdekeket, amelyeket Hroch a következő pontokba foglal össze: 1) Amennyiben a történelmi tudatosságot az egyén tevékenységének alapjaként értelmezzük, akkor a történelem fontos eleme a nemzet-építésnek: megerősíti a nemzethez tartozás érzését. 2) A nemzeti történelem legitimálja a nemzet létezését, a történelem birtoklása a nemzet létének igényét erősítheti meg. 3) A történelem az egyén számára kínál keretet a halhatatlanság érzéséhez, amennyiben a történelem a múltat – a jelenből szemlélve – és a jövőt folyamatosnak tekinti a nemzet létében. 4) A nemzeti történelem a nemzeti és a kollektív értékrendszereket határozta meg, ezek számára biztosított forrásokat.

Ezeknek az elméleti alapoknak a megfogalmazása mellett a történetírás tárgya is eltérő volt az egyes nemzeteknél. Ebben a finn történetírás egy olyan formát képviselt, amelyben a politikai és az államiság legitimációja kevésbé játszott fontos szerepet, viszont a nemzeti identitás meghatározásában az etnikai elem határozottan jellemző volt. Ehhez kapcsolódik Hroch szerint a nemzeti történelem és a történelmi hagyományok politikai életben való – viszonylag – gyenge jelenléte.²¹⁷ Nem egy politikai legitimációnak adott alapot a nemzeti történelem, hanem magának a finn népnek. Természetesen ennek változó jelen-

²¹⁵ Uo, 18-21.

²¹⁶ Hroch, Miloslav (1999) Kansallinen historia ja sen vaihtoehdot modernissa eurooppalaisessa historiankirjoituksessa. In: Historiallinen Aikakauskirja 1999/2. 127-128.

²¹⁷ Uo. 124-127.

téstartalmi voltak az egyes történetírói munkák esetében, magában a történelem kereteinek és tárgyának jellegében is.

A történetírás múltértelmezése a 19. század folyamán folyamatos változáson ment keresztül. A finn nép eredetét és történetének korszakait is eltérően értelmezték. A *„finn aranykor”* a kalevalai hősök zárt világából egy szélesebb történeti perspektíva felé mozdult el. Ahogy Smith ezt jellemzi: a történettudomány, a régészet, a filológia és az antropológia az aranykorok számát és perspektíváit kitágították.²¹⁸ Ebben a térbeli és időbeni kiszélesedésben a finn (finnugor) népek történeti, kulturális *„jelenlétősége”* és *„történelmi fejlődése”* is mind fontosabb szerepet kapott, sőt tudományos igazolást nyert. Szükség volt a történeti források intézményes feldolgozására, kiadására, ami már korán a történetírás tudományos jellege felé vezetett, viszont a nemzeti múlt értelmezésében új szempontot kellett figyelembe venni. A tudományos ismeretek mind szélesebb körű alkalmazása, és a tudományos közvélemény érdeklődése új irányba terelte a finn történetírást is. Ennek legfontosabb állomása a Finn Irodalmi Társaságon belől megszülető *Történeti Bizottság* (1864), majd az önálló intézményként működő *Történelmi Társaság* (1874). Mindkettőnél a finn történelem forrásaik összegyűjtése és kritikai közlése volt a cél, amihez a történetírás és a tudományos viták határozott koordinálása is kapcsolódott.²¹⁹ Az 1875-ben megjelenő *„Suomalais-ugrilaisen muinaistutkinnon alkeita”* című munka a már egy új korszakot nyitott meg a finn múlt értelmezésében. A korábban csak részleges, nagyobb részt spekulatív ismeretekre alapozott *„pogány kor”* helyett a régészet és az antropológia eredményeire támaszkodva *„tudományosabb”* történetírás kezdett kibontakozni.²²⁰ *Aspelin* fent jelzett munkája nem a finn nép történetét magyarázta, hanem a nagyobb földrajzi és antropológiai vizsgálatok eredményeibe ágyazva a finn törzsek korai kultúráját mutatja be. Munkája fontos korszakhatárt jelez.

A korszak történetírásának vizsgálatakor arra a kérdésre kell válaszolnunk, hogy milyen történeti valóságot rekonstruáltak az egyes történetírói munkák, amelyek adott politikai, kulturális és társadalmi kontextusba elhelyezhető szövegekként jelentek meg. Az egyes történeti értelmezések vizsgálatát tehát a tudományos, társadalmi és kulturális viszonyok függvényeként kell értelmeznünk, hozzákapcsolva a politika jelenvalóságához. Ha feltételezzük, hogy a történetírás tudományos igénnyel közelített a nemzeti múlthoz, még ha ez a tudományos szintet az utókor cáfolta is, számunkra annak a történeti- és tudományos valóságnak a feltárása lehet a célunk, amely részét képezte a formálódó finn nemzettudatnak.²²¹ Ugyanakkor történetírás nem volt semleges

²¹⁸ Smith, im. 13-14.

²¹⁹ Blomstedt, Kaarlo: *Historiallinen Osakunta. Historiallinen Arkisto*. Helsinki, 1925. Yrjö-Koskinen mindkét szervezet alapítója és vezetője volt.

²²⁰ J. R. Aspelin: *„Suomalais-ugrilaisen muinaistutkinnon alkeita”* Helsinki, 1875.

²²¹ A kulturális nacionalizmus értelmezésében John Hutchinson elméleti megközelítését tekintem mérvadónak, ugyanakkor a finn nemzeti identitás vizsgálatakor a 19. század rendszerező és összefoglaló jellege alapvetően meghatározta a finn nemzettudatot. Részben az intézményes keretek felállításával, részben a tudományos eredmények népszerűsítésével. Hutchinson, John (1999) *Re-Interpreting Cultural Nationalism*. In: *Australian Journal of Politics and History*. vol. 45. 392-407.

terület a politikai és a társadalmi kérdésekben, mint ahogy a nemzeti múlt közvetítésében sem. Olyan értékek és ideológiák hordozójának tekinthetjük, amelyek az egyén és a közösség számára aktuális, időszerű jelentéstartalmakat közvetítettek, intellektuális szükségleteket elégítettek ki. Ez voltaképpen a múltról alkotott kép és annak kontextusának vizsgálatát jelenti számunkra.²²² Témánk megválasztásában ehhez két szempontot kapcsolhatunk. A finn nyelvű történetírás megjelenése és a finn nép őstörténeti/történeti fejlődésének megjelenítése, illetve aktualizálása. Előbbit a nemzeti eszme és a nacionalizmus finn megjelenéséhez és térnyeréséhez kapcsolhatjuk, amelyben Yrjö-Koskinen és az általa képviselt fennomán gondolat a század második felében meghatározta a finn kulturális viszonyokat; utóbbit szélesebb értelemben a tudományos intézmények, a történelem- és nyelvtudomány eredményeinek felhasználása a finn múlt megteremtésében/rekonstruálásában, a nemzeti közösség számára dicső múlt létrehozásában/megírásában.

Abban a folyamatban, amelyet „nemzeti ébredésként” szoktak aposztrofálni a nemzeti múlt felfedezésének fontos szerepe volt. Nem csak a más népekkel való összehasonlításban, de a saját nemzeti karakter és jellem kialakításában is meghatározó volt. A finn nép történetében, amelynek sokáig a Svéd Királyság egy tartományának lakói történetét jelentette, a kutató tekintetek mind meszebb kalandoztak, egészen a történelem előtti korokig, olyan őstörténetet keresve, amelyben megtalálhatónak vélték az eredeti finn jellemet, a finnség (*suomalaisuus*) valódi természetét. Az őstörténet a népek korai hagyományait, szokásait és történelmi folytonosságát bizonyította. A 19. században egyes történeti munkák jellemzője volt, hogy a finnek történelmét nem választották el az anyaország (Svédország) történetétől, így a finn-ugor, vagy a finn őstörténet alaposabb bemutatása is csak az 1840-es években került be a történeti munkákba.²²³

A népi versek „történeti forrásként” való kezelése a 19. században vált igazán jellemzővé. *Elias Lönnrot* (1802-1884) számos korábbi és az ő munkáit is kiegészítő versgyűjtésre alapozva egyetlen epikusan szervezett gyűjteménybe állította össze ezeket a verseket, amiket olyan forrásként használták, amelyekben a finn őstörténet és a finn nép szerteágazó, színes világa jelent meg. Ez nem kifejezetten a történelem tudományos fejlődésében játszott fontos szerepet, hanem a nemzeti hőskor megtalálásában, amit ekkor a Kalevala világa képviselt. E gyűjtemény tudományos „felhasználása” a század 40-es éveiben megjelent történeti munkákban figyelhető meg.²²⁴ A finn népet a kalevalai versekben megje-

²²² Mylly, Juhani: *Kansallinen projekti. Historiankirjoitus ja politiikka autonomisessa Suomessa*. Turku. 2002. 17-22.

²²³ A „finn-ugor” terminológia a 19. század első felében nem volt használatos, majd a században végén kezdik használni, amiben a finn-ugor nyelvtudomány tudományos igényű megalapozását vélem felfedezni. A korban jellemző terminológia a „turáni”, „urál-altaji”, „szkíta”, „mongol” stb. kifejezések forogtak a tudományos nyelvhasználatban. A 19. század ötvenes éveiben a nyelvcsalád nyugati ágát finnek, a keleti csoportját ugoroknak nevezték. A finn-ugor elnevezés a század 60-70-es éveiben egyidejűleg több helyen is felbukkant. Vö. Zsirai Miklós: *Finnugor rokonságunk*. Budapest, 1994. 108-113.

²²⁴ A történetírás jellege és célja szoros egyezést mutat a korszak kulturális életében meghatározó szerepet betöltő Finn Irodalmi Társaság és az azt irányító személyek

lenő hősök leszármazottjaival azonosították, a Karjalába élő finneket az autentikus finnség megőrzőinek tekintették, egy olyan hősi kor maradványai továbbítóinak, amely alapján fel lehetett építeni a nép korai történelmét, és a jelen számára is mintaként szolgálhatott. Később nem csak a Kalevala történetiségét, de a versek eredetét is kritika alá vették, s a történetírás fokozatosan a tudományos igényeket is kielégítő forrásokra alapozta elméleteit. A tudományos eredmények, a néprajzi, antropológiai kutatások a finn őstörténet és az eredet-kutatás irányultságát mindinkább a finn-ugor elmélet felé vezették.

Már a XVII. századtól kezdve mind többször utaltak arra, hogy a finneknek valami köze lehet a *szkíták*hoz. A XVIII. század német nyelvésze, *August Ludvig von Schlözer* (1735-1809) a nyelv és a nyelvrokonság elméletére támaszkodva a finn-ugor népeket, s hozzájuk kapcsolódva a közép-ázsiai nomád népeket azonosította egymással. A szkítákkal való rokonság a *turáni* eredettel egészült ki, ami az emberiség etnikai tagolásában az egyik nagyobb alcsoportot képezte.

A 19. század folyamán a népek faji, etnikai besorolására, illetve eredetére vonatkozó munkák is tárgyalták a finneket, így 1826-ban *A. Desmoulins* a finneket a szkíták családjába sorolta, jellemzőik között primitív életkörülményeiket hangsúlyozva, külső vonásaikat meghatározva. A turáni népeket Európa első lakosainak tekintették, akiket később az indo-európai népek leigáztak, vagy kiszorítottak korábbi területeikről. E felfogásnak jellemzően a skandináv országokban voltak támogatói. A turáni eredet is a skandináv kutatók között volt népszerű, a dán nyelvész, *Rasmus Rask* (1818) és a svéd antropológus *Anders Retzius* (1842) csontleletekre alapozva a finneket a svédek és a szlávok közötti, "turáni jellegű" népek (*csúdok*) írta le, de a mongoloiktól megkülönböztette őket. Rask a finneket a *tatárokkal* rokonította és a szkítákhoz sorolta. *Sven Nilsson*, svéd történész Skandinávia őslakosságának antropológiai tulajdonságait kutatta, szerinte a Skandinávia őslakosai a lappok voltak, amit összehasonlító vizsgálatokkal bizonyított.²²⁵ Az antropológia mellett a nyelvészet és az összehasonlító nyelvtudomány jelenthetett kiindulási alapot a finn-ugor népek időbeni és térbeni elhelyezéséhez, de a korszakban a "régészeti feltárások" is lendítették a történelem, az emberiség múltjának megismerésében. Az 1840-es évek "ásatásainak" az ókori Mezopotámia területén, tudományos körökben²²⁶ is elfogadott eredményei lett az a nézet, miszerint a finn-ugor népek voltak e terület első lakói és fejlett írásbeliséggel rendelkeztek. Nem kevés mesebeli elemmel tarkított történet látott napvilágot a finnek sumer népekkel való rokonságáról. A számos tudományág hozzájárult tehát a finnek és a finn-ugorok nagy család-

---

céljaival. Természetesen nem tehetjük meg, hogy kizárólag ennek tudjuk be a finn történelem mitikus-kalevalai és keleti irányultságát, de a század 60-as éveiben a személcserék és a társaság tudományos tevékenységének kibővülése a történetírás jellegét is átalakította. Vö. Sulkunen, Irma: *Suomalainen Kirjallisuuden Seura 1831-1892*. SKS, Helsinki. 2004. 147-148.

²²⁵ Kemiläinen, Aira: *Suomalaiset, outo Pohjolan kansa. Rotuteoriati ja kansallinen identiteetti*. SHS, Helsinki. 1993. 68-75.

²²⁶ Salminen, Jukka: *Daniel Eurpaeus ja »Suomen suwun« juuret*. In: Aira Kemiläinen (Szerk.) *Mongoleja vai germaaneja - rotuteorioiden suomalaiset*. Helsinki, 1985. 254. de Sanley, Rawlinson, Norris, Julius Oppert a Salminen által említették.

jának nemegyszer fantasztikus elemekkel kiegészülő elképzeléséhez, és tegyük hozzá, hogy a korabeli módszerek kezdetlegességéhez képest a tudomány merész elképzelésekkel is gyakran előrukkolt, így a kevés forrásra alapozott elméletek és állítások nem voltak ritkák.

A korszakban kibontakozó finn-ugor nyelvtudomány²²⁷ szerint a finn nyelv Ázsia nagy területein élő népeinek nyelvével közeli rokonságot mutatott. Az összehasonlító nyelvészet segítségével tudományos bizonyítást nyert, hogy a finn-ugor nyelvcsaládba tartozó finnek és számos ázsiai nép azonos nyelvi alapokkal rendelkezik, amire további rokonítási lehetőségeket is fel lehetett fűzni. Ki kell emelni a század első felében *D. E. D. Europaeust* (1820-1884) és *M. A. Castrént* (1813-1852),²²⁸ utóbbi 1851-ben a Helsinkiben létrejött finn nyelvoktatás első professzora. A finn-ugor népek eredetét mindkettő Közép-Ázsia területére helyezte.²²⁹ *Europaeus* a helynevek összehasonlítására alapozta rokonságelméletét, *Castrén* pedig több ázsiai útja során nem csak nyelvi egyezést talált a finnek az ott élő népek között, hanem kezdetleges „régészeti feltárások” során csontleleteket és használati tárgyakat is összehasonlított. Számára a finnek eredetét Ázsiába visszavezetni és rokonságukat az ott élő népekkel bebizonyítani kultúrális elszigeteltségük feloldását, nemzeti önbecsülésük felértékelését adhatta meg.²³⁰ *Castrént* később a finnugrisztika egyik úttörőjének tekintették, szibériai utazásait és korai tanulmányait a elkövetkező kutatások is mértékadónak tartották. Munkásságuk a finnek és a finn-ugor népcsoport pontosabb meghatározását eredményezte, de ami talán fontosabb lehet, az összehasonlító nyelvészet mértékadóvá válását az őstörténeti kutatásokban.²³¹ Eredményeiket

²²⁷ Vö. Zsirai, im. 506-513.

²²⁸ *Europaeus* érdeklődése a versgyűjtésre is kiterjedt. Az Új Kalevala (1849) verseinek jelentős részét ő gyűjtötte Lönnrot számára. Nyelvrokonításai és tudományos kutatási viszont nem illeszkedtek a kor nemzeti tematikájába. Nem a finn nép egyediségét vallotta, hanem egy „kozopolita” szemléletben az emberiség bölcsőjét békésen benépesítő nagy népcsaládról írt. E szemlélete is hozzájárult az értelmiség és a kortársak elzárkózásához, ami életének tragikus végét is okozta. Vö. Sulkkunen, im. 109-118.; Salminen, im. 249-268.

²²⁹ Itkonen, Erkki: *Suomalais-ugrilaisen kielen- ja historiantutkimuksen alalta*. SKS. Helsinki, 1961. 152-157.

²³⁰ Sulkkunen, im. 82-84.; Kemiläinen, im. 78-80. Salminen, im. pp. 252-253. *Castrén* J. V. Snellmannak írt levelében a nemzeti eszme, a nemzeti fejlődés szorosan összekapcsolódott a finn nép „egyszerű mocsárlakó” népként való felfogásától az emberiség egyhatodát adó „finnugorok” családjába való besorolásáig: „Elhatároztam, hogy megmutatom a finn népnek, hogy mi nem a világtól és annak történetétől elszakított mocsárlakók vagyunk, hanem az emberiség egyhatodának rokonai.” *Suomen Sana* III. 1963. 295.

²³¹ *Europaeus* tanulmányai többek között a *Suomi* kiadványban, az *Suometarban* és a *Kirjallinen Kuukauslehti*ben jelentek meg. (*Tietoja suomalais-ugrilaisen kansain muinaista olopaikoista*. I-II. In: *Suomi* 1868, 1869; *Suometar* 1847/1, 2, 3, 4 és 8. „*Tutkistelemuksia Suomalaisien esi-isistä ja niiden asumispaikoista*”; *Kirjallinen Kuukauslehti*) *Castrén* szibériai utazásának leírását adta ki, valamint a finn nyelvű sajtóban közölt tanulmányokat (*Suometar* 1848/17;). *Castrén* J. V. Snellmannak írt levelében a nemzeti eszme, a nemzeti fejlődés szorosan összekapcsolódott a finn nép „egyszerű mocsárlakó” népként való felfogásától az emberiség egyhatodát adó „finnugorok” családjába való besorolásáig: „Elhatároztam, hogy megmutatom a finn népnek, hogy mi nem a világtól és annak történetétől elszakított mocsárlakók vagyunk, hanem az emberiség egyhatodának rokonai.” *Suomen Sana* III. 1963. 295.

akkor még sem egy őstörténeti, sem egy finn-ugrisztika tudományág nem dolgozta fel, mivel egyik sem létezett.

Az 1860-as években kezdődött az őstörténet tudományos, immáron régészeti, antropológiai, nyelvészeti eredményeinek „összehangolása”, amiből a finn tudósok is részt vállaltak. Aspelin 1871-ben kiadta a finnországi őstörténeti leletek jegyzékét, amiből további kutatásokat lehetett elindítani, elsősorban az orosz és a balti államok régészeti leleteivel összehasonlítva. Az őstörténettel foglalkozó konferenciák, tudományos folyóiratok a korszakban egyre nagyobb számban láttak napvilágot. Ezeknek a munkáknak, és a legújabb eredményeknek a figyelemmel kísérése Yrjö-Koskinen számára is fontosak voltak. Erről tanúskodnak a *Kirjallinen Kuukauslehti*-ben megjelent recenziói, amelyekben a tudományos eredmények értékelése és a saját álláspont megfogalmazása egyaránt fontos elem volt.²³²

A „nemzeti” történetírói felfogásnak a 19. század második felében Yrjö-Koskinen volt az egyik legfontosabb képviselője. Yrjö-Koskinen a történelmet a hegei filozófia alapján a „nemzeti szellem”, a „néplélek” fejlődésében kereste. A történelem szerepe a nemzeti kultúrában a nemzeti szellem megerősödését, felélesztését segítette, ami a nemzetté válás egyik feltétele volt.²³³ Yrjö Blomstedt 1980-as tanulmányában így foglalja össze Yrjö-Koskinen történetírói tevékenységének legfontosabb jellemzőit: „Először is a *finn nép* történetét kell kutatni, másodsor, azt *finn nyelven* kell megírni és harmadszor, *jó és átütő* történelmet kell írni. Ez a három cél vezet a negyedikhez: Finnország történetének kutatásának célja a *finn nép nemzeti öntudatosságának (kansallinen tietoisuus)* felébresztése.”²³⁴ A nemzeti öntudat felébresztése, a szunnyadó nemzeti szellem feltámasztása a nacionalizmus egyik sokat hangoztatott kelléke volt. Yrjö-Koskinen munkásságának és a finn történetírás vizsgálatának kapcsolata számos fontos kérdést vet fel. A korábban már tárgyalt őstörténeti kutatásokat a finn történetírásban is élénk figyelem követte. A finnek keleti eredete mindazon által, hogy nem volt új keletű nézet, a korszak tudományos közvéleményében a nemzeti/nacionalista eszme egyik fontos elemévé vált. A politikai és a kulturális életben ez a korábbi svéd kapcsolatok elszakítását, a finnek önállóságát voltak hivatva támogatni. A történetírásban az őstörténet azért foglalhatott el kiemelkedő helyet, mert a svéd hódítást megelőző idősakra vezette vissza a történelmet, s így az önálló, még független finn kultúrát, társadalmat lehetett benne megtalálni. Így lett a Kalevala és a népi énekek, versek, mondókák, ráolvasások sokaságából összeállítva a finnek nemzeti eposza és zárt népi kultúrája. Az értelmiség és az ország új státuszának vonatkozásában ez a finn nemzetiség (*suomalaisuus*) történelmi rekonstrukcióját adta, amely a politika szempontjából is elfogadható irányt képviselt. A finn nemzettudat keleti elemeink hangsúlyozása az orosz érdekekkel volt párhuzamos. A svéd kor jellegének és tartalmának nemzeti szempontok alapján történő megírása Yrjö-Koskinen munkásságá-

²³² Kirjallinen Kuukauslehti 1868/3.; 1874/8,9.; 1877/1.; 1878/2, 3.; 1880/7.

²³³ Tommila, Päiviö: *Historiantutkijan muotokuva*. Helsinki, 1998. 159.

²³⁴ Blomstedt, Yrjö: Yrjö-Koskinen historioitsijana. In: *Historiallinen Aikakauskirja*. 1980/4. 306.

ban döntő jelentőségű volt. Ugyanakkor a Kalevala és a mitikus elemek helyét a forrásokra alapozott kutatás vette át.²³⁵ Nem csupán a svéd hódítással és a kereszténység elterjedésével párhuzamosan kiépülő politikai szervezet, hanem a társadalom forrásokra építhető változásait vette a történetírás fókuszába. Erről tanúskodnak a fiatal kori munkái is, majd pedig egyre meghatározóbb formát ölt a finn történelem ilyen jellegű kutatása. Más vonatkozásban Yrjö-Koskinen a történetfilozófiában Hegel nyomdokait követte, így a munkáinak is ez adott alaphangot.

Yrjö-Koskinen munkái közül az 1862-ben megjelent „*Tiedot Suomen-suurun muinaisuudesta*”²³⁶ című doktori értekezését vizsgálom, amit a Helsinki Egyetem professzori kinevezésére készített. Történetírói munkásságának ezt a részét eddig részletesen nem dolgozták fel.²³⁷ Alaposabban Gunnar Suolahti és Yrjö Blomstedt foglalkozott az Yrjö-Koskinen történetírói munkásságával,²³⁸ de vizsgálatuk legjellemzőbb vonása, hogy a történész Yrjö-Koskinent nem történetírása alapján ítélték meg, hanem politikusi és fennomán gondolkodóként elfoglalt pozíciója alapján. Ez olyan félreértésekhez vezetett, amelyek így jelentek meg Yrjö-Koskinen értékelésében: „Nem volt minden munkája olyan jelentős, tartós vagy sikerült. A professzori értekezésében „*Ismeretek a finnek őstörténetéről*” a költői elemek túl nagy részt tesznek ki.”²³⁹ Blomstedt az életmű legfontosabb jellemzőinek a tudományosságot és a tudatosságot tekinti, amelyet azzal az Yrjö-Koskineni gondolatot teszi magáévá, s egyben a történész és a korszak jellemzőivé, hogy a finn népnek azért van története, mert azt ön maga számára fontosnak tartja megteremteni. Ez az egyik legjellemzőbb karakterét adja Yrjö-Koskinen egész munkásságának.²⁴⁰ Számára a történész maga is a tör-

²³⁵ Yrjö-Koskinen kultúrpolitikai irányultságáról: „... Az ő (Yrjö-Koskinen) nézőpontjából nemzeti ideológia felépítése, modern kutatások segítségével rekonstruált történelmi folytonosságra alapozva, nem sikerülhet, amíg a Finn Irodalmi Társaság eszmei irányzatát a kalevalai-mitikus uralja és a kutatások célterületei a rokonnépek nyelvére, és kulturális egységére irányulnak. Sulkunen (2004) 145. Ehhez kapcsolódik a nemzeti identitás történelmi dokumentumokra való alapozása: „A nemzeti identitást persze minél távolabbi múltból kell létrehozni, de nem a mitikus, hanem a történelmi forrásokra alapozva. A nemzeti érzés születését és fejlődését a többé, vagy kevésbé fantasztikus valóság helyett a dokumentált történelmi fejlődésre kell áttenni, és konkrét forrással kell ellenőrizni.” Sulkunen. (2004) 148.

²³⁶ Yrjö-Koskinen: *Tiedot Suomen suurun muinaisuudesta*. Helsinki, 1862

²³⁷ Aira Kemiläinen a finnkel foglalkozó fajelméleti teóriákat és a rasszizmust tárgyaló tanulmányában, ill. monográfiájában Yrjö-Koskinen erre a munkájára is kitér. Mindkét esetben értékes kapcsolódási pontokat fed fel korszak európai és finn esztétörténeti kapcsolatairól. Vö. Kemiläinen, im. pp- 81-83. Kemiläinen, Aira: *Finns in the shadow of the "Aryans"*. Race Theories and Racism. SHS Helsinki, 1998. 59-63. illetve az egész könyv.

²³⁸ Suolahti (1974) Y.S. Yrjö-Koskinen elämä; Blomstedt, Yrjö (1980) Yrjö-Koskinen historioitsajana. *Historiallinen Aikakauskirja* 1980/4. 299-307.

²³⁹ Blomstedt, im. 305.

²⁴⁰ Zachari Topélius 1840-ben elhangzott előadása „*Onko Suomen kansalla historiaa?*”, a finn történelmet az államiság megszerzéséhez kötötte. Yrjö-Koskinen a Finn Történelmi Társaság elnökeként 1875-ben hasonló címmel tartott előadást, amelyben Topélius gondolatait elevenítette fel, viszont a nemzeti történelmet az állam- és politikátörténettől elválasztotta. Álláspontját így fejtette ki: „A finn népnek van történelme, mivel saját, a politikai törekvésekben is megjelenő nemzetiséggel (nemzeti törekvésekkel) bír, ami 1809-ben határozott formát kapott a finn államiságban (...). A

ténelem része, állásfoglalása, történetírói tevékenysége úgy értelmezendő, amit a korszak intellektuális légköre megjelenített. Jelen esetben az utólagos tudományos bírálókat nem lehet feladatunk, ellenben rekonstruálni Yrjö-Koskinen és a kortársak történeti valóságra vonatkozó elképzeléseit igen. Ha éppen a „Tiedot” munkára gondolunk, akkor a kortársak reakcióját, Yrjö-Koskinen saját álláspontját és a korábbi történeti munkákat kell figyelembe vennünk. Utóbbit részben tisztáztuk, nézzük meg az első két elemet.

*Visszaemlékezéseiben*²⁴¹ Yrjö-Koskinen a történetírással kapcsolatban fontosnak tartja megemlíteni *Thomas Babington Macaulayt*.²⁴² Az angol történész eszerint a Nagyhercegségben is ismert és olvasott volt. Sőt, nem csak olvasták, de *J. V. Snellman* egy cikket szentelt a francia *A. Thiers*, a svéd *Erik Gustaf Geijer* és *Macaulay* összehasonlítására.²⁴³ *Macaulay Snellman* értékelése szerint a nemzet történetírója, munkáját olvasmányosnak és követendőnek is tekinti: „*Macaulay* munkájának olvasása tanulságos és nagyon érdekes minden művelt ember számára, és különösen azok, akik csak a svéd irodalmat ismerik, egészen új történetírással ismerkedhetnek meg (...). Ragyogó, történelmi eseményekből gazdag a kínálat a szegény Finnország történetírásához, aminek követése biztosan gyümölcsöző volna”.²⁴⁴ Ennek a szempontnak Yrjö-Koskinen eleget tett, amikor munkáiban a finn nemzet történetét írta meg. Az alapján értékeli a történelem eseményeit és szereplőit, ahogyan azok befolyásolták a finn nép emelkedését, vagy hanyatlását. Yrjö-Koskinen *Snellman* nemzeti programját, amelyben az értelmiség finn nyelvűvé válását és a nemzeti kultúra, nemzeti öntudat határozott támogatását tette az első helyekre, egyben saját életében és munkásságában is különösen fontosnak tekintette. A finn történelem kizárólag „nemzeti múltként” való ábrázolása és az egyéni hitvallás 1881-ben egymáshoz illeszkedőként jelentek meg.

Hogyan épül fel Yrjö-Koskinen értelmezésében a finn őstörténet? Erre a kérdésre a választ Yrjö-Koskinen egész történelemről alkotott nézetén keresztül kaphatjuk meg. Számára a kiindulási pont a történelem ok-okozati felépítése. A történések magyarázatát az azt kiváltó eszmékben kell keresni, amelyek Yrjö-Koskinen számára két meghatározó irányt mutatnak: a nemzeti eszme és az egyetemes emberi eszme (humanitás) gondolata. E két irányzat váltakozása, egymással párhuzamos megjelenése, küzdelme adja a történelem mozgásának motorját.²⁴⁵ A nemzeti eszme a nemzeti államok kialakulását mozdította elő,

---

finn nép (...): akar magának történelmet, ergo: van történelme.” Yrjö-Koskinen, Yrjö, Sakari: *Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia I*. Helsinki 1904 - 1905. 366.

²⁴¹ *Muisoonpanoja* címmel írta 1881-ben. Yrjö-Koskinen, im. 1-13..

²⁴² Yrjö-Koskinen, im. p. 8. *Vö. Blomstedt*, im. 303.

²⁴³ *Litteraturblad* 1855/1. In: *Snellman, Johan Vilhelm: Kootut Teokset V. Tutkimuksia ja kirjoitelmia*. Porvoo. 1929. 497-507. („*Macaulayn* teoksen lukeminen on opettavaista ja erittäin mielenkiintoista jokaiselle sivistyneelle henkilölle. Varsinkin ne, jotka tuntevat vain ruotsalaista kirjallisuutta, tutustuvat siinä aivan uuteen tapaan kirjoittaa historiaa (...) *Loistavista tapahtumista köyhän Suomen historian laatimisella tämä teos tarjoaa mallin, jonka noudattaminen varmasti olisi hedelmällistä.*”)

²⁴⁴ *Snellman*, im. 507.

²⁴⁵ Yrjö-Koskinen, Yrjö, Sakari: *Johtavat aatteet ihmiskunnan historiassa*. Helsinki, 1960. Harmadik kiadás. 3-6.

míg a humanitás az emberiség fejlődését segítette. E gondolat herderi, valamint hegeli megalapozottságát jelen dolgozatnak nem feladata igazolni, csak utalni szeretnék a párhuzamra.²⁴⁶

A történelem, Yrjö-Koskinen számára az emberi nem fejlődésének történetét foglalják magába, így az őstörténet a népek korai történetének szakaszát jelenti. A nemzeti fejlődésben az őstörténet a népek gyermekkorát, fejlődésük korai szakaszát, első állomását takarta. Ekkor születtek a nyelvek, a nemzeti karakter, a sajátos nemzeti jelleg, amely minden népnek egyedi és megismételhetetlen jellemzője. A finn őstörténet nem csak a finn törzsek történetét jelentette, hanem egy tágabb értelemben megjelenő népcsoportot (*Suomen suku*), amelybe a finn nyelvet beszélők is beletartoztak. Yrjö-Koskinen a finnek az emberiség történetének olyan szereplőivel rokonította – nem egyedül – akik meghatározó módon befolyásolták az emberi nem történetét. Először is az eredet, aztán a „magas kultúra” megalapítása volt a viszonyítási alap. Egyrészt a finnek egyenrangúságát, bizonyos esetekben kultúrateremtő szerepét, másrészt az egyediséget és az eredetiséget mutatta be. Munkáiban a finn-ugor „aranykor” és a finn-félsziget eredeti lakóinak finn benépesítését tárgyalja. A Suomisorozatban 1857-ben megjelent „Pohjanmaa benépesítése” (*Pohjanmaan Asuttamisesta*)²⁴⁷ nem csak a finn törzsek pontos vándorlásáról ad képet, hanem a Finn-félsziget folyamatos benépesítését is tárgyalja, amiben elsősorban svéd forrásokra támaszkodott. A tanulmány a svéd hódítást megelőző és követő korszakokat tárgyalja. A legfontosabb momentum, amit a szerző hangsúlyozni kíván, az a svéd-nyelvű területek eredetileg finn volta. A dél-nyugati és nyugati finn partvonal eredetileg finn törzsek (*hämeiek*) területei voltak, amit később szereztek meg a svéd hódítások. Yrjö-Koskinen szerint a finnek svédeknel korábbi betelepülését számos forrás bizonyítja. Ezzel a dolgozatával Yrjö-Koskinen a forráskritikával bizonyította be, hogy a korábban mesés, fantasztikus elemekkel tarkított őstörténetben is lehetséges konkrét történeti elemeket találni. Nagyrészt helytörténeti, helynév-elemzésekre épülő dolgozat a „*Pirkkala-teóriát*” alapozta meg.²⁴⁸ Yrjö-Koskinen tudományos tevékenységének megítélésében ez a munkája meghatározó volt.

Doktori értekezését Yrjö-Koskinen Párizsban gyűjtött anyagokra alapozta. A munkáról és a rendelkezésére álló forrásokról leveleiben számol be, amelyekből kiderül, hogy nem volt teljesen elégedett. A munka lassan haladt, a források és a témával foglalkozó munkák nehezen voltak elérhetőek, maga az értekezés is nehezen akart összeállni.²⁴⁹ Ennek ellenére, amikor 1862-ben a bírálók elolvas-

²⁴⁶ Ezzel a kérdéssel a finn történetírás már korábban foglalkozott: Jäntere, Kaarlo: *Piirteitä Yrjö-Koskisen historiankäsitelmästä*. Historiallinen Arkisto Nro. 52. Helsinki, 1945.; Kangas, Eino: *Yrjö-Koskisen aatteet Hegelin ja Snellmanin käsitysten valossa.. Historiallinen Aikakauskirja 1945/4. 285–326. Grotenfelt, Arvi: Yrjö Koskisen "Johtavat aatteet ihmiskunnan historiassa"*. Historiallinen Aikakauskirja, 1930. 270–285.

²⁴⁷ Yrjö-Koskinen: *Pohjanmaan Asuttamisesta. Suomi, 1857. 111–150.*

²⁴⁸ Blomstedt, im. 303., Suolahti, Gunnar: *Yrjö-Koskisen kirjailijauran alku. Historiallinen Aikakauskirja. 1934. 320-321.*

²⁴⁹ Koskimies, Rafael: *Yrjö-Koskisen elämä II. Nuijamieheksi luotu. Keruu 1974. 19.*

ták a finn nyelvű értekezést²⁵⁰ többségükben tudományos igénnyel elkészített, és korszerű munkának tartották. A legfontosabb, a bíráló Gabriel Rein szava volt, aki akkor az egyetem történelem professzora.²⁵¹ Ennek tükrében nincs okunk kételkedni abban, hogy a vizsgált munka a tudományos közvélemény elutasítását kapta volna. Sőt. Yrjö-Koskinen 1863-ban professzori megbízatást kapott Helsinkiben, éppen a nyugdíjba vonuló Gabriel Reint követte.

Yrjö-Koskinen a finnek korai történelmét elsőként tematizálja olyan értelemben, hogy az a finn nép (a finn nyelvet beszélő nép) története. Azokra az eseményekre építi fel a történelmet, amelyek befolyásolták, meghatározó módon átfurmálták a nemzet életformáját, szélesebb értelemben a társadalmat, kultúrát. Ennek egy része lehet a finnek, és az egész finn-ugor nemzetség korai története. Utóbbi kategória a korszakban nem csak egy nyelvi, hanem faji és kulturális értelemben is egységes, homogén közösséget takart. Yrjö-Koskinen vizsgálatában, a történelemben egymástól jól elkülöníthető népcsoportok kapcsolata jelenik meg, egymáshoz viszonyítva kell az egyes népeket megérteni. Úgy relativizálja az őstörténetet, hogy a népek – sajátos jellegüket megtartva és azzal az emberiséget szolgálva – azonos értéket képviselnek, vagy legalábbis azonosává válnak. Politikai szempontból a finn nép és a finn-ugor népcsoport kulturális értékének bizonyítása a germán és a skandináv törzsek felsőbbrendűségének cáfolata volt.

A „*Tiedot*” munka nyolc fejezete időrendben követi az egyetemes történetet, amelyben a finn-ugor népek (az emberiség bölcsőjében megszülető három népcsoportból, a sémik, az áriják és a turániak, utóbbinak képviselik az egyik ágát) történetét tekinti át, minden korban feltételezve egy olyan civilizációs értéket, amelyet el kell érni, és amelyet a finn-ugorok képviselnek. Yrjö-Koskinen a korszak meghatározó elméletét tesz magáévá, amikor a finneket a *turáni* népekhez²⁵² sorolja.

A mezopotámiai folyamvölgyi kultúra, Európa őslakóinak eredete, a szkíták és az északi népek története számos feltáratlan és spekulációra alkalmat adó területei voltak a korabeli történettudománynak. Ezen kívül a görög és a római szerzők munkáit lehetett felhasználni írásos forrásként, amelyből Hérodotosz, Tacitusz és Jordanesz munkái említették a szkítákat és a finneket. A hunok története már a Római-birodalom történetéhez kapcsolódik, de e népcsoport eredete, majd a történelemben betöltött szerepe a finn népcsoport történetének csúcspontját jelenti. Utódainak a bolgárokat és a magyarokat tekintették, előbbi

²⁵⁰ Sokan nem tudták elolvasni, mert nem tudtak finnül. Yrjö-Koskinen elkötelezett híve volt a finn nyelv emancipációjának. Ebben az elhatározásában természetesen többen is támogatták. A könyv tudományos értékét nem csökkentette, hogy nem svédül írta meg.

²⁵¹ Koskimies, im. 41-42.

²⁵² A Turáni népek az Urál-Altaji népcsoport tagjának tekinti. Yrjö-Koskinen, im. 5. A turáni név természetesen nem egy konkrét népcsoport megnevezése, hanem mitológiai történetek szereplőjének történelmi tényként való használata. Yrjö-Koskinen a turániakat az iráni mitológiában *Tuirja* néven említett néppel azonosítja, akik az *Airja* (áriják) népek ellenségei. E két népcsoport a történelemben többször is harcolt egymással (a disszertáció alapkonceptiója is e két csoport történelmi küzdelme köré épült fel – hozzáfűzés NVR.). Yrjö-Koskinen, im. 5.

egy Volga-menti, utóbbi a Kárpát-medencébe való bevonulásával a hun örökséget vitte tovább.²⁵³

Yrjö-Koskinen összefoglaló munkája a korszak legújabb eredményeire épült. Rögtön az elején M. A. Castrén korábbi nyelvészeti kutatásaira hivatkozott, amelyek fontos előrelépést jelentettek a finn-ugor népek korai történetének tudományos megalapozásában, viszont hiányosságnak tekintette, hogy a történelemben elfoglalt helyüket, az eredetüket és a fejlődésüket némiképp érintetlenül hagyta.²⁵⁴ Ezt hivatott a történész szemszögéből és a kutatások eredményeire támaszkodva kiegészíteni Yrjö-Koskinen értekezése. *Julius Oppert* mezopotámiai ásatásait és következtetéseit használja fel, amikor a folyamvölgyi kultúrák ékírásos leleteire támaszkodva a finn népeket az első írásos magas-kultúra létrehozóinak nevezi, pontosabban a *medo-szkíta* formának, amit turáninak, vagy finn-ugornak lehet tekinteni.²⁵⁵ Agyagtáblákon fennmaradt írások közül az egyiket a finn népnek tulajdonítja, akik az árja hódítás előtt fejlett kultúrárt hoztak létre, amely a hódítás után tovább élt.²⁵⁶ A finn rabszolga (*orja*) szó ennek a viszonyoknak a korai létezésére utal.²⁵⁷ Az iráni és a mezopotámiai korai civilizációk *turáni-finn* elemekre épültek – állítja Yrjö-Koskinen, de az árja hódítás után a finn-ugor népek észak felé vándoroltak, majd Európába vonultak.

Az Európa őslakosságát bemutató fejezet hasonló hipotézisre épül, mint az előző. A korszak egyik jellemző problémája volt, hogy megpróbálják a kontinens első lakóinak kilétét megfejteni. Yrjö-Koskinen az etruszk, a baszk és a lapp népeket közös eredetre vezeti vissza, ami szintén a finn-ugorok családját bővíti. Ennek a megoldásnak részben a lapp finn-ugor nyelvcsaládhoz való biztos kapcsolata és az etruszk bizonytalan eredete adhat támaszt, ami további spekulációkhoz vezethet. Habár Yrjö-Koskinen mindvégig jelzi, hogy maga is bizonytalan terepen mozog, mégis elfogadhatónak tartja a finn népeket Európa őslakosainak definiálni.²⁵⁸

A finnek és finn-ugorok görög és római forrásokban való azonosítása további két fejezetet foglal magában, amit a hunok eredetét és nemzetiségét tárgyaló rész követ. Ezekben a fejezetekben a szkíták és a szarmaták eredetét tárgyalja, valamint értékes nyelvi egyezéseket találva a görög, latin és finn szavak között.²⁵⁹ Ezekre alapozva határozza meg Európa és Skandinávia őslakóinak a finn-ugor népeket. Nem kevés érdelemmel áthatva, Yrjö-Koskinen a hunokat, a

²⁵³ Uő. 187-209.

²⁵⁴ "Világosan látszik, hogy Castrén szerint minden kutatás, ami távolabbi múltba vezethet vissza, nem fizeti meg a munka fáradságait, ezért nem is volt más célja, csak hogy megtalálja azon (*finn-ugor*) törzsek eredetének helyét, amely törzsek nyelvi rokonsága az ő korábbi kutatásaiból kiderült. Hogy ez a finn-ugor népesség mikor kezdte meg elvándorlását ebből a közös fészekből, azt meg sem próbálta kideríteni (...)." („Selvästi näkyy, että Castrén'in mielestä kaikki tutkimus, joka kaukaisempana muinaisuuteen ylettyisi, ei maksaisi työn vaivaa, ja hänen tarkoituksensa ei silloin muuta ollut kuin löytää niiden heimokuntain paikkallista yhteyttä, joiden yhteys kielellä jo oli hänen tutkimustensa kautta selvinyt") In: im. 1-2.

²⁵⁵ Uő. 10.

²⁵⁶ Uő. 8-9.

²⁵⁷ *arj, ūrj* (szanszkrit) 'dolgozni' > *orja* (finn, észt) 'rabszolga' Uő. im. 9.

²⁵⁸ Uő. 31-41.

²⁵⁹ Uő. 27-28.

finn-ugorok keleti csoportjait, a korábban barbár tudatlanságban élő népek feléledéseként mutatja be.²⁶⁰ Itt is, mint a korábbi fejezetekben általában, Yrjö-Koskinen a nyelvészethez fordul segítségért. Habár a hun nyelv emlékei nem maradtak meg, ennek ellenére több feltételezést erre épít. Legfontosabb bizonyíték a hun-magyar rokonság, amit a nyelvi kapcsolódásokkal vél igazolhatónak, illetve a hun-magyar leszármazás elméletét használja:

“(…) a magyarok, akiket a legújabb nyelvi kutatások a finn-ugorok közé sorol. Ha ezután a saját mondáikban megbízhatunk, akkor a magyarok és a hunok nem mások, mint két hajtás egyazon fából, Attila uralkodása pedig nem lehet más, mint a magyar nép történetének első korszaka, és a 9. századi magyarok Attila parancsára tértek vissza saját örökségüket megszerezni, amit az 5. században már uralt.”²⁶¹

Mellettük a kazárok és a bolgárok is a hunok rokonságába kerülnek, ami tovább bővíti a finn-ugorok családját:

”Miként a fentiekben bemutatam, a hunok voltak a népvándorlás első hulláma (...). A hunok után érkeztek a bolgárok, avarok és végül a magyarok, ezzel egyidőben találhatunk a Volga folyónál két nagy birodalmat: a bolgárokét és a kazárokét, amelyek váltakozva hatottak erre a vándorlásra. Így válik világossá, hogy e népek közül több biztosan finn-ugor volt, és a hunok ezeknek rokonaik voltak, akkor szerintünk a hunok is finn-ugorok voltak.”²⁶²

A magyarok és a hunok rokonsága a finn-ugor történelem egyik fontos rendező-elveként jelenik meg. Ebből vezet tovább a bolgárok és a hunok rokonsága, illetve finn-ugor családba való besorolásukhoz. Yrjö-Koskinen így összegzi a fentiekét:

”Megpróbáltam eddig bebizonyítani, hogy kazárok finn-ugorok voltak, hogy a volgai bolgárok azok rokonai, hogy a dunai bolgárok névrokonaiktól erdnek, és hogy Attila hunjai azonos nemzetség, mint a bolgárok, akik őket követték; ezekből végső következtetésem az, hogy a hunok finn-ugorok.”²⁶³

A hunok történelmi szerepüket tárgyaló fejezet arra utal, hogy a hunok és a hozzájuk hasonló nomád népek finn-ugorok európai helyét és esélyeit teremtet-

²⁶⁰ Uó. 134-135.

²⁶¹ (Tämä kansakunta on Unkarilaiset, jotka uuden aian kielitutkinto selvästi asettaa Suomen-Suvun luokkaan. Jos nyt saisimme näiden Unkarilaisten omiin muinais-taruihin luottaa, niin Hunni ja Unkari ei olisi kuin kaksi oksaa yhdestä emä-puusta, Attilan valta ei olisi kuin ensimmäinen aikakausi Unkarin kansan historiassa, ja 9:nneen vuosis. Magyarit olisivat Attilan käskystä tulleet perimään takaisin sen valtakunnan, minkä hän jo 5:nnellä vuosisadalla oli hallinnut.) Uó. 152.

²⁶² (Niinkuin jo ylempänä olen maininnut, oli Hunnien tulo ensimmäinen laine siinä kansain-tulvassa (...). Hunnien perästä tulivat Bulgarit, Avarit, vihdoimpa Magyarit eli Unkarilaiset, ja samalla aikaa tapaamme itse Wolgan varella kaksi valtakuntaa: Bulgarien ja Katsarien, jotka milloin milläkin tavalla vaikuttivat tähän liikkeeseen. Jos nyt käypi todistaa, että muutamit näistä kansoista selvästi olivat Suomen-sukua, ja toiselta puolen että Hunnien kansa on ollut niiden heimoa, niin seuraa selvänä päätöksenä, että myös Hunnitkin ovat Suomen-sukua.) Uó. 150-151.

²⁶³ (Olen koettanut todistaa, että Katsarit olivat Suomen-sukua, että Wolgan Bulgarit olivat heidän jeimolaisiaan, että Tonavan Bulgarit olivat näistä kaimoista lähteneet, ja että Attilan Hunnit olivat periänsä yhtä kansaa kuin ne Bulgarit, jotka ilmestyivät heidän jälkeen; - tästäpä vihdoim otan päätökseni, että Hunnien kansa oli Suomen-sukua.) Uó. 158.

ték meg, azzal, hogy képesek volt a klasszikus latin műveltség mellé egy azonos értékű kultúrát megteremteni. A hunok veresége után a feledésbe merülés helyett az avarok, a magyarok őrizték tovább a korábbi értékeket, helyet találva az árja népek között Európában a finn-ugor népeknek is. Yrjö-Koskinen gondolatmenetében a *finn* és az *árja* népek egymás mellé állítása különösen fontos emel. Nem csak a korszak faji és nemzet-karakterológiai tematikáját lehet benne felfedezni,²⁶⁴ hanem két kultúra egymás mellé állítását is. A hunok örökségének továbbélése a magyarok történelmében jelent meg,²⁶⁵ amit Yrjö-Koskinen az egész finn-ugor családra kiterjeszthető büszkeségként ítélte meg. Attila és a hunok történelmi szerepét így foglalja össze:

„A finn-ugor népeknek viszont joguk man valami mást is (nem csak az Isten ostora – kiegészítés tőlem) látni benne. A magyar nép történetei alapján nem pusztán népünk legnagyobb hőse, hanem a finn-ugorok első uralkodója is, Arpád és Szent István előde és őse is.”²⁶⁶

Végül a hunok után következő finn-ugor népek európai történeteit vázolja fel, ami elvezet a népvándorlás koráig, amit a nemzeti eszme megszületésének korszakaként tárgyal.

Yrjö-Koskinen disszertációjában a finn-ugor népek fiktív családjának történeti elhelyezésére tett kísérletet, nagyrészt nyelvészeti eredményekre támaszkodva, illetve a klasszikus szerzők műveinek interpretációjával. A munka nagy forrásbázisra épült, ennek ellenére mégis kétségeink lehetnek a hitelességével kapcsolatban. Mint korábban utaltam rá, elsősorban a nemzettudat tematizálásának, történetírói munkák általi formálásának szemszögéből kell eldölgözathoz közelíteni. Irányadása a jelen és a múlt történéseinek összekapcsolódásával válik világossá az olvasó számára. Amikor Európa árja és szláv népcsoportjai mellé a finneket, tágabb értelemben a finn-ugorokat helyezi és kötelességüknek, illetve felelősségüknek tekinti a műveltség egyetemes és nemzeti szintű szolgálatát, akkor saját korának üzen.

Az első finn nyelvű őstörténeti összefoglalás valószínűleg a korabeli politikai erővonalak mentén értelmezhető a legpontosabban. A fennomán politikai irányzat megjelenése és a finn értelmiség mind határozottabb (politikai) csoportokba szerveződése mellett a *svékomán* eszme finn területeken való megjelenésével függött össze. Alapvetően mégsem pusztán politikai kérdésekről volt szó. A korszak történetírásának univerzális jellege az emberiség történetében általánosságokat keresett, amibe csak a „nagy” népek története fért bele. A történet-

²⁶⁴ Kemiläinen (1998). 59-63.

²⁶⁵ Yrjö-Koskinen, *im*, 186.

²⁶⁶ Yrjö-Koskinen és Hunfalvy Pál levelezésében is hasonló sorok olvashatóak (1867. január 18-ára keltezett levélben): „(...) mi finnek nagy vágyakozást érzünk más művelt nemzetekhez tudomány és általános érdeklődések területén való felzárkózásban, így természetes, hogy tekintetünket szívesen fordítjuk Magyarországra felé, ahol a nép a mi rokonunk és ahol a politikai viszonyok a mienkhez hasonlóak. Látható, hogy nekünk és a magyaroknak legalább egy azonos felelősségünk van a történelemben, nevezetesen felelősség megmutatni, hogy a turáni embercsoport is rendelkezik erővel és képességgel létrehozni saját műveltséget és államot” Yrjö-Koskinen ja Pál Hunfalvyn kirjeenvaihdot. Suomalais-ugrilaisen Seuran toimituksia. no. 234. 179-180.

írás mindamellett a múltból keresett mintákat a nemzeti identitás kialakításához, és legitimitációt is biztosított az egyes politikai irányzatoknak. Yrjö-Koskinen politikai életben való 1862-es fellépése nagyjából egybeesett a történelmi pályája kezdetével, ami kétségtelen a kettő összemosásához vezethetett. A finn „nép” kategória politikai életben való használata a Yrjö-Koskinen által vezetett fennomán csoport legitimitációjának alapját adta. A „nép akaratának” (*kansan tahto*) képviselője a fennomán politikai csoport retorikájában az egyetlen érték volt, ami a politikát meghatározhatta. Ehhez viszonyítva csak „nemzeti” vagy „nemzetietlen” értékek jelenhettek meg. Így a történetírásnak is a nemzeti értékek mentén kellett kibontakoznia, de az Yrjö-Koskineni történetírás jellemzője a tudományosan alátámasztható, forrásokra épülő nemzeti múlt volt. Ezeket a forrásokat viszont továbbra is a finn nemzet-építés, illetve a nemzeti öntudat erősítésére használta fel.

Hogyan közelítette meg Yrjö-Koskinen a finn őstörténetet? A történelem vizsgálatát az etnográfia, a néprajz (*kansatiede*), a népek életével foglalkozó ismeretek adják meg. Amikor Yrjö-Koskinen ezt a szempontot választja vizsgálata alapjául, akkor nem vállalkozik teljesen ismeretlenre. Lehetséges, hogy csak a hangsúlyok átértékeléséről volna szó Yrjö-Koskinen történetírásában? Mindenképpen! A finnek rokonságának kiterjesztése nyelvészeti kutatásokra épült, történetük az egyetemes történelembe való beillesztése a történelmi források olyan értelmezésével, ami a történetíró fantáziáját és a nemzeti múlthoz kapcsolódó események tudatos rendezését adta. Munkája utólag számos ponton hibásnak mutatkozott, a korszak tudományos kutatásainak koncepciózus összerendezése volt. Célja a finnek rokonainak elhelyezése a történelem folyamában, úgy, hogy azt minél ragyogóbb színben mutassa be.

Ezt azzal lehetne kiegészíteni, hogy 1863-ban a *Suometar* mellékletként jelent meg a *Luonnotar* füzetecske, amelyben „*Kuwaelmia Suomen-suurun muinaisuudesta*”²⁶⁷ címmel cikksorozat látott napvilágot. A szerkesztő, *Johan Wiktor Calamnius*, később is lelkes fennomán, munkája számos részében követi Yrjö-Koskinen disszertációjának gondolatmenetét. A lapnak 590 előfizetője volt,²⁶⁸ ami nem kis szám a korszakban, és téma iránti nagy érdeklődést is bizonyítja. A finnek múltjának megteremtése tehát a tudományos és a közéleti színtereken is folyamatban volt, ami nagyban hozzájárult a korszak gondolati kereteinek kijelöléséhez.

²⁶⁷ „Leírás a finn népek őstörténetéről” In: *Luonnotar* 1863/1, 2, 3, 4, 7, 8, 10, 11, 12.
²⁶⁸ Kemiläinen (1993),. 77.

7 A POLITIKAI FOGALMAK ÉRTELMEZÉSE

7.1 Az 1863-as rendi gyűlés

A politikai eszmék történetének kutatása önmagában számos fontos kérdést vet föl, amelyek tovább gyarapodhatnak, ha a kutatásban egy idegen nyelv és egy idegen kultúra, intellektuális közeg vizsgálatához fogunk hozzá. Az eszmetörténet egyik újabb vállalkozása a politikai eszmék nyelvi-fogalmi alapjainak megfejtése, amelyben elsődleges szerepet játszik a szöveg és a fogalmak nyelvi meghatározása. E módszer finn úttörői megpróbálkoztak a finn politikai gondolkodás fogalomtörténeti elemzésével, ami egyrészt fontos lépés a történettudomány e részében, de ugyanakkor az elvégzendő munka nagyságát is előre vetíti.²⁶⁹ A fogalmakhoz kötött vizsgálat eredményességét számos európai műhelyeken számon kérhetjük – ahogyan Ihalainen is teszi –, módszertani és egyéb kérdések tisztázatlanságát felhozva okokként, azt azonban mégsem vitathatjuk el, hogy a történetírás eme megújuló irányzata sokban segít áthidalni a történelem értelmezésének számos buktatóját.

Milyen kérdések kapcsolódhatnak egy fogalomtörténeti elemzéshez? Először is a szabadság fogalmának, mint értelmezésre szoruló kérdésnek a felvetése. Miért, és miként merült fel a szabadság fogalma, milyen jelenségekkel kapcsolatban jelent meg a fogalom, és milyen tartalmi formában használták egy-egy kérdésben. Másrészt, milyen fogalmi differenciálódás jellemezte a szabadság-értelmezést, ebben a korszakban, vagy akár hosszabb történelmi kort is lehetséges vizsgált alá véve.

Jelen fejezet arra tesz kísérletet, hogy a finn politikai gondolkodás forrása-ira támaszkodva a *szabadság* fogalmát és jelentését értelmezze. Ehhez természetesen szükség van bizonyos keretek meghatározása, amelyek korszakhoz, személyekhez és forrásokhoz kapcsolódnak. A korszak jelen esetben a 19. század hatvanas éveinek kezdete, a finn rendi gyűlés összehívása és működésének

---

²⁶⁹ Pasi Ihalainen recenziója a Historiallinen Aikakauskirja folyóiratban. Historiallinen Aikakauskirja 2004/4

megindulása lesz. A források és a szerzők ehhez a politikai eseményhez kapcsolható személyek, akik vagy aktív politikai szerepet vállaltak, vagy a sajtón keresztül igyekeztek elmondani véleményüket. A szabadság fogalmának értelmezésekor több kérdés is felmerül, mivel olyan absztrakt fogalomról van szó, melyhez valamilyen egzakt jelenség kapcsolódik. Így válik meghatározhatóvá. A szabadságnak mindig egy bizonyos természetét határozhatjuk meg, tehát magának a fogalomnak és a hozzá kapcsolódó asszociációk, tartalmi és fogalmi hátterek maguk árnyalják a fogalmat.²⁷⁰ Értelmezésében e kapcsolódó asszociációk értelmezése is kulcs a fogalom tisztázásához.

A fogalmak tartalmi változása rendszerint valamilyen politikai eseményhez kapcsolódva jelenik meg. Ebben az esetben a *szabadság* fogalmát is egy politikai eseményhez kapcsolhatjuk, az 1863-as rendi gyűlés összehívásához. Természetesen a szabadság fogalma nem köthető kizárólag ehhez az eseményhez, viszont ekkor a *szabadság* fogalmának értelmezése éppen a politika és a társadalom, illetve az ahhoz köthető gazdasági érdekek miatt került felszínre. Röviden annyit elmondhatunk a korszakról, hogy a rendi gyűlés fél évszázados szüneteltetése egy intézményes űrt eredményezett. A jól működő „hivatalnokállam”²⁷¹ nem volt képes, és nem is voltak jogosítványai számos, fontos társadalmi, gazdasági és politikai átalakulás legitim megoldására. A politikai gondolkodásban pedig felszínre kerültek olyan, tisztázásra váró problémák, amelyek jórészt az Orosz Birodalomhoz való viszonyt, a finn nemzettudat és önálló kultúra megerősödése kapcsán nemzeti függetlenséget, nemzeti szuverenitást érintett. Ezek mellett pedig ott volt Európa más népeit is mozgató korkérdés, amelyben egyszerre kerestek választ a régi és új szabadság mibenlétének jellemzőire, a szabadság köreinek értelmezésére és a nép, a tömegek szabadsághoz juttatására, ami tulajdonképpen azok a hatalomba való beemelésének problémája volt. A kérdések körül kibontakozó diskurzushoz többen hozzászóltak, elsősorban a sajtót tekintették alkalmas terepnek a megszólaláshoz. Az, hogy a szabadság kérdése a kortársak értelmezésében kiindulási alapot jelentett a finn nép és nemzet értelmezésében nem vitatható. Az angol politikai gondolkodásban J. S. Mill a szabadságot a civil társadalom alapjának tekintette, értelmezésében az egyén és a társadalom, valamint az állam egymáshoz való viszonyát tárgyalta. A szabadság negatív értelmezése a társadalom szabadságát jelentette az állammal szemben, alapvető jogokat, a sajtó- és szólásszabadságot, a gyülekezési- és véleménynyilvánítás szabadságát, amelyeket az állam nem korlátozhat, s, amelyek által az egyén védelmet élvez privát szférájában. Tehát a hangsúly az egyén és a társadalom viszonyán volt. A finn politikai gondolkodásban a szabadság más elvek mentén artikulálódott.

A vitát illetően meghatározó volt az 1863-at megelőző néhány év európai nagyhatalmi politikában bekövetkezett változás: az Orosz Birodalom 1855-ös krími-háború okozta pozícióvesztése, amit a „svékomán” csoport a finn területek és a Svéd Királyság esetleges újbóli egyesítésének lehetősége, ami politikai célként artikulálódott a svéd nyelvű finn sajtóban. Ehhez kapcsolódott az Orosz

²⁷⁰ Berlin, Isaiah: Négy esszé a szabadságról Budapest, 1990.

²⁷¹ Jussila, Osmo (2004)

Birodalom perifériáján elhelyezkedő Lengyel Királyságban újból lángollobbanó felkelés. A birodalmi vezetés ahhoz az eszközhöz nyúlt, amit már korábban is láthattunk a finn területek pacifikálásában, az 1808-09 svéd-orosz háborút lezáró haminai békét követő Porvoo-i rendi gyűlés összehívásakor: a finn rendek összehívásával lehetőséget teremtett a legfontosabb politikai, társadalmi és gazdasági kérdések kontrollált megoldására. A Finn Nagyhercegségben lehetett volna kipróbálni egy alkotmányos berendezkedés szabályozott működését, amelyet később akár az egész birodalom területére ki lehet terjeszteni. Ez a megoldás egyfajta próba is lehetett a birodalomban akkor elindult reform-sorozat megvalósításában, és egyfajta gesztus a finneknek, illetve példa a lenyegeknek, hogy milyen eltérő kormányzati formákak alkalmazhatnak a birodalom más-más területein. Ugyanakkor fontos üzenetet is közvetített a finnek számára, hogy a lojális magatartás sokkal hasznosabb, több eredménnyel kecsegtet, mint a lázadás. A birodalom nagyhatalmi pozíciójában elszenvedett csorba és a belső gyengeségek további felerősödése érdekében is hasznosabb volt a Finn Nagyhercegség rendjeivel való együttműködés és a kisebb kompromisszumokkal való reformok támogatása, mint egy újabb konfliktusgóc kialakulásának engedése.

A politika és a társadalom egymáshoz való viszonya egy modern szabadságértelmezésnek adott helyet, amelynek alapját a gazdasági liberalizmus képezte, előtérbe helyezve az egyén gazdasági érdekeit, a közösség és az individuuum kapcsolatában pedig előbbit tekintette kiindulópontnak. Ugyanakkor a nemzet, a nyelvi és kulturálisan homogén közösség, az állam és a történelem alanya, elérendő célként fogalmazódott meg az adott korszakban. A finn politikai és kulturális elit helyzetértékelő képessége, politikai és hatalmi kérdésekben elfoglalt álláspontja is a felszínre került. A fogalom értelmezésében a vitát megelőző cikksorozattal kell kezdenünk. A Johan Vilhelm Snellman által jegyzett *Litteraturblad* lap hasábjain megjelent elemzések 1862-63-ban láttak napvilágot.²⁷²

7.1.1 A szabadság fogalom J. V. Snellman munkáiban

A szabadság fogalma természetesen csak valamihez viszonyítva és valamely közegben válik értelmezhetővé. Ennek jó példája a korabeli angol politikai gondolkodásban J. S. Mill „Szabadságról” írt tanulmánya, amelyben az egyén szabadságának védelme jelenik meg a társadalom önkényével szemben. Mill kifejezetten a „polgári vagy társadalmi szabadságról” beszél, ami a közvélemény inividuális, privát szférába, az egyéni függetlenségbe való beavatkozásának

²⁷² „Háborút vagy békét Finnországnak”, „A társadalmi és politikai szabadságról”, „Az országgyűlés”, „A család jelentősége a történelemben” *Litteraturblad*, 1863/5,6,6,8. IN: J. V. Snellman (2004a) Teokset 18. 401-411.; 413-429. Snellman a Helsinki Egyetemen is tartott előadássorozatot „Valtio-oppi” (Állam-elmélet) címen. Ez a korábban megjelent, azonos című munkájának az előadásvázlata, de mégis jelzés értékű, hogy az előadássorozatban a szabadság és a civil társadalom fontos elem. Az előadás vázlatát közli: „Valtio-opin luentosarjan käsikirjoitus, kevätlukukausi 1863.” J. V. Snellman (2004b) Teokset 19. Szerk. Raimo Savolainen Helsinki, 2004. Edita Prima Oy, 315-371.

mértékét akarta meghatározni.²⁷³ Mill munkája persze Angliában, és egy szabad, véleménynyilvánításában nem korlátozott társadalomban jelent meg, ahol a társadalom szerkezete is egészen más képet mutatott, mint a finné. A finn politikai gondolkodásban a „szabadság” nem ebbe az irányba mutatott. Egy olyan, politikailag és társadalmilag is megkésett közegben került felszínre, amelyben nem a korlátokról, a társadalom megerősödött hatalmától kellett az egyéni függetlenséget megvédeni, hanem éppen ellenkezőleg, az egyén és a társadalom közötti kapcsolatot, a „társadalmi befolyást” kellett megerősíteni, hogy a nagy függetlenséget (magárahagyatottságot) a társadalomhoz való tartozás, tulajdonképpen a nemzethez való tartozás váltsa fel.

Ehhez a társadalomnak kellett megerősödnie, „nemzetivé” válnia. Ez az elmélet leginkább Snellmannál jelent meg, de amikor Yrjö-Koskinen azt írja, hogy a fejlődésnek, amely következik „nemzetinek” kell lennie, akkor a társadalom és a nemzet azonosulását kéri. Snellman munkáiban a polgári társadalom elsősorban egy erkölcsi kategória volt, nem pedig az államtól elkülönült, gazdaságilag értelmezhető közeg. Az állam, mint a nemzeti fejlődés legmagasabb szintje a történelem célja is. Egy nép akkor képes államalkotásra, ha a néplelek (*kansallishenki*), a nemzeti tudat (*kansallistajunta, kansan tietoinen henki*) olyan mértékben megerősödnek, ez már önmagában az állam létrejöttét eredményezi.²⁷⁴ A finn történelem Snellman számára annak példája, hogy a finn nép lehetőséget kapott a szabad fejlődésre – 1809 után – képes volt olyan erős nemzettudat kialakítására, hogy államot is fenntarthasson. A finn politikai gondolkodásban a nép/nemzet fogalom a társadalom egészét lefedte, ezért vált olyan érzékeny ponttá a nyelvkérdés. A rendi keretek nyújtotta jogi értelmezésben a nemesség (*aatelisto*) svéd nyelvű, és kulturális hagyományait tekintve is a Svéd Királysághoz kötődő volt. Ez egyébként még az 1860-as években is erős szálakkal kötött sokakat évszázados hagyományaikhoz. A papság (*papisto*) szerepe a század második felében kezdett alapvetően átalakulni, és a korábbi svéd műveltségű, de finn nyelven prédikáló papi réteg, a finn paraszti rétegből nyert új tagjai révén, nyelvében, egyszerűbb, a vidéki népesség életmódjához is közeledő életformát vett fel. A polgárság (*porvaristo*) továbbra is a városok svéd nyelvű lakosságát jelentette, míg a parasztság (*talonpoikaisto*) a birtokos gazdák egyre lendületesebben gyarapodó rétegét adta.²⁷⁵ A társadalom jogi értelmezésben megvalósuló átalakulása nem követte a társadalomban végbemenő valós folyamatok. A politikai gondolkodás előbbre helyezte a nemzettel való azonosulást, mint az egyéni szabadságok deklarációját. Yrjö-Koskinen például a nemzeti gondolat minden társadalmi rendben történő megerősödését hangsúlyozta.

Snellman cikkeiben a szabadságról áttételesen írt, annak szerepéről a történelemben, a társadalomban és az államban. E több szintű felosztást egyébként a kortársak is használták. Mivel cikksorozatról volt szó, nem lehet kikerülni a

²⁷³ John, Stuart Mill (1983) A szabadságról. Kriterion Kiadó, Bukarest, 1983. 40, 46.

²⁷⁴ Johan Vilhelm Snellman: Kansallisuus ja kansallisuusaaite. (Nemzetiség és nemzeti eszme) In: Kootut Teokset II. Porvoo, 1928. 291-309. 298.

²⁷⁵ Az 1869-es országgyűlési-rend (Valtiopäivä-järjestys) továbbra is négy rendet jelölt meg.

problémafelvetést, ami Snellmant e kérdések nyilvános boncolgatásához eljuttatta. A „*Háború vagy béke Finnországnak*” írása azokra a korábban megjelent gondolatokra reagált, amelyek a finnek és a Finn Nagyhercegség az Orosz Birodalomtól való elszakadási esélyeit, egy oroszok elleni – lengyel mintára – felkelést sürgettek, pontosabban vizionáltak. Snellman az ilyen és ehhez hasonló elképzeléseket illuzórikusnak tartotta, nemcsak diplomáciai megalapozatlanságuk miatt, de a finn-svéd háború (szükségszerű összecsapások) értelmetlen testvérháborúvá fajulása, és az oroszok, pusztán nemzeti ellenszenv alapján történő leértékelése és lenézése miatt is.²⁷⁶ Ha viszont a finn nép szempontjából vizsgálja, a háború és a béke esélyeit, akkor egészen biztosan tudja, hogy mi a teendő. A finnekhez hasonló, függő helyzetű kis népek – írja – nem választják, csupán elszenvedik a háborút. Abból előnyük semmi, hátrányuk viszont a pusztítások nyomán jelentős származik. És miért is küzdenének a finnek? Alkotmányért, szabad intézményekért és kormányzatért – kérdezi Snellman – amikor néhány éve még senki sem gondolt az alkotmányra, amikor az elmúlt húsz évben senki sem foglalkozott a politikával, a társadalommal, most ellenben, mindenki „Éljen az Alkotmány!” kiáltásokat harsog. Snellman megadja a választ e kérdésekre. A finneknek csak azért kell harcolniuk, amit meg is tudnak tartani. „Az alkotmány a jog és a jogrend alapja, de csak akkor, ha mindennapos használatával a nép elfogadja azt, aminek feltétele egy tudatos és nemzeti felelősség.” Egy nemzetnek csak arra kell törekednie, csak olyan törvényeket és intézményeket kell igényelnie, amelyeket meg is tud tartani, amelyeket saját erejéből tud megőrizni. Így, egy háború, amely a finneknek szabadabb intézmények, és az orosz birodalomtól való elszakadás reményét vetíti előre, értelmetlen volna. A finnek ugyanis rendelkeznek saját kormányzattal, önálló intézményekkel, hadsereggel és különálló pénzügyekkel, amelyek meglétét és maradátságát elsősorban önmaguknak köszönhetik, másodsorban pedig, éppen az orosz cár és a finn nép közötti egyetértés gyümölcsei. Ezekkel a gondolatokkal utasítja el Snellman az oroszok elleni lázadás és a svédekkel való egyesülés gondolatát. Javaslat: maradni az Orosz Birodalom keretei között, továbbra is lojális magatartás a cár felé, hiszen a finnek minden tekintetben ettől függenek. E felismerés mögött Snellman a reális talajon álló helyzetelemzése volt, amit kortársai közül többen osztottak.

A *Litteraturblad* következő, hatodik számában jelent meg két további cikk, amelyek a „*Társadalmi és politikai szabadságról*”, illetve az „*Országgyűlésről*” értekezett.²⁷⁷ Ezekben folytatja a korábbi cikkekben elkezdett gondolatmenetét, és magáévá tette kortársainak várakozását a rendi gyűlés összehívására. Ez adott alkalmat arra, hogy a szabadság fogalmát elemezze, nyilvánosan kifejtse álláspontját. E gondolatmenetét kísérik figyelemmel, miközben a már említett előadássorozat, és annak alapjául szolgáló munkáját is bevonjuk az értelmezésbe.

²⁷⁶ Snellmantól többször szokták idézni az idevágó gondolatait, a szláv népek megítélésében elfoglalt álláspontját: „Aki úgy gondolja, hogy a szláv nemzetiségeknek Európa kultúrájában nincs saját jövője, az csak tehetségtelenségét jelzi a történelem olvasásában.” IN: J. V. Snellman, Teokset 20. Szerk. Raimo Savolainen, Helsinki, 2004. Edita Prima Oy. 45.

²⁷⁷ J. V. Snellman: Kootut teokset. 20. Szerk. Raimo Savolainen, Helsinki, 2004. 63-81.

Snellman szerint egy nemzet (*kansakunta*) gazdasági, jóléti felemelkedése a társadalmi szabadságon alapszik. A társadalmi jólét elsősorban a szabad intézményeknek és a szabad államberendezkedésnek köszönhetően születik meg, amely ezek hatására kialakuló állampolgára tudatosság, a saját érdek és haszon felismerésén nyugszik.²⁷⁸ Snellman szerint, ha egy társadalmi csoport érdeke közösségként olyan mértéket ölt, hogy az egész nemzet érdekével (*kansallinen intressi*) azonosul, akkor egy, a társadalmi szabadságát meghaladó érdek jelenik meg, a politikai szabadság, azaz egy közösség (egy nemzet) érdekeiről való döntésképeség lehetősége.²⁷⁹ Ezt nevezi *közérdekké/nemzeti érdekké* átalakult társadalmi érdeknek. Ennek azonban előfeltétele, hogy a társadalomban ennek tudatosulása, nyilván, a közös érdek megfogalmazódása is megtörténjen, amely egy bizonyos mértékű műveltséget feltételez. Egy nép csak akkor tud szabad intézményeket fenntartani, ha az, politikai műveltségének megfelelő (*vastaa kansakunnan poliittista sivistystasoa*).²⁸⁰ Amire Snellman itt egyértelműen utal, az a nyugati minták és intézmények változtatás nélküli átvételének elutasítása volt, amit a *Helsingfors Dagblad* köré csoportosuló liberálisok javasoltak.

A fenti gondolatmenetben összefoglaltak pontosabb értelmezésére tesszünk kísérletet Snellman „*Polgári társadalom*” (*Kansalaisyhteiskunta*) munkájának elemzésével, amelyben az egyén cselekvésének meghatározására törekszik, elsősorban olyan erkölcsi és morális szintek meghatározásával, amelyek az individuumon túlmutatnak. Snellman szerint az egyén cselekvésnek három szintje van. Az első a család, amelynek összetartó ereje a szeretet, ahol a gyermek elsajátítja azokat az erkölcsi értékeket, amelyek a polgári társadalomban és az államban való cselekvéshez szükségesek. Az erkölcsi nevelésben a család mellett fontos szerepet játszik az egyház és az iskola.²⁸¹ A következő szint a polgári társadalom, amelynek tagjaként az egyén (*kansalainen, yhteiskuntalainen – polgár, civil*) „(...) egyéni törekvéseinek és céljainak megvalósítására törekszik, a társadalom más tagjainak szabadságának megsértése nélkül.”²⁸² A polgári társadalomban az egyén és a törvény (*yhteiskunnallinen laki*) viszonya pozitív, legfőbb jellemzője, hogy szabályozó jellegű, a társadalom minden tagjára vonatkozik. A törvény voltaképpen a közösség szokásainak (*tapa*) írott formában való megjelenése.²⁸³ Más erkölcsi kategóriát képez az egyén életében az állam (*valtio*), amelynek tagjaként (állampolgár, *valtiokansalainen*) „(...) a köz, tulajdonképpen az állam fejlődésén dolgozik, saját érdekeit figyelve a közösség javaiért munkálkodva.” Ehhez kapcsolódik a politikai törvények meghatározása, amelyek az állami intézmények és az államhatalom szabályozását adják, míg a polgári társadalomra vonatkozó törvények a polgárok szabadságát védik.²⁸⁴ Az állampol-

278 Uo. 67.

279 Uo. 69.

280 Uo. 72.

281 Snellman a vallási türelmet és a lelkiismeret szabadságát az egyén egyik legfontosabb jogának tekinti. Az egyházat, mint az erkölcsi normák közvetítőjét értelmezi, viszont megadja az egyénnek a hitbéli állásfoglalásának magánügyként való kezelését Snellman, Johan Vilhelm (1985) *Valtio-oppi*. Kootut teokset 3. 162-168.

282 Uo. 53.

283 Uo. 53, 60.

284 Uo.

gár és a civil közötti eltérés tehát két jól elkülönülő fogalmi és szemantikai kategória, amelyeket Snellman elméletileg szétválaszt, de a két közösség a társadalom egészét alkotja, így gyakorlatban nem lehet őket szétválasztani.²⁸⁵ A két szféra lényeges különbsége, hogy a civil társadalomban az egyén a törvényeket betartja, de változtatni nem tud rajtuk, tevékenysége a kötelezettségek felől értelmezhető. Míg az *állampolgár*, azaz a politikai szférában cselekvő egyén viszont azokat meg is változtathatja, aktív szerepvállalás jellemzi. A szabadság számára adott, hogy saját és a közösség érdekében a törvényhozásba részt vegyen. Mivel az egyén egyszerre lehet mindkét szférának egyidejűleg is tagja, a politikailag cselekvőképesség egy külön csoporthoz kötődik a snellmani elméletben. Ez adja az ún. *harmadik rendet*, amely egy hivatalnok réteg képez. Az individuum cselekvési körének ilyen szétválasztása tehát elsősorban morális szempontok alapján történik meg. A polgári társadalom nem az állam, az intézményesült hatalom mellett, vagy ellenében szerveződik, hanem annak előzménye, morális szempontból alacsonyabb rendű cselekvést jelent. Az egyén céljának megvalósítására azonban ez a közeg nem elegendő, ahhoz egy morálisan magasabb rendű szinten kell cselekednie, az államban.

Ebben a rendszerben a szabadság, mint az emberi létezés lényege jelenik meg. Az egyén racionális lény, ezért szabad. Gondolkodását és tetteit a közösség érdekei határozzák meg, amelynek az ésszerűség alapján alakulnak. A szabad akarat az ésszerűen való cselekvést jelenti, amely egybecseng a közösség értékeivel, a közös erkölcsi normákkal és az azt megtestesítő törvényekkel.²⁸⁶ Az szabadság (legyen az egyéni, vagy nemzeti) az állam keretei között érheti el legmagasabb fokát, hiszen az egyén itt nem csak önös érdekeit tartja szem előtt, hanem a közösségét is, így Snellman számára az államiság felé vezető út az emberiség fejlődésének lépcsőfokait adja. Ennek megjelenési formái hármas egységet alkotnak. A *műveltség*, az *anyagilag jólét* és mindezek gyümölcseinek *élvezete* adják az egyén cselekedeteinek célját. Ehhez szükséges a *szabadság*, a munkavégzésben, a tulajdonjogban, a gazdasági életben, a munkavállalásban és az azzal kapcsolatos szerződésekből és a kereskedelemben. Így az egyén és a társadalom közötti kapcsolatot határozza meg, *negatív szabadságokként*. A társadalom tagjaként az egyén a törvények tiszteletére van kötelezve, de munkájában és céljaiban szabadon választhat. A személyes szabadság, mint absztrakt fogalom, negatív jelentéssel bír. Pozitív értelmet akkor kap, ha a pusztán kényyszer alóli védelem helyett az egyén számára a pozitív cselekvést, a fizikai és szellemi javak gyarapításának szabadságát biztosítja.²⁸⁷

A szabadság másik fajtájának bemutatásakor, a politikai (*valtiollinen, poliittinen vapaus*) szabadság természetét vizsgálja. Előző gondolatmenetéhez

²⁸⁵ A mai finn nyelvben az állampolgár kategóriát a *kansalainen* kifejezés adja, míg a *valtiokansalainen* (szó szerinti fordításban: állampolgár) kifejezés eltűnt a nyelvből, csakúgy mint azt *yhteiskuntalainen*. A fogalom szemantikai jellemzőit és a korabeli változatok használatát, illetve a svéd – finn fordításban megjelenő változatokat Henrik Stenius munkája mutatja be: Stenius, Henrik: *Kansalainen* In: *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitetehistoria*. Vastapaino, Tampere, 2003. Szerk. Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen, Henrik Stenius. 309-362.

²⁸⁶ Snellman (2004) 61.

²⁸⁷ Snellman, KT 20. (2004) 67.

kapcsolódóan szintén három területet különít el. A mezőgazdaság és az ipar mellé a *közösség* szolgálatát jelöli meg: „A hivatalnok réteg, amely közvetlenül a köz javáért dolgozik, az ország kormányzatának és védelmének érdekében, a társadalmi rend fenntartásáért és a nemzet műveléséért.”²⁸⁸ E társadalmi rétegnek az összetétele, eredete, szerveződése pontosan nincs kifejtve. Elméletben a *politikai hatalom* kérdése merül itt föl, a törvényhozás feladatának összekapcsolásával. A politikai szabadságot, mint a pozitív szabadságok egyikét értelmezi, amely az egyén számára lehetőséget biztosít a törvények megváltoztatására, ezt azonban egy külön csoport kezébe helyezi le. A szabadságnak így kettő, egy pozitív, megengedő jellegű politikai, és egy negatív, korlátozó természetű polgári/civil meghatározása jelenik meg.

„A személyes szabadságnak, absztraktcióként értelmezve negatív jelentése van. Pusztán a fizikai védelem az erőszaktól és a kényszertől még nem jelent semmit. Ez a szabadság csak akkor kap pozitív jelentést, amikor az egyén a testi és szellemi erejét szabadon használhatja műveltsége és jóléte megszerzéséhez. A társadalomban minél többek számára adott a lehetőség, annál valószínűbb a polgári szabadság.”²⁸⁹

Viszont, ha a szabadság természetét, mint az egyetemes emberi fejlődés lényegét adó fogalmat nézzük, Snellman nem egy politikai, vagy társadalmi kérdést akar megoldani. „A szabad cselekvés csúcspontja, ha az egyén a nemzet nevében és hatalmával dönt és cselekszik.”²⁹⁰ A nemzetek pedig a történelmi küldetésük szerint fejlődnek, aminek szintén van egy csúcsa, az önálló államiság megteremtése.

A fogalom értelmezésének árnyaltabbá tételét két korábbi cikk által tehetjük meg. Nem kell túlságosan sokat visszalépnünk az időben, csupán egy esztendő, amikor Snellman a szólás és sajtószabadságról írt.²⁹¹ Magyarázat és egyben kritika is a liberális eszmék, az egyéni szabadság feltétlen követelőivel szemben, azt nem egyoldalúan elutasítva, hanem a nemzeti szellem hegeli értelmezésével finomítva. Témánk szempontjából nincs igazán jelentősége Snellman és Hegel filozófiai azonosságának bizonyítására, hiszen előbbi szövegeinek olvasásakor ez egyértelműen kiderül.

Snellman a szólásszabadság értelmezésében is a *társadalmi fejlődésből* indul ki. Az emberi szellem egyetemes fejlődésének feltétele a szabadság, az egyén társadalmi, közösségi helyzetének megváltozása pedig ezzel függ össze. Erre a gondolatra fűzi fel a szabadság követelésének és követelhetőségének elméletét.²⁹² Ahogy láttuk, a társadalmi és a politikai szabadság természete egyben az egyén morális kötelezettségeivel, törvényhez és szokásokhoz való viszonyával összekapcsolható, és egyben a jog alanyaként való értelmezésének is alapja. A polgári szabadság az egyének egymáshoz való viszonyát szabályozza, a politikai szabadság az egyén és a állam viszonyát határozza meg, előbbit alárendelve

²⁸⁸ Snellman KT 3. (1985) 115.

²⁸⁹ Uo.

²⁹⁰ Uo.

²⁹¹ „Sananvapaudesta” Litteraturblad, nro 3. 1862. március, „Painovapaudesta Suomessa” Litteraturblad, nro 4. 1862. április. IN: Snellman, Johan Vilhelm Kootut Teokset 18. Szerk. Raimo Savolainen, Helsinki, 2004. 401-411.; 413-429.

²⁹² Snellman KT 18. (2004) 401-402

az utóbbinak. A kérdés az, hogy a pozitív szabadságukkal élni akaró egyének tevékenységét hogyan lehet értelmezni, a szabad cselekvésnek milyen határokat kell szabni, melyek azok a szempontok, amelyek alapján korlátozhatjuk az egyéni szabadságok, a szólást és a gondolat közlésének legfontosabb eszközét, a sajtót.

Kiindulási pontja: „Minden egyén számára adott saját érdekei szerint munkát végezni és tulajdont szerezni, és egy jól szervezett társadalomban minden egyénnek ugyanolyan szabadságának kell lennie ezt tennie.”²⁹³ Az egyén saját tulajdona, vagyona azonban a nemzeti vagyon részét képezi, amelyet nem pusztíthat el önkényesen. Az anyagi javak, csakúgy, mint a szellemiek fölött szabadon rendelkezhet, mindaddig, amíg jóra használja azokat. Ezen a ponton szólhat be az egyén életébe a hatalom. „A hatalom dönti el, mely tanok erkölcs-telenek és a vallás tanításaival ellentétesek, felforgatók, a társadalomra veszélyesek (...)”. Ezek szerint az apa nem taníthat fiának akármit, az egyén nem kiálthat ki bármi eszmét a világba, így „(...) a szólás szabadsága az egyetemes emberi eszme alapján ellenőrzés alá tartozó.”²⁹⁴

A konkrét ellenőrzést a nemzeti adottságok határozzák meg. Az egyén és a társadalom közötti viszonyrendszert elemezve Snellman eljut addig, hogy a véleménykülönbséget szükségszerűnek tekinti a fejlődéshez. Az egyén tetteiben, véleményeiben és állásfoglalásaiban a folyamatosan választ. A lelkiismereti szabadság teszi lehetővé, hogy különbséget tegyen jó és rossz, igaz és hamis között, elfogadja egy egyház tanítását, azonosuljon egy államformával a törvények betartásával. Az azonosulás és elfogadás a kényszer elfogadása, annak tudomásulvételét jelenti, hogy a számára legmegfelelőbb feltételek között él. Az egyénnek joga van kételkedni és ellentmondani, addig a pontig, amíg alá tudja támasztani érvekkel véleményét. Az egyén, ismeretei gyarapítása során, a történelem és a természet megismerésének során tapasztalja meg, hogy egy tőle független rendszerben él, amely az ő véleményétől és állásfoglalásától függetlenül létezik: az igazság. A szabadság ennek az igazságnak az érvényre jutásához szükséges. Ha nincs szabadság, amely lehetővé teszi a hamis ismeretek terjesztését, akkor az igazság sem terjedhet el. Az állam olyan szilárd alapokon kell, hogy álljon, amelyek elviselik a hamis eszmék kinyilatkoztatását is. A szilárd-ság pedig egy nemzet műveltségének mértékén, hogy képes legyen egymástól elválasztani az valóst és valótlan, erkölcsi szintjén, amely az eszmék valóságosságának mértékét adják, és törvénytiszteletén múlik, amit semmilyen eszme nem tud megrendíteni.²⁹⁵ Továbbá, ha a szólásszabadságot, a nyomtatott sajtón keresztül a felvilágosításra, embertársainak finomítására, az igazság megismerésére, a társadalmi rendszer és a törvényesség megszilárdítására, a hazafias érzelmek erősítésére használnák fel, akkor a korlátozásokat el lehetne törölni. Ezek azonban gyakran az egyéni, önös érdekek mögé szorulnak.²⁹⁶

²⁹³ Snellman KT 18. (2004) 404.

²⁹⁴ Uo.

²⁹⁵ Uo. 407.

²⁹⁶ Uo. 408.

A „nemzeti műveltség”, egy nemzet műveltségének szintje, amelyet mértékül állít Snellman, egyrészt az irodalom, másrészt a közintézményekben (*julkisissa laitoksissa*), amelyeken keresztül a nemzet érdekeit érvényesíti. Ehhez kapcsolódik Snellmannál az alkotmányos államberendezkedés, amit nem lehet szabad sajtó nélkül fenntartani. A modern állam területe, népessége megköveteli, hogy a lakosság tájékoztatása a sajtó által fenntartható legyen. Így e két cél, a sajtószabadság és az alkotmányos berendezkedés nem csak egymás feltételei, hanem csak párhuzamos működésük által létezhet a modern állam.²⁹⁷

Mivel Snellman svédül írt, ezért nem volt kérdéses, hogy az általa használt fogalmak olyan, művelt és a politika iránt érdeklődő közönségnek szóltak, akik értik és használják e fogalmat. Felmerül azonban a kérdés, hogy a finn nyelvű sajtó milyen fogalmak és retorika mentén használta a szabadságot. A Suometarban 1862-ben megjelent „*Wapaus ja Kansallisuus I-III.*” cikksorozat erre jó példát ad.²⁹⁸ Mit jelentett az 1860-as években a szabadságról és a nemzetiségről beszélni, ráadásul finn nyelven. A kor nagy kérdése volt, hogy a finn nyelv alkalmas-e egyáltalán a politika, a tudomány, művészet kifejezésére, rendelkezik-e megfelelő fogalomalkotásra képes szavakkal. A Suometar, és a köréje szerveződő értelmiség, munkája, nyelvújítói és szófaragói tevékenysége ezt igyekezett elérni. A cikk lényegében nem tartalmaz újdonságot, ha csupán az akadémiai értelmiséget néznénk. A Snellman által képviselt hegeli filozófia központi eleme a szabadság, a ráció és az állam, csakúgy, mint a szabadság és a nemzetiség, a kulturálisan, nyelvileg összetartozó közösséget. A Suometarban publikált cikk a szabadságot és a nemzetiséget egymáshoz szorosan kapcsolódó fogalomnak tekinti. Az ember, mint önálló akarattal, ezáltal szabadsággal rendelkező lény, a történelemben folyamatosan a ráció, az ész által meghatározott vonalon halad, viszont rendelkezik saját öntudattal és akarattal. A történelemben a nagy személyiségek az ész akarata szerint cselekedtek, és cselekednek, ami nem ütközik szabad akaratukkal. A nemzetiség ebben a kontextusban maga a szabadság. Az egyetemes emberi és az egyéni törekvések a nemzetiség eszméjében kapcsolódik össze – és csak abban. A történelem maga az egyes nemzeti közösségek fejlődése által megvalósuló folyamat, amelyből minden nemzet kiveheti a részét. Az egyes nemzetek viszont csak akkor viszik előre ezt a fejlődést, ha saját egyéni tulajdonságaikat képviselik, nem pedig más nemzetiségek törvényeit és szokásait veszik át. A cikk rövid összefoglalása mutatja, hogy a finn nyilvánosságban megjelentek olyan, a filozófia és a politikai gondolkodásban korábban nem tapasztalt kérdések, eszmék és gondolatok, amelyek választ kínáltak, és kívántak adni a korszak bizonyos kérdéseire. A fent bemutatott cikkben is korkérdésnek tekintik a szabadság és a nemzetiség ügyét, de azok illetően összekapcsolása mindenképpen új jelenség.

Snellman hírlapi cikkei különös figyelmet kaptak, többen is reagáltak a felvetett gondolataira.²⁹⁹ Ezek közül most három reakciót vizsgálok meg. A rea-

²⁹⁷ Uo. 410.

²⁹⁸ Suometar 1862: 30, 33, 38. A szerző Tuukko néven publikálta a cikket, amely három szám vezércikke volt.

²⁹⁹ Itt szeretnék rögtön arra a jelenségre rámutatni, ami ekkor a finn politikai gondolkodást jellemezte, és egyben a politikai elit belső tagoltságának gyakran személyeske-

gáló cikkek nem csak Snellman gondolatait egészítik ki, hanem egymással is vitáznak. E vitának az elemei közé kerül be a finn „nemzet” és a finn „államiság” kérdése, ami kiegészül számos más kérdéskörrel. 1863-ban a *szabadság* a politikai és a civil társadalom értelmezésében bontakozott ki. A *Helsingin Uutiset*³⁰⁰ lapban a magukat „ifjú-finneknek” nevező fennománok léte a nyilvánosság elé.³⁰¹ A cikk írója – feltehetően Yrjö-Koskinen – alig vállalkozik többre, mint a *Litteraturbladet*ben megjelent snellmani gondolatok rövid összefoglalására és visszaadására. Ennek lényege a szabadság két formájának elkülönítése és meghatározása, valamint a finn nemzetre való értelmezése. A társadalmi szabadság (*yhdyselämällinen wapaus*) elsősorban a közösség vagyoni gyarapodásának feltétele, azaz „(...) biztonság, amelyet mindenki élvez tulajdonában és személyében.” Míg a politikai szabadság (*waltiollinen wapaus*) alatt minden állampolgár (*kansalainen*) jogát érti „(...) résztvenni a törvényhozásban és a kormányzásban.”³⁰² A kettő összefüggése és egymáshoz való viszonya pedig a társadalmi szabadságból adódó gyarapodás következménye:

„(...) a jólét, ami éppen a társadalmi szabadságból következik, megtalálható akkor is, ha a politikai szabadság hiányzik. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a nép gyarapodása hosszan fennmaradhat a politikai szabadság nélkül. Nem, ellenkezőleg, a politikai szabadság szükséges és nélkülözhetetlen a nép szellemi és anyagi gyarapodásához (...)”³⁰³

Amikor egy népben olyan igények és törekvések jelennek meg (Snellmannál ezek voltak a nemzeti érdekek (*kansalliset intressit*), Yrjö-Koskinennél nemzeti kérdésekként (*kansalliset kysymykset*), amelyek a politikai szabadság kiterjeszté-

---

désig elmenő állásfoglalásait mutatja. A Hämäläinen a fennomán lap volt, ezt magáról a stílusról felismerhetjük. Míg a fennománok egyszerűen csak vérteleneknek (verettömät) nevezték a liberálisokat utalva ezzel a faji és vérszerinti hovatarozásukra is (pl. a Tapio lapban a nemzetiséget egyértelműen a faji hovatarozáshoz kötik), addig a liberális gondolkodásuk a konzervatív, maradi jelzőket használták, kiemelve, hogy a nemzetiség (kansallisuus) homályos fogalmával akarnak minden problémát megoldani. A fennománok válasza erre persze a szabad intézmények meg gondolatlan és kellően elő nem készített talajra való adoptálását vetették a liberálisok szemére.

³⁰⁰ A Helsingin Uutiset lapot 1863-ban alapította Yrjö-Koskinen, öccse, Jaakko Forsman és Agathon Meurman. A lapot és a köréje szerveződő csoportot nevezték „jungfennománoknak” megkülönböztetve őket a Suometar köré szerveződő finn-érzelműektől. A „nemzeti” kérdésben elfoglalt álláspontjuk is radikálisabb volt a Snellmanétól, vagy a Suometar lap köré csoportosuló „rég, hűséges” fennománokétól. Yrjö-Koskinen 1863-ban e lappal lépett a finn közélet elé.

³⁰¹ Helsingin Uutiset 1863: 65, augusztus 17. „Waltiollinen ja yhdyselämällinen wapaus” Újabb szemantikai jelenséggel találkozhatunk a címben. A „waltiollinen” kifejezés a 19. században a politikai szintet érintette. Ehhez sorolták a Nagyhercegség és a birodalom közötti kapcsolatot. A „poliittinen” jelző ekkor még nem jelent meg. Az „yhdyselämällinen” kifejezés a mai jelentését illetően az együttélésre vonatkozik, ami a 19. század politikai szótárában a társadalmi kapcsolatokat, az egyén szintjén jelentkező együttélés szabályait és rendjét jelentette.

³⁰² Uo.

³⁰³ „(...) warallisuus, joka juuri seuraa yhdyselämällisestä wapaudesta, woi löytyä waikka waltiollinen wapaus puuttuu. Tämä ei ole kuitenkaan niin ymmärrettävä, että kansan warallisuus woi ajan pitkään pysyä woimassa ilman waltiollista wapautta. Ei, päinwastoin on waltiollinen wapaus aiwan tarpeellinen ja wälttämätön kansan hengelliselle ja ruumiilliselle edistymiselle (...)” Uo.

sét is megkövetelik, elsősorban a szellemi és anyagi érdekek körébe tartoznak, a fejlődésének magasabb szintjét jelzi. Annyit tesz, hogy egy nép fejlődésében előbb-utóbb elkövetkezik ez a pillanat, mint ahogyan „(...) a finn nép is készen áll megtenni újabb lépését a fejlődésében.”³⁰⁴

Yrjö-Koskinen 1863-ban írt hírlapi cikkeiben még többször visszatér a szabadság kérdéséhez, és egyre határozottabban fogalmazza meg politikai elképzeléseit. A gazdasági érdekek mellé a „nemzeti öntudat” (*kansallinen itsetunto*) erősítésének feltételének teszi meg a politikai szabadságot,³⁰⁵ amely továbbgondolva magának a hatalomnak a birtoklását is jelenti. A nemzettudat a politikai szabadság közvetlen feltétele, de ez a szabadság csak akkor erős, ha a nemzet belső igényei szerint valósul meg.³⁰⁶ Ebből vezeti le Yrjö-Koskinen a „hatalom” (*valta*) fogalmát:

„A társadalmi szabadság (yhteis-elämällinen vapaus) az állampolgárok saját érdekeik szerinti tevékenységük, mások érdekeinek sérelme nélkül. A politikai szabadság, ezzel ellentétben hatalom. Hatalom rendelkezni az egész nemzet létéről és ügyeiről.”³⁰⁷

A politikai szabadság tehát a hatalomból való részesedést (*vallan-osallisuus*) jelenti.³⁰⁸ Yrjö-Koskinen a szabadságot és a hatalmat egymáshoz kapcsolódónak, de nem egymás feltételének értelmezi:

„(...) a hatalom és a szabadság nem teljesen azonos dolog. A népnek kétségtelenül szüksége van valamilyen mértékű hatalomra szabadságának megóvásához, de néha nagyon kevés szabadságot élvez, annak ellenére, hogy saját képviselői vannak hatalmon (...); és visszafelé, a nép jelentős szabadsággal rendelkezik, bár kevés hatalmat birtokol.”³⁰⁹

Előbbi a politikai, utóbbi a társadalmi szabadságot jelenti. A társadalmi szabadság nem hatalmi kérdés, hanem az egyén magán szférájának érintetlenségét védi, míg a hatalom birtoklásának feltétele, hogy a politikai szabadság révén a nép – ha csak átmenetileg is, és képviselői által – részt vehessen a törvényhozáásban.³¹⁰ Továbbá Yrjö-Koskinen a szabadságot nemzeti (*kansallinen vapaus*) szabadságnak is definiálja, amely legfontosabb jellemzője, hogy a „nép hangját”

³⁰⁴ Uo.

³⁰⁵ Yrjö-Koskinen, Yrjö, Sakari: *Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia II*. Helsinki, SKS Kirjapainon Oy. 1904-1906. 148. HU 1863: 72. „*Vieläkin vapaudesta*”

³⁰⁶ A „Szabályok és a szellem” (Säännöt ja henki) című írása is ennek magyarázta. A politikai intézményrendszer abban az esetben tud stabil maradni, ha a nép lelki attitűdjeit viseli magán. HU. 1863:

³⁰⁷ Uo. 161. Yrjö-Koskinen cikke a Helsingin Uutisetben jelent meg „*Edusmiehyyden virka*” címmel. HU 1863: 74-75. 1863. szeptember 17, 21. „Yhdys-elämällinen vapaus on kansalaisten oikeus toimittaa omia yksityisiä asioitansa oman etunsa mukaan muuten etua loukkaamatta. Valtiollinen vapaus sitä vastoin on *valta*, - valta määrätä koko kansakunnan käytöstä ja oloa ylipäänsä.”

³⁰⁸ Uo.

³⁰⁹ Uo. 78. A „Suomen hallitus-muoto” cikkből: „(...) valta ja vapaus ei ole varsin yhtä asiaa. Kansa epäilemättä tarvitsee jonkun verran valtaa, suojellaksensa vapautta. Mutta se saattaa joskus nauttia kovin vähän vapautta, vaikka sen oma edusmiehistö yksin vallitsee (...); ja päin-vastoin kansa saattaa nauttia melkoisen määrän vapautta, vaikka sillä on vähäinen määrä valtaa.” HU 1863:29. Április 13.

³¹⁰ Uo. 80-82. HU 1863: 30. „*Suomen Eduskunta eli Valtio-säädy*” 1863. április 16.

(*kansan ääni*) jeleníti meg és a közösség érdekében cselekvők (*julkinen mies*),³¹¹ a döntéshozatalban résztvevők nyilvános bírálatának lehetőségét, szabadságát adja. Ez vonatkozhat a sajtó- és szólásszabadságra egyaránt, de természetében a politikai szabadságot erősíti. Ennek háttérében a finn rendi gyűlés összehívása állt. Yrjö-Koskinen világosan látja, hogy a képviseleti rendszer, amelyről beszél, a hatalom átruházásának kérdését, a politika pedig e hatalomnak a kézbentartását és alkalmazását jelenti. Maga a szabadság és a hatalom ennyiben kapcsolódik egymáshoz, azonban ez nem a teljes kép, amit Yrjö-Koskinen ad. Korábbi cikkeiben a szabadság filozófiai értelmét feszegeti, számos ponton kapcsolódik Snellmanhoz és jellemző, hogy a fogalmi tisztázás csak folyamatosan valósul meg. A *Helsingin Uutiset* 53. számában újra felvetődik a szabadság kérdése, Yrjö-Koskinen azonban ekkor a hegeli filozófián keresztül értelmezi azt. Fel sem merül a fogalom differenciálása. A szabadság „(...) valójában nem más, mint a polgárok (*kansalainen*) általános joga (*oikeus*) és kötelessége (*velvollisuus*) mindig és mindenhol felügyelni az ország közügyeit.”³¹² A politikai szabadság kérdése olyannyira fel sem merül, hogy azt nem tekinti feltétlenül szükségesnek a kormányzati formában és az intézményekben – amit később határozottan súlyozott. Nem a szabad intézmények azok, amik egy népet valóban szabaddá tesznek, és nemzeti érzésében megerősítenek, hanem a „nemzeti szellem.”³¹³ A szabadság akarása (*into ja halu*) az a közügyek felé fordulás és azok figyelemmel kísérése, mint jelzője és fokmérője a szabadsággal való helyes gazdálkodásnak. Ahogy Snellman is többször hivatkozott a finn közügyek iránti hirtelen megélnkülésről, úgy Yrjö-Koskinen is ezt hozza fel példának. De, ahogyan írja, a finnek megalapozták a saját nemzeti tudatukat, amelynek első lépése a „nemzetek közé való belépéssel” kezdődött,³¹⁴ majd az államiság megerősödésével, a kormányzati szervek gyakorlati elszakadásával és önállósulásával, és végül a finn eszme elterjedésével zárult be.³¹⁵

Értelmezésében, ekkor Yrjö-Koskinen magának a politikai életnek a zártságát mutatja be. A szabadság e zárt keretnek a feltörésére szolgál, semmi köze a polgári társadalomhoz és szabadsághoz. Persze a politikai lehetőségek kinyílásával a látókör és értelmezési keret is kiszélesedik, a szabadság pedig újabb tartalommal telítődik meg. Yrjö-Koskinen a politikai szabadságot oly módon értelmezi, amely egyben a nemzet egészére vonatkozik, ebben viszont a „nép akarata” (*kansan tahto*) kell, hogy megnyilvánuljon. Maga a nemzet a finn nyelvet beszélők közössége. Így válik a szabadság kiterjesztésének gondolata a *nép* szabadságának eszméjévé. Yrjö-Koskinennél – eltérően mind Snellmantól, mind a liberálisoktól – a nemzeti eszme, a nép és oszthatatlan létének gon-

³¹¹ Uo. 85. HU 1863: 32. „J. V. Snellman senaatoriksi” 1863. április 23.

³¹² Uo. 107. HU 1863: 53. „Mitä kansalta vaaditaan” 1863. július 6. a teljes idézet: „Itse vapauden nautinto ei ole oikeastaan muuta kuin kansalaisten yleinen oikeus ja velvollisuus valvomaan aina ja joka paikassa maan yhteisiä asioita.”

³¹³ Uo. 106.

³¹⁴ Az 1809-es porvoo-i rendi gyűlésen elhangzott I. Sándortól a finnek nemzetek közé emelése.

³¹⁵ Uo. 110-111.

dolata. Saját maguk meghatározására olyan kifejezéseket használ, amelyek érzelmi és lelki azonosulást fejeznek ki a finn néppel.

A „szabadság” kérdése azonban ennyivel nem záródott le, további hozzászólók is voltak. A *Helsingin Uutiset* is reagál egy újabb véleményre, amely a *Päivätär* lapban jelent meg.³¹⁶ A *Päivätär* szeptember 19-én közli az alábbi cikket: „Más eszközzel kell a nemzetiséget és a szabadságot megerősíteni?” (*Onko kansallisuus vahvistettava toisilla keinoilla ja vapaus toisilla?*)³¹⁷ Ebben a *Hämäläinen* lappal vitázik, ahol éles támadások érték a frissen indított lap első számában az országgyűlés feladatait bemutató cikkét, mindamellett további értelmezését adták az általunk vizsgált szabadság fogalmát.

A *Hämäläinen* 1863 augusztusában hozzászólta a vitához.³¹⁸ Snellman hatása itt is jól kivehető. Az egyéni lét és cselekvés színtereit azonos módon hármas tagolásban a család – nemzet (*kansakunta*) – állam (*valtakunta*) képzele el.³¹⁹ Az egyes szinteken cselekvő egyénekre külön megnevezésük utal, a polgár (*kansalainen*) és az állampolgár (*valtioihminen*). A szabadság fogalma pedig a következőképpen fogalmazódik meg: „(...) a mindennapos életben minden polgár azonos törvények alá tartozik, tevékenységükben azonos szabályokat tartanak be.”³²⁰ Ebben a viszonyban az egyik polgár a másik szabadságát nem sérti. Az államban cselekvő (nyilván a politikai szférában cselekvőre érti) például az országgyűlésen a törvényhozásban jelenlévő, aki nem követ másokkal azonos törvényeket. Az állampolgárra vonatkozó törvény minőségében más, mint ahogyan a rá vonatkozó szabadság is. A polgár (*kansalainen*) a törvények betartója, azoknak engedelmeskedik. A állampolgár, aki munkája során a polgárok életét szabályozó törvényeket megalkotja:

„(...) abban [törvényben és szabadságban] a nép akarata és szelleme egyedüli szabályként vannak, új törvény megalkotásakor és régiak eltörlésekor az állampolgár (!) nem követhet más törvényt, csak ami a népnek a legjobb, és amit nép szelleme elfogad.”³²¹

Továbbá e két – elválasztott – csoport tagjainak tevékenységének minőségében is különbség van. „A polgári társadalomban az ember saját egyéni érdekei szerint dolgozik és élvez munkája gyümölcsét, a polgári törvények védelmében. Az államban nem közvetlenül a saját érdekében cselekszik, hanem az egész nép

³¹⁶ A *Päivätär* a rendi gyűlés összehívásakor (1863. szeptember) indult el, Ernst Linder szerkesztésében, aki maga is a rendi gyűlés képviselője volt. A lap szellemisége liberális volt, újdonságként hatott, hogy finn nyelven képviselte a liberális elképzeléseket. Langren im. 294.

³¹⁷ *Päivätär* 1863: 3, Szeptember 19. (továbbiakban: Ptär)

³¹⁸ „A szabadság és a szabadság” (*Vapaus ja vapaus*) *Hämäläinen* 1863: 35, augusztus 28. (továbbiakban: *Hämäl*) forrás

³¹⁹ Érdemes a szemantikai differenciákra figyelni. A „*kunta*” szó gyűjtőként minden esetben egy csoportra utal, így a *nemzet* / *kansakunta* és az *állam* / *valtakunta*, aminek jelentése, *birodalom* tovább árnyalják a már korábban bemutatottakat. Az emberi közösség szerveződését három csoportba sorolja: a család, a nemzet és az állam. Utóbbi kettő a „*kansakunta*” és a „*valtakunta*”, a nemzet és az állam.

³²⁰ Uo. „(...) vapaus jokapäiväisessä elämässä tulee näkyviin siinä että kaikki kansalaiset ovat saman lain alaiset, että he teoissansa tottelevat samaa lakia.”

³²¹ Uo.

érdekében.”³²² A példa szerint, a társadalom polgári szerveződése, polgárosodása egyet jelentett a szerepek és az egyéni cselekedetek sokszínűvé válásával, amikor az egyén társadalomban betöltött helyzetét nem lehetett egy/egyfajta törvényekkel jellemezni.

A *Hämäläinen* szerint a polgári szabadság, a társadalomnak az egyén életében megengedhető szerepének pontos meghatározása az elsődleges feltétele a politikai szabadság kiterjesztésének, és nem fordítva.³²³ Amit elsősorban ennek igazolására felhoz, az a tömegek tájékozatlansága és tudatlansága.³²⁴ Érzékletes példával támasztja alá érveit, miszerint ötvened része lehet a lakosságnak, aki tudja, hogy mi is valójában az országgyűlés. Így előbbre teszi a polgári szabadság megerősödésének támogatását, és a politikába csak fokozatosan engedi be a tömegeket, ami arra utal, hogy a nemzeti érzést összekapcsolta a polgári (értsd: civil) tudatossággal, míg a politikai tudatosságot az állampolgári felelősség, a hatalom ellenőrzésének elmélyüléséhez köti. Nem a szabadságot kell kiterjeszteni, állítja, hanem a nemzeti összetartozás tudatát kell a népben megerősíteni. Erre válaszol a *Päivätär* a már említett cikkel, amely kezdetén le is szögezi, hogy a „nemzetiség” egyre inkább kezd olyan hívó szóként használatba jönni, amire hivatkozva minden problémát meg lehet oldani. Álláspontja pedig ehhez viszonyítva, mint a szabadság védelmezője mutatkozik: „Szerintünk a nemzetiséget lehetetlen jobb eszközzel megerősíteni, mint a szabadsággal. Világos és egyértelműnek kell lennie, hogy a politikai szabadság nem más, mint a nemzetiség ügyének támogatása, és minden, ami csökkenti a politikai szabadságot, egyezre a nemzetiség ügyét is károsítja.”³²⁵ Vagy, teszi fel a kérdést, valami más eszközzel is lehet erősíteni a közösség érzését, mint a szabad véleménynyilvánítás, a szabad sajtó stb. eszközeivel? Linder a *Päivätär* megjelenésekor rögtön a legkényesebb kérdésekhez nyúlt. Cikkében: „A jelen-kor reményeiről és elvárásairól” (*Nyky-ajan toivoista ja vaatimuksista*)³²⁶ tételszerűen sorolja fel az összehívott rendi gyűlésre váró feladatokat, amelyek között ott szerepel a rendszeresen összeülő országgyűlés, a rendek törvénykezdeményezési joga, a költségvetés rendek által történő ellenőrzése (összekapcsolva a márka stabilizálásával), a cenzúra eltörlése és a szuverenitás bizonyos elemeinek (önálló hadsereg, amelyet csak az országhatárokon belül lehet bevetni, saját zászló) követelése. Linder természetesen sokkal tovább ment, mint azt Snellman megengedhetőnek tekintette. A szabadság értelmezésében is a teljes egyéni függetlenséget hangoztatta, amelyen keresztül a nemzeti szuverenitásig is eljutott. A *Hämäläinen* és a *Päivätär* vitájába kapcsolódik be a *Helsingin Uutiset* és Yrjö-Koskinen. Idézi a *Päivätär* első számában megjelent „Néhány szó egy régi dologban”³²⁷ cikkének gondolatát, amely az angol történész Macaulay nevéhez fűződik: az, hogy egyesek károsnak vélik a nemzetek szabadságának kiterjesztését, mielőtt azt

³²² Uo. Szemléltetésként az író ezt a példát adja: A cipész cipőket készít, ugyanakkor részt vesz a munkásmozgalomban.

³²³ Uo.

³²⁴ *Hämäl* 1863: 37, szeptember 11.

³²⁵ Uo.

³²⁶ *Ptär* 1863: 1, szeptember 5.

³²⁷ Uo. (*Pari sanaa vanhassa asiassa*)

tudnák megfelelően használni, hibás, és olyan mintha azt mondanánk az úszni vágyónak, nem menjen a vízbe, mielőtt meg nem tanult úszni. Ha így állna a dolog – idézi a *Päivätär* az angol szerzőt, akkor az örökkévalóságig várhatnánk, míg a szolga megtanulja szolgaságában a szabadságot használni. Yrjö-Koskinen erre reagálva fejt ki véleményét, miszerint a szabadság kiterjesztésében csakis a fokozatosság elve vezethet eredményre. A politikai szabadság – írja – „(...) nem jön magától, ha arra nem törekszünk; tanulni is kell, különben könnyen rosszra fordul. A népnek gyakorlatot kell szereznie abban is, hogy nem lehet több hatalma, mint amennyit használni tud.”³²⁸ Mert különben olyanok kezébe kerülhet a politikai hatalom, akik azzal visszaélnék. Ahhoz pedig, hogy a nép használni tudja a szabadságot, a nemzeti öntudatnak kell megerősödni. Yrjö-Koskinen ezzel a nemzeti öntudatot és a szabadság akarását, a közügyek felé fordulást és annak ellenőrzését azonosítja egymással. Magyarán pedig a helyi önkormányzatiság hiányosságát és az általános érdektelenségét hozza fel. Ezek háttérben, mint azt érzékletes példákkal bizonyítja, egyszerűen a lustaság rejtőzik. Hogy ez nem csak az érintetteknek, de az egész nemzetnek hátrányos azt a Jelzalog-egyesület éves közgyűlése példáján figyelhető meg. Az egyesület többségét alkotó finn nyelvű tagokkal szemben, a vezetőség a szűk réteget kitevő svéd nyelvűek közül kerül ki, ami a többség tájékoztatását teszi lehetetlenné. Yrjö-Koskinen következtetése az, hogy amíg ilyen egyszerű dolgokban sem tudnak az emberek/finnek saját érdekeik mellett kiállni, addig a politikai szabadság is csak részben kiterjeszthető.³²⁹

A hozzászólások természetesen a finn nép akkori helyzetét és szabadsághoz való viszonyát is érintették. Yrjö-Koskinen érvelése sokban meghatározta a fennománok a későbbi érvelését. A *Hämäläinen* augusztusban közölt cikke, a Snellman által elfoglalt álláspontot követte, amely a polgári szabadságjogokat a politikai szabadság előfeltételeként határozta meg:

„(...) a politikai szabadság [itt valtiovapaus], ami nem a polgári szabadságra épül, veszélyes, szinte káros. Ha a nép nem érte el azt a műveltséget, hogy értékelje a szabadságot és védelmezze azt utolsó leheletéig és véréig, akkor milyen értéke van? Ki adjon annak értéket, ha nem maga a nép?”³³⁰

Vajon a finnek elérték-e ezt? Képesek-e saját ügyeiket kézben tartani, érdekeik szerint befolyásolni a politikát és a közügyeket? A finn történelem alakulása olyan bizonyítékokkal szolgál, amelyek azt mutatják, hogy a finn nép képes a szabadság megszerzésére. Ennek alátámasztására azt a snellmani tételt hozza fel, amely a finnek fokozatos felemelkedését, öntudatuk megerősödését emeli ki. Az 1809-es porvoo-i rendi gyűlésen I. Sándor szavait idézik, amelyeket Yrjö-Koskinen vitt be a politikai gondolkodásba, „a finn nép a nemzetek közé emel-

³²⁸ Yrjö-Koskinen im. 148.

³²⁹ Yrjö-Koskinen im. 112-114. HU 1863: 54, július 9. „Hogyan felügyelik a finnek ügyeiket” (*Kuinka Suomalaiset valvovat asioitaan.*)

³³⁰ Hämäl 1863: 35, 2. „(...) valtiovapaus, joka ei perusta kansalaisvapauteen, on vaarallinen, miltei vahingollinen. Jos kansa ei tullut siihen sivistykseen että se ymmärtää vapauden pitää arvonsa ja sitä puolustaa henkeen ja vereen asti, mitä sille sitte on arvoa? Kuka (...) sille arvoa on antanut, jos ei kansa itse sitä tee.”

tetett.” Osmo Jussila és Aira Kemiläinen kutatásai bizonyítják,³³¹ hogy I. Sándor szavai egészen mást jelentettek akkor, mint ötven év múlva. Az 1860-as években az, hogy a finn népet nemzetnek, a Hämäläinen szerzője szerint pedig egyenesen a „szabad nemzetek” (*vapaiden kansain joukkoon*) sorába tartozónak tekintették, jórészt a politikai diskurzus részévé vált legitimációs elemnek tekinthetjük. Snellman Palmén ellenében kifejtett gondolatai, a finnek saját erejükből megerősödött nemzeti öntudatuk elsősorban az ő államközpontú eszmeiségét igazolta. Az államiság nem csak a történelem legmagasabb fejlődésének bizonyítéka, hanem egy nép szellemének magasabb szintű megnyilvánulása is.³³² A *Hämäläinen* soraiból: „Finnország [*Suomi*] évről évre erősítette meg önállóságát, saját intézményeket és jogokat szerzett, amelyekben kizárólag finnek ülnek és dolgoznak.”³³³ Ebben is ennek a gondolatiságnak tükrét látjuk. Az pedig a finnek korabeli helyzetét mutatja, hogy az államiság fontos elemeinek tényleges megszerzése nem befolyásolta a tömegeket azzal való azonosulásukban. Úgy született meg a finn állam, hogy a nép arról nem tudott. Ezt nevezik az „állami éjszakának” (*valtio yö*), amit Osmo Jussila a hatalmi szerkezet szempontjából vizsgálva egyrészt a kormányzóság-korának,³³⁴ másrészt „financiális államnak” értelmezett.³³⁵ Utalva arra, hogy a Finn Nagyhercegség egy csúcs-szervezetként működő kormányzó alatt állt, a hatalmi szervek elsősorban a gazdasági-pénzügyi feladatokat, nem a nép érdekképviseletét látták el.

Visszatérve a Hämäläinenben közölt íráshoz, javaslat, hogy az állampolgárság (*kansalaisuus*) és a polgári szabadság először a nép tudatában kell, hogy megerősödjön, ennek kell a legelső feladatnak lennie.³³⁶ Megint csak arról van szó, hogy az egyéni függetlenséget garantáló polgári szabadság is gyenge, az erre épülő politikai szabadság pedig olyan feltételeket kíván meg, amelyeket nem tanácsos gyorsan kiterjeszteni. Akárcsak a Hämäläinen, Yrjö-Koskinen is a politikai szabadság fokozatos kiterjesztése mellett foglalt állást, de retorikájában a nép akaratára való hivatkozással egy szűk csoportot (a fennománok) a politikai szférába (*valtiollinen puolue*) emelt. Yrjö-Koskinen publicisztikáiban is fokozatosan egyre nagyobb teret nyert a politikai szabadság, ahogyan ő határozza meg, a hatalom kiterjesztésének követelése. A rendi gyűlés összehívása (1863. szeptember) után hamarosan „(...)a polgári szabadság, az állampolgárok (*kansalaisten*) lelkiismereti, tulajdoni és cselekvési biztonsága, nem áll biztos alapokon, ha valamennyi politikai szabadság nem létezik. (...) A finn nép fejlődési szintje megköveteli, hogy ezt a politikai szabadságot már megkapja;”³³⁷

³³¹ Jussila im. 20-24. Aira Kemiläinen (1999) Korotettuna kansakuntien joukkoon – 1809 ja 1899. Historiallien Aikakauskirja 1999/2. 102-114. Päiviö Tommila (1963) „Kansakunnaksi kansakuntien joukkoon” – Suomen autonomian taustasta. Historian Opettajien Vuosikirja V. 1963. 154-162.

³³² Jussila im. 90-100.

³³³ Hämäl, Uo. Ez persze nem igaz, hiszen nem csak a kormányzó, de számos hivatal foglalkoztatott oroszokat, mégha csekély létszámban is.

³³⁴ Osmo Jussila (2004) Suomen Suuriruhtinaskunta 1809-1917. WSOY, Helsinki, 2004.

³³⁵ Jussila im. 45-53.

³³⁶ Uo.

³³⁷ Yrjö-Koskinen im. 160. „(...) ei kansalais-vapaus, kansalaisten vakuus hengen, toimen ja tavarain puolesta, seiso turvallisella kannalla, ellei jonkin-moista valtiollista vapa-

7.2 A társadalom fogalma – “Yhteiskunta”

Yrjö-Koskinen munkásságának vitathatatlanul az egyik legmarkánsabb eleme a „nép” és „nemzet” fogalmak folyamatos használata volt. Azonban ha a társadalomról alkotott nézeteit akarjuk pontosabban meghatározni, akkor mégsem vagyunk könnyű helyzetben. Yrjö-Koskinen történész volt, a történelmi folyamatokat és eseményeket vizsgálta, így gyakran a finn társadalom fogalmi meghatározásában felbukkanó szövegek is történelmi kontextusokba kerülnek. A társadalomról és a nemzetről szóló diskurzus kezdetei a finn politikai kultúrában sem időben, sem tartalomban nem estek egybe. Ez persze nem jelenti azt, hogy ne lett volna rá példa,³³⁸ de a „társadalom”, mint szociológiai fogalom, a közösség egyes csoportjainak külön-külön való vizsgálata a század utolsó harmadában jelent meg markánsabban a politikai gondolkodásban. Ha Yrjö-Koskinen munkáit vizsgáljuk, akkor hasonló tendenciákat figyelhetünk meg. Az 1850-es évek végén a helyi önkormányzatok és a szegénygondozás, a társadalom öngondoskodásának képessége kerülnek elő írásaiban.³³⁹ Később, 1863-ban sokkal inkább politikai színezetet kap a nemzet és a nép fogalmak magyarázata, amely a társadalom-értelmezésben is egy „konzervatívabb”, idealisztikusabb irányba való elmozdulást mutat. Majd az 1860-as évek végén a társadalom és a gazdasági reformok érezhető eredményire reagálva a fennománok civil és politikai szervezetekben való érvényesítése kerül előtérbe. Az 1870-es években fontos szerepet kapott a csoportszervezés, pártszervezés. Ekkor Yrjö-Koskinen és a fennomán értelmiség szilárd pozíciókat szerzett a kulturális intézményekben. A társadalmi mobilizáció, a társadalom paraszti és földnélküli rétegeihez való viszonyulás, illetve a munkásság megjelenése a teoretikus értelmezésekben is mind fontosabb lett. A társadalom és az egyén kapcsolatának értelmezésében fontos lett az öngondoskodás és a közösségért való tenniakarás megjelenése. Ezek egyszerre jelentek meg az egyén erkölcsi értékeinek vizsgálatában és azok érvényrejutásában a gazdasági életben. Fontos mércéje lett az egyénnek, és a közösségnek, hogy mennyire képes önszabályozóként működni, alkalmazkodni a korszak kihívásaira, korrigálni saját gyengeségeit: véghezvinni egy átalakulást.

A fogalmak tisztázásakor nem csupán azzal a problémával kell szembeesnlünk, hogy a eltérő ideológiai irányzatok más-más jelentést és tartalmat kölcsönöztek a *társadalom* fogalmának, hanem azzal is, hogy maga a kifejezés finn megfelelője a 19. század egyik új fogalma volt. A *társadalom* (yhteiskunta) kifejezést az 1840-es években használták először, jelentése: „*maata omistavaa*

---

utta löydy. (...) Suomen kansan nykyinen edistys-aste vaatii, että tätä valtiollistakin vapautta jo saadaan.”

³³⁸ Snellman *Valtio-oppi* munkájának fontos részét képezte a *Kansalaisyhteiskunta* (polgári társadalom) kategóriájának meghatározása, de azt nem a társadalomtudományos gondolkodás részeként kell kezelnünk, hanem Snellman államközpontú filozófiájának részeként, amely inkább képezett egy sajátos nézőpontot a „nép” és az „állam” között, mintegy organikus szövet, mint egy külön szférát, amely az „állam” ellenpólusa, az egyén szabad szervezkedésének terepe lehetne. Vö. Kettunen (2004) 182.

³³⁹ Kunnallisesta yhteielämästä, Vaivaisholhon asiasta”

yhdyskunta, jakokunta”.³⁴⁰ De a több szinonimája és megjelenési formája is előfordult. A nyelvi-szemantikai meghatározás mellett a tartalmi, jelentésbeli jegyek finomodása is ekkor történt meg, jellemzően két értelmezési alapon: hege-liánus és angolszász minta szerint.³⁴¹ Ezt később kiegészítik a szocializmus és a katedraszocializmus ideológiái, és számon kell tartani a rendi-paternalista társadalomértelmezést is. Ez utóbbi három szempont *Sakari Heikkinen* szerint a finn társadalomról folytatott diskurzus jellemző fogalmi apparátusát adja.³⁴² A négy diskurzus közül a katedraszocialistába sorolja Yrjö-Koskinen, utalva az 1874-ben „*Työväen-seikka*” című, *Kirjallinen Kuukauslehti*-ben megjelent cikkére.³⁴³ Az 1850-60-as évek társadalom-értelmezésében, mint látni fogjuk, sokkal nagyobb hangsúlyt kapnak a liberális és adott esetben a paternalista szemlélet egyes elemei, mint az 1870-es évek közepén-végén képviselt német katedraszocializmus.

7.2.1 A társadalom és az egyén viszonya

Az skandináv társadalmi berendezkedésből adódóan a politikai kultúrában jellemző módon a *társadalom* és az *állam* fogalma szorosan összefonódott, ami a svéd társadalmi-gondolkodásban jól nyomon követhető. Adódik ez egyrészt a paraszti társadalom egyenlőségi eszméjéből, amely tovább élt a politikai nyelvben, azt a korábbi helyzetet konzerválva, amikor az állam és a társadalom fogalmilag még nem váltak el egymástól.

A finn politikai gondolkodásban ennek értelmezése más formában történt meg. Mind az állam, mind a társadalom fogalmak új jelenségként kerültek elő 1847-ben. *Pietari Hannikainen* által használt *yhteyskunta-yhteiskunta* fogalmak, amelyek ekkor egy kisebb csoportra utaltak. A *kunta* kifejezés jelentése az 1860-as években is a helyi önkormányzatiság létrehozásakor egy-egy közösségre (itsehallinon yksikkö) utalt, de továbbra is használták csoportok, közösségek értelmezésére. Így a *-kunta* összetételként megjelenő kifejezések közül csak párat említek: *seurakunta*, *palokunta*, *tuomarikunta*, *liittokunta*, *valtakunta* stb, amelyek használata a politikai nyelvben is általános volt. Az *yhteiskunta* kifejezés mai jelentésének első megjelenése 1865-ben Fr. Ahlman svéd- finn szótárában jelent meg, ahol a svéd *samhälleten* (társadalom) finn megfelelőjének az „*yhteiskunta*”, „*yhteisö*” és „*kansallis-yhteys*” (nemzeti közösség). Ebben a meghatározásban az államhoz való kapcsolódás jelenik meg, utalva a közösség politikai és a nemzeti közösségére. A „nemzet” és a társadalom fogalmi összekapcsolódásának is ekkor jelentek meg az első elemei, ami szemléletesen mutat a *nemzet* (kansa/kunta) mind általánosabbá válása. A fogalmak összefonódását és a köztük lévő határok elmosódását is mutatja a *kansalainen* (állampolgár) fogalom, amely egyszerre utalt a nemzethez, mint egészhez, és a társadalomhoz való tar-

³⁴⁰ Kettunen 2004, 167

³⁴¹ Pulkkinen (1989) 112-116.

³⁴² Heikkinen (1997) 75.

³⁴³ Az későbbiekben ezt a szempontot még érinteni fogom, most arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy Yrjö-Koskinen katedraszocializmusba való besorolását mások is használták. Klinge, Eskola.

tozásra. A két csoport közötti eltérés a finn politikai nyelvben alig-alig figyelhető meg. A társadalomból a nemzetet és az államot egyesítő fogalom lett.³⁴⁴ E *kansalainen* fogalom tartalmi és jelentésbeli jellemzői a 19. század során, meghatározó módon az 1860-80-as években formálódtak ki.³⁴⁵ A nyelvi-szemantikai jelenségen kívül a fogalom tartalmi és kontextuális elemzése annak a folyamatnak a jegyeit világíthatja meg, amely során a fogalom jelentése, használatának körülményei, célja, jelentése milyen változásokat mutattak, elsősorban Yrjö-Koskinen munkáira koncentrálva.

A polgári szabadság és a politikai szabadság alapvetően az egyén morális cselekvési körének értelmezéséhez kapcsolódott. Előbbi a polgári társadalom (*civil társadalom, medborgare samhälle, kansalaisyhteiskunta, civil society*), utóbbi az állam (*stat, valtio, policy*) volt az a keret, amely szabályokat, törvényeket és egyben erkölcsi értékrendet is megkövetelt az egyéntől. Ahhoz, hogy pontosabb képet tudjunk alkotni e fogalmak való tartalmáról, fontos lehet magának az államnak és a társadalomnak a korabeli értelmezését megvizsgálni. A finn nyelv társadalomra vonatkozó fogalmai a 19. Század közepén meglehetősen hiányosak voltak. A svéd *medborgare* (polgár) és *borgerligt samhälle* (polgári társadalom) jelentése fordítás útján került a finnbe, de a svéd nyelvbe is csak a XVIII. századi szerződés-elméletek kapcsán jelentkezett először, amikor az emberi együttélés területeként határozták meg, ahol az egyének egymás közti szerződések által szabályozzák társadalmukat, együttélésüket. A történelemben válik értelmezhetővé, mint a törzsi társadalomtól magasabb, de az államnál alacsonyabb szintű szerveződés.³⁴⁶ Elias Lönnrot 1863-as fordította le J. Ph. Palmén munkáját, amelyben a társadalom és a polgári társadalom fogalmát, valamint az állampolgár, az államban és a politikában cselekvési képességgel és szabadsággal rendelkező egyént, illetve közösséget határozta meg. Stenius szerint, Lönnrot és Palmén társadalomra vonatkozó felfogása alapvetően eltért egymástól. A Palmén által használt „*borgerligt samhälle*” (polgári társadalom) a szabad individuumok, szerződés által létrehozott közössége Lönnrotnál – a fordítás fogalmi átültetésének vizsgálata alapján – nem jelent meg, helyette a faj (*suku*), törzs (*heimo*), nép (*kansa*) és nemzet (*kansakunta*), mint a társadalom egészét lefedő közössége volt meg, amelyhez egy erős államközpontúság is kapcsolódott. Az állampolgár (*kansalainen*) fogalmi keretei nem egy politikai egzisztenciát adtak meg, amelyhez a döntéshozatal és a hatalom befolyásolásának képessége kapcsolódott volna. A polgár és az állampolgár fogalma így nem egy absztrakt, egyetemes emberi jogokhoz kapcsolódó kategóriaként, hanem kulturális értéként vált értelmezhetővé.

A finn politikai gondolkodásban a 19. század közepétől fokozatosan jelentek meg az egyén, az állam és a társadalom kapcsolatát vizsgáló elemzések. Ezekben a társadalom, a közösség felelőssége az egyén felé, illetve az egyén közösség felé megkövetelt kötelességei a társadalomszervezés kulcskérdései voltak. Az általam vizsgált tanulmányok, elemzések, hírlapi cikkek sok esetben

³⁴⁴ Kettunen (2003) 169-182.

³⁴⁵ Stenius (2003) 319.

³⁴⁶ Stenius (2004) *Kansalainen* In: *Käsitteet liikkeessä*. Tampere 2004.

kapcsolódtak valamilyen aktuális eseményhez, rossz termésű évhez, az 1867-68-as éhínséghez. Ezek adhatnak számunkra értelmezési keretet, ugyanakkor jellemző módon, nagyrésztükben azonos kérdésekre keresik a válaszokat: milyen általános jellemzőkkel rendelkezik a finn társadalom, mi az oka a szegénységnek, hogyan lehet felzárkózni a nyugati nemzetek jólétéhez, milyen eszközökkel lehet a nemzeti vagyont gyarapítani és az egyéni érvényesülést elősegíteni.

A fenti gondolatmenethez kapcsolva a következő kérdésekre keresem a választ: milyen kontextusokban értelmezhetőek a Yrjö-Koskinen által jegyzett értelmezések, hogyan használt a Yrjö-Koskinen a *társadalom* fogalmat és milyen jelentéssel/jelentésekkel; milyen fogalmi elemek találhatóak meg nála, és mutatkozik-e változás azokban?

Elsőként az 1850-es évek végén, 1860-as évek elején megjelent hírlapi cikkeket vizsgálom meg, amelyekben jól megfigyelhetőek az egyén és a közösség viszonyának értelmezése, s egyben a finn társadalom paraszti rétegének, a vidéki lakosság tömegeit (*rahvas*) érintő jellemzési is. A kontextus, amelyben Yrjö-Koskinen 1857-58-ban megjelent szövegeit értelmezni lehet, az ún. *rahvas*, a képviselő nélküli tömeg, a béresek, szolgáltatók és a földnélküli napszámosok társadalmi helyzetének korszakos kérdése volt. Másrészt a népnevelés, a felvilágosodás öröksége, amit a korszak számos gondolkodója fontosnak tartott továbbbi intézmények, iskolák stb. támogatásával (lásd: Jyväskylä nőszeminárium) eljuttatni a finn lakossághoz. S végül, a nyugat-európai politikai és gazdasági ideológiák (Benjamin Franklin, Adam Smith, Ricardo), az angolszász utilitarizmus (James Mill, John Stuart Mill) is hatottak a finn kortársakra, azonban azt figyelhetjük meg, hogy az idegen minták adoptációját gyakran elutasítóan fogadják és kezelik. Elias Lönnrot ismerte *Benjamin Franklin* munkáit, és merített is belőlük, viszont a finn társadalom belső bajait úgy képzelte orvosolhatónak, ha a valós bajokra nem idegen, hanem a nép által is ismert, elfogadott orvosságot ajánlott.³⁴⁷ Lönnrot az 1850-es évek közepétől publikált az *Oulun Wiiko-Sanomien* oldalain, jellemzően igen kritikus hangot ütött meg a finn parasztság mindennapjainak, életformájának és munkamoráljának bemutatásakor. Megoldásként ő a nevelést, a felvilágosítás elősegítését, közvetve a finn nyelvű tanítást, a hasznos, gyakorlati ismereteket biztosító tudást javasolta.

Másrészt a parasztság és a vidéki népesség életkörülményeiben, gazdasági és társadalmi viszonyrendszerében is számottevő változás ment végbe. A népességgyarapodás a szolgáltató rétegek megélhetését nehezítette meg, a szabad költözést a „kötelező szolgálat” (*laillinen suojele*) alapján korlátozták. Az 1852-ben kiadott cári rendelet a korábbi szabályozásnál is szigorúbb volt, ennek a következménye volt az 1865-ben teljesen új alapokra helyezett. Az ötvenes évek végén azonban még a korábbi rendelet volt érvényben, ami társadalom legszegényebb rétegeit érintette. A kérdés súlyát mutatja, hogy a korabeli lapokban többször előkerült a szegénygondozás, mint a vidéki lakosság egyik legégetőbb problémája.³⁴⁸

³⁴⁷ Karkama (2002)

³⁴⁸ Hämläinen 1859: 26, 29, 31, 37. OWS 1857: 16, 19. Star 1857 (Yrjö-Koskinen cikkei), 1858: 41, 44. 1859: 29.

Yrjö-Koskinen korai, a társadalom problémáit érintő, a témához kapcsolódó írásai a *Suometarban* és a *Mehiläinenben* jelentek meg 1857-60 között. Hírlapi cikkek, melyek terjedelme és alapossága igen meggyőző az olvasó számára.³⁴⁹ A cikkeket vizsgálva, rögtön észrevehetjük, hogy Yrjö-Koskinen a társadalmi kérdést megoldásában a protestáns etikát tartotta elsőnek és legfontosabb követendő mintának. Azt, hogy ezt a mintát milyen kérdések megoldására kell használni, adott társadalmi kontextus határozza meg. Az 1850-es évek végén született munkáit áthatja a finn paraszti társadalom életformájának és gondolkodásmódjának éles bírálata:

„A finn munkás mindig alantas munkát végez, amelyben nincs szükség észre, csak az utasítások végrehajtására. Ahol a gondolkodás és pontosság szükséges, azokhoz külföldieket kell szerezni.”³⁵⁰

Éppen ez az oka annak, hogy a finn gazdaság, ipar és földművelés olyan alacsony szinten van más országokhoz viszonyítva. Sőt, állítja Yrjö-Koskinen, az irodalom, a tudomány és a művészetek is ezért olyan kezdetlegesek a finneknél. Miért?

„A finn nép többsége egész télen a fal mellett hever.”³⁵¹

Nem nyitott az újra és nem is tudja azt használni. És nem csak a paraszti társadalmat értékeli ilyen szigorúan, hanem a városi és a kézműves embereket is. A restség mellé újabb tulajdonságot állít, ami szintén negatív: nem használja fel okosan a felhalmozott javait. Dolgozni nem szeret, csak kényszernek engedelmeskedve végzi munkáját:

„A munka neki csak kényszer, amit csak addig csinál, míg kötelező. A munka tisztéete és kegyelme neki ismeretlenek.”³⁵²

A munka fogalmának meghatározása nagyon világosan a keresztény etikához van kötve:

„A kereszténység tanítása, hogy minden szellemi és fizikai erő és tudás Isten által adományozott kegy, amelyről pontosan számot kell vetni. Nerm mindegy tehát a hit szerint, hogy dolgozunk-e, vagy sem. Minden becsülettel elvégzett munka először a munkást elégíti ki, aztán közvetlenül a hozzátartozókat, a nemzetet, az emberiséget.

³⁴⁹ Waiwaisuus ja Waiwaihólho (Star: 1857: 11, 12, 13, 14.) Kansankoulujen tarpeellisuudesta ja muutamista muista sivistyksen välikappaleista. (Star 1857: 47, 48.) Kunnallisesta yhteielämästä (Star 1858: 23, 24, 25.) Erkki Jykkä (Star 1859: 34, 35.) Miten kasvatus ja opetus saadaan Suomessa virkistymään (Mehiläinen 1860: 3.) La'illisen Suojeluksen ja La'illisen vaivais-holhon asiassa puolustusta. In: Mehiläinen 1860: 9. Laillisesta vaivais-holhosta (1859)

³⁵⁰ KYK. I. 165. "Suomalainen työntekijä aina tekee alhaisinta työtä, missä ei muuta neroa ja älyä tarvita, kuin käskyjä noudattaa. Mutta missä isompi nero ja tarkkuus on tarpeellinen, siihen täytyy ulkomaalaisia hakea"

³⁵¹ Uo. "Iso osa Suomen kansasta makaa koko talven muurin-pankolla"

³⁵² KYK. I. 165-166. "Työ on hänelle sula häpeä ja pakko, jota hän tekee ainoastaan niin kauan kuin täytyy. Työn sulo ja työn kunnia ovat hänelle tuntemattomat."

Ebben áll a munka keresztény oldala; de Finnországban ez az oldal alig ismeretes.”³⁵³

A szavai mögött ott rejlik a keserű igazság, amit a kortársak közül többen felismertek, és a társadalom egyik legégetőbb kérdésének tekintettek. A szegénység és a lustaság, a pazarlás és a hosszútávú tervezés hiánya, ami az élet munkáját raktározza el (säästää) ismét csak az egyén és a társadalom közös felelőssége. 1857 elején a Suometarban tette közzé Yrjö-Koskinen a *”Waiwaisuus ja Waiwaisholhon”* című cikksorozatát, amelyben e kérdésnek a megoldására tesz javaslatot.³⁵⁴ A cikk aktualitását az 1852-ben kiadott rendelet képezi, amely a *”kötelező szolgálatot”* és a *”szegény-gondozást”* határozza meg a járási igazgatóságokban. A rendelet szigrú és a földlélküli, bérlőre elviselhetetlen terheket rótt.

Yrjö-Koskinen egyszerűen és világosan fogalmaz. Tisztázza a szegénység és a rászorultság formáit, amelybe az egyén kerülhet: *”Köyhyy, puute, waiwaisuus ja köyhlynäisyys”*³⁵⁵ A kérdés persze nem csak az, hogy hogyan lehet ezeken a meglévő bajokon segíteni, hanem a keletkezésüknek okait feltárva, hogyan lehet e jelenségeket a társadalomból eltüntetni. A nyomor és a szegénység, a szükség és a pauperizáció, Yrjö-Koskinen szerint, elsősorban az egyén rossz életfelfogásából adódik: a rövidlátó életvezetésből.

” (...)az előrelátás hiány a szegénység és a rászorultság okai. A gondatlanság akkor születik meg, amikor az ember már másra is számíthat, nem csak magára és az Istenre.”³⁵⁶

A *”segíts magadon Isten is megsegít”* elvét csak az tudja igazán széttörni, ha hiányt szenvedőknek nem segítünk, hanem adományokkal fenntartjuk őket. Yrjö-Koskinen szerint a szegénynek ugyanúgy kötelessége magáért mindent megtenni, mint bárki másnak. A keresztény etika természetesen nem felelkezhet meg a rászorultakról, de eztr nem törvényesen, előre meghatározva és kötelező jelleggel kell megoldani, hanem az egyéni adakozás, irgalmasság által. Ha ugyanis – állítja Yrjö-Koskinen – az adományozás kötelező jellegűvé válik, akkor a rászoruló nem csak reméli a segítséget, hanem követeli is. Azt jelenti-e, hogy nem kell segíteni? Természetesen kell – válaszolja meg. Ellenben a törvényes szegénygondozás csak további szegénységet és szükséget eredmé-

³⁵³ KYK. I. 166. „Kristinuskko opettaa, että kaikki hengellinen ja ruumillinen voima ja nero on Jumalan lainaama leiviskä, josta tarkka tili on tehtävä. Ei ole siis uskon puolesta yhtä, jos työtä tehdään taikk’ei. Kaikki rehellinen työn hyödyttää ensinnä työntekijätä, mutta sitten aina myöskin lähimmäistä, koko kansakuntaa, koko ihmiskuntaa. Siinä on työnteon kristillinen puoli; mutta Suomessa tämä puoli on aivan vähän tunnettu.”

³⁵⁴ 1852. március 22-én kiadott cári rendelet minden járásban elrendelte a szegénygondozást (laillinen vaivaisholho).

³⁵⁵ „Köyhyy näyttää olewan surkea asia, koska se estää ison joukon weljiämme semmoisista hengellisistä ja ruumillisista nautinnoista, jotka tekevät elämän suloisemmaksi ja woiwat antaa olennollemme ikäänkuin suuremman arvon.”

³⁵⁶ Star 1857: 12. ” (...) eteensä-katsomattomuus on waiwaisuuden ja köyhlynäisyyden alku. Mutta eteensä-katsomattomuus syntyy wälttämättömästi, niin pian kuin ihminen woi luottaa mihinkään muuhun kuin itseensä ja Jumalaan.”

nyez, ezért nem oldja meg a gondokat. A megoldást az egyén lelkiismeretére kell bízni, mint az a keresztény szeretet elrendeli:

„ (...)a kereszténység a könyörületességet kötelességgé teszi, így az nem lehet állami, hanem lelkiismereti kérdés.”³⁵⁷

A jótékonyosság az egyén döntésén múlik, ellenben a kötelező adakozás és a kötelező gondozás az egyén felelősségét és kötelességeit oldja fel. Yrjö-Koskinen gondolatmenetében végig megtalálható az isteni elrendeltség. Az egyén nem csak magáért és hozzátartozóiért felelős, hanem tágabb értelemben *nemzetéért* és az *emberiségért* is. A keresztény univerzalizmus és a humanizmus gondolata egyszerre van jelen írásában.³⁵⁸ A személyes példákon keresztül nem csak a nép lassú és fáradságos nevelésének eszmény áll, hanem az egyén boldogulásának önnön erejéből való megkövetelése. A haza szolgálata ezekben az egyéni sorokban keresendő.³⁵⁹ A szegénygondozást, mint társadalmi kérdést más szempontból is meg kell közelíteni, véli Yrjö-Koskinen, s ezt a *közgazdasági* szempontnak nemezi.³⁶⁰

„A nemzetgazdaság megköveteli, hogy mindenki szabadon használhassa erejét, képességeit és tudását, másokat nem korlátozva, de mindenki legyen felelős önmaga fenntartásáért és gondoskodásáért.”³⁶¹

Ez a pozitív és a negatív szabadság gazdaságban való érvényesülését jelenti, ami Yrjö-Koskinen is elfogadott. E gondolatnak a további része szintén fontos számkra:

„Aki nem akarja vagy nem tudja magát fenntartani és önmagán gondoskodni, az, a nemzetgazdaság szempontjából, fölösleges a világban, méginkább nyűg másoknak, és ha meghal vagy eltűnik az államnak nem származik belőle kára. Ebből a világos okból kifolyólag az államnak semmilyen kötelessége sincs eltartani bárkit is.”³⁶²

³⁵⁷ Star 1857: 13. „(...) kristin-oppi tekee armeliasuuden welwollisuudeksi, niin tämä welwollisuus ei kumminkaan ole waltiollinen, waan omatunnon.”

³⁵⁸ Szemléletes példával illusztrálja a korábban leírt gondolatait a „*Erkki Jäykkä*” című cikkében. A sokgyermekes finn paraszti családból származó Erkki Mustialan mezőgazdasági iskolájában tanulta meg használni a földművelés új eszközeit, a fordító ekét. Hazatérve szülőfalujába azt alkalmazta, ami a környék gazdáinak is segített a hatékonyabb termelésben. A konklúzióban Yrjö-Koskinen Erkkit az új embertípusnak tekinti, aki szorgalmával, kitartásával környezetét és önmagát is képes megváltoztatni, jobbra tenni: „Että Vimpelin takamaissa sivistys on paremmalla kannalla kuin muualla näillä seuduin, sen asian pidämme Jäykän ansiona.” KYK. I. 242.

³⁵⁹ A paraszti ideál mögött ott van a hivatali elit és az értelmiség kritikája is: „Sillä moni, joka loistavissa viroissa on elänyt, moni joka on kaikenmoisiin tieteilisiin seuroihin pyrkinyt jäseneksi, ei ole kuitenkaan isänmaatansa hyödyttänyt niinkään paljon, kuin talonpoika Erkki Jäykkä.” KYK. I. 242.

³⁶⁰ „(...) vaivaisuuden seikassa eroittaa kaksi eri kantaa, kristillisen ja *valtio-taloudellisen*.” KYK. I. 293. Mehiläinen 1860:9. „La’illisesta Suojeluksen ja La’illisen Vaivaisholhon asiassapuolustusta”

³⁶¹ KYK. I. 293 ” Valtio-talous vaatii että jokainen saakoon vapaasti käyttää voimansa, tietonsa ja taitonsa, muita loukkaamatta, mutta että jokainen myöskin olkoon velvolinen itseänsä elättämään ja holhomaan.”

³⁶² Uo. „Joka ei itseänsä voi taikka tahdo elättää ja holhoa, se on, valtio-talouden kannalta katsoen, liikana maailmassa, vieläpä pelkäksi rasitukseksi muille, ja jos se

Az állam (*valtio*) nem tartozik felelősséggel az egyes ember felé, ha az magát nem akarja segíteni. A társadalmi, és az egyéni felelősség relációjában tehát az egyénnek kell önmagáról gondoskodni. Aki nem képes önmagát eltartani és hasznos tagjává vállalni a nemzetnek, áttételesen az emberiségnek, arra nincs szükség. S mindez Yrjö-Koskinen értelmezésében a keresztény erkölcsiségnek megfelelően történik:

„Ez a kemény természeti törvény, ami mégis Isteni eredetű, mivel az Úr nem ruházta fel az emberiséget kifogyhatatlan javakkal – a keresztény eszme tanításaival terjesztjük”³⁶³

A kérdés aktualitását az adta, hogy Yrjö-Koskinen élesen bírálta a „La’illinen suojeleu” intézményét, amely minden bérlőt kötelező munkára kényszerített, ezzel a szabad gazdasági tevékenység lényegét akadályozta meg: a munkaerő és a bér arányosságát. Másrészt a „kötelező szolgálat” az egyik feltétele volt a „szegény-gondozásnak” (*vaivaishoito*), ami így szintén akadálya volt a szabad munkavállalásnak, hiszen – Yrjö-Koskinen értelmezésében – akinek nem kell felelősségteljesen és előrelátóan tervezni, az később a saját hibájából adódó szegénységért sem vállal felelősséget.³⁶⁴ A társadalmi és a gazdasági szempontokat is figyelembe véve, Yrjö-Koskinen az egyén nagyobb önállóságát és a szabadságának kiterjesztését javasolja. A megoldást részben a helyi közösségek felelősségének tekinti. A „*Kunnallisesta yhteiselämästä*” cikkben a helyi önkormányzatiság és társadalomszervezés gondolatát bontja ki. Nem csak azért tartom fontosnak e kérdésben a helyi önkormányzatiság kérdését bevonnai, mert időrenden és szövegszerűen illeszkedik Yrjö-Koskinen ekkori írásaihoz, hanem azért is, mivel számos új fogalmat használt.

Az önkormányzatiság és a centralizáció fogalmaival az állam és a kormányzat szerepét és feladatait tisztázza. Először a nemzet fogalmát határozza meg: a nép, a tömeg, a milliók, amely alapja minden szilárd kormányzatnak. De ha minden a kormányzatnak van alárendelve, az sem a tömegek, sem a kormányzat számára nem előnyös. A centralizált hatalom (*centralisatio* – Yrjö-Koskinen finnesítésében: *keskikaikkinaisuus*) és az egyén közti kapcsolat közé be kell építeni egy közvetítő elemet, amit a helyi önkormányzatok alkotnak. Miért? Yrjö-Koskinen a centralizált hatalomban a jó szándékot is látja, de a túlzott köz-

---

kuolee ja kato, ei ole toista valtiolle mitään vahinkoa. Tästä selvästä syystä ei ole myöskään valtiolla mitään velvollisuutta vakuuttaa kellekkään ihmiselle hengentusta.”

³⁶³ KYK. I. 294. ”Tämä kova luonnon laki – joka kuitenkin on Jumalan säästämä, koska Luoja ei ole varustanut ihmiskuntaa loppumattomilla varoilla – lievitetään johonkin määrään kristillisyyden opetuksilla (...)”

³⁶⁴ Érdemes Yrjö-Koskinen szavait szó szerint idézni: „Minä taas on vakuutettu, että jokainen, jos kuinka hellä-luontoinen, kuitenkin itse paraiten suojelee kukkaroansa, eikä anna enempää kuin mitä varansa antavat myöten. Kova-sydämmiseet mahdollisesti eivänt antaisi mitään. Mitä nyt tästä seurasi? Sekö, että puutteen-alaiset kuolisivat nälkään? – Ei ole hätää.” A szegénységet Yrjö-Koskinen ugyanis négy okra vezet vissza: az első éppen a kötelező szolgálat, ami megakadályozza az embereket, hogy legjobb tudásuknak megfelelő munkát keressenek, a másik a szegény-gondozás, ami az öngondoskodást, a tervezést írja ki az emberekből, a harmadik a lustaság, s csak az utolsó az sors-szerű szegénység, amin nem lehet változtatni. (KYK. I. 291.)

pontosítás, hogy a kormány rendeletei az élet minden területét szabályozni akarják, az egyéntől kiinduló kezdeményezéseket akadályozzák meg:

” De amikor a kormányzatok ezeket az apró dolgokat is szabályozni kezdik és meg akarják szabni az irányt, akkor két szempontból is hátrányos hatást gyakorolnak a fejlődésre. Először is olyan akadályok születnek, amelyek nem engedik a fejlődés szabad folyását, ahogy azt annak természete megköveteli. (...) De a másik akadály az sokkal szerencsétlenebb. Az emberek, akiknek ezek az akadályok közé kerülnek, végül minden saját cselekvést és tehetséget eldobnak maguktól, mindig és minden dologban a kormányzat támogatását várják, amelyhez hozzászórtak, és végül kiskorúvá válnak, mint ahogy kiskorúként kezelik őket.”³⁶⁵

A kulcs a gondolatmenetben a *fejlődés* (edistys):³⁶⁶

” Minden fejlődés, szellemi és anyagi, számtalan apró különböző formában történik, amelyek változatossága a korok, a helyek, a helyzetek és az emberek eltérő természetéből születik. Ezekhez a számtalan külön esetekhez, amelyek folyamatosan születnek és változnak, semmilyen kormányzat bölcsessége nem érhet el és nem láthat előre. Ahhoz feltétlenül az egyén szabad cselekvése és tehetsége szükséges, a kormányzatok semmi más hasznos dolgot nem tehetnek, mint az általános akadályok elhárítását.”³⁶⁷

Alapjaiban egy liberális álláspont, amely a kormányzat és az egyén, valamint áttételesen az egyén és a társadalom viszonyát határozza meg. Az állam és a kormányzat Yrjö-Koskinen szerint nem tudja olyan hatékonyan szabályozni a gazdaság és a társadalom folyamatait, mint azt a szabad egyének közössége teheti meg. Jól megfigyelhető, hogy az államnak nincs más szerepe ebben a folyamatban, mint az akadályok elhárítása és a törvények betarttatása. Az angolszász liberalizmus „éjjeliőr” állama határozza meg Yrjö-Koskinen viszonyát ekkor a hatalomhoz. A valóságos társadalmi folyamatokat a helyi önkormányzatok szintjén látja megvalósulónak, ami az egyén és az egész nemzet számára a szabad fejlődést határozza meg. E mögött viszont Yrjö-Koskinen gondolatmenetében sokkal több van. Három elemből felépített rendszer, amely a törvé-

³⁶⁵ ”Mutta kun hallitukset rupeevat näille pienille seikoille sääntöjä tekemään ja tietä määräämään, silloin heidän vaikutuksena on kahdella tavalla haitallinen edistymiselle. Ensiksi syntyy esteitä, jotka eivätkä anna edistymisen tapahtua vapaasti, niinkuin sen luonne vaatii. (...) Mutta toinen haitta on vielä onnettomampi. Ihmiset, joille näin luonnottomia esteitä luodaan, heittävätkä viimein kaiken oman toimen ja neron, odottavat aina ja joka asiassa hallituksilta sitä talutusta, johon heitä on totutettu, ja käyvätkä viimein ala-ikäisten kaltaisiksi, niinkuin heitä on ala-ikäisten arvossa pidetty” KYK. I. 203-204. „Kunnallisesta yhteis-elämästä” Suometar, 1858: 11, 18, 25.

³⁶⁶ Az edistyminen, haladás, fejlődés feltételeit határozza meg. Úgy jut el idáig, hogy tömegek, és az elit kapcsolatában az egymásra utaltságot feltételezi. Ha az egyik elbukik, a másik is követi. Ha az egyik virágzik, a másik is boldog. Az azonban, hogy milyen eszközökkel érheti el az ember a boldogságát, csak a kormányzatok, a hivatalokban dolgozók nem dönthetik el. A haladás tehát egy olyan kérdés, amely felszínre hozza a társadalom egészszének, valamint az egyén és a hatalom viszonyát. Innen nézve kell közelítenünk az alább következő idézetekhez.

³⁶⁷ ”Kaikki edistyminen, hengellinen ja ruumillinen, tapahtuu lukemattomissa pienessä eri jaksoissa, joitten vaihtelevaisuus syntyy aikojen, paikkojen, tilojen ja ihmisten erilaisista luonteista. Näin lukemattomiin eri seikkoihin, jotka joka hetki syntyvät ja muuttuvat, ei minikään hallituksen viisaus voi ulottua eikä ennättää. Siihen tarvitaan välttämättömästi yksityisten ihmisten vapaa toimi ja nero, hallitukset eivätkä useimmiten voi muuta hyötyä tehdä, kuin yleiset esteet poistaa.” KYK. I. 203.

nyesség elvén alapszik. A Kormányzat és a helyi önkormányzat rendelkezik a döntéshozás jogával, illetve minden állampolgár (*jokainen kansalainen*) a joggal, hogy saját érdekeit képviselje, egészen addig, amíg mások, a helyi önkormányzat és az ország (valtakunta) érdekeit nem sérti. E három elem közötti kapcsolatot és működésüknek stabilitását a törvény garantálja: „A törvény uralkodjon mindenhol, mind a kormányzat, mind a helyi közösség és az egyén fölött.”³⁶⁸ A törvény a keretet biztosítja az egyéni képességek kiteljesedését:

„Arra is emlékezni kell: a helyi ügyek tudást és értelmet követelnek, új ismeretek megszerzésére ösztönöznek és így minden kulturális eszközök közül az egyik leghatékonyabb. A népiskolák, könyvek és más tudást kínáló eszközök sem olyan hasznosak, ha nincs tudásszomj, de az efféle érzés a tudás szükségességéről csak a helyi önkormányzatok életében ébred.”³⁶⁹

Az egyéni és a közösségi érdek kapcsolatáról:

“(…) az emberi természet javára mondható, hogy az egyéni előny soha nem olyan erős mozgósító, mint a közösségi (...)”³⁷⁰

Ami az egyénnek további ösztönzést ad, az a közösségi kapcsolatokban és tevékenységben megjelenő verseny (*kilvoitella*).

„Ehhez a versenyhez szükség van a tudásra, adottságokra és vagyonra, amelyeket szorgalmas és kitartó munkával lehet megszerezni és így a élénk szellemi és testi mozgás születik.”³⁷¹

A verseny, az egyéni képességek és tudás alapján történő előrejutás a helyi önkormányzatok alulról szerveződő jellegéből adódik. Yrjö-Koskinen ennél is tovább megy és a helyi igazgatást a nép kezébe adná:

„Reméljük, hogy világosak voltunk, hogy a községi vezetőnek nem kell úrként viselkednie. Ez a dolog jelentősebb, mintsem azt első látásra észrevehetnénk. A községi szellemet fel kell élesztetni, a népet ki kell emelni abból a gyámságból, amely eltompítja és elbutítja. Ehhez az szükséges, hogy a teljes községi igazgatást a népnek átadjuk. Így a legjobb az volna, ha a községi vezetést parasztember kapná meg.”³⁷²

³⁶⁸ Laki olkoon kaikkien herra, sekä hallituksen että kunnan ja yksityisen. KYK. I. 205.

³⁶⁹ „Ja vielä sekín on muistettava: kunnalliset toimet vaativat älyä ja tietoa, kehoittavat alinomaa uusien tietojen hakemiseen ja ovat siis kaikista sivistyksen välkappaleista vaikuttavimmat. Kansankoulut, kirjat ja muut tieto-tarjoukset eivät suinkaan paljon hyödytä, jollei tunneta tiedon-tarvetta, mutta semmoinen tunto tiedon tarpeellisuudesta herää varsinkin kunnallisessa yhteis-elämässä.” KYK. I. 206.

³⁷⁰ „(...) ihmis-luonteen kunniaksi on kuitenkin havaittu, että yksityinen etu ei koskaan ole niin voimallinen liikuttaja, kuin yhteinen.(...)” Uo.

³⁷¹ KYK. I. 207. „Tämmöiseen kilvoitteleemiseen tarvitaan tietoa, taitoa ja varallisuutta, niitä täytyy innolla ja ahkeruudella itsellensä hankkia ja vireä liike syntyy hengellisesti ja ruumillisesti.”

³⁷² Uo. „Toivomme tässä jo silvesti osoittaneemme, että ei pitäjänhaltia tarvitsisi olla herrasmies. Asia on tärkeämpi, kuin ensi-katsannossa ehkä huomataankaan. Kunnallinen henki on herättävä, rahvas nostettava siitä hoidon-alaisuudesta, joka sen tympistyttää ja tylsyttää. Siihen on tarpeellinen, ehkä koko kunnallinen hallitus jätetään rahvalle itsellensä. Parasta siis olisi, jos pitäjänhaltia aina olisi talonpoikainen mies.”

Az 1850-es évek végén Yrjö-Koskinen bekapcsolódott a finn társadalom aktuális kérdéseit érintő párbeszédbe. Cikkeit vizsgálva azt állapíthatjuk meg, ami a téma bevezetőjében is említettem, azaz, a társadalom, mint fogalom, a politikai nyelvben még nem szilárdult meg. Pauli Kettunen és Henrik Stenius ezt a korszakot úgy jellemzi, amikor számos kifejezés volt használatban, de fogalmilag és tartalmilag még nem beszélhetünk pontos szóhasználatról. Az 1860-as években lezajló folyamatok és több, jelentős munka a fogalmi keretek tisztázását eredményezi majd, amit Yrjö-Koskinen is beépít politikai retorikájába. Az 50-es években azonban jórészt annak lehetünk tanúi, hogy a társadalom definiálására az Yrjö-Koskinen a *nép, nemzet* kategóriákat használja, vagy adott esetben nehezen körülhatárolható gyűjtőfogalmakat, mint a tömeg (rahvas, kansanihminen stb). A Yrjö-Koskinen által használt retorikában a nép, nemzet fogalmak ugyanakkor nem politikai értelemben jelentek meg. A nemzet és a nép fogalmai között nincs pontosan meghatározható különbség, mivel utóbbi (*kansakunta*) nem politikai minőségben jelenik meg. A tömegekre való hivatkozás, a *rahvas*, mint a nemzet alapja viszont új elem. Abban az irányba mutatott, hogy a nemzet ereje nem a kevesek és a kiváltságosoktól ered, hanem a millióktól.³⁷³ Egyfajta hierarchiát továbbra is érvényesnek tekint. Ez utal a hatalom és a tömegek kapcsolatának értelmezésében jelentkező egyediségre. Az állam, a centralizált hatalom nem tud hatékonyan befolyást gyakorolni az emberek, a nemzet, újra visszatérve a korábbiakhoz, a tömegek életének fejlődésére, ezért a helyi önkormányzatoknak kell gondoskodni saját ügyeik intézéséről.

Ezzel párhuzamosan a *társadalom* sem politikai kategória és fogalom, hanem a nemzet és a nép szinonimája. A szóhasználatában ez szintén jól megfigyelhető. Yrjö-Koskinen a fent bemutatott cikkeiben nem használja az *yhteiskunta* kifejezést, és nem is törekszik annak pontos meghatározására. A társadalom, mint az egyének sajátos érdekei szerint szerveződő csoport, az állam és az egyén között elhelyezkedő/definiálható közeg nem jelenik meg Yrjö-Koskinen retorikájában. Ugyanakkor kivehetőek annak az új szemléletnek a jegyei, amelyek a vagyonhoz, a gazdagsághoz és az egyéni gyarapodáshoz kapcsolódnak. Ezzel áttételesen az egyén és a közösség viszonyának újrafogalmazása veszi kezdetét.

7.2.2 Yrjö-Koskinen társadalom-elmélete az 1860-70-es években

Az 1860-as évek elején azonban megfigyelhetünk egy határozott eltolódást a fogalmak tisztázásának irányába. A gazdasági reformok kérdései körül kibontakozott nyilvánosságban a társadalmi és a politikai valóság tisztázásnak

³⁷³ "Milijonat" - rahvas, avarimassa käsityksessään - tarvitsevat menestystä, vaurastua, sivistystä muutoin ylhäisemmätkin - "Tuhannet" - joutuvat rappiolle, ja vihdoin, jos viimeisikinkin, ylimykset - nuo "Muutammat" - lankeevat saman häviön alle. Jokainen, olkoon kuinka ylhäinen, täytyy tietää ja tuntea, että hänen oma onneansa riippuu tuhansien ja miljonien onneasta kiini ja että oma korkeutensa ainoastaan niin kauan pysyvä saattaa, kuin ne alhaiset, joitten nojassa hän seisoo, jaksavat häntä kantaaja yllä-pitää. Rahvas on kansakunnan perustus. Jos tämä perustus jollakin tavoin kadottaa vahvuutensa, niin koko rakennus lankee ja hajoo." KYK. I. 201-202.

igénye is megjelent. Yrjö-Koskinen e kérdést ekkor jellemzően történelmi szempontból közelítette meg. A 60-as évek politikai miliójének alaphangulatát az országgyűlés munkája és az ahhoz kapcsolódó reformok vezették. A társadalmi kérdések közül továbbra is fontos maradt a helyi önkormányzatoknak átadott szegény-gondozás, ami a helyi közösségek önszerveződése és felelősségvállalása felé mutatott. Ehhez kapcsolódott az önkormányzati reform, amely magának a társadalomnak és az államnak, illetve az egyháznak és az államnak a szétválasztását rendezte el (1865). A gazdaság liberalizálása szintén akkor valósul meg, a korábbi erdő és famegmunkálási törvényekkel, és jellemzően a korszak fontos kérdése volt a gazdasági tevékenység szabaddá tétele. Ez utóbbi ugyan csak 1875-ben emelkedik törvényi erőre, de a korszak szellemiségét és törekvéseit mutatja a törvényhozás iránya.

Yrjö-Koskinen ebben az évtizedben legtöbbször a finn nyelv és a finn nyelvű oktatás mellett foglalt állást. Középpontban továbbra is a nemzet/nép egységének retorikai kellékei álltak, amelyek értelmezésében megfigyelhetőek bizonyos, korábban nem használt elemek. A nyelvkérdést már nem csak nemzeti (*kansallinen*) szempontból értelmezte, hanem a korszakban új elemként megjelenő: *yhteiskunnallinen* (társadalmi) szempontból is. Mit jelentett ez? A retorika egyértelműen a kétnyelvűség (*kaksikielisyys*) elleni érveket tartalmazza. Egyrészt a nemzet fogalmának nyelvi-kulturális alapon való megfogalmazása, másrészt a társadalmi értelmezését. A nyelvi-kulturális szempont a nemzet egységét és oszthatatlanságát jelenti:

„Az lehetetlen, hogy a finn nép nemzetként létezzen és megmaradjon, ha az egyes rendekben eltérő anyanyelvet beszélnek.”³⁷⁴

Ezek szerint tehát Yrjö-Koskinen értelmezésében nem létezhet kétnyelvű nemzet. Megfigyelhetjük azonban, hogy a nemzet oszthatatlanságában is különböző csoportokra bomlik. Ezeket Yrjö-Koskinen *ihmis-luokka-nak* (embercsoport) nevezi. Ezt nevezhetjük a társadalom differenciálásának is, azonban ha pontosabban számon kérjük, hogy mit is jelent az *ember-csoport* kifejezés, akkor nem igen kapunk kielégítő választ. Ami arra utal, amit a bevezetőben is jeleztem, hogy a finn társadalom fogalmi és retorikai, illetve a politikai diskurzusokban használt szavak és kifejezések szintjén az 1860-as évek közepén még nem rendelkezett stabil elemekkel, azok éppen ebben a korszakban jelennek meg, mind differenciáltabb képet, jellemzést adva a finn társadalomról, nemzetéről. Másrészt Yrjö-Koskinen retorikájában a nemzet egyben a társadalmat lefedte, nem engedett helyet különböző érdek és érték mentén szerveződő közösségeknek. Az 1863-as rendi országgyűlés alkalmával Yrjö-Koskinen és a Helsingin Uutiset köré szerveződött „ifjúfinnek” azt a retorikát használták, amely Snellman filozófiájának alapjaira épült, a nemzetet csakis kizárólag egynyelvű közösségnek fogadták el. A *társadalom* (*yhteiskunta*) kifejezés azonos az *yhdys-elämällinen*, *yhteis-elämällinen* fogalmakkal, amelyek a társas, közösségi együttélés kereteit jelentik. Ezt Yrjö-Koskinen a szabadság fogalmának értelmezésében volt jól észrevehető. A fogalmak pontosítása a 60-as évek végén megjelent

³⁷⁴ KYK. II. 246. ”Se on mahdotonta, että Suomen kansa voi kansana elää ja pysyä, jos eri säädyissä eri kielet pöytäkielinä.”

cikkeiben figyelhető meg: „Yhteiskunnallisia mietteitä.”³⁷⁵ Ekkor már a kérdést is úgy teszi fel: „minkälaatuinen on Suomen yhteiskunta?” „Milyen minőségű a finn társadalom?” A válasz: „Virkavalta ja kansan vallan-alaisuus, - siinä nykyinen yhteiskunnallinen tilamme.”³⁷⁶ A társadalom-fogalom ebben az értelemben a nép fogalmához kapcsolódik. Egy közösség fennmaradásának feltétele ugyanis, hogy képes legyen saját jövőjét építeni. Ennek egyik feltétele, hogy a hivatali hatalom (*virka-valta*) nem legyen túlságosan erős, elnyomó természetű, másrészt az egyén számára ne tűnjön az egyetlen felemelkedés lehetőségének az abba való bejutás. A *társadalom* így megint *nép* fogalmához kötődik. A tömeg, a nép az, amelyre egy nemzet a jövőjét építi, de a finn nép, Yrjö-Koskinen ezt is látja, nem tud felemelkedni egymagában, éppen azért, mert a finn társadalomban a hivatali réteg túlságosan erős. A megoldás, az oktatás és a népnevelés erősítése:

”Amit világosan kell látnunk, hogy a finn nép az enyészeté lesz, ha lelki erejével, műveltségével, hazaszeretetével nem épít magának olyan értékeket, amelyek az anyagi feltételek neki nem adnak meg. A felvilágosítás itt nem az öröm és a haszon kérdése, az egyenesen az életbenmaradás feltétele.”³⁷⁷

A 60-as évek politikai eseményiben aktívan szerepet vállaló Yrjö-Koskinen a társadalmi átalakulást a vidéki lakosság nevelésében látta. A felvilágosító ismeretek és az iskola-kérdés a finn tömegek társadalmisítását jelentették, amely az 1870-es években új megközelítésben jelentkezett. A fennomán értelmiség szerepvállalása a vidéki iskolák és kulturális szervezetek létrehozásában, a népnevelés intézményes formáinak megteremtése Yrjö-Koskinen retorikájában is megmutatkozott. Az 1867-68-as éhínség okozta megrázkódtatások is új társadalom-politikát és szemléletváltást eredményeztek.³⁷⁸ Az állam és a társadalom viszonyát, az egyén felelősségét és a helyi önkormányzatok szerepét érintően. Az agrárproletárok, a vidéki földnélküli rétegek áldozattá válását Yrjö-Koskinen a saját hibájukban látja. A külső segítséget várva, a keresztény szolidaritásban bízva az emberek elfelejtik, hogy sorsukat saját maguknak kell megváltoztatni. Ismét csak az egyéni felelősséget hangsúlyozza.

Másrészt éppen az 1870-es években jelentkeztek a finn gazdaság fejlődésének első jelei. A fa- és a fűrészipar felfutásának számos következménye volt. Az erdő és a fakitermelés, a mind jobb feltételekkel való kereskedelem megváltoztatta a finn gazdaság jellegét. Az ekkor kibontakozó konjunktúra azonban olyan változásokat vetített előre, amelyek a társadalom szerkezetét is megbolygatták. A pénz- és tőkefelhalmozás esélyei megnöttek, ami mentalitásbeli és erkölcsi kérdéseket vetettek föl. A következőkben ezekre a jelenségekre térek ki.

³⁷⁵ Yhteiskunnallisia mietteitä I-II. KYK. II. 504-514, 560-573.

³⁷⁶ KYK. II. 511.

³⁷⁷ „Mitä erittäin meihin tulee, on helppo huomata, että Suomen kansa on perikadon oma, ellei se henkisellä voimallaan, sivistyksellään, isänmaanrakkaudellaan voi toimittaa itsellensä sitä arvoa, jota ei aineelliset apuneuvot sille tarjoa. Valistus ei ole täällä hyödyn ja huvin asia, se on suoraan sanoen elämän ehto.” KYK. II. 512. Kirjallinen Kuukauslehti 1868: 11.

³⁷⁸ Kuukauskirje (Nykyisestä hädästä ja apukeinoista) Kirjallinen Kuukauslehti 1867: 10; Kuukauskirje Kirjallinen Kuukauslehti 1868: 9; Vielä hätä-ajan opetusta. UStar 1869: 82.

Finn Irodalmi Társaság akkori elnöke, *Johan Vilhelm Snellman* 1873. március 16-án tartott beszédében³⁷⁹ e kérdésnek a megoldására tett javaslatot. Gondolatainak háttérében a nemzetközi ipari kiállítások lenyűgöző haladást bizonyító példái³⁸⁰ és a finn ipar kibontakozása munkált.³⁸¹ Snellman egyike volt azoknak a fennomán politikusoknak, akik az ipar szerepét és jelentőségét hamar felismerték, és annak társadalmi, nemzeti vetületét is hangsúlyozták. Feltételeit a finn nyelvű oktatás, a hasznos és gyakorlati ismereteket átadó intézmények hiányában azonban a lakosság jelentős része (a csak finnül beszélők) ennek a lehetőségétől teljesen ki volt rekesztve.³⁸² Snellman elsősorban a polgárság (*keskisääty*, amely közép-rendet jelent, nyilvánvalóan a nyugat-európai polgárságot értette ez alatt)³⁸³ megerősödését és egyben a nemzeti lét feltételét látja ebben.³⁸⁴ Finn Irodalmi Társaságban Elias Lönnrottal együtt egy olyan sorozat kiadását tervezték, amelyben a külföldi irodalom finn nyelvre fordított válogatása jelenne meg. A tervezet célja olyan követendő példákat állítani, melyeken

³⁷⁹ Puhe Suomalainen Kirjallisuuden Seuran vuosikokouksessa. J. V. Snellman (2005) Összegyűjtött munkák (Teokset) 23. Szerk. Raimo Savolainen, Helsinki, 2005. 219-222. A beszéd kivonatolt változatát az Uusi Suometar (Továbbiakban: UStar) is közölte „Az ipar nemzeti jelentősége” (Teollisuuden kansallinen merkitys) címmel. UStar 1873: 44.

³⁸⁰ Szintén az Uusi Suometarban foglalkoztak a Bécsben megrendezett kiállítással. UStar 1873: 57, 61, 70.

³⁸¹ A gazdasági, ipari kiállítások az 1860-as években kezdtek nemzetközileg fontos alkalmakká válni, ahol minden résztvevő, köztük folyamatosan a finnek is, a hazai ipar eredményeinek bemutatására törekedett. A kiállítások szellemiségét a nemzeti ipar és a nemzeti létezésének határozott megmutatása jellemezte. A finneknek elsőként az 1866-os stockholmi kiállítás adott ösztönzést. Helsinkiben, 1876-ban rendeztek először ipari kiállítást. Vö. Matti Klinge (2000) Keisarin Suomi. Juva, 2000. 269-271; Matti Klinge (1977) Kansanvalistus vai taideollisuus. In: Maailmankuvan muutos tutkimuskohteena. Näkökulmia teollistumisajan Suomeen (Szerk. Matti Kuusi, Risto Alapuro, Matti Klinge) Otava, 1977. 148-151.

³⁸² Az 1870-es években még csak három svéd nyelvű oktatási intézmény volt a nagyhercegség területén (Vaasa, Turku, Helsinki), ahol gazdasági oktatás folyt. 1874-ben az Uusi Suometarban (UStar 1874: 38) „Hazánk iparáról szólva” (*Maamme teollisuudesta sananen*) címmel jelentetett meg cikket, szerzője hasonló problémának tartja a megfelelő oktatási intézmények kiépítettségének hiányát, amelyhez a képzett oktatók és az oktatási nyelv kizárólagos svéd jellege párosult. A cikk szerzője európai nemzetek példájára hivatkozik. Az ipari és gazdasági fejlődésben vezető népek képesek az elmaradott nemzeteket leigázni, ugyanakkor a tudás, az ismeretek a nemzeti vagyont gyarapítják. Természetesen a cél, hogy a finn nyelvű lakosság ilyen hiányosságait orvosolni tudják az oktatási intézmények keretein kellett változtatni. A három említett iskola 1849-50-ben kezdte meg a működését. Seppo Zetterberg-Panu Pulma (1997) Autonominen suuriruhtinaskunta IN: Suomen historian pikkujätttiläinen. SKS Helsinki, 1997. 428.

³⁸³ A *keskisääty* fogalom a finn politikai nyelvben nem volt és nem is lett bevett meghatározás. A társadalom reprezentatív rendjei az országgyűlésen helyet kapó nemesség, polgárság, papság és parasztság alkották az ún. *valtiosääty*-t, amely a jogi-politikai értelemben lefedte a finn társadalmat. Ugyanakkor ha a társadalom egészét vesszük alapul, akkor az említett *valtiosääty* kifejezés, csak a kiváltságos, a papi, a városi és vidéki tulajdonosi rétegeket foglalta magában. Snellman által használt *keskisääty* ebben az értelemben új kategóriát jelentett, ami elhagyta a jogi-politikai értelmezést, és a nyugat-európai polgárság szinonimája volt.

³⁸⁴ „(...) e rend legjobb támasza az iparnak. Mindennapi munkájuk és életük a haza előmozdítására figyelmezi őket; így a saját hazájuk nevelését és jó működését hangsúlyozzák, ami számukra is gazdagságot hoz. (...) Így voltaképpen az ipar támogatói a nemzetiség támogatói.” Snellman 2005. 220.

keresztül a finn kultúra is kibontakozhat, ezzel egyszerre gazdagíthatja a finn nyelvet és lehet a nép műveltségének pallérozója is.³⁸⁵ Később ezt azzal az elképzeléssel egészítette a Társaság 1873-as évadnyitó gyűlésén elmondott beszédében, hogy "(...) a társaság jövőbeni munkáját érintő tevékenységéből legfontosabb döntésnek a gyakorlati ismereteket közlő tankönyvek készítését tartanám".³⁸⁶ Matti Klinge szerint Snellman a fennomán politikusok közül azon kevesek egyike volt, akik felismerték a gazdasági képzés és az ipar jelentőségét, és nem merültek el a nemzeti ideológia egyoldalú propagandájában.³⁸⁷ Snellman szavaiban megjelenő elképzelések kétségtelenül meghatározták azt az irányt, amelyben Yrjö-Koskinen is gondolkodott. De emellett egy új kezdeményezés megjelenése is színesítette a korszak szellemi arculatát. Éppen Yrjö-Koskinen személyéhez kapcsolódott az oktatás keretein kívül is *nevelő és hasznos* ismeretek közvetítő társaság megalapítása, amely a fennomán csoport politikai szerveződésének hálózatát, hátterét adhatta, mégha a vezetőinek elképzelései eltérőek is voltak e kérdésről.³⁸⁸ A hozzá kapcsolható eszmei-ideológiai irányzat, a fennománia belső elágazásának megjelenése, a megjelenő munkásmozgalom és az azzal együtt járó társadalmi változások, amelyek együtt alkotják azt a kulturális-intellektuális közeget, melyben az általunk vizsgált munka megszületett.

A fennomán értelmiség 1874-ben hozta létre a *Népművelő Társaságot*. Yrjö-Koskinent is a társaság vezetőségben találjuk.³⁸⁹ Deklarált céljuk „(...) *nevelő, nemzeti-érzelmű, olcsó irodalom megjelentetése és terjesztése a nép körébe, valamint az ismeretek iránti érdeklődés felkeltése* (...)”³⁹⁰ A társaságon belül is eltérő álláspontok fogalmazódtak meg a tevékenység célcsoportját és célját érintően. Yrjö-

³⁸⁵ A külföldi ismeretterjesztő irodalom finn nyelvre fordítása, javaslat a Finn Irodalmi Társaságban (*Ulkomaisen tietokirjallisuuden suomentaminen, lausunto Suomalainen Kirjallisuuden Seurassa*) A fordítások között a klasszikus szerzők mellett francia, német és angol szépirodalmi és svéd történetírói munkák mellett Montesquieu, Rousseau, Hume, Humboldt és Thiers munkái szerepeltek. Snellman (2005) 92-95.

³⁸⁶ Snellman (2005) 220. A snellmani program alaptétele volt az értelmiség nemzetivé tétele, illetve a nép felvilágosítása (*kansa on sivistettävä ja sivistyneistö on kansallistettava*), ami nem jelentette a tömegek közvetlen politikába való bevonását. Célja egységes nemzet megteremtése volt, amelyben a különböző politikai érdekek nem kaphattak helyet. A Népművelő Társaság létrehozására irányuló kezdeményezést is elutasította, azzal magyarázva érveit, hogy „*van már nekünk irodalmi társaságunk*”. Mint ahogy az értelmiség nacionalizálása is csupán a tömegek nyelvének megértését és a kettejük közötti párbeszéd feltételeinek megteremtését jelentette. Vö. Ilkka Liikanen (1987) *Kansanvalistajien kansakunta. Kansanvalistusseura fennomanian aatteellisenä ja organisatorisena keskustena*. In: *Kansa liikkeessä*. Szerk. Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds, Henrik Stenius) Vaasa, 1987. 126-141; Ilkka Liikanen (1995) *Fennomania ja kansa. Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja Suomalaisen puolueen synty*. *Historiallisia Tutkimuksia* 191. SHS. Helsinki, 1995. 127-129.

³⁸⁷ Klinge szemszögéből a fennománok és a liberálisok az angol tory-whig ellentét finn megfelelői voltak, előbbi az agrárkonzervatív álláspontot, utóbbi a liberális elveken alapuló polgári közösséget képviselte. Klinge (2000) 269, Klinge (1977) 150-151.

³⁸⁸ Liikanen (1995) 169-174.

³⁸⁹ Finnország története (2002) Szerk. Anssi Halmesvirta, Debrecen, 2002. 172, Koskimies, Rafael (1974) *Nuijamieheksi luotu*. Y. S. Yrjö-Koskisen elämä II. Keruu 1974. 185-191; UStar 1875: 75 (Június 30.) számában Jaakko Swan bizottsági beszámolója. Yrjö-Koskinent az ideiglenes bizottságba választották be, majd később megkapta az alelnöki posztot.

³⁹⁰ A Társaság alapító okiratát a *Suomalainen Wirallinen Lehti* közli, (továbbiakban: SWL) 1874: 12. (Január. 29.)

Koskinen retorikájának gyakran használt elemei,³⁹¹ a „nemzeti műveltség”, „finnség” és a „nép akarata” nem találhatóak meg az alapító és programnyilatkozatokban, ami arra utal, hogy a vidéki lakosság felé megfogalmazott felhívás némileg eltért az értelmiséghez intézettektől, elsősorban a politikai mozgósítás tekintetében. Ilkka Liikanen szerint Yrjö-Koskinen egy alkalmas eszköznek tekintette a társaságot, amelyen keresztül az országgyűlésen megjelenő finn párt helyi kapcsolataira hivatkozva a „nép akaratát” érvényesíthetik. Az értelmiség felé megfogalmazott elképzeléseinek viszont nem engedett teret a társaság berkeiben.³⁹² Yrjö-Koskinen kettő, a társaság megalakulásának előzetes munkálataihoz kapcsolódó hírlapi cikke³⁹³ a szükségét veti fel olyan, nem csupán a hétköznapok eseményeivel foglalkozó „füzetek” szerkesztésének, amelyek a népnek szellemi táplálékul, műveltsége és olvasottsága emelésére szolgálhatnak.³⁹⁴ Mindez tehát annak a határozott elképzelésnek a bizonyítéka, hogy Yrjö-Koskinen az 1870-es évek elején a vidéki lakosság körében szervezetet akart létrehozni, amely elsősorban nevelő és tanító jellegű olvasmányokat terjesztett volna.³⁹⁵ Ugyanakkor az Uusi Suometar 1874-es számaiban több cikket találhatunk,³⁹⁶ amelyek a *Népművelő Társaság* működésével foglalkoztak és a megalakuláshoz kapcsolódó kérdéseket vetettek fel. A társaság létrehozásának szükségességét azok a kényszerű feltételek indokolják, amelyek egyre jellemzőbben mutatják a finn társadalom átalakulását. A kortársak ezt nagyon tisztán észrevették és elsősorban az új nemzedékek *erkölcsi, és szellemi nevelését* akarták felügyelni. A gazdasági változások, a vasút, az erdőgazdálkodás, illetve az ezek-

³⁹¹ Elsősorban az 1860-as évek elejére jellemző radikális nemzeti retorikának a hiányára lehet figyelni.

³⁹² Liikanen (1995) 172–173.

³⁹³ UStar 1872: 13 „A népművelés kérdése” (*Kansanvalistuksesta kysymys*); 1873: 20 „Javaslat a Népművelő társaságra” (*Ehdotettu Kansanvalistus-seura*)

³⁹⁴ „Minden országban szükségesnek érezték figyelmet szentelni annak, hogy jó, tartalmát tekintve hasznos, áraban olcsó nemzeti irodalmat kínáljanak a köznek.” De nem svéd nyelven kell azt írni, hanem kizárólag finnül, amit később le lehet fordítani svédre. Emellett Yrjö-Koskinen élt egy fontos javaslattal, ami a szervezet működésére vonatkozott. A Helsinki-központúság elkerülése érdekében a vidék szervezeti egységeknél kívánt nagyobb önállóságot adni, hogy a működést ne kizárólag a fővárosból irányítsák. UStar 1873: 20.

³⁹⁵ Érdekes egy pillantást vetni a fent említett cikk (UStar 1872: 12.) hátterére. Yrjö-Koskinen a közelmúlt eseményeit idézi fel benne, utalva a megszűnő ismeretterjesztő lapokra, elsősorban a Helsinkiben működő Tieto-Sanomia Suomen kansalle (Továbbiakban: TSSK) rövid életű próbálkozására. A lap 1871-ben Aksel Berner, pedagógus kandidátus szerkesztésében jelent meg, bemutatkozó számukban a következőket írta: „A TSSK célja hasznos és nevelő jellegű olvasmányok kínálása a finn parasztnépességnek (*talonpoikaiskansalle*), (...) írások a kereszténységet és a jó szokásokat érintő témákról és a hazai nemzeti ügyekről, képek a hazai és a külföldi történelemről és földrajzról; magyarázatok és tanácsok a helyi önkormányzati és jogi dolgokban; (...) De a TSSK biztosan figyelemmel fogja kísérni valamennyi, a nép tanításával és az iskolákkal foglalkozó kérdéseket.” TSSK 1871: 2, Ismeretterjesztő lapok (*Tieto-Sanomia*). Amire pedig Yrjö-Koskinen és a Népművelő Társaság vállalkozott, az ennek a folytatása volt. Vajon miért gondolta Yrjö-Koskinen, hogy neki(k) sikerülhet, amibe néhány évvel korábban a „*helsinki fiatalok*” belebuktak? A TSSK lapban megjelent írások valóban sokszínű érdeklődésről és az ismeretek minden területéről megvillantott valamicskét.

³⁹⁶ UStar 1874: 112 (09. 25); 1874: 137 (11. 23.); 1874: 139 (11. 27.); 1874: 144 (12. 09.) később, 1875-ben a már megalakult és működő társaság munkáját foglalja össze a titkár (Jaakko Swan/Päivärinta) 1875: 75 (06. 30.)

hez kapcsolható elvándorlás, városiasodás és a hagyományos szokások felbomlásában mutatkoztak meg. A pénz, mint könnyen megszerezhető érték (és értékmérő) az emberek gondolkodásának is az átalakulását eredményezték. A rendi érdekek pedig hiába jelentenek sokak számára elfogadható alapokat, egy nemzet számára szűkösek bizonyulnak, amikor a *közösség*, a *társadalom* egészének befogadását kívánja meg, amely feltételének a gondolkodás és a közérkölcspótlás, erősítését tűzték ki célul.³⁹⁷ A társaság tevékenységi körét nem kizárólag a finn nyelvű irodalom terjesztésében jelölték meg, hanem a könyvtárak, olvasó- és ének-körök, előadások és a nép számára hasznos, nemzeti érzelmű és a részvételt erősítő rendezvények szervezésében is.³⁹⁸ A program eszmeiségének részleteit az *Uusi Suometar 1874: 137-es száma* szemlélteti, amelyben a társaság alapításának célját fogalmazzák meg. A céljuk volt, a „fiatalságban olyan világos értelmet kell ébresztetni, melyben az istenfélelem, a haza szeretete és a tudás az egyetlen, amelyek a halhatatlan lelket kielégítik, és hogy mindenki kötelessége ezekkel az eszközökkel célját beteljesíteni a világban.”³⁹⁹ Ennek alapja a család és a nemzet, amelyek biztosítják az egyén számára az erkölcsi értékeket. A társaság természetesen mindkettő segítségével szerepet kíván játszani, de mindenekelőtt – írják – „az istennek szentelt szolgálat (*jumalanpalvelu*) minden bölcsesség kezdete, az az erő, amely minden veszélyen és ellenségén keresztül segíti a népeket.”⁴⁰⁰ A gyakorlati kérdések (a szervezet felépítése, a vidéki megbízottak és azok feladatai stb.) mellett egy újonnan megalapuló társaság szellemi megalapozásának illetően jellegű bemutatása kétségtelen Yrjö-Koskinen személyére utal. Találunk olyan megnyilatkozást is, amelyben az ehhez hasonló gondolati fejtegetések háttérbe szorulnak, és a társaságot egyszerűen „egy nagy kiadói vállalatnak” véli, feladatául a szűkök anyagiak, és mecénások nagylelkűségének pótlását tekinti, hozzátéve „az eszme kétségtelenül nemes, és hazánk feltételeinek megfelelő.”⁴⁰¹ Bár pontosan nem tudjuk, hogy ki a szerzője a cikkeknek, nagy valószínűséggel Yrjö-Koskinen áll az írások mögött.⁴⁰² Mindezt azért volt érdemes alaposabban megnézni, mivel a társaság

³⁹⁷ UStar 1874: 137. 1–2.

³⁹⁸ Uo. 1874: 112. 1. A könyvtárakról szintén érdekes cikket közölt a lap az 1873. június 9-i (UStar 1873: 66.) számában. A francia *Edouard Laboulaye* írását fordították finnre. A munka tanulságos és a népnevelés iskolákon kívüli elterjesztését szorgalmazza, amely mögött a nemzeti értelem emelése és a korszak szükségszerűségének kényszere áll. Az Uusi Suometar szerkesztői nem véletlenül tették be ezt a cikket lapjukba, nagyon is illeszkedett ez a Yrjö-Koskinen által elképzeltbe. Ugyanakkor ő nem egyszerűen egy könyvtár-rendszert akart létrehozni, hanem egy hálózatot, amely alkalmas a politikai cselekvés támogatására is.

³⁹⁹ UStar 1874: 137.

⁴⁰⁰ Uo. 1874: 139.

⁴⁰¹ Uo. 1874: 144.

⁴⁰² Az Uusi Suometart 1868-ban alapították Helsinkiben. Az alapítás háttéréül a korábban egyedüli fennomán lap, a Kirjallinen Kuukauslehti támogatása szolgált. Yrjö-Koskinen mindkettőnél alapító és állandó cikkíró volt, később pedig az UStar gazdasági alapjait képező részvénytársaság egyik tagja is. Az UStar rögtön alapítása után országos lap lett. A szerkesztés irányítását először Yrjö-Koskinen öccsére, Jaakko Forsmanra bízta, de később a fiatal Antti Jalava (korábban Almberg) vitte a szerkesztést (1869-70), majd a helyettese, Viktor Löfgren (finnesítve Lounasmaa) lett a lap szerkesztője csaknem 35 éven át. A lap egyike volt a fennomán értelmiség meghatározó orgánumainak (az ún. *KUM-stratégia* a Kirjallinen Kuukauslehti, Uusi

vezetésében, és arculatának formálásában e gondolatok voltak az első lépések. A következőkben, összhangban a társaság elvi céljaival Yrjö-Koskinen társadalmi és gazdasági nézeteit írta meg négy rövid fejezetben, amely munkát elemzésünk tárgyának választottunk.

A kérdésre, hogy Yrjö-Koskinen munkásságának milyen kapcsolata volt a környezetével, milyen intellektuális gyökerekre vezethető vissza, a század folyamán megjelent publicisztikák és egyéb írások vizsgálatával juthatunk el. Ezek közül több, minden valószínűséggel Yrjö-Koskinen számára is ismert lehetett, mivel szerzőikkel ő maga is kapcsolatban volt.⁴⁰³ Elsőként *Reinhold von Becker*⁴⁰⁴ 1821-ben megjelent írásaira utalhatunk. Von Becker a *Turun Wiikko-Sanomien* hasábjain „A felvilágosításról” (*Valistuksesta*) címmel közölt munkája a fiatal turkui értelmiség humanista és felvilágosult eszmeiségének egyik fontos példája.⁴⁰⁵ Frosterusra és munkájára Pertti Karkama is felhívja a figyelmet, amikor Elias Lönnrot 1850-es években *Oulu Wiikko-Sanomien* hasábjain megjelent publicisztikáit vizsgálja.⁴⁰⁶ Lönnrot, aki hivatását tekintve orvos volt, minden napjait a vidéki lakosság közvetlen közelében élte, közelről szerzett tapasztalataira építve igyekezett a paraszti életformát bemutatni kortársainak, az egyszerű nép életében káros jelenségekre felhívni a figyelmet, illetve azok „orvoslására” tanácsokat is adni. Ugyanakkor számos hasonló témával foglalkozó cikket és egyéb írást találhatunk a finn sajtó hasábjain. A Karkama által említett Benjamin Franklin is előszeretettel idézett szerzők közé tartozott, de a század második felében jellemző lett a pénz és a munka kapcsolatának bemutatása. Yrjö-Koskinen számára a protestáns etika és a kapitalista szellem egyeztetése, ezen belül a takarékoság és a szorgalom elismerése, ugyanakkor a lustaság és az anyagi javak harácsolásának elítélése előzményekkel bírtak a finn gondolkodásban. Nem lehet említés nélkül hagyni Snellman gondolatainak jelentőségét a nevelés és a felvilágosító irodalom terjesztésének bemutatásakor. Snellman az

---

Suometar és a Morgonbladet lapokat foglalta magába, amiket a fennománok adtak ki). Vö. Langren, Lars (1988) *Kieli ja aate – politisoituva sanomalehdistö 1860-1889* In: *Suomen lehdistön historia 1. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*. Szerk. Päiviö Tommila. Kustannuskiila OY. Kuopio, 1988. 320-326.

⁴⁰³ Kérdéses lehet, hogy mennyire volt ismert számára a korábbi sajtó, elérhető volt-e azok anyaga. Erre a kérdésre szintén egy korabeli cikk adhat választ. 1873-ban jelent meg „A finn nyelvű folyóiratok történeti áttekintése” (*Suomenkielisten sanomalehtien historiallinen kuvaus*) címmel egy alapos összefoglalás, amely ha vázlatosan is, de áttekintést adott az addig megjelent finn nyelvű sajtóanyagáról. *UStar* 1873: 150, 151, 152, 153. Szerzője kitért az egyes lapok szellemiségére, szerkesztőire és a lapok működésének hosszára is. A lista nem túl hosszú és valószínűleg Yrjö-Koskinen számára is ismert adatokat közölt. Bár ne felejtjük el, hogy Yrjö-Koskinen elsősorban történész volt.

⁴⁰⁴ Reinhold von Becker (1788 – 1858) nyelvész, publicista. 1824-ben adta ki finn nyelvű tanácsát, amely az első nyelvészeti összefoglaló munka volt, később a Finn Irodalmi Társaság nyelvjárásokkal foglalkozó kutatóinak vezetője. Az 1820-as években *Turun Wiikko-Sanomien* lap szerkesztője. Vö. Sulkkunen, Irma (2004) *Suomalainen Kirjallisuuden Seura 1831-1892 WSOY*, Helsinki. p. 26, 32; *Suomen Kirjallisuus VII*. (1968) 10-11.

⁴⁰⁵ Előzményeül szolgált az 1791-ben Turkuban megjelent „*Hyödyllinen huwitus luomisen töistä yksinkertaisille awuxi Jumalan hywyiden tundoon ja palwelukseen*”, J. Frosterus könyve.

⁴⁰⁶ Karkama, Pertti (2001) *Elias Lönnrot ja ajan aatteet Kansakunnan asialla*. SKS, Helsinki, 100-138.

1840-es években a Földműves Barátja (*Maamiehen Ystävä*) lapban írott cikkei is ide sorolhatóak.⁴⁰⁷ Az 1850-es években pedig számos újságban rendszeresen jelentek meg a takarékossgal, a pénzgazdálkodással foglalkozó írások.⁴⁰⁸

A népnevelés kérdése kapcsolódott az 1870-es évek elején kiéleződő iskolai problémákhoz. Az 1872-ben Helsinkiből Hämeenlinnába átköltözött finn nyelvű gimnázium a fennománok első jelentősebb országos gyűjtésének és kampányának eredménye volt. Továbbra is felszínen maradt azonban a finn nyelvű oktatás kérdése, amit számos más jellegű változás indikált. Az 1870-es években a finn munkásság, és egyfajta munkás-értelmiség megjelenésének is tanúi lehetünk. 1874-ben jelent meg „A munkásember barátja. Hetilap a munkásoknak és a népnek” (*Työmiehen Ystävä Viikkolehti työväelle ja kansalle*) című lap, amely három éven keresztül működött. A lap felhívásában megtalálhatóak a szellemi és anyagi igények kielégítésére tett ígérek, s rögtön az első számban a „Munka becsülete” címmel írást is közölt. 1876-ben a *Työmiehen Ystävä* lap mellett szintén egy rövid életű újság látott napvilágot „A nép barátja” (*Kansan Ystävä*) címen.⁴⁰⁹ Bár ezek a lapok nem tekinthetők sem a munkásság, sem a paraszti, vidéki népesség szószólóinak mégis feltételezhetjük, hogy olyan szellemi igény a kielégítését szolgálták, amelyek egy átalakuló társadalomban jelentek meg.

Ha a vallás szerepét vizsgáljuk, akkor is valami hasonlót vehetünk észre. A népesség jelentős növekedése⁴¹⁰ eredményezte, hogy sokak lelki támasz nélkül maradását, míg az egyház az emberek mindennapos életében is fokozatosan háttérbe szorult.⁴¹¹ Az egyház ennek ellenére továbbra is fontos tényező maradt

⁴⁰⁷ Finnország története (2002) 156. Klinge (2000) 134. Salomaa J. E. (1944) J. V. Snellman. Elämä ja filosofia. WSOY, Helsinki, 1944. 147-148.

⁴⁰⁸ Csak néhányra szeretnék utalni: Suometar 1855: 29. Kuinka neuwoitelemalla rikastuutaan (Englantilaiselta kauppamieheltä) 1857: 29, 30. Az idő és a pénz (*Aika ja rahaa*) I-II. 1857: 23. Tosinainen omasuus ja tosinainen rikkaus; Sanomia Turusta 1853: 2. A gazdagságról és a szegénységről (*Rikkaudesta ja köyhyydestä*) Suomen Julkisia Sanomia 1857: 57, 59 Innollisista elatuskeinoista ja rikkaudesta I - II.

⁴⁰⁹ Kansan Ystävä: A nép barátja. Első kiadás 1876-ban jelent meg. A lap szerkesztője, G. D. Edlund volt, cikkeiben a paraszti és a munkás értékek tudatosítására helyezte a hangsúlyt. A lapban is megjelent „A munka becsülete” címmel írás, de érdekesebb lehet számunkra a Benjamin Franklin leveleit közlő számok: 1877: 3, 5. Franklin munkássága a kapitalista szellem megjelenésének egyik első példája, amit Max Weber is meghatározónak tekint a modern társadalom és gazdaság kialakulásában, illetve annak eszmeiségének megteremtésében. Lásd: Weber, Max (1995) A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme. Cserépfalvi, 37-70.

⁴¹⁰ A lakosság 1810-ben (Viipuri megyével együtt) 1070000, 1870-ben 1770000 fő. Klinge (2000) 95. A népességszám emelkedése együtt járt a tömeges elszegényedéssel, a zselérék, földnélküliek aránya a vidéki lakosság körében a század folyamán folyamatosan emelkedett. Ez a népesség alkotta később a szocialista és kommunista eszmék egyik fő bázisát.

⁴¹¹ Meggyőző lehet Agathon Meurman 1880-ban a Kirjallinen Kuukauslehtiben folytatott vitájából idézni a korszak keresztény mentalitására utaló gondolatokat: "(...) a kereszténység korunkban elveszíteni látszik minden képességét a társadalom vezetésében. (...)” „A kor haladását megcsodálják, de nem képesek annak irányítására.” KK 1880: 2. 25, 33. Az egyház szerepének átalakulását a törvényhozás is egyértelművé tette. 1869-ben elfogadták a finn egyház-törvényt (*kirkkolaki*), amely szétválasztotta a helyi önkormányzatokat (*kunta*) és egyházközsegeket (*seurakunta*). A helyi önkormányzatokra vonatkozó törvényt 1865-ben fogadták el. A papság mellé ezzel egy világi elit is a helyi közösségek élére került, amely elsősorban a parasztság

mind a nevelésben, mind az oktatásban, és nem lehet kétséges az sem, hogy a vidéki lakosság számára a templom és a helyi pásztor jelentették a legbiztosabb pontot a világban való tájékozódásban. Ennek tükrében állapíthatjuk meg, hogy Yrjö-Koskinen nem véletlenül jelentkezett éppen egy keresztény etikára épülő munkával, amelyben a bibliai példázatok mutatnak helyes irányt a modern, átalakulófélben lévő világban.

Jellemző volt tehát az 1870-es évekre a sajtó, mint különböző társadalmi rétegek szükségleteit kielégítő fórum látványos megélénkülése. E mögött elsőszámú okként az országgyűlés folyamatos működésének megindulását láthatjuk, ami gerjesztette a vitákat. Másrészt a Nagyhercegségben működő cenzúra átmeneti enyhülését említhetjük. A nyelv-, és iskola-kérdés, az országgyűlés működésének szabályozása, majd az önkormányzatok igazgatásának átalakítása az 1860-as évek végén, 70-es évek elején rendeződtek. Hatásukat csak ezután lehetett igazán érzékelni. A társadalmi kérdések ugyanígy újdonságként hatottak. A rendi keretek között az államtól függetlenül nem szerveződhetek csoportok, mivel az államszervezet, a bürokrácia azt nem tette lehetővé.⁴¹² A civil társadalom⁴¹³ (*kansalais-yhteiskunta, megborgarsamhälle*) szerveződése ekkor az elitől indult ki, célja pedig nem a tömegek aktivizálása volt, hanem a nevelés, felvilágosítás (*valistus*).⁴¹⁴ Ennek tisztázása azért volt fontos, mivel Yrjö-Koskinen munkásságában ezekben az években az eszmei-ideológiai nézetek, álláspontok kifejtése meghatározóak voltak. Ekkor születtek meg jelentős történetírói munkái,⁴¹⁵ szerkesztette a *Kirjallinen Kuukauslehti* lapot és szerepet vállalt

---

jómódú rétegéből szerveződött, illetve az egyházi és állami feladatokat is szétválasztotta. Ezzel párhuzamosan a papi rend is kicserélődött, a korábbi svéd műveltségű egyházat fokozatosan felváltotta egy finn nyelvű, a vidéki lakossághoz közelebb álló, életformájában, életvitelében is azonos formákat képviselő papság. Klinge (2000) 244–246. A papság és az egyház szerepének gyökeres átalakulásában fontos szerepet játszottak az ún. ébredő mozgalmak (*herätysliikkeit*), amelyek a 19. század első felében az egyház szellemi és világi életét egyaránt éles kritika alá fogták. E a mozgalmak hatására veszítette el a korábban vonzó egyházi pálya népszerűségét a nemesi rend körében (érdekes adat, hogy míg 1820-ban 400, 1850-ben már csak 250 új papot szenteltek fel). A papság elszakad a rendi társadalmi felfogástól és a köznép felé is az aszkéta életvitelt, és a mértékletességet közvetítette. Az egyházi irodalom erőteljesebb terjesztése és az „egyén” szerepének átértékelése egyrészt a nép műveltségét emelte, másrészt a rendi-patriarchális gondolkodás helyébe az individualizmust helyezte. Zettergerg–Pulma (1997) 452–453.

⁴¹² Snellman értelmezésében a „civil társadalom” nem az államtól függetlenül, akár azzal ellentétesen szerveződő közösségeket jelent, hanem éppen ellenkezőleg, azzal összefonódva az egyének közösségét. Igaz, a civil társadalomban az egyén nem aktív cselekvő, hanem a törvények betartója, míg az államban, mint a közösség magasabb szintű szerveződésében, a törvények megalkotója.

⁴¹³ A fogalom tartalmi kereteinek és jelentésének pontos meghatározása és alkalmazása éppen az 1860-as évek „alkotmányos-vitájában” formálódott, de jelentésének mai formája nem ekkor született meg. Jellegét és szerveződését a korszakban megjelenő önkéntes tűzoltó-, olvasó-, és segélyezőegyletek, „dalárdák” mutatják, amelyek célja éppen a rendi kereteken való átlépés volt.

⁴¹⁴ Stenius, Henrik (1977) *Järjestö-Suomen kehityspiirteitä* In: *Maailmankuvan muutos tutkimuskohteena. Näkökulmia teollistumisajan Suomeen* (Szerk. Matti Kuusi, Risto Alapuro, Matti Klinge) Otava, 1977. 82–83.

⁴¹⁵ Vö. Manninen, Juha (198) "...se voitti itselleen vain sivistyksen voitot." - Suomen hegeliläisyyden perusteemoja. In: *Juha Manninen és Paloluoto Ilkka* (Szerk.) *Hyöty, sivistys, kansakunta. Suomalaista aatehistoriaa*. Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen, Oulu. 142.

az értelmiség fórumainak irányításában.⁴¹⁶ Kétségtelen, hogy a Népművelő Társaság éppen a társadalmi átalakulások árnyoldalának elkerülése végett is szerveződött, de milyen elképzelésekkel és alternatívákkal kívánták enyhíteni a gazdasági változások okozta jelenségeket. Milyen társadalomkép vehető ki Yrjö-Koskinen 70-es években megjelent publicisztikáiból, hogyan reagált az új eszmék és ideológiák megjelenésére.

Általában jellemző az Yrjö-Koskinen munkásságát érintő szakirodalomra, hogy az 1870-es években megjelent munkái közül a *Gazdagságról (Rikkaudesta)* című írása kevesebb figyelmet kap.⁴¹⁷ Matti Klinge a *Keisarin Suomi* monográfiájában utal a „*Gazdagságról*” írt munkára, mint a Népművelő Társaság első kiadványára, de bővebben, részleteiben nem foglalkozik vele. Yrjö-Koskinent a finn „agrárkonzervatív” eszmeiséget vallók vezetőjeként helyezi el a finn eszmetörténeti palettán. A *Gazdagságról* írt munka jobban illeszkedik azon nevelő, tanító jellegű írások közé, amelyek a század során, mint láttuk, többször felbukkantak, habár azoktól eltérően számos új fogalmat használ, társadalmi és gazdasági kérdéseket érint, de magyarázatait egyszerűsítve, közérthetően találja.

A négy rövid fejezet, amelyet a címben is megjelöl, a mű négyes tartalmi felosztását adja meg, elindulva a *gazdagság* bibliai fogalmától, érintve a szegény-gazdag ellentétet, majd a nemzeti gazdagság kérdését, végül a társadalmi és a vagyoni helyzetből adódó felelősséget és kötelességet tárgyalja. Előzménynek tekintető gazdasággal és társadalommal foglalkozó írásaiban az 1850-as évektől kezdve mind határozottabban formálódik ki az a nézet, amelynek legfontosabb eleme a nemzeti közösség. Ennek alávetve értelmezi a korszak fontos társadalmi kérdéseit is, minden valószínűséggel a kortársak számára is briliáns gondolatmenetekben. Az 1870-es évek fontos kérdései egymással összefonódva jelennek meg cikkeiben, rendező elvnek pedig mindenhol a finn nemzet felemelkedése állt.

Azonban ha egy másik szemszögből közelítünk, akkor a következőket vehetjük észre: Yrjö-Koskinen 1874-ben a munkás-kérdéssel foglalkozott, külön fejezetet szentelve a finn munkásságot és a nyugat-európai szocialista ideológiát érintve. A finn *munkás-ügy* sarkalatos pontjait a szegénygondozásban (*vaivoaishoito*), a cseléd-rendeletben (*palkollisasetus*) és a munkavállalás törvényes

⁴¹⁶ 1874-ben választják meg a Finn Irodalmi Társaság elnökének, valamint azon belül a Történelmi Bizottság megszervezésében és a már említett Népművelő Társaság vezetésében is helyet kap. Egyszerre kerül több, intézményként működő szervezet, véleményformáló közösség élére, amely minden valószínűség szerint személyét, nézeteit és működésének horizontját is kitérítette.

⁴¹⁷ Klinge (2000); Seikko Eskola (1979) Konservatismi In: Poliittisia aatteita valistuksesta nykypäivään Jyväskylä yliopiston historian laitoksen, Yleisen historian tutkimuksia 3. Jyväskylä, 1979. 53-54; Rommi, Pirkko-Pohls, Maritta (1989) Poliittisen fennomanian synty ja nousu. In: Tommila, Päiviö (szerk.) Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia. Gummerus, Jyväskylä. 97-100, Rafael Koskimies, Yrjö-Koskinen életrajzának írója egyiket sem említi meg munkájában. A Kansanvalistusseura körüli vitákat és eszmei harcokat bemutatjaes (1974) ---. A „Munkás-kérdés” cikksorozat megjelenése: Kirjallinen Kuukauslehti 1874: 1, 1-9; 1874: 4, 91-97; 1874: 8, 195-199; 1874: 9, 219-224. In: Yrjö, Sakari, Yrjö-Koskinen (1904) Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia IV. SKS, Helsinki 1904-1906. 206-276. A *Gazdagságról* és a *Munkás-ügy* írásokat a finn történetírás a katedra-szocializmus finn formájának tekinti, Yrjö-Koskinent pedig a konzervatív-paternalista társadalomszemlélet képviselőjének. Eskola (1979) 53.

szabályozásában (*laillinen suojele*) látja.⁴¹⁸ Mivel a városok népessége csekély, a gyárak dolgozóinak száma szintén alacsony, így a munkásság nem lehet olyan társadalmi erő, amely érvényesíteni tudná érdekeit – írja Yrjö-Koskinen. Persze ez nem jelenti azt, hogy az Európa iparosodott országaiban megjelent problémák ne érnék el egyszer a finneket is. A munkásságot, mint társadalmi csoportot még nem alkotó, de a rendi társadalom kereteit átlépő tömegeknek az erkölcsi nevelését, erényes polgárrá való formálását látja Yrjö-Koskinen az egyik legfontosabb problémának, amelyre megoldást jelenthet a magántulajdon általánossá tétele:

„A társadalmi erényesség (*siveyden*) alapja a tulajdon (*omaisuus*); a tulajdon az egyént a társadalomhoz kapcsolja, és kötelességévé teszi annak javát szolgálni.”⁴¹⁹ Ennek feltétele: a „munkásnépet olyan helyzetbe kell hozni, hogy minden férfi [*a társadalom*] hasznos tagjának érezze magát (...), e cél eléréséhez vitathatatlanul fontos elem a munka szabadsága, azaz minden ember joga elartatani magát olyan munkából, amihez a legjobban ért (...)” – aminek viszont feltétele, hogy a társadalom is ellenőrizhesse a munkásokat, nem jelentenek-e veszélyt másokra.⁴²⁰ A finn gazdaságban a munka és a kereskedelem szabadsága az 1860-as években törvényi rendeletek által fokozatosan megvalósultak. Ez viszont nem jelentette azt, hogy a társadalmi, vagy állami ellenőrzés ne lett volna feltétele e szabadság jogok kiterjesztésének. Yrjö-Koskinen a tulajdonosi társadalmat, azon belül is elsősorban a mezőgazdasági termelésből élő vidéki lakosságot, a kisparaszti réteget akarta megerősíteni, mégpedig úgy, hogy a cseléd és földnélküli lakosság tömegeit⁴²¹ bizonyos kor elérésekor, vagy a házasság megkötésekor földhöz (4 holdat javasolt) juttatta volna. Ennek elsősorban nem gazdasági hasznára hívja fel a figyelmet (azt Yrjö-Koskinen is világosan látta, hogy a mezőgazdaságban a nagybirtokkal szemben az elaprózódó, kis parcellákból álló birtok nem versenyképes), hanem társadalmi hasznára: „(...) a lényeg, hogy az [*parcella*] valami saját, ami takarékosagra ösztönöz és a bajban is biztonságot ad.”⁴²²

A „munkás-ügy”, a hagyományos, rendi társadalmi keretek felbomlásával és a gazdaság kapitalista vonásaival párhuzamosan jelent meg a Finn Nagyhercegségben, ami felkeltette a kortársak érdeklődését. Ugyanakkor a rendi keretekhez szorosan kapcsolódó egyházi szervezet, a papság is funkcióját, szerepét tekintve veszített jelentőségéből. Yrjö-Koskinen számára is ismerősek voltak a szocialista gondolatok, ami az internacionalizmus eszméjével együtt terjedt, és a nemzeti eszme egyik legnagyobb veszélyét látja benne. A munkásság politikai képviseletének megoldatlansága, illetve szerveződésének csaknem teljes hiánya arra adott lehetőséget, hogy az embrionális formában jelentkező munkásmozgalmat⁴²³ nyugodt keretek közé tereljék, mintegy a nyugati mintáktól elszige-

⁴¹⁸ Yrjö-Koskinen (1904) 208.

⁴¹⁹ Uo. 249.

⁴²⁰ Uo.247–248.

⁴²¹ Létszámukat illetően: Klinge (2000) 96 – 97.

⁴²² Yrjö-Koskinen (1904) 265.

⁴²³ A finn munkásmozgalom, az iparosodás társadalmi hatásai alapvetően a vidéki lakosságot érintették, mivel a kialakuló ipari központok oda települtek. A munkásság

telve sajátos finn megoldást keressenek a majdani problémákra. A munkáskérdést alapvetően kettős természetűnek tekinti: egyrészt a tőke és a munka egymással vívott harcának, másrészt egy társadalmi jelenségnek, amely a szellemi és az anyagi munka közötti különbségre utal. A korábban már említett „Yhteiskunnallisia mietteitä” cikkben is ezen az alapon vizsgálta a társadalmi viszonyokat.

7.3 Nemzet és társadalom

A politikai értelemben is értelmezhető finn nemzet a 19. században jött létre. Ettől függetlenül a svéd korból találhatunk a nemzet és a nép fogalmát meghatározó történelmi dokumentumokat, amelynek fennmaradt finn nyelvű fordításai közvetve, vagy közvetlenül utalnak a nemzetre. Természetesen a nemzeti szuverenitásról vagy a nemzeti képviselétről nem lehet beszélni a 19. századot megelőzően. Juha Manninen nemrég megjelent könyve azt látszik bizonyítani, hogy a finnek politikai különválásának mindenképpen kell lennie kulturális és etnikai előzményeinek, de önállósulási törekvéseknek Finnországban nem voltak sem politikai hagyományai sem társadalmi támasza.⁴²⁴

Az autonómia korszaka előtti svéd törvények állandó eleme volt a *folk* és az *almoge*, amelyek a nép, az alattvalók helyzetét tisztázták a politikai-juridikai (jogi-politikai) értelemben. Ezekben a törvénygyűjteményekben „*finn nemzet*” önálló cselekvőként, vagy politikailag értelmezhető kategóriaként soha nem jelent meg, de mint az egész birodalom lakosságának része, a Svéd Királyság „*Suomi*” tartományának lakossága értelmezhető volt. Kemiläinen szerint, akinek gondolata a legújabb hasonló témájú *Pasi Ihalainen* tanulmányának gondolatával összecseng, a svéd törvények a finneket (*Finnska nationen*) nemzetként

---

szerveződése még a századfordulón is igen alacsony szintet ért el. Egyesületeik nem politikai, hanem kulturális feladatokat láttak el. Jellemző, hogy a munkásmozgalom két társadalmi rétegtől kapott támogatást, egyrészt a nagy ipari központokból, másrészt a vidéki elszegényedő, vagy földnélküli paraszti rétegtől (*torppari*). Vö. Alestalo, Matti (1977) Työväenluokan maailmankuva ja työväenliike. In: Maailmankuvan muutos tutkimuskohteena. Näkökulmia teollistumisajan Suomeen (Szerk. Matti Kuusi, Risto Alapuro, Matti Klinge) Otava, 1977. 108, 103. Az ipari munkásság e kettős arcát is jól szemlélteti, hogy 1870-ben a teljes lakosság mindössze 4 %-a élt az iparból. Klinge (2000) 95. Yrjö-Koskinen a munkásmozgalmat a finn viszonyokban gyengének véli az érdekérvényesítéshez. A szakszervezeti mozgalom (nála *gyármozgalom*) és a városok lakosságának kicsi száma miatt a munkás - kérdés Finnországban elsősorban a szegénygondozást és a cselédséget, annak törvényes védelmét érinti. Éppen ezért a szocialista tanok sem találtak még követőkre. Yrjö-Koskinen (1904) 208.

⁴²⁴ Manninen ebben a feltételezésben *Anthony D. Smith* munkáira támaszkodik, amelyek szerint a nacionalizmust nem lehet a nyugati hagyományokban megkövesedett államközpontú szemléletből értelmezni, hanem csakis a nép és az etnikum lehet megfelelő tartalmi keret az egyes mozgalmak tisztázására. Manninen ezek alapján vázolja fel a XVIII. század finn akadémiai értelmiség történeti és részben politikai tárgyú írásai alapján a finn nemzeti identitás körvonalait, amelyek alapján következtetni lehet egy már megszületőben lévő nemzetre. Manninen, Juha: *Valistus ja kansallinen identiteetti. Aatehistoriallinen tutkimus 1700-luvun pohjolaista*. SKS. Helsinki, 2000.

jelölték a rendi gyűléseken, amely azonos megkülönböztetés is jelenthetett az „*andra folkslag*” és az „*andra Nationer*” használatában megjelenő kifejezéssel, azaz a közvetlen svéd területek lakosságától elválasztható idegen népeket. Eszerint a finnek a svéd-korban mindenkor a királyság határain kívül elhelyezkedő, idegen népként voltak számontartva, vagy, ahogy arra Aira Kemiläinen is utal, a finneket már a svéd korban is önálló, szokásaiban és nyelvében megkülönböztethető nemzetként tartották számon.⁴²⁵

A középkori Svédországban az uralkodó és a rendek közötti hatalommegosztás, amit a királyválasztás intézményében lehet megfigyelni, a képviselő, amelyben a rendek az egyes tartományok, lokális közösségek követeiként jelentek meg, valamilyen formában az egész rendszernek a szimbolikus participáció jelenlétét kölcsönözte. A királyválasztás intézményében a rendek szimbolikus hatalommal bíró királyválasztó szerepe egészen a késő középkorig fennmaradt. Ennek szakadt vége a Vasa-korral. A rendi gyűlés, a királyválasztás az abszolutizmusban érvényét/jelentőségét veszítette. A Vasa-dinasztia tagjai nem kértek a rendektől legitimációs támaszt, ennek ellenére a XVIII. századig megmaradt a *nép* kategória az uralkodói rendeletekben és a törvényekben, de folyamatosan átalakult a jelentése. A svéd-korban a jogilag és politikailag értelmezett nép/nemzet fogalmak használata folyamatos volt, amit alátámaszt a Szabadság-korának egyházi prédikációiban előforduló nép, nemzet és az ezekhez kapcsolható szülőföld és haza fogalmak megjelenése.⁴²⁶

A svéd abszolutizmusban a királyválasztó nép és az uralkodói hatalom támasztát jelentő *nemzet* az abszolutizmussal szemben megjelenő politikai törekvések legitimációs háttérét adó eszmék terméke volt, ami az egyházi-politikai retorika már korábban is használt fogalmi apparátusát új jelentéstartalommal bővítette ki. Elsőként *Olaus Magnus* 1523-ból fennmaradt „*Az északi népek története*” című munkájában olvasható a hagyományok törvényként való említése, amelynek célja az uralkodó választás bemutatásával egy legitimációs alap teremtése, ellentétként felállítva azzal, amikor az uralkodót kívülről támogatják és a hatalom megszerzését a népével szemben éri el. A mű Gusztáv Wasa ellen szólt. A nép, mint a legitimáció egyik forrása jelenik meg.

A kevés számú és erősen egyoldalú finn nyelvű középkori forrásokból az egyik legfontosabb maga a Biblia. Az első bibliafordítást *Michael Agricola* készítette, de a teljes finn nyelvű fordítás majd 1642-ben jelent meg. A korújkori, különösen az abszolutizmus kori hatalmi legitimációk esetében a bibliai elemekre való hivatkozás nagyon jellemző volt. Az *Olaus Petri* által elkészített bibliafordítás a svéd törvényeket (*maanlait*) egészítette ki, amelyekben ezzel az isteni legitimáció is helyet kapott, de nem szorította ki teljesen a svéd hagyományok szerinti rendi/népi képviselőt.

A reformációval nem csak a svéd hatalmi, hanem a társadalmi és az egyház viszonyok is megváltoznak. Azzal, hogy a liturgia nyelve a latinról anyanyelvűre változott, felmerült a kérdés, hogy milyen nyelven kell prédikálni – ha

⁴²⁵ Kemiläinen 1964, 296.

⁴²⁶ Ihalainen, Pasi 2003, 37-58.

nem svéd területről volt történetesen szó, hanem finnről. Ettől eltekintve mind a svéd, mind a finn nyelvű források tartalmazznak utalásokat a népre és földművelő népeiségre vonatkozóan, egyértelműen ki lehet jelenteni, hogy a középkori és a korajúrkori szövegekben (egészen a XVIII. század végéig) a finn nép sem politikai, sem etnikai értelemben, mint egységes egészet megjelenítő közösség nincs megemlítve.

1597-ből maradt fenn Károly herceg (Kaarle-herttuna) levele, amelyben a finn területeken élőköt a tartomány népeiségének, lakóinak nevezi „*Suomen maacunnas asuvaisille*”. Ebben a levélben a nép (*kansa*) kifejezés nem szerepel.

A svéd-kor nyelvi emlékei is őrzik a bibliai történetet, amely szerint a zsidó nép Saul királlyá választotta, hogy vezesse őket a háborúban. Ehhez kapcsolódott, végig a középkor folyamán, a kiválasztott nép mítosza, amit a svéd szövegekben szintén megtalálhatunk. A nemzet-állam természetesen nem volt eleme ennek a fajta retorikának, sokkal inkább magának a Svéd Királyság és a svéd nép a nagyságát, európai szinten is kivételes tradícióit, leszármazását támasztották alá.⁴²⁷ A XVIII. század végén a svéd nyelvben is gyakran használták a „nation” kifejezést, legtöbbször valamely terület népeiséjét jelölve. 1790-ben Jagobus Lindblom lexikonja a „nation” kifejezésnek öt jelentését adta meg,⁴²⁸ majd öt évvel később Jakob Björkegren francia-svéd szótára a „nation” szónak a nemzet és a *folkslag* jelentést adja meg, amelyekhez kapcsolja példának az „olasz nemzetet”. A francia forradalom előtti kor nemzet-értelmezésében Kemiläinen szerint nehéz elválasztani a nyelvet, a leszármazást, az etnikumot vagy a területi alapon történő meghatározást. A finn esetben a nyelvi eltérés szembeötlő lehet, de a Svéd Királyságban még számos más nyelvet beszélő népeiség lakott, akik ugyanolyan alattvalói voltak az uralkodónak, mint a svédek. Ahogyan Kemiläinen fogalmaz: „A nemzeti tudatosság etnikumhoz, földrajzi egységhez, kultúrához, történelemhez vagy valamilyen politikai fogalomhoz való illesztése általában egyéni természetű, vagy adott helyzettől függő lehetett.”⁴²⁹ A finn területek meghatározása általában földrajzi természetű volt, mivel a svéd rendi gyűlésen megjelenő finn képviselők a svéd nyelvet használták. Bár van rá forrás, amely szerint ezek a képviselők a svéd szövegek finnre fordítását kérték.⁴³⁰

A finn területeken ehhez hasonló *temporalizációra*⁴³¹ nem volt példa, sőt a korai nép-fogalom nem jelent meg semmilyen hatalmi-politikai kérdéskörben. Tehát nem is lehetett előzménye az autonómia korának, az akkor kibontakozó nemzet és nép fogalomnak. A nép, mint hagyományaiban is egységes etnikai csoport, az állam eredetének kérdésében a 19. század első évtizedeiben kikristályosuló retorikai elem, amikor is igen gyorsan elterjed, elsősorban az akadémiai értelmiség körében elsődleges kérdéssé vált.

⁴²⁷ Uo.

⁴²⁸ 1. härkomst, 2. slägte, familie, 3. hörande till samma stånd, 4. folkslag, 5. afvel, race. In: Kemiläinen (1964) 294.

⁴²⁹ Kemiläinen (1964) 295.

⁴³⁰ Uó. (1964) 211.

⁴³¹ A fogalmak használatában és tartalmában megjelenő új értelmezési keret. Koselleck „elvárás horizont - tapasztalati tér” elméletéhez kapcsolódó fogalom. Kurunmäki (2001) 149.

A XVIII. században a nép/nemzet fogalmak használata *Daniel Juslenius* és *Henrik Gabriel Porthan* műveiben jelent meg, de nem a nemzet, vagy államalkotó egység szinonimájaként. A finn nemzettudat és a finn nép különállásának kérdése lényegében két nagyobb történetírói álláspontban mutatkozik meg. A *Matti Klinge* által képviselt „centrum-periféria” álláspont, amelyhez kapcsolódik a „két nép” (*kaksi kansaa*) elmélet, a finn nemzetet és a finn államiságot nem történelmi és a nép szerves fejlődéséből kialakult eredménynek tekintti, hanem az adott geopolitikai és nagyhatalmi érdekek következményeként létrejövő/létrehozott helyzetnek. A finn nemzet ezek szerint nem megszületett, hanem megformálták.⁴³² A svéd-kor, amely hatszáz évet foglalt magába, olyan kötelékeket hozott létre az anyaország és a finn tartomány között, amelyek szorosabb voltak a földrajzi-politikai centrumban, mint a perifériákon. Klinge szerint a Svéd Királyság centrumába tartoztak az észti, a savói, a lapp, a svéd területek, közvetlenül azok, amelyek a partvonalon helyezkedtek el.

A svéd hatalomtól való elszakadás után, s tulajdonképpen a svéd-orosz háború alatt is a finn nép, mint történelmi tényező szerepel az orosz kormányzat által kiadott rendeletekben. 1808-ban a finn „nép” (*kansa*), illetve a későbbiekben a cárnem erősítette meg ezt az álláspontot, hanem a „meghódított Finnország lakossága” (*woitetun Suomen asujat*) kifejezésekben fordul elő. „Sen woitetun Suomen Asujat, owat tästä ajasta, saaneet sian niiden kansakundien seassa, jotka Wenäjän waldikan alle kanssa Waldakunnan ulostekevät”.⁴³³

1809 után, amikor a porvoo-i országgyűlés és a Haminai-béke a Finn Nagyhercegséget önálló politikai egységként, a finn népet, pedig a történelem és a politika cselekvőjévé tették a nemzet/nép fogalmak alapvetően háromféle képen voltak értelmezhetőek, illetve ezek szerint három meghatározó politikai cselekvési modell alakult ki.⁴³⁴ A jogi-kormányzati, a nyelvi-kulturális és a hivatali-lojális cselekvési modellek a század folyamán számos egyéniséggel és politikai pályával illusztrálhatóak. A század közepétől fogva, éppen az általunk vizsgált korszak politikai és társadalmi változásainak hatására ezek a modellek, képviselőik mind inkább összeérnek és átfedik egymást. Közülük az első kettő új szempont volt a finn politikai kultúrában. Az állam-uralkodó-nép viszonyának értelmezésében, míg a Haartman-féle lojális magatartás képviselte gondolkodásmód legfontosabb jellemzője a „*Isänmaani onni on kuulua Venäjään*” (Hazám szerencséje Oroszországra tartozik), ami kormányzati szinten különbséget tett „*Suomi*” és az egész birodalom között. Ebben a gondolatban a cárnem személyében megtestesülő kettős szerep volt a legfontosabb, aki egyszerre volt a finn nagyherceg és az orosz birodalom uralkodója. Az irányzat sikeressége nagyban függött attól, hogy a nagyhercegség, és elsősorban a hivatalnok-kar mennyire képes megnyerni és megtartani magának a cárnem jóindulatát. A nép/nemzet foga-

⁴³² Klinge 1982, 15.

⁴³³ Ezt a kérdést érinti Jussila (Maakunnasta valtioksi), Klinge (Keisarin Suomi), Tommila (Mitä oli olla suomalainen, Kansakunnaksi kansakuntien joukkoon) és Kemiläinen (”Nation”-sana ja Porvoon valtiopäivien merkitys) is. „A meghódított Finnország lakói, ettől kezdve, helyet kapnak azoknak a nemzeteknek a sorában, amelyek az orosz hatalom alá tartoznak, és azokkal a birodalmat alkotják.”

⁴³⁴ Liikanen 2003,

lom egységes politikai és nemzeti egységben való megjelenítése, illetve értelmezése L. G. von Haartman és a bürokratikus elit számára a lehető legveszélyesebb, mondhatni forradalmi tan volt.

A kormányzati-jogi értelmezés a svéd-kor jogi hagyományainak és a kiváltságok megtartásának a hangsúlyozását és a nagyhercegség, a finn területek jogi különállását tekintették a legfontosabb célnak, azaz, hogy az orosz bürokrácia a lehető legkisebb mértékben tudjon a nagyhercegség életébe beleavatkozni. Ennek az irányzatnak az alkotmányos (*perustuslaki*) a képviselői az első képviselői M. Calonius, J. A. Ehrenström és J. F. Amiroff voltak. A nép politikai fogalmának egyáltalán nem szenteltek figyelmet, a rendi nemzetfogalom szerint értelmezve, a nép elsősorban társadalmi kategória volt.

A nyelvi-kulturális szempontok alapján történő fogalmi kialakítása a nemzetnek a svéd-kor végéhez köthető, amikor a finn népet nyelvi és kulturális különállása alapján választották el a svéd királyság többi alattvalójától. Ennek a modellnek volt a század folyamán képviselője a „turkui-romantika”, majd a „helszinki-romantika”, amelyek a nemzeti önállóságot az irodalom és a finn nyelv művelésével igyekeztek erősíteni. Ide sorolhatjuk az 1830-as és 1840-es évek irodalmi életének nagy alakjait, E. Lönnrotot, J. F. Runeberget, Z. Topéliust és a finn politikai filozófia képviselőit J. Tengströmet, J. V. Snellmant. De ide tartozott a finn értelmiség elitje, a Finn Irodalmi Társaság köré szerveződött csoport, akik elsősorban a tudományos tevékenység fellendítését és a finn nyelv ápolását tűzték zászlajukra. Ezzel párhuzamosan a társaság keretei között bontakozott ki a finn történetírás nemzeti irányzata is. A nemzet, a nemzeti múlt a század első évtizedeiben a finn történetírásban egyre fontosabb helyet foglalt el. A törekvés, hogy a korábban „csupán” svéd tartományt alkotó finn területek történelemmel rendelkezzenek mind határozottabban jelent meg. Mivel politikai értelemben önálló állam, a Finn Nagyhercegség csak 1809-től létezett ezért a történelmet a finn nép történeteként értelmezték. A nemzet, mint egységes, a hegeli történetfilozófia értelemben (szuverén szubjektum) történelemformáló erő lett. Politikai értelemben vett nemzet, amelyhez az államiság valamely kritériuma kapcsolódik, finn esetben a gazdaságilag és kormányzatilag önálló egységet alkotó nagyhercegség. Ekkor jelentek meg a finn nép és a finn területek történetét vizsgáló munkák, amelyekben a finn nép, mint a történelem szereplője, a svéd és az orosz hatalmaktól, és azok történetével párhuzamosan a történelemben értelmezendő néppé lett. A nemzeti gondolat és az önálló történelem keresése egy „nemzeti projekthez”⁴³⁵ kapcsolódott, amelynek egyik legjelentősebb képviselője maga Yrjö, Sakari, Yrjö-Koskinen volt. Ő fontos szerepet játszott a finn történetírás nemzeti irányzatának létrehozásában. Történetírói és politikusi pályája a század 60-as éveiben indult, majd a fennomán értelmiség egyik meghatározó vezetője lett. Nevéhez köthető a finn történetírás első összefoglaló történeti munkája, illetve számos forráskiadás, amit a professzionális történetírás intézményesülése is segített. A kulturális és a politikai életben betöltött szerepe a finn nemzeti eszme párt és ideológiai eszközként való megjelenését hozta magával, amit a tudományos életben is képviselt. Yrjö-Koskinen a politi-

⁴³⁵ Mylly, Juhani (2002)

kai és a társadalmi folyamatokban is előtérbe helyezte a nemzeti szempontokat. Ehhez használta fel a korszak tudományos eredményei, és igyekezett olyan kapcsolatko kiépítését és folyamatosságát is biztosítani, amelyek ennek megfelelő eszmei-ideológiai háttérrel adhattak. Így került a látószögébe a finn őstörténet, illetve a finn-magyar rokonság, azonos történelmi küldetés gondolata.

7.4 "Rikkaudesta", avagy keresztény értékek a társadalomban

A társadalom anyagi felemelkedésének következményeit számos jelenség követte, amelyek hatásait a kortársak is figyelemmel követték, és igyekeztek azokat értelmezni. Az egyén és a közösség viszonyában jelentkező változást és az egyéni viselkedés szabályait, követelményeit találhatjuk meg ezekben az írásokban. Ennek lenyomata az az erkölcsi alapvetéseket nyújtó írás, amit Yrjö-Koskinen 1875-ben adott ki. Ebben olyan gondolatokat vázol fel, amelyben a társadalom minden tagjának megvan az isteni elrendelés szerinti helye, viszont ehhez köteleességek és felelősségek is társulnak. Némileg leegyszerűsítve, a társadalmat gazdagokra és szegényekre osztja, majd ebből kiindulva magyarázza meg a *tőke*, *nemzeti vagyon*, *állam* fogalmak tartalmát. Mindennek középpontjába az isteni elrendelést és a protestáns etikát állítja, amely szerint minden földi javak forrása egy emberi tevékenységtől függetlenített tényező. A szöveg jelentésének értelmezését először gondolatmenetének vázolásával kezdjük.

A protestáns etika egyik legfőbb elve az Istennek tetsző gondoskodás, az istenfélő magatartás és cselekvés, a szegények és elesetek felé megnyilvánuló keresztényi szeretet, a mértékletesség a világi javakkal, ugyanakkor a vagyonnal rendelkezők köteleossége annak jótékony, helyes és takarékos felhasználása. Yrjö-Koskinen ezzel vezeti fel gondolatait: „A keresztény hit az emberi szívek szeretet által való megújulását akarja, ez a szeretet az isteni szellem.”⁴³⁶, amely szeretet megnyilvánulása a szegények anyagi támogatását is jelenti, „ezzel szemben az Úr szava sem akarja a szegények segítségét úgy, hogy a szegény munka nélkül és lustaságban a tehetősebbek vagyonából éljen.”⁴³⁷ A keresztény ember köteleossége, hogy az Úr által neki rendelt *javakat* gyarapítsa, legyen az akár világi, akár lelki természetű. Ehhez a tulajdon és annak szentsége kapcsolódik:

„(...) nem találkozunk Jézus olyan tanításával, hogy mindenkinek le kellene mondania tulajdonáról; ellenkezőleg Krisztus és Apostolai mindig figyelmeztettek rá, hogy minden emberi rendszer, amelyhez a tulajdon hozzátartozik, maradandó legyen.”⁴³⁸

⁴³⁶ "Kristin-usko tahtoo ihmis-sydämmen uudistaa rakkauden kautta, ja tämä rakkaus, joka on Jumalan henki, on sitten kussakin eri tilassa ihmisen tekoja hallitseva." Yrjö-Koskinen: Rikkaudesta, 6.

⁴³⁷ "Pait sitä Jumalan sana myöskään tahdo semmoista köyhien auttamista, että köyhä saisi työttömyydessä ja laiskuudessa elää muiden varallisempain tavarasta." Uo, 5.

⁴³⁸ "(...) eikä Vapahtaja ole milloinkaan opettanut, että kaikkien ihmisten pitää luopuman kaikesta omaisuudestaan; päin-vastoin Kristus ja hänen Apostolinsa aina te-

A gazdagság önmagában nem bűn, csupán annak önmagáért való szeretete és helytelenül történő felhasználása teszi az embereket bűnössé. A kapzsiság az ember szellemét, lelkét rontja meg Mivel a világi dolgok is Istentől erednek, így azok gondozása, gyarapítása egyszerre jelenti az önös és az Úr akaratának teljesítését. E gondolatok adják a bevezetőt. Először is a magántulajdon szentsége és a keresztény szeretet alapján létező társadalmi szolidaritás egymással való összekapcsolására figyelhetünk. Yrjö-Koskinen a magántulajdon ellen föllépő szocializmus – a kertben fejét felütő gazhoz hasonlítja⁴³⁹ – ellensúlyozására és semlegesítésére tett kísérletet. Gondolati gyökereit a katedraszocializmusban kereshetjük, de a liberális gazdasági elvek ugyanúgy megtalálhatóak gondolatai között. A szegénység és a gazdagság viszonyát természetesen nem egy gazdaságfilozófiai iskola elméletéből vezette le, bár ebben való tájékozottsága és ismeretei alaposak voltak. A gazdagság egyszerre jelent anyagi és szellemi tartalékot, amelyet a gazdag azonnali megtérülés kényszere nélkül használhat fel, valamint feltételül szolgál a munka hatékonyabbá, gyümölcsözőbbé tételéhez. A gazdagság, a vagyon keletkezésének módjában láthatjuk Yrjö-Koskinen elméletének egyik fontos gondolatát, „(...) hogy mielőtt bármely munkát sikeresen tudnánk végezni, annak támaszául sokféle segítség kell, amely a korábbi munkákkal lett összegyűjtve és elraktározva.”⁴⁴⁰ Minden ilyen összegyűjtött és tartalékolt árut *tőkének* (*pääoma*) nevezzük. A tőke nem más, mint a munka elraktározott gyümölcse (...)”⁴⁴¹ Ebbe bele tartozik a pénzbeli és a természetbeli javak felhalmozása, amelyekkel a munka hatékonyságát és a jövedelmek nagyságát

---

roittivat, että kaikki inhimillinen järjestys, johon myöskin omaisuus kuuluu, on voimassa pidettävä.” Uo, 3.

⁴³⁹ Yrjö-Koskinen (1904) 8.

⁴⁴⁰ A takarékoságnak és mértéktartó életmódnak a protestáns etikában, illetve a kapitalista gondolkodásban egyaránt fontos jelentősége volt, ahogyan Max Weber is ezeket emelte ki Benjamin Franklin emlékirataiból. Ugyanakkor az 1870-es években a finn nyelvű sajtóban a „takarékoság” (*säästäväisyys*) fogalmát is sokszor megtalálhatjuk, nem egy, a már említett Työmiehen Ystävä, vagy a Kansan Ystävä lapokban éppen Benjamin Franklint idézi. Ennek egyik magyarázata minden valószínűség szerint az 1860-as évek végén „tomboló éhínség” volt, amely nem csak szörnyű áldozatokat követelt a finn lakosságtól, de a jövőt tekintve értékes tapasztalatokat is szolgáltatott. Csak 1868-ban 137 ezer áldozata volt az éhínségnek, ami arra is ráirányította a figyelmet, hogy alapvető változtatásokra van szükség a gazdaságban. Ezekre igyekeztek sort is keríteni a következő országgyűlésen. Klinge (2000) 237-243. A takarékoság egyszerre a személyes erények szintjéről a közösséget, akár az egész nemzetet érintő kérdéssé emelkedett, ami a nemzeti karaktert is jellemezte. „Mi pazarló nép vagyunk.” – írja az Uusi Suometar „A jobb napokon keveset gondolunk a jövőre, mikor erőnk még bőségesen vannak elfelejtjük, hogy egyszer elfogy és elenyészik.” Az író pedig tovább folytatja az egyén felelősségének és kötelességének kibontásával: „(...) miből keletkezik ez a nemzeti gazdagság? Erre azt kell válaszolnunk: az állampolgárok szorgalmas munkájából és takarékoságából. (...) Mikor az egyén ezekkel az eszközökkel gyarapítja a vagyonát, így a nemzet gazdagságát is egyszerre gyarapítja. Nem csak saját érdekünkben, hanem hazánk (*omaa maata*) és népünk felé való kötelességünk is ez.” UStar 1874: 11, 12. „Säästäväisyystestä” (A takarékoságról). Hasonló gondolatokat találhatunk a Työmiehen Ystävä lap 1875-ös számaiban „A szerencséhez vezető út” (*Tie onnellisuuteen*) címen, amelyben egy amerikai milliomos végrendeletét tették közzé. TY 1875: 19, 20, 23, 25. A cikk mottója: „Imádkozz és dolgozz!” (*Rukoile ja tee työtä!*) Tartalmát 45 előírt parancsolat adja, amelyeket betartva eljuthat az olvasó a boldogságot biztosító gazdagsághoz.

⁴⁴¹ ”Pää-oma ei ole muuta kuin säästöön-pantua työn hädelmää.” Rikkaudesta, 8.

lehet növelni. Yrjö-Koskinen a korabeli gondolkodók aggályait, a munka és a tőke marxi elméletben megfogalmazott ellentétét kiiktatja gondolatmenetéből. E két, látszólag ellentétes természetű elem Yrjö-Koskinennél éppen harmonikus együttélésük, folyamatos egymásra utaltságuk és együttműködésük során teremtik meg újratermelésüknek és hatékonyságuknak feltételeit: „(...) a munka és a takarékoság a tőke kezdetei”⁴⁴² Mindennek hátterét a tőke és a vagyon szabad örökíthetősége biztosítja:

„(...) a munka és a takarékoság mindig a tőke feltételei voltak, és azok, akik összegyűjtötték azt, éppen azért voltak szorgalmasak és takarékosak, mert tudták, hogy a munkájuk gyümölcsét maguk élvezni, gyermekeik pedig örökül kapják.”⁴⁴³

Az emberi természet viszont nem mindenkinben azonos. A takarékos és szorgalmas ember vagyont gyűjt, míg a pazarló és a lusta feléli, vagy nem is gyűjti össze vagyont. Ebből adódóan vannak vagyonosak és szegények. A vagyon tőkeként működik, amely a munka által keletkezik és gyarapszik tovább. A munka és a tőke kapcsolata egyben a társadalom vagyonos és szegény csoportjainak is viszonyát is mutatja. A munka önmagában a szegény munkaerejének fizetéssé történő cseréjét jelenti. Minél hatékonyabban dolgozik a munkás a tőkésnek, annál nagyobb hasznot termel annak, aki annál nagyobb fizetést fog adni (!) cserébe. Így végiggondolva tehát a szegény csakúgy, mint a gazdag, előnyt szerezhet a tőkéből, tehát a gazdagságból. A tőke így nem más, mint a munkáltató gazdagsága, amelyből a szegények is előnyt élveznek, hiszen minél több tőkét fektetnek be a gazdagok, annál nagyobb fizetéseket és több munkahelyet hoznak létre. Ennek kiegészítését adja a tőke, mint a munka alapjának nemzeti jellegű leírása: „Az összes vagyont, amelyet egy ország lakói munkájukkal megtermeltek és elraktározták, generációkon keresztül gyarapították, *nemzeti tőkének (kansallis-pää-oma)*, azaz nemzeti gazdagságnak hívjuk.”⁴⁴⁴ E tőkének a jellemzője, hogy a tulajdon joga szintén a nemzetet, pontosabban, annak minden állampolgárát (*kansalainen*) megilleti. Érezhető, hogy a korábbiakhoz képest egy szimbolikusabb értelmű vagyonról van szó, amely Yrjö-Koskinen gondolatmenetében pontosan meg van határozva. A nemzeti vagyont az utak, intézmények, vasutak, csatornák adják, amelyek használata minden állampolgárnak joga, de ennek a feltétele, hogy ezen intézmények fenntartásához járuljon hozzá. A nemzeti tőke gyarapodásából, felhasználásából születnek meg bizonyos intézmények, eszközök, mint az utak, vagy a vasutak. Ezek megteremtésében a gazdagok játszanak fontos szerepet, de előnyeit a szegények is élvezhetik, azaz munkájukat hatékonyabbá, gazdaságosabbá tehetik.⁴⁴⁵ Ha ezek

⁴⁴² „(...) työ ja säästäväisyys aina ovat olleet pää-oman alkuna (...)” Uo. 9.

⁴⁴³ „(...) työ ja säästäväisyys aina ovat olleet pää-oman alkuna, ja ne, jotka sitä ovat ko’onneet, ovat juuri sen vuoksi olleet ahkerat ja säästäväiset, kun ovat tienneet saavansa tätä ahkeruuden ja säästäväisyyden hedelmää sekä itse nautita että myöskin sen lapsillensa perinnöksi jättää.” Uo.

⁴⁴⁴ ”Kaikki se pää-oma, jota ihmiset jossakin maassa ovat työllänsä ko’onneet ja säästöön panneet sekä monen sukupolven aikana kartuttaneet, kutsutaan kansallisesksi pääomaksi, eli kansallis-rikkaudeksi.” Uo. 12.

⁴⁴⁵ Érdekes Yrjö-Koskinen gondolatmenete: ”Az országutakat, a mi országunkban a földbirtokosok, azaz a mezőgazdasági tőke költségein tartjuk fenn, de a földnélküli

nincsenek, akkor a szegény csak szűk körében tudja egyetlen tőkéjét, a munkáját eladni, ami így sokkal kevésbé termelékeny. A gazdag és a szegény elvben azoknak az intézményeknek (csatornák, utak, vasutak) a létrehozásában érdekelt, amelyeket csak a gazdagok tőkéje képes megteremteni. A legfontosabb ilyen jellegű intézménynek Yrjö-Koskinen magát az államot tekinti, amely több funkciót is ellát:

„(...) az állam a főhatalom. A Főhatalom feladata és célja, hogy az állampolgárok között békét és rendet tartson fenn, valamint azok gyarapodását és haladását, mind szellemi, mind anyagi értelemben, szolgáló eszközöket hozzon létre. Evégett a főhatalom kormányzati tisztviselőket és számos, a biztonságot és a rendet óvó felügyelőt, bírakat és más hivatalnokokat tart fenn, akik ellenőrzik, hogy a jog és a méltányosság (oikeus ja kohtuus) mindenhol érvényesüljön. Ezen kívül az állam iskolákat tart fenn, ahol mindenféle tudást, készséget és ismereteket adnak, illetve számos más intézményt is, melyekből általános haszna származik mindenkinek.”⁴⁴⁶

Az oktatás különösen fontos ebben a sorban. Nem csupán a korszak finn nyelvű oktatásának kérdése miatt, ami az 1870-es években amúgy is feszültségeket okozott, hanem a „nemzeti” tőke értelmezésében is. Nemzeti, mert generációk tudását (*taito*), ismeretanyagát (*tieto*) és műveltségét (*sivistys*) tartalmazza, amit mindenki számára elérhetővé kell tenni. A gondolat nemes és hazája viszonyaihoz illeszkedő. E vagyonnak a gyarapítása csak további munkálkodással, takarékossgal és szorgalommal valósítható meg, amihez viszont meg kell osztani a közszel, hogy mindenki számára gyümölcsözőn.⁴⁴⁷

Az állam szerepe és funkciója a nemzeti vagyon gondozásában és gyarapításában Yrjö-Koskinennél jellemző elem marad. Miként a munkásság és a munkásmozgalom kérdéséről írt cikkében, a *Työväenseikka*-ban is utal rá, a társadalmi problémákra adott és adható válaszok számos esetben sikertelenek maradtak, elsősorban éppen az állami szerepvállalás elmaradása miatt. Az állam feladatában és szerepében megnyilvánuló eltérések alapján két különböző elnevezést használ: az „*éjjeli ör állam*” és a „*történelmi állam*”.⁴⁴⁸ Előbbi az ekonomisták állama a „*lassier faire et passer*” elvén alapszik,⁴⁴⁹ amellyel szemben Yrjö-

---

és a szegény is sajátjaként használhatja, és neki is, használatakor, pénz és munka marad meg azáltal, hogy jó utak vannak (...)” („Maantiet meidä maassa pidetään voimassa tillalisten eli maanviljelys-pää-oman kustannuksella; mutta tilatonkin ja köyhä niitä saapi omanansa käyttää, ja hänellekin säästyy, hänen kulkiessaan, aikaa ja työtä sen kautta, että hyviä maanteitä löytyy (...)”) Rikkaudesta, 12.

⁴⁴⁶ „(...) ja tämä laitos on valtio eli maan esivalta. Esivallan virka ja tarkoituksensa on pitää rauhaa ja järjestyksensä kansalaiset kesken sekä edistää kaikkia niitä välikappaleita, joiden kautta ihmiset voivat edistyä ja vaurastua sekä ruumillisessa että hengellisessä katsannossa. Tätä varten esivalta pitää hallitusmiehiä ja kaikenlaisia yleisen järjestyksen ja turvallisuuden valvojia sekä tuomareita ja muita virkamiehiä, jotka pitävät huolta siitä, että oikeus ja kohtuus kaikkialla vallitsee; sen lisäksi valtio kustantaa kouluja, missä kaikkinaisen oppi, tieto ja taito annetaan, ja monta muutakin laitosta, josta on kaikille yhteinen hyöty. ” Uo. 13-14.

⁴⁴⁷ Uo. 13 - 15.

⁴⁴⁸ Yrjö-Koskinen, KYK III. (1916) „Työväenseikka” 214.

⁴⁴⁹ Yrjö-Koskinen szerint a szabad verseny feltételeinek biztosítása a természeti törvények érvényesülését eredményezi, miszerint a gazdasági erők, részint az önzök előnyeik közdenek egymással. Ha valamilyen egyensúly létrejön – való igaz, jegyzi meg – de az a természethez hasonlóan is megeshet, hogy a gyengébb elbukik. Ha ez az elv érvényesül, akkor a „bellum omnium inter omnes” következik be, ami az erők

Koskinen a történeti fejlődés által kialakult államot állítja, feladatául téve, hogy „a jog és a kötelesség legmagasabb fokán csillapítja a szabad verseny határtalan hatalmát, a gyengébb oldalt védelmezve.”⁴⁵⁰ A gyenge tőkefelhalmozás következtében azonban a Finn Nagyhercegségben a tőke is támaszra szorulhat, a megoldást más módon kell keresni. Az állami feladatok között elsőként említi az oktatást, a tudás és az ismeretek továbbadását,⁴⁵¹ amelyekkel az általános műveltséget lehet emelni. Ez adhatja az egyik feltételét, hogy a társadalom el tudja látni azt a feladatát, amely a gyengék életben maradását is biztosítja. Annak alátámasztására, hogy az állam szerepvállalását nem nélkülözheti a társadalom többsége, a század gondolkodóinak és kísérleteinek tapasztalata alapján jut el. Saint-Simontól kezdve a német szociáldemokráciáig eljutva a munkáskérdés megoldására tett kísérleteket veszi számba, kiemelve, hogy az ún. önszervező egyesületek nem képesek a társadalom problémáira megfelelő megoldásokat találni, „csak rendkívüli esetekben és rendkívüli erőfeszítések árán tudtak sikert elérni, de azok a munkásság többsége számára lehetetlen használni.”⁴⁵² Helyette a német katedra-szocializmus gondolati elemeit tartja elfogadhatónak, amelyek a társadalom szolidaritására és az állam aktív felügyeletét irányozta elő. Yrjö-Koskinen az állami szerepvállalás hangsúlyozásával a nemzeti eszmére építve bontja ki gondolatait. Ennek alapjául szolgál a nemzeti vagyon, amelynek jellemzői éppen abban rejlenek, hogy nem az egyéni önzés és a szabad verseny keretei között születő tulajdon, hanem a generációk tudása és munkája által létrejött ismeret és anyagi javak összessége, amit mindenki élvezhet. Társadalmi tulajdon, de nem szocialista tanok szerint, közös kincs, de elosztásában nem az egyenlőség elve dominál. Az egyén, társadalmi helyzetét tekintve adott (isteni elrendelés) és változtathatatlan státuszú, de mindenkinek megvannak a maga kötelessége. Maga a gazdagság is azon kötelességek közé tartozik, amelyek az egyén és Yrjö-Koskinen olvasatában a nemzet fölött helyezkednek el.

„A szorgalom, az alázatosság és a takarékoság kötelességek, amelyeket az Úr nekünk rendelt, (...) senki sem akaszkodhat honfitársa nyakába, hanem tisztességgel fenn kell magát tartania. Ha még arra gondolunk, hogy minden, mégha kis tőke is, amelyet összegyűjtünk, mind a nemzet vagyonához, azaz a nemzeti tőkéhez adódik (...) akkor tisztán látható, hogy a szorgalom, kitartás és takarékoság kötelességek a hazánk felé, amely bennünket megszült és oly sok jóval megajándékozott elődeink szorgalma és takarékosága által. Ilyen módon a szegénynek is meg van a maga feladata és hivatala abban a társadalomban, amelyben világi helyét elnyerte. Minden megtisztított szántó, minden tartalékolt *márka*, minden megszerzett tudás és ismeret

---

egymásra utaltságát, együttműködését kizárja. Ez pedig, amint Yrjö-Koskinen feltételezi, a munka és a tőke egymásrautaltságának mond ellen. Vö. Yrjö-Koskinen (1916) 210-212; Rikkaudesta, 9-10.

⁴⁵⁰ Uo.

⁴⁵¹ Uo. 14.

⁴⁵² Yrjö-Koskinen (1916) „(...) ne ainoastaan erinomaisissa tapauksissa ja erinomaisilla ponnistuksilla saattavat menestyä, mutta ovat työkansan suurimmalle enemmistölle mahdollomat käyttää.” 241.

újat ad ahhoz, amivel a szegény is boldogulni képes, és boldogítani képes nemzetét és hazáját.”⁴⁵³

Ebben a gondolatmenetben viszont még nincs benne a társadalmi szolidaritás olyan megnyilvánulása, amely az öregek gondozására tenne javaslatot. Az egyén és a nemzet közötti kötelék nem ér el addig, hogy a társadalom felelős lenne minden tagjáért. Yrjö-Koskinen az egyéni felelősségtudatban és a takarékoságban adja ennek a megoldását:

„(...) mindenkinek kötelessége fiatalon és ereje teljében arra gondolni, hogy öregen és betegen mások segítségére szorulhat, és ezért szükséges az elkövetkező napokra tartalékot gyűjtenie.”⁴⁵⁴

Ugyanígy a gazdagok kötelessége, hogy birtokában lévő nemzeti vagyont minél jobb tudással és megértéssel bírja. Így tehát a gazdag feladata, hogy saját részéről a nemzet tőkét egyben tartsa és legjobb tudása szerint gondozza azt a köz boldogulásáért.

„(..) Ez a feladat megköveteli a gazdagtól a tudást, a belátást, így a gazdag ember soha sem henyélhet lustán, ha a tőkéjét tudatosan akarja gondozni.”⁴⁵⁵

A nemzeti érdekek előtérbe állítása mellett a jótékonyság az, amit Yrjö-Koskinen a gazdagok kötelességei közé emel.

„A közjót szolgáló intézményeknek nyújtott támasz is elsősorban a gazdagokra vár, ezért nekik az általános ügyeket érintő dolgokban alaposabb ismereteket kell szerezni, mint a szegénynek.”⁴⁵⁶

Ez pontosan olyan műveltség megszerzését jelenti, amelynek legfontosabb része a keresztény ember istenfélelme, amely hozzá segíti a jámbor és segítőkész tettekhez. Yrjö-Koskinen munkája egy bibliai idézettel zárul, amelyben szintén az egyéni belenyugvást és az isteni elrendelés elfogadását hangsúlyozza.

⁴⁵³ ”Senpä vuoksi ahkeruus, toimeliaisuus ja säästäväisyys ovat velvollisuuksia, jotka Jumala on päällemme pannut sekä itseämme että omaisiamme kohtaan, ett’ei kukaan lankeisi kanssa-ihmistensä kuormaksi, vaan kunnialla itseänsä elättäisi. Kun nyt sen lisäksi ajattelemme, että jokainen jos pienikin pää oma, joka ko’otaa, on lisäystä koko kansan pää-omalle eli kansallis-rikkaudelle, jonka hyötyä ja äsken selitettiin, niin huomataan selvästi, ettäahkeruus, toimeliaisuus ja säästäväisyys on myöskin velvollisuutta sitä isänmaata kohtaan, joka on meidät synnyttänyt ja niin paljon hyvää meille lahjoittanut esi-isäin ahkeruuden ja säästäväisyyden kautta. Jokainen korvesta kuokittu pelto, jokainen säästöön pantu markka, jokainen saavutettu taito ja tieto on uutta lisää, jolla köyhäkin voipi, samalla kuin itseänsä hyödyttää, myöskin tehdä hyötyä kanssa-ihmisillensä ja isänmaallensa.” Rikkaudesta, 17.

⁴⁵⁴ ”(...) jokaisen velvollisuus nuoruutensa ja voimansa päivinä ajatella, että hän vanhuuden tai sairauden kautta saattaisi joutua muiden ihmisten rasitukseksi, ja hänen pitää sen vuoksi säästää itsellensä vastaisten päiviän varoja.” Uo, 18.

⁴⁵⁵ ”Tämmöinen toimi vaatii rikkaalta paljon taitoa ja ymmärrystä, niin että rikas ei suinkaan saa laiskana virua, jos tahtoo pää-omansa tunnollisesti hoitaa.” Uo, 19.

⁴⁵⁶ ”Myöskin avunteko semmoisille laitoksille, jotka tuottavat yhteistä hyötyä, on etupäässä rikkaalta odottaminen, ja hänen pitää sen vuoksi hankkiman itsellensä avarampi käsitys yleisissä asioissa.” Uo.

A szöveg tartalmának ismeretében, illetve a korábban bemutatott előzmények és párhuzamok összerendezésével tudjuk pontosabban elhelyezni Yrjö-Koskinen gondolatait a korszakot és a szerzőt illetően. Az 1870-es évek munkás- és népneveléssel foglalkozó írásai egyszerre akartak megoldást javasolni a finn társadalom változásaira, a vallás és a hagyományos értékek, a vidéki lakosság szolidaritásának beemelésével a munkásság mindennapjaiba, célul tűzve ki azt, hogy ne sérüljön a nemzet közösségének eszménye. A fennománok és Yrjö-Koskinen által elképzelt finn társadalom nem az ipari és kereskedelmi érdekek által szétszaggatott osztályalapú tagolódást érte volna el, hanem a nemzeti vagyton (anyagi és szellemi javakat egyaránt) harmonikus felhasználásával a nemzetet erősítették volna. Elsősorban a *tulajdonosok társadalmát* akarta megerősíteni. Munkájának célközönsége a vidéki lakosság volt, a Kansanvalistus Seura kiadásával az egész ország területén megjelent. Az ún. „agrárproletár” réteg, melynek létszáma a század közepétől folyamatosan emelkedett, gondolkodására akart hatni. A keresztény szolidaritás és a kapitalista gazdaság egymással való házasságából Yrjö-Koskinen gondolataiban a *tőke és a munka szövetsége* születik meg. Ez a szövetség pedig a nemzetet erősíti, annak értékeit és gazdagságát gyarapítja, amelyből egyszerre részesülhet gazdag és szegény egyaránt.

Ha a társadalom és az egyén kapcsolatát vizsgáljuk, akkor az adott cikkek, írások mellett a társadalmi-politikai diskurzus természetét is figyelembe kell venni. Azt látjuk, hogy Yrjö-Koskinen retorikájában a *társadalom* fogalma fontos változásokat mutat. Egyrészt maga kifejezés: *yhteis-kunta* (és különböző formái) ritkán kerül elő, használata nem politikai-retorikai, sokkal inkább háttérbe szorul a *nép* és *nemzet* kategóriák mögött. Társadalmi vetülete volt például a nyelv-, és iskola-kérdésnek.⁴⁵⁷ Ami azt jelenti, hogy a nemzet és a társadalom között különbséget lehet tenni, ha azt nem tekintjük egynek és oszthatatlannak. Más kérdés, hogy Yrjö-Koskinen többször kifejtette, hogy finn nemzet csak egynyelvű közösségként képzelhető el. Hozzá kell azonban tennünk, bizonyos gazdasági és politikai változások e fogalmak újraértelmezését követelték meg. A kortársainál is mind gyakrabban jelent meg a szabad versenyre épülő gazdaság káros hatásainak elemzése, amelyben egyértelműen annak ellentétjét próbálták meghatározni. A társadalomban jelentkező változásokat a nyugati minták alapján elemezték, és arra a felismerésre jutottak, hogy a finn társadalomban is mutatkoznak annak a jelei, amelyek egyes rétegeket a társadalom fennomán értelmezésével nem a nemzet és nép homogén egységében beilleszteni. Ez, mint felismerés, a társadalom fogalmának differenciálását eredményezte. Voltaképpen ekkor bontakozott ki egy társadalmi-diskurzus.⁴⁵⁸

A társadalomról folytatott diskurzusban Yrjö-Koskinen álláspontja az 1870-es években számos elemmel bővül, mégis azt láthatjuk, hogy alapjaiban megőrizte a korábban használt fogalmait. A szocializmushoz és a liberális gazdaság- és társadalom felfogáshoz való viszonya elutasító volt, és a történeti fejlődés által kialakult társadalom mentén formálódott tovább. A 70-es évek végén

⁴⁵⁷ Kieli-asia yhteiskunnalliselta ja kansalliselta kannalta KYK. II. 244-248. Star 1865: 16. Yhteiskunnallsia mietteitä I-II.

⁴⁵⁸ Pulkkinen (1989), Heikkinen (1997)

megjelent „Johtavat aatteet ihmiskunnan historiassa” című munkájában is ezt láthatjuk. A történelem Yrjö-Koskinen szerint a *társadalom* megszületésével kezdődik. Az ember maga, mint társas lény (*yhteiskunnallinen eläin*) csak társadalomban létezhet, ami meghatározza a történelem fejlődését. Az újkori történelem társadalmi eszméi közül a szocializmust és kommunizmust bírálja élesen.⁴⁵⁹ Mindkét ideológia társadalomszervezésének alapját tartja elfogadhatatlannak. Az egyént kiragadja abból a történelmi keretből, amely Yrjö-Koskinen szerint a fejlődés meghatározója. Az egyetemes emberi eszme (*yleis-inhimillisyyt*) és a nemzeti eszme (*kansallisuus*) a történelem folyamatának két meghatározó eszméje. Előbbi a humanitás, a kereszténység eszméje, amely az egyént az emberiséghez, mint egészhez kapcsolja, a másik a sajátos, minden nép által létrehozott egyedi társadalom és államszervezetet képezi. Milyen szerepe van az egyénnek? – kérdezi Yrjö-Koskinen a történelem folyamában, a nemzeti és az egyetemes fejlődés áramlatában létezik-e egyéni szerep, küldetés?

Amikor az eszmék hatását nézzük a népek és az emberiség történetében és az emberi cselekvést az ideológiák szolgálatában, mi másnak vélhetnénk az egyént, mint egy esendő pontnak az eszmék és események végtelenül nagy folyamában, amit történelemnek hívunk? Másképpen: csak nemzetként és emberiségként vagyunk valamik, egyénekként semmik?⁴⁶⁰

A válasz pedig, hogy az egyénnek meg kell találnia azt a területet, ahol legjobbat tudja nyújtani, és ahol a kötelességét teljesíteni tudja. Azt kijelenthetjük, hogy Yrjö-Koskinen társadalom-felfogásában a *társadalom* fogalom a nemzet és a nép fogalmakba ágyazódik. A társadalom Snellman által képviselt *polgári-társadalom* formája, amely az egyén viszonyát szabályozza a közösség más tagjai felé, Yrjö-Koskinennél az 1870-es években sem kap különösebb hangsúlyt. Habár a történelem kezdetét az emberi társadalom megszületéséhez kapcsolja, ez a társadalom azonban nem az individuumok társadalma, amely a szabad akaratton és döntésen alapszik (társadalmi szerződés), hanem a kényszeren (*pakollinen ja epävapaa*). A társadalom szervezete és felépítése úgy változik, ahogy a közösség saját magát megismeri és tudatosítja önálló voltát. Ebben a folyamatban az egyes népek hasonló utat járnak be, mint az egyes egyének. A fiatal kortól az idős korig, attól függően, hogy a nemzeti szellem mennyire erős a népben. Ez a gondolat a J. G. Herder által képviselt historizmus a nemzet helyezte a történelem folyamának középpontjába. Mint azonban láthatjuk, a historizmus önmagában a „fejlődést” és a nemzetek egymással való érintkezését képviselte, és Yrjö-Koskinen ezt beépítette az egyetemes történelmet tárgyaló előadásába, ugyanakkor, az adott társadalmi valóság értelmezésében más fogalmakat használt. A korszak politikai gondolkodásában a társadalom fogalma más tartalommal is rendelkezett.

⁴⁵⁹ Yrjö-Koskinen (1960) 337-338.

⁴⁶⁰ „Kun näemme aatteiden vaikutusta kansojen ja ihmiskunnan historiassa ja ihmisten toimintaa aatteiden palveluksessa, voimme ajatella yksityis-henkilöä miksikään muuksi kuin katoavaiseksi pisaraksi tuossa ärettömän suuressa aatteiden ja tekojen virrassa, jota nimitämme historiaksi? Toisin sanoen: olemmeko ainoastaan kansoina ja ihmiskuntana jotain, henkilöinä ei mitään?” Yrjö-Koskinen 1960, 341.

7.5 A szocializmus és a szabadverseny kritikája

Az *Uusi Suometar*-ban az 1870-es években több kapcsolódó cikk is napvilágot látott, majd az évtized végén a *Kirjallinen Kuukauslehti*-ben a Theophil Rein „Liberalismi ja socialismi” címmel közölt terjedelmes elemzést. Az *Uusi Suometar* 1875-ben közölte a „*Waltio ja kansalais-yhteiskunta*” cikket, amelyben meghatározást találunk *civil társadalom* fogalmára. A polgári-társadalom az egyének egymás közötti kapcsolatának, érintkezésének színtere:

„Itt az egyének először is egymással szemben állnak, az egyes ember cselekedete ugyanolyan jogos, mint a másiké, és az azonosság a jog szerint nem lehet más, mint mindenki törvény előtti egyenlősége.”⁴⁶¹

A civil-társadalom szabályait, az egyének egymás közötti viszonyát, amely a saját érdek, az egyes ember célját tartalmazza, a jog szabályozza. A törvény a társadalom kötelező érvényű szabályait tartalmazza, amit az egyén nem tud megváltoztatni, de minden esetben be kell tartania. A szabályozott közösségi élet, ami az egyes ember törekvéseinek korlátozásával érnek el, a közjó letisztult formáját adja (mikä yhteiseen hyvään soweltu ja sitä edistää) Amikor a civil társadalomban ezt az egyén a helyi közösségeiben valósítja meg. Ez színtere az egyéni és közösségi érdekek összekapcsolódásának, amikor az egyén egyszerre képviseli saját és a köz érdekét. A civil társadalom ebben az értelemben egy erkölcsi kategória, és, ami további tartalmat ad neki, az egyén szabad cselekvésének legmagasabb formája. A civil társadalomban ugyanis a törvényeket az egyén készen kapja, azokon nem tud változtatni, a társadalom berendezkedést (*yhteiskunnallinen rakennus*) csak elfogadni lehet. Ehhez kapcsolódik a politikai cselekvés, ami az államban valósul meg:

„Az állam tehát önmagában cselekszik, ami a népben igaz, megvalósul, amit egy szóval ki lehet fejezni, civilizációs tett. (...) az állam célja, hogy az, ami helyes, az megvalósuljon a világon.”⁴⁶²

Az erkölcsileg helyes, pedig a nemzet szelleméből fakad, amit minden egyes individuum magáénak tudhat. Így a két cselekvési terület elméletben létezik: „(...) kansallishenki on kansakunnan eri jäsenissä yksi ja sama.”⁴⁶³ Az egyes egyén politikai szerepvállalása attól függ, milyen mértékben érett egy nemzet:

⁴⁶¹ UStar 1875:136. ”Tässä ihmiset ensiksi seisovat erityisinä toinen toistansa vastaan, jokaisen toimi on yhtäoikeutettu kuin toisetkin, ja yhteisenä oikeana tällä alalla siten ei ole muuta kuin kaikkein yhdenvertaisuus oikeuksiensa puolesta”

⁴⁶² Uo. ” Waltio on siis oikeastaan itse toimi, jossa se, mikä kansalla on oikeana woimassaan, toteutuu, eli, niinkuin sitä yhdellä sanalla sopii nimittää, siveydellinen toimi. (...) waltoin tarkoitusperä on, että se, mikä on oikeaa, käypi totee maailmassa.”

⁴⁶³ Uo. „A néplélek a nemzet minden tagjában egy és azonos”

„Hogy az állampolgárnak milyen joga van beleszólni a közügyekbe, általában a nép politikai műveltségétől függ”⁴⁶⁴

Az Uusi Suometar publicistája által képviselt *civil-társadalom* tehát a korábbi snellmani hagyománynak a folytatását jelenti. Középpontjában az *állam* áll, mint a történelem célja, amely egyszerre politikai és erkölcsi természetű.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a fennomán sajtóban nem kizárólag a Snellman által lefektetett elméletek jelentek meg. Szintén az Uusi Suometar 1879-ben kilenc részből álló tanulmányt közölt: „*Sosialismosta erittäin Saksassa.*”⁴⁶⁵ Ezt tovább árnyalta a Kirjallinen Kuukauslehtiben megjelent a liberális társadalom-értelmezés egyik legjelentősebb képviselőjének John Stuart Millnek a kritikája.⁴⁶⁶ Yrjö-Koskinen „*Johtavat aatteet ihmiskunnan historiassa*” című könyvéből közölt részletet „*Rauhan aatteesta*” címmel.⁴⁶⁷ További fontos tételek és elméletek jelentek meg a sajtó és politikai gondolkodás fórumain. Ehhez előzménynek a már korábban bemutatott, Yrjö-Koskinen által is érintett munkás-kérdést említhetjük, amit több, a témát tárgyaló elemzéssel egészíthetünk ki. Az 1878 áprilisában megjelent „*Liberalismi ja socialismi*” cikk *Theofil Rein* elemzése,⁴⁶⁸ amelyben egyszerre bírálja a liberális „szabad verseny” gazdaságpolitikát és a szocialista köztulajdonra épülő társadalmi berendezkedést. A liberalizmus-kritikája a következő elemekre épül: a.) a liberális gondolat kevés figyelmet szentel az etnikai különbségeknek, helyette egy kozmopolita szemlélet jellemzi. Ez annak tükrében kapja meg a jelentőségét, hogy Rein az államot, mint az intézményesült nemzeti szellemet értelmezi.⁴⁶⁹ b.) kizárólag az individuum szabadságát védelmezni (ebben kontextusban John Stuart Millre utal) és biztosítani az egyén közösség/államfelé való kötelezettségeit gyengítik. c.) a vallás-szabadsághoz és az egyházhoz való viszonyában a liberalizmus megfelelkezik arról, hogy a szabad vallásgyakorlás biztosítása nem azonos a lelki szükségletek kielégítésével. d.) a társadalmi kérdésben a liberalizmus a közösség elé helyezi az egyént, ami a közösség felé megkövetelhető felelősség gyengülésével jár. Ezekből levonva a következtetéseit, Rein szerint liberalizmus által képviselt szabadság:

„A szabadság, mint azt a liberálisok használják, teljes mértékben tagadó jelleg alap; egyáltalán nem valamilyen teremtő jellegű erő, mivel az csak azoknak a külső akadályoknak a létrehozásában van jelen, amelyek a teremtő erők megjelenését gátolják meg. Ha ezek nem léteznének, a szabadság ezeket nem tudná létrehozni.”⁴⁷⁰

⁴⁶⁴ Uo. „Kuinka yleisesti kansalaisten pitää oleman oikeutettuja osallisuuteen waltiollisesta toimesta, riippu ylipäänsä siitä, kuinka yleisesti waltiollista siwistystä on kansassa lewinnyt.”

⁴⁶⁵ UStar 1879: 85, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 96.

⁴⁶⁶ John Stuart Mill'in yhteiskunnallinen filosofia I-II. KK. 1879: 9, 11, 12.

⁴⁶⁷ KK 1879: 10.

⁴⁶⁸ KK 1878: 4, 73-79, 169-179.

⁴⁶⁹ KK 1878: 4, 75-76.

⁴⁷⁰ Uo. 77. „Sillä vapaus, niinkuin liberalismi sen käsittää, on kokonaan kieltopuolinen peruste; se ei ole mikään tuottavainen voima, koska se on ainoastaan niiden ulkoisten esteiden perustamisessa, jotka ovat haitaksi tuottavaisten voimien ilmaantumiselle. Ellei näitä voimia ole, ei vapaus voi niitä luoda.”

A szabadság negatív természete tehát csak a korlátokat, de nem a lehetőségeket biztosítja. A szabad versenyt, amely a gazdaságban érvényesül, a kereslet-kínálat viszonya szabályozza. Rein elemzésében helyet kap *Adam Smith* és az angol fiziokrata gazdaság-politika értelmezése is, amely az állam jogi-törvényes keretek szabályozásával az individuum, és a nemzetek egymás közötti viszonyát a szabad verseny szabályaiban látja kiteljesedni. A verseny mindig az erősebb és rátermettebb győzelmét hozza el, ami társadalomban a gyengék elbukásához vezet. Ez azonban az emberi természet ellenében valósul meg, amit Rein elutasít. A liberalizmust ugyanakkor a XVIII. század fontos eszméjének tekinti, amely alkalmas volt a korábbi rendi-feudális gazdasági és társadalmi keretek széttörésére – alkalmasint a kanti és a rousseaui filozófia alapján az egyén és az állam viszonyának újraértelmezésével. Rein kritikájának központi eleme egyrészt a társadalom szegény, a szabad versenyben eleve hátrányból induló rétegeinek figyelmen kívül hagyására irányult, másrészt az egyén és a társadalom érdekeinek különbözőségére. Az egyéni érdek mindig esetleges, sőt a közösség érdekeivel szembenálló is lehet:

„(...) ha az egyéneknek és a rendeknek egymással ellentétes porivilégiumai vannak, akkor az is megtörténhet, hogy az egyik megpróbálja a saját előnyeit (kiváltságait) érvényesíteni olyan módon, hogy korlátozza más individuumok és rendek szabadságát. Még a szabad versenyre épülő társadalom sem tudja ezt megakadályozni ó, hogy így történjen.”⁴⁷¹

Az egyén és a társadalom (még ha ebben a szövegben még a korábbi *säätyluokka* – rendi csoport van használva) érdekei így ellentétesekké válhatnak. A „természetes kiválasztódás” során a társadalomban mindenki a megérdemelt helyét kapja meg, amit tudása, szorgalma alapján meg tud szerezni. A kritika a *fejlődés* természetét és erkölcsileg kifogásolhatóságát is érinti. A társadalomnak rendelkezni kell a méltányosság eszközeivel, amelyeknek a törvényekben is ott kell lenniük:

„Mingen jog célja a gyengék védelme az erősektől. Ezen keresztül, hogy a törvény számos esetben korlátozza az egyén hatalmi vágyát és ez által korlátozza a verseny szabadságát, ezen keresztül lehetővé teszi az azonos feltételekkel való versenyzést, valójában ez által a szabadversenyt lehetővé.”⁴⁷²

Amit azzal egészít ki, hogy önmagában a szabad verseny üres ábránd (*tyhjä mielikuvaelma*).⁴⁷³ Rein a szocializmust is erősen kritizálja, amelyben a fennálló társadalmi berendezkedés egyik ellenségét látja. A szocializmus a modern gyár-
ipar megjelenésével és az egész gazdaság átalakulásával van összefüggésben. A

⁴⁷¹ KK. 1878: 8. 174. „(...) jos individeillä ja säätyluokilla on ristiriitaiset edut, niin tapahtuu myös välttämättömästi, että joku koettaa etujansa edistää tavalla semmoisella, joka sortaa muiden individien ja luokkien etuja. Ei vapaan kilpailun perustukselle rakennettu yhteiskunta ainakaan voi estää, ett'ei näin tapahdu.”

⁴⁷² Uo. 176. „Kaikki oikeus tarkoittaa heikomman suojelemista väkevämmältä. Sen kautta että laki monessa suhteessa sitoo yksityisen voitonhimoa ja siten muodollisesti rajoittaa kilpailuvapautta, sen kautta se tekee (...) mahdolliseksi kilpailla yhtäläisillä ehdoilla, tekee itse asiassa vapaan kilpailun mahdolliseksi.”

⁴⁷³ A szocializmusra és a liberalizmusra vonatkozó kritikáját további cikkben közölte: Kansantalouden uusi oppikunta KK 1879: 1.

társadalom két nagy csoportra szakad, a munkaadókra (työn-teettäjä) és a munkavállalókra (työn-tekijä), amelyek viszonyát leginkább a *bér* (palkka) határozza meg. A társadalom egyes rétegei elszegényednek, amely elsősorban a szabad verseny és az iparosodás következményei. Ezek orvoslására – Rein elemzésében – sem a Smith által javasolt még szabadabb verseny, vagy a szocialisták által elképzelt közösségi tulajdon megvalósulása, ami a magántulajdon megszüntetését és az egyén szabadságát is korlátozza. Rein kritikája itt a magántulajdon sérthetlenségét támadó szocializmusra irányult.⁴⁷⁴ Önmagában tekinti elfogadhatatlannak azt a társadalmi berendezkedést, amelyben az egyén nem *rendelkezh*t tulajdonnal.

További fontos kiegészítést adhat a téma pontosabb megértéséhez az 1879-ben megjelent, Rein által jegyzett tanulmány, amely a katedra-szocializmus társadalom- és gazdaságpolitikáját elemzi meggyőző alapossággal. Rein nem rejti véka alá, hogy ezt az új gazdasági „iskolát” (*kansantalouden uusi oppikunta*) mind a liberális szabad-versenynél, mind a szocializmus, egyéni szabadságát korlátozó elvénél alkalmasabbnak tekinti a társadalom egyenlőtlenségeinek kiküszöbölésére, illetve az állam társadalmi szerepvállalásának meghatározására. A gazdasági kérdésektől eltekintve Rein elemzése számos kapcsolatot mutat Yrjö-Koskinen korábbi, a *Gazdagságról és Munkás-kérdésről* írt cikkeivel. Világos kapcsolódások figyelhetőek meg Yrjö-Koskinen és Rein által leírtakban, illetve a korábban bemutatott *Gazdagságról* írt könyvecske a *társadalom és az egyén* viszonyában is azonosságot mutat. Előzménye ezeknek a német szociáldemokrata és szocialista eszmék kibontakozása, amelyre a finn közvélemény is nagy érdeklődéssel figyelt. 1873-ban *Axel Fredrik Granfelt* a *Morgonbladet* lapban „Korunk társadalmi mozgalmai” címen adott ki, amelyben már foglalkozott a katedra-szocializmussal.⁴⁷⁵ A liberális eszme bírálatában első helyet foglal el az egyéni szabadság és a társadalmi érdek ellentételezése. Egyrészt az egyén nem függetlenítheti magát a közösségtől, másrészt nem határozhatja meg tetteinek kizárólagos célját a verseny. Rein az ún. *kollektív gazdaságot* tartja megfelelőnek, amely az egyén esetleges és kiszámíthatatlan szerencséje helyett az állam szerepét, kiegyensúlyozó, támogató és bizonyos területeken aktív szerepet vállaló tevékenységét célozza meg. Yrjö-Koskinen ezt nem a Rein által használt fogalommal jelöli (kollektiivinen talous), hanem *az állam* feladatainak pontosításával látja megoldhatónak.⁴⁷⁶ A Rein által kifejtett „új gazdaság-politikai iskola” arra épül, hogy az egyéni és a közösségi gazdasági érdekeket összehangolja. Ebben a kontextusban használja a nemzeti vagyon (*kansanvarallisuus*) kifejezést, amely az egyéni tulajdon összességét jelenti, amit Yrjö-Koskinen *kansallis-rikkaus*-ként használ.⁴⁷⁷ Ezt a fogalmat azonban 1874-ben, a Munkás-kérdés tárgyalásakor

⁴⁷⁴ Uo. 178-179.

⁴⁷⁵ Heikkinen (1997) 80. A cikk eredeti címe: „Om vår tids rörelser” Yrjö-Koskinen a *Työväen-seikka* cikksorozatában is külön figyelmet szentel ennek az új társadalmi jelenség történeti bemutatásának. Nem csak azt mutatja be, hanem egy alapos áttekintést ad az újabb társadalmi és gazdasági elképzelések, iskolák felfogásáról. Yrjö-Koskinen 1916, 228-243.

⁴⁷⁶ Rein (1879) 4. Yrjö-Koskinen (1875) 14.

⁴⁷⁷ „Kaikki se pää-oma, jota ihmiset jossakin maassa ovat työllänsä ko'onneet ja säästöön panneet sekä monen sukupolven aikana kartuttaneet kutsutaan kansallisesksi pää-

nem használja. A tőke fogalma a munkához kapcsolódik, de nem kap *nemzeti* jelzőt. Sokkal inkább a tulajdon és annak öröklődése, amit hangsúlyoz: a magántulajdon, amely az állam, a társadalom és a jog alapját képezi. Ugyanakkor a munkás-kérdést a Finn Nagyhercegségben sem tartja olyan jelentőségű és súlyú társadalmi problémának, mint Európa fejlettebb országaiban, ezért nem jelen a társadalmi berendezkedésre veszélyt. Fontos lehet jelezi, hogy a Yrjö-Koskinen által használt kifejezések: yhteiskunnan terveys, yhteiskunnallinen terveydenhoitto, éppen arra utalnak, hogy a finn társadalomban is megjelentek azok a „betegségek”, amelyek a munkássághoz kapcsolódnak. A kérdésfelvetésben az egyén és a társadalom viszonya jelenik meg. Miként lehet a társadalom számára hasznos tagokká formálni a munkásokat (työkansa)?⁴⁷⁸ A munka szabadsága az egyén képességeit és céljait érinti, de nem a társadalom egészét. A társadalom ugyanis az egyén – ebben az esetben a munkás – életébe beleszólhat

„A társadalomnak is vannak jogosítványai a munkásság viszonyait illetően, alsósorban ellenőrizni, hogy ez a csoport, amely nem rendelkezik tulajdonnal, nem köthető állandó lakóhelyhez, kapcsolódhat-e a társadalomhoz.”⁴⁷⁹

A társadalom is felelős a munkásokért, elsősorban a jogait garantálni, hogy ez a csoport, amely tényleges tulajdonnal nem rendelkezik ezáltal lakása sincs, ne vállalják a társadalom nyűgévét és terhét. Látható, hogy a társadalom erkölcsi alapját a tulajdon adja, amelyen keresztül az egyén a közösség részévé válik:

„A társadalom alapja a tulajdon, ezen keresztül kötődik az egyén a közösséghez, annak érdekeihez, és érzi felelősnek magát a közösségért.”⁴⁸⁰

A társadalmi tisztaság alapja a tulajdon; a tulajdonon keresztül kapcsolódik az egyén a közösséghez és annak élvezőjévé válik, s egyben felelősséget is érez az iránt, hogy hasznos tagja legyen annak.

Az egyén tehát a tulajdon révén lesz a társadalom tagja. Ez a társadalom nem a rendi kiváltságok és előjogok rendszerére épül, hanem a felelősségre:

---

omaksi, eli kansallis-rikkaudeksi.” Yrjö-Koskinen (1875) 12. „Minden tőke, amit minden országban az emberek összegyűjtöttek és takaréka tettek, generációk alatt felhalmoztak, nemzeti tőkének, azaz nemzeti vagyonnak nevezzük.”

⁴⁷⁸ A munkásság (työväestö) elsősorban a mezőgazdasági szegénységet érintette: „Suomessa on teollisuus vielä varsin vähäinen, ja se työväestön osa, joka siihen käytetään, nousee ainoastaan harvoissa paikoissa muutamiiin tuhatmääriin; meidän *työväkemme* on enimmältä osalta *maanviljelysväestöä* ja erää senkin vuoksi huomattavasti niistä työväenluokista, joissa muualla yhteiskunnallinen tyytymättömyys hurjummasi riehuu.” Yrjö-Koskinen 1916, 245. „Finnországban az ipar még meglehetősen kicsi, és az a munkásság, amit abban alkalmazunk, csak néhány helyen emelkedik pár ezerre; a mi munkásságunk nagyobb része a mezőgazdasági munkásság, és ezért is különbözik attól a munkásságtól, amely másutt a munkanélküliség miatt döhöng.”

⁴⁷⁹ KYK. III. 248. „(...) yhteiskunnallakin oikeutensa työkansan suhteen, etupäässä oikeus valvoa, ettei tämä väestö, joka ei ole vakinaisella omaisuudella varastettu ja niinmuodoin vakinaiseen asuinsijaan sidottu, saa langeta yhteiskunnan kuormaksi ja rasitukseksi.”

⁴⁸⁰ KYK. III. 249. „Yhteiskunnallisen siveyden pohjana on omaisuus; omaisuuden kautta ihminen kiintyy yhteiskuntaan ja sen etuihin ja tuntee itsensä velvoitetuksi hyödylliseen vaikutukseen.”

”A társadalom, az állam az az alap, amelyre minden történelmi fejlődés alapszik, a társadalom felelőssége felügyelni, hogy a közösségi élet, a közélet minden területén, így a gazdasági téren az egyéni önző érdekek nem érvényesülhetnek olyan szabadon, hogy a gyengébbek esélyei ebben a küzdelemben elbikjanak és az egész társadalom fejlődését akadályozzák.”⁴⁸¹

A társadalom, az állam azok az alapok, amelyre minden történelmi fejlődés épül, a társadalom feladata vigyázni arra, hogy minen közösségi élet területén, ezáltal gazdasági téren is, az egyéni érdekek és törekvések nem hathatnak olyan szabadon, hogy a gyengébbek szerencséje abbab a küzdelemben alul maradjon vagy a társadalmi fejlődés megakadjon.

Amit Yrjö-Koskinen itt kifejtett, azt Rein 1879-ben az államhoz kötötte. Az állam három területen kell, hogy szabályozó feladatokat lásson el: a.) a gazdasági tevékenység törvényes védelme b.) az egyéni vállalkozást szabályozni, segíteni és adott esetben korlátozni c.) maga is kezdeményező szerepet vállaljon a gazdasági tevékenységben. Ezek célja és feladata a közjó (*yhteinen hyöä*) biztosítása. Rein nem a társadalmat, hanem az államot tekinti aktívnak. Az állam egyszerre szabályoz és felvállal olyan feladatokat, amelyek a szabad-versennyel ellentétesek. A kultúra és a művelődés gondozását állami feladatnak tekinti, mert ezek nagyrészt nem nyereséget termelnek, hanem az egyes egyént szorosabban kötik a közösséghez.

---

⁴⁸¹ KYK. III. 213-214. „Yhteiskunta, valtio, on se perustus, johon kaikki historiallinen edistys nojautuu, ja yhteiskunnan virka on ylipäänsä valvoa, että kaikilla yhteiselämän aloilla, niinmuodoin myöskin taloudellisella, itsekkäät edut ja pyrinnöt eivät saa semmoisella vapaudella vaikuttaa, että heikompien onni siinä taistelussa hukkuu tai itse yhteiskunnan edistys pilalle joutuu.”

8 ÁLLAM, POLITIKA ÉS KORMÁNYZAT

A 19. századi finn politikai gondolkodás egyik meghatározó problémájává volt a politikai berendezkedés, az alkotmányosság és az államiság kérdése. A Finn Nagyhercegség Orosz Birodalmon belüli státusza körüli eltérő értelmezések és a valóságos helyzet ismerete közötti különbség adta a probléma lényegét.

Pontosabban definiálva a kérdéskört három irányból közelíthetünk: Egyrészt az értelmiség által felvetett reformok és elméletek megjelenése a sajtóban (1850-es évek végéig csak a svédországiakban, majd a Finn Nagyhercegségben is), a közvélemény felé megfogalmazott elvárások és tervek alkottak egy jól lokalizálható és nyomon követhető irányvonalakat. Másrészt, egy zárt rendszeren belüli párbeszéd, amelyben csak a politikai elit, a Szenátus és a cár közelében működő személyek által is felkarolt reformelképzelések jelentek meg, ezt a Pétervárott működő Finn Ügyek Bizottsága (*Suomen Asiain Komitea*), valamint a Finn Államtitkársági Hivatal (*Suomen Valtiosihteeri*) és azok befolyásos vezetői alkották, akikhez a Nagyhercegségi időszak bizonyos periódusaiban a főkormányzó személye is kapcsolódott. Végül, maga a Nagyhercegség politikai berendezkedésének tényleges hivatali szervei, a bürokratikus hierarchia felépítése a legalsóbb hivatali egységtől egészen a Szenátusig, amelyben a finn gazdasági és politikai elit tartotta kezében a hatalmat, hol szoros, hol lazább kapcsolatot tartva fenn az előbbi két tényezővel. A tisztánlátás kedvéért e három vélemény- és politikaformáló tényező között már a gondolatmenetünk elején különbséget kell tennünk. A legfontosabb politikai és gazdasági döntéseket a pétervári államtitkársághoz és cár közelében dolgozó személyekhez köthetjük, még ha a tevékenységük nem is olyan látványos. A Szenátus a Nagyhercegség első jogi és gazdasági ügyeit intézte, a főkormányzó pedig egyfajta kapocs szerepet töltött be a két hatalmi centrum között, mint már utaltam rá, váltakozó intenzitású politizálással. A harmadik elem, az értelmiség, az egyetem oktatói és diákjainak szűk csoportja, a tanítók, orvosok, papok stb. rétege a politikai élettől elszigetelve, de a kulturális életbe aktív szerepet vállalva a finn társadalom véleményformáló és artikuláló csoportját alkotta. Szerepük és befolyásuk a politikában a század folyamán változó volt. A két hatalmi centrum egymáshoz való viszonya, függvénye volt a nemzetközi politikai eseményeknek. A politikához való viszo-

nyukat is fentről ellenőrzöttnek tekinthetjük a szigorú cenzúra miatt, de számos példát találhatunk, amely azt bizonyítja, hogy a hatalmi centrum felé való mozgás, illetve az abba való bejutás eszköze volt e csoportnak. A jelentősége és a döntések befolyásolása e kulturális elitnek egyre erősödött, ahogy a politikai tér is mind szélesebbé vált, 1863-tól, miután az országgyűlés működése folyamattá vált. Ebben a kontextusban Yrjö-Koskinen és a kortársak politikai gondolkodásáról, kormányzatról, alkotmányról és államról alkotott állásfoglalásai szintén egy eszmetörténeti, más szempontból, egy fogalomtörténeti kontextust képeznek.

Yrjö-Koskinen államról, kormányzatról és alkotmányról alkotott nézeteinek vizsgálata a korabeli publicisztikákon keresztül pontosan elvégezhető, ugyanakkor nem a valós folyamatokba enged betekintést, hanem egy, a kortársak által elképzelt reformprogram belső karaktereit segít feltárni. Számomra e kereteknek a bemutatása, illetve konkrét elképzelések elemzése a cél, egészen pontosan Yrjö-Koskinen terveinek elemzése. Ehhez forrásként a szerző tematikus, 1863-67 között írt publicisztikáit használok fel.⁴⁸²

A Finn Nagyhercegség megszületése, mint önálló politikai státusszal rendelkező entitás az 1809-es porvooi rendi gyűléshez kapcsolható, amely során az Orosz Birodalom cárja, I. Sándor, a finn rendek előtt tett szavaival és írásban adott megerősítésével a korábbi tartományból egy Nagyhercegséget hozott létre. Ennek a politikai aktusnak az eszmetörténeti értelmezésére szeretnék néhány adalékot bemutatni, amelyek a finn gondolkodás fél évszázados változását hivatott jellemezni. Ebben Osmo Jussila munkásságának értékes kutatásaira támaszkodom, kiemelve a 19. Század elején-közepén kibontakozott elméleti vitákat. Ezek bemutatása közelebb vihet bennünket azokhoz a kérdésekhez, amelyeket Yrjö-Koskinen az 1860-as években érintett. Yrjö-Koskinen maga is állásfoglalt a kormányzati-, és államformát illető kérdésekben. Egyrészt a kormányzat felelősségét, másrészt a képviselet kiterjesztését, a nép-képviselet kérdését érintette.

Az „állam” és „államiság” kérdése a 19. század finn politikai gondolkodásának egyik sarkalatos pontja volt. Ha a század végén kibontakozó „russzifikációs” törekvéseket nézzük, akkor sem a finn nép oroszosításáról volt szó, hanem a Nagyhercegség és a birodalom egymáshoz való jogi kapcsolatról, amelyben a törvényhozás és a törvények kodifikációja, valamint a finn kormányzati autonómia alapja, a Szenátus és a Kormányzó, illetve a Finn Miniszteri Államtitkár önálló működésének felülvizsgálata kerültek elő. Azonban az, hogy a XVIII. században finn állam, mint önálló politikai entitás voltaképpen nem létezett, de a 19. században a svéd-korból örökölt intézmények és privilégiumok alapján önálló igazgatási és kormányzati területté szerveződött, a finn államiság kérdésének lényege. A század ötvenes éveit az, hogy létezik-e finn állam a kortársak számára sem volt különösen fontos, viszont az általam vizs-

⁴⁸² Yrjö-Koskinen 1862-63-ban a Helsingin Uutisetben jelntette meg ezzel kapcsolatos írásait: Suomikiikho valtiollisena puolueena, Suomen hallitus-muoto, Suomen eduskunta eli Valtio-säädyt, Tarpeellisia muutoksia perustus-laeissamme, Edusmiehyiden virka,

gált korszakban az egyik legmeghatározóbb kérdéssé nőtte ki magát. Nem csupán az állam fogalmának új jelentéséről volt szó, hanem az állam szerepéről az egyén életében, a társadalom és az állam kapcsolatáról, illetve magának a finn államnak a jellegéről. S bár politikailag a finn állam nem létezett, az államiság egyes jegyei – a Svéd Királyság, később az Orosz Birodalom Nagyhercegségének is – megvoltak. Az állam, mint a pénz-, vám- és adóbeszedés feladatait ellátó intézményrendszer, kormányzata és hivatal, amit „finánc-államnak” nevez Jussila.⁴⁸³ A finn államiság tehát annak a hivatalnak, intézményrendszernek a létrehozásával kapcsolható össze, amely a Nagyhercegség gazdasági- és igazgatási feladatait látta el, egyszerűbben, a Szenátus. A központi kormányzat létrehozása a kormányzó és a kormányzati szervezet 1808. december 1-i kinevezésével történt meg, amit nem sokkal később a Finn Államtitkárság Szent pétervári felállítása követett. A finn államot e két intézmény adta, nem a rendi korporációk, azok az „országot” képviselték. Ennek az értelmezése változott a korszakban, a kortársak által használt fogalmak tartalma és értelmezése. A svéd „stat”, állam az önálló gazdasági kormányzattal (*finanssivaltio*) rendelkező terület, amellyel ellenben nem rendelkezik egy tartomány (*maakunta*), olyan használatban lévő fogalom volt, amely nem csak a 19. században, de korábban is, és Európa más területein is használták. A Finn Nagyhercegség önálló államisága ebben a fogalmi együttesben értelmezhető. Hogy az így értelmezett *finn állam* rendelkezik-e az államiság jegyeivel, szuverén és önálló-e, avagy provincia, vagy állam, az 1840-es évekig a kortársak számára nem volt lényeges kérdés. Nem választották el egymástól a Nagyhercegséget és a birodalmat. A Finn Nagyhercegség egy volt az orosz cár *tartományai* közül, amely rendelkezett saját legfelsőbb adminisztrációval, amely ellátta az igazgatási és a gazdasági feladatokat, s egyben a legfelsőbb jogi fórum szerepét is betöltötte. A *kormányzóság* élén a kormányzó (*kenraalikuvernööri*) állt, aki ennek a hivatali államszervezetnek (*valtiolaitos – statsinrättning*) a vezetője, a Nagyhercegség polgári és katonai igazgatásának irányítója.⁴⁸⁴ A cár szent és isteni eredetű hatalmát képviselte. A birodalom (*valtakunta*) és a hatalom (*valta*) a cár személyében összpontosult. A porvói rendi gyűlésen a cár e hatalmával élve, a finn nép (*Suomen kansa*) képviselőiként megjelenő négy rend kiváltságait és jogait erősítette meg, azok hűségnyilatkozatát (*uskollisuudenvala*) elfogadva. A rendi-feudális hatalmi gyakorlat érvényesült, amelyben az uralkodó és a rendek közötti dualista kapcsolatot szabályozták.⁴⁸⁵ A rendek képviselték az „országot” (*maa, land*), és a politikai jogokkal rendelkező *nemzetet* (*kansakunta – natio*). Az orosz cár hatalma alá tartozó népek közé beemelték a finneket („*korotettuna kansakuntien joukkoon*”) is, így a Finn Nagyhercegség egy lett a birodalom tartományai közül, állam az ál-

⁴⁸³ Jussila (1987) 49. „Tällainen *finanssivaltio* oli yhtäkuin ruhtinaan talous- tai ahtaamin verotushallintokoneisto. Maakunnasta, läänistä, tellaisen valtion erotti juuri se, että sillä oli oma talous, budjetti ja keskushallinto.” (Ilyen gazdasági állam volt a herceg gazdasági- vagy adóztatási rendszere. A tartománytól, megyétől az ilyen államot éppen a saját gazdaság különbözteti meg, a költségvetés és a központi kormányzat.)

⁴⁸⁴ Jussila (1987) 59-60.

⁴⁸⁵ Jussila (1987) 27-28.

lamban.⁴⁸⁶ I. Sándor fölvette titulusai közé a „Finn Nagyherceg” (*Suuriruhtinas*) címet, ami a terület (ország) és annak rendjei fölötti hatalom birtoklását jelentette, ennek szimbólumai is elkészültek, a finn címer, a korona és a trón (az I. Pál által készített hét trónszék közül egyet a Finn Nagyhercegségben helyeztek el).

A finn politikai gondolkodásban az államiság kérdése az 1820-as évek elején jelentkezett. Adolf Ivar Arwidsson tézise szerint Finnország a Svéd Királyságban Stokholmból közvetlenül irányított tartomány (*provinssi, alusmaa*) volt, majd 1809-ben saját kormányzattal rendelkező állam (*itsehallinnollinen valtio – stat*) lett. A különbség a saját kormányzati szervekben van. Ami új volt Arwidsson tételében az állam és a nemzet összekapcsolása. Az állam a keret, amelyet a finn népnek az orosz cár teremtett adott meg, hogy megteremtse saját nemzetüket. Arwidsson romantikus volt. A turkui romantika egyik jeles képviselője, romantikus hévvel írt a középkori eszményekről és a finn népi kultúráról és finn nyelvről.⁴⁸⁷

Csaknem húsz évvel később szintén a turkui romantikusok közé tartozó **Israel Hwasser** által jelent meg új értelmezés a finn államról és az 1809-es eseményekről. Hwasser a természetjogi elméletet ültette át a finn állam létrejöttének magyarázatához, amely a porvói rendi gyűlést (1809. március 29.), mint a finn nép és az uralkodó közti *szerződést (sopimus)* magyarázta a finn állam létrejöttének feltételeként. Az uralkodó nagyherceg lett, Finnország, pedig saját államot hozhatott létre. Ezek szerint Finnország már Porvó előtt önálló állammá vált, azzal, hogy elszakadt a Svéd Királyságtól. Hwasser nézeteit nem fogadták különösebb lelkesedéssel a kortársak, sőt, Arwidsson, **Pekka Kuoharinen** álnéven éles bírálatokat intézett felé, amelyek a „szerződés-elméletet” cáfolták. A vita újabb adalékokkal bővült, amikor **Olli Kekäläinen**⁴⁸⁸ álnév alatt még radikálisabb nézetek lettek megfogalmazva. Kekäläinen szerint Porvóban valóságos szerződés jött létre, amelyben a meghódított, tartományi státuszú Finnország (ekkor provincia) lakóinak az orosz cár, I. Sándor a hódítás által megszerzett jogait „ajándékként” átadta. A szerződés valóságos felek, államok (tehát feltételezi a finn államiság meglétét a hódítást megelőzően is) között jött létre, amelyben a cár egyoldalúan lemondott jogainak egy részéről. Ezek szerint a finn nép már korábban is szerződésre lépett, csak akkor a svéd uralkodóval, amikor az 1772-es és 1789-es törvényeket elfogadták. A porvói rendi gyűlésen ezeket erősítette meg a cár, ezek voltak a szerződés kulcsai.

Az 1840-es években a már említett **J. J. Nordström**, a Helsinki Egyetem professzora, előadás-sorozatban tárgyalta az „állam-jogot”, amelyben az államelmélet új értelmezéseit vetette föl. A szükségét ennek abban látta, hogy a finn nemzeti öntudat felébredőben volt, ami a finn államiság értelmezését is megköveteli. Előadásában a természetjogi és a hegeli államelmélet elemei keverednek, de a korábbi állam-elméleti álláspontok (Arwidsson, Hwasser) úgyszintén megtalálhatóak. Az előadás-sorozat lényege a porvói és a haminai események újra-

⁴⁸⁶ Jussila (1987) 29, 62.

⁴⁸⁷ Uő (1987) 66-68.

⁴⁸⁸ Arwidsson, vagy J. J. Nordström is lehet a szerző. Jussila (1987) 77.

értelmezésében van. Nordström szerint Finnország 1808-ban provinciaként lett a birodalomhoz csatolva, amit a porvói rendi gyűlésen a cár szándékából (nem szerződéssel) reálunió váltott fel, ezzel önálló, az Orosz Birodalom keretei között létező külön állammá vált. A hangsúly ismét az önálló kormányzati szerveken volt, amelyek, ezzel az elmélettel a finn szerződéselmélet fontos részévé váltak.

Ezekkel az elméletekkel azonban még nem volt teljes a finn államnak, mint politikai entitásnak értelmezésében folytatott diskurzus. Jelentős változást hozott a krími-háború, amely a korábbi oroszbarát közeledést jelentősen meggyengítette. A birodalomhoz való tartozást és az azt elősegítő kulturális és gazdasági kapcsolatokat felváltotta a két – immár államot – egymáshoz kapcsoló kötelek lazításának szándéka. Az elszakadás és a függetlenség gondolata azonban már nem csupán a finn államiság kérdését érintették, hanem a „nemzet” és a finn nép ügyét is felvetették. Az 1850-60-as években a finn államról ennek a kontextusában érveltek.

A finn politikai gondolkodásban a hegeli filozófia a 19. század első évtizedeiben jelentkezett. Johan Jakob Tengström (1787-1858) filozófiaprofesszor 1830-31-ben a Helsinki Egyetemen tartott előadássorozata az állam-elmélet hegeli interpretációját adta.⁴⁸⁹ Később J. J. Nordström is átvett egyes hegeli elemeket, amelyek a korábban tárgyalt *reáluniós* elméletébe beépített. Igazán jelentős, a hegeli hagyományok finn megteremtését J. V. Snellman nevéhez köthetjük, akinek *Államelmélet (Läram om Staten – Oppi valtiosta)* munkája a finn politikai államelmélet fontos alapjait fektette le.⁴⁹⁰ A hegeli államelmélet finn interpretációiban az jelentette az újdonságot, hogy az állam és a társadalom, közvetve az individuum szerepét határozta meg. Tengström 1830-31-ben tartott előadásában a finn állam kérdése nem jelent meg, viszont felállít objektív és szubjektív feltételeket, amelyek alapján a modern állam működését képzei el.

Az 1830-31-es előadáson elhangzottakat különösen jelentőssé teszi az időpont. Európát ekkor újabb forradalmi hullám rázta meg, aminek mind Porszországban, mind a Finn Nagyhercegségben erős visszhangja volt. A Berlieni Egyetemen előadó Hegel a jogfilozófiát, Helsinkiben Tengström az államelméletet használta fel gondolataik közlésére, de a közvetlen politikai állásfoglalás egyikőjük részéről sem történt meg. Tengström előadása nyomtatásban sem jelent meg, de Manninen szerint hatása a korabeli egyetemi ifjúságra, a Szombati-társaságra (*Lauantai-Seura*), majd e csoportosulás folytatásának tekinthető Finn Irodalmi Társaságra (*Suomen Kirjallisuuden Seura*), vitathatatlan. A társadalomról, az államról és a nemzetről alkotott vélemények formálódását Tengström, mint e szervezetek prominense felétlenül befolyásolta, nem csak az egyetemi előadásokban, hanem a társasági élet keretei között is. A hallgatók között ott ült J. V. Snellman, Friedrich Cygnaeus, akik a finn filozófia és a poli-

⁴⁸⁹ Manninen, Juha (2003) Valoa valtioon yössä. HAik, 2003/ 2. 18-48. Magyarul lásd: Nagy Vince Róbert (2005) A modern állam elmélete Finnországban a 19. század elején Klio, 2005/2. 131-135.

⁴⁹⁰ J. V. Snellman *Läram om Staten* munkáját Stokholmban adta ki 1842-ben. Az általam használt kiadás: J. V. Snellman *Kootut Teokset* 5. Szerk. Raimo Savolainen Edita Oy, Helsinki, 2001. 32-293.

tikai gondolkodás későbbi meghatározói és formálói lettek, a társaság soraiban pedig megtalálható volt J. L. Runeberg és Elias Lönnrot. Mind J. V. Snellman, mind pedig a jegyzeteket készítő Palmén a tengströmi hagyományokat folytatva értelmezik majd a finn államiságot, számos elődjüktől és kortársuktól alapvetően eltérően. Tengström annak a politikai irányvonalnak volt a meghatározó alakja, amit Matti Klinge a „hivatalos nacionalizmusnak” nevez.⁴⁹¹ Személyéhez, politikusi, oktatói és gondolkodói álláspontjához a 19. század első évtizedeiben az egyetemen, a finn közéletben és a kulturális körökben a finn kulturális azonosságtudat és a nemzeti egység erősítései voltak a legmeghatározóbb gondolatok. A finn nyelv kulturális életben és a mindennapokban szükséges fejlődését, pallérozását elengedhetetlennek tekintete a nemzeti szuverenitás eléréséhez, ami előfeltétele és alapja lehet egy nemzet politikai és szellemi fejlődésének. A nyelv-kérdés mellett azonban ott volt a finn államiság és a finn nemzet értelmezésének problémája, amelyek ekkor még nagyobb súllyal jelentkeztek a kortársak gondolataiban, mint a nyelvvel kapcsolatos politikai és társadalmi érdekek. A századelő megoldandó kérdése az értelmiség, a hivatalnoki kar és a politikai elit lojalitása és a finn nemzeti kultúra megerősítése voltak. Az értelmiség számának, kulturális és politikai befolyásának köszönhetően irányítani tudta a kibontakozó folyamatokat, a szűk keresztmetszetű nyilvánosságon keresztül pedig véleményformálóként lépett fel. A konzervatív irányzathoz tartozó J. J. Tengström ebben a folyamatban meghatározó szerepet vállalt.⁴⁹²

Tengström kiindulási pontja a finn hivatalnok-állam, amely gazdaságilag és kormányzatilag autonóm, de politikai értelemben nem rendelkezik az államiság feltételeivel, nem szuverén. Arra a kérdésre keresi a választ az előadásában, hogy melyek azok a feltételek, amelyek a „modern állam” folyamatosságát, szervezeti állandóságát és megmaradásának feltételeit képezik. Ennek két feltétele van: szubjektív és objektív tényezők. Az első elem az egyén hazafias érzése, amit patriotizmusnak nevez, a második az államszervezet, amely három részből áll össze: a törvényhozói hatalomból, a kormányzati (végrehajtó) hatalomból és az uralkodói hatalomból. E feltételek olyan morális környezetben érvényesülnek, amelyeket a szerző az állam legfontosabb alapjainak tekint. Hegel társadalomszervezeti gondolatát saját rendszerébe is beépíti, ami alapján az állam a családok összekapcsolódásából és polgári társadalommá való szerveződésükből jön létre, illetve ezek a kötelek alkotják legfontosabb erkölcsi, morális talaját. Ebben a szerkezetben a közjó, mint a legfontosabb morális, erkölcsi érték jelenik meg. A törvényekben az egyén és a család értékei realizálódnak. A modern állam lényege az egyén (*szubjektum*) szabad fejlődésének biztosítása. A közösség életét szabályozó törvényeket nem iktatja ki, hanem organikus fejlődéshez köti. Az egyéni és a közösségi szint az államon belül tehát nem kizárja, éppen ellenkezőleg, feltételezi egymást. Az egyén jogi értelemben létező szabadsága az állam szabadságává és jogrendszerévé alakul át, amit Tengström úgy fogalmaz meg, hogy az egyén öntudata az állam intézményein keresztül valósul meg. Az általános erkölcsi értékek, amelyek az idők folyamán a közösség szokásaivá

⁴⁹¹ Klinge, Matti (2004) Poliittinen Runeberg. 130.

⁴⁹² Juha, Manninen: Valoa valtioon yössä (2004)

alakulnak, az állam törvényeiben, intézményrendszerében jelennek meg, organikus fejlődést képviselve. Tengström előadásában megjelenő rendszerben az erkölcs és az állam azonosulnak az egyén törekvéseiben. Az államszervezet nem egy szerződés eredménye, hanem a családi szentségből kiindulva, a házassághoz hasonló kapcsolat, amelyben a felek nem valamely érdek és számítás szerint vállalnak közösséget egymással. Ennek a gondolatnak az államhoz történő kapcsolása a következőképpen történik meg: az állam intézményeiben és rendszerében egy adott nép kulturális (*civilizatórikus*) szintjét ismerhetjük fel. Ebben valóságos, tradicionális és racionális elemek egyaránt keverednek Tengström ezzel az alkotmányt, mint szerződést, az egész társadalom által elfogadott írott alkotmányos rendszer lehetőségét kérdőjelezi meg.⁴⁹³ A hatalom a modern államban a különös és az általános egységből származik. A különös/partikuláris jog (a kiváltságok) ugyanúgy az állam saját részét képezik, tehát a hatalom nem lehet egyetlen rendet képviselő csoporté sem. Az uralkodó személye a hatalomnak csak az egyik eleme, de nem kizárólagos forrása és meghatározója. Az állam berendezkedése nem függhet az uralkodó személyétől, sem annak isteni eredetétől, amit Hegel és Tengström is elutasított. Helyette Tengström ismét szubjektív és objektív feltételeket állít fel. Az uralkodó személye egyrészt a bizalom, másrészt az állam egységébe vetett hit szimbóluma (szubjektív feltétel). Objektív szempontból a döntési hatalom birtokosa, amely a törvények és a rendeletek elfogadásának hatalmát jelenti. A két elem egységet alkot, amelyben az uralkodói öntudat (önismeret) és a törvények tiszteletben tartása, s egyben akarása is az államberendezkedés folyamatos működésének alapfeltételei.

Tengström a hivatalok, az állami szervezet működését az objektív feltételek érvényesülésével tekinti megerősíthetőnek. Ebben az erkölcsi fedhetetlenséget és szakmai ismeretek kielégítését tartja a legfontosabbnak (a születés és a vagyon, számára nem képezhetik alapját egy tisztség betöltésének), ugyanakkor a szabadság/függetlenség és a kötelességtudás is a tisztség fontos jellemzője és feltétele.

A modern állam elméletének következő eleme a törvényhozás. Tengström álláspontja szerint a nép a törvények legfőbb forrása. Számára a törvények a szokásokká alakult közerkölcs megjelenései, amelyeket nem közvetlenül a nép alkot, hanem rendek képviselik és szabályozzák is az állam működését. Ebben a rendszerben három rend különül el egymástól. A földbirtokosokat (nincs szétválasztva nemes és nem-nemes) a polgárságot (a polgári társadalom és a gazdaság értékeivel szabadon rendelkező réteg) és a hivatalnokokat, akik a törvényhozásban nem vehetnek részt csak a rendeletek végrehajtásában. Ezt a rendszert Tengström nem a hegeli minta szerint állította fel. Juha Manninen szerint Hegel a svéd rendi képviseletet tekintette ideálisnak, amelyben négy rend képviselete valósult meg. A képviselet mellett a modern állam egyik fontos jellemzője a szuverenitás, a függetlenség megvalósulása. Ebben a kérdésben Tengström szintén szétválasztja az objektív és szubjektív feltételeket. Utóbbi

⁴⁹³ Mindez annak a figyelmen kívül hagyását jelentené, ami a nép kulturális fejlettséget jelenti, s amelyhez a szerző az államrendszer felépítését kapcsolja.

fontosabbnak tekinti, aminek a feltétele a nép belső szellemi és kulturális léte és érettsége, ugyanakkor a külső szuverenitást ingatagnak véli, ami nem befolyásolja egy nemzet fejlődését.

A nemzet és az állam kérdésében Tengström véleményét az aktuális európai események viszonyában kell értelmezni. Eszerint a finn nép etnikai-vallási értékeire, hagyományaira nem lehet a modern állam intézményeit felépíteni. A gazdaság és a kultúra fejlődése, a népesség számának gyarapodása, a nemzeti szintű kommunikáció szélesedése feltételeznek még olyan támogatást, amelyek nélkül a finn nép még nem képes az államiság létrehozására. Az állam- és a nemzetépítés gondolata itt fonódik össze Tengström gondolatában. S bár az előadás során nem a finn államról volt szó, hanem általában a modern államiság elemeiről, a programszerű megjelenést az új értelmiség és a modern államban gondolkodó, és cselekvő hivatalnoki kar jelentette. Az általános műveltség emeléséhez, a nép felvilágosításához kapcsolódott a nemzeti gondolat, a nemzeti érzés, az alkotmányosság és a független szakértő hivatalnoki kar. Ezzel kapcsolódott össze a finn nemzeti gondolat és az államiság kérdése. Tengström számára a nemzeti eszme az állam belső szuverenitásának alapját adja, amihez kapcsolódni kellett a modern államszervezet kiépülésének is.

Tengström ezen előadása után nem tért vissza az államelmélet témájához, bár továbbra is tartott előadást a hegeli jogfilozófia köréből. A gondolati alapok számára és az őt követők számára, elsősorban Johan Vilhelm Snellman és Palmén munkásságát kell kiemelni, világosak lehettek. A finn államiság kérdését 1838-42 között nyilvánosan is tárgyalták, amelyben a legfontosabb kérdések a porvoo-i országgyűlés által szentesített Nagyhercegségi státusz és I. Sándor uralkodói trónbeszédében elhangzott szavai a „finn nép nemzetek közé emeléséről”, voltak. Ebben a vitában Tengström és a hozzá kapcsolódók véleménye alapvetően eltérő volt a többi résztvevő álláspontjától. Sem az A. I. Arwidsson által vallott uralkodói ajándék, sem az I. Hwasser képviselt szerződéselméletet nem fogadták el, hanem az 1830-31-es előadás szellemiségét képviselték. Ennek az irányzatnak a finn közéletben és a politikai gondolkodásban ekkor és a későbbiekben is meghatározó szerepe volt, aminek köszönhetően a finn értelmiség nem alakult olyan radikális ellenzékké, amint az orosz vagy a porosz értelmiség. Az államiság és a nemzet szolgálata nem vált ketté. A hatalom megszerzése nem volt cél a finn értelmiség számára, csak a nemzeti fejlődés folyamatos támogatásának feltétele, amiben az egyes politikai irányzatok mind egyetértettek. Snellman állam-elméleti munkája a *Läram om Staten* és számos ehhez kapcsolódó előadása, publicisztikája, a finn politikai gondolkodásban az állam és a társadalom értelmezésének új aspektusait alapozta meg. Természetesen Snellman munkásságát sem lehet úgy értékelni, mint egységes és homogén eszmerendszerre épülő *corpust*, viszont az általam vizsgált fogalmak éppen azt mutatják, hogy a korszak gondolkodásában mennyire fontos szerepet töltöttek be egyes gondolkodók, és az általuk képviselt iskolák. Ennek pontosabb megértéséhez azt kell megvizsgálnunk, hogy milyen általános fogalmi keretekben határozta meg Snellman az államot, és hogyan kapcsolta ahhoz a társadalom és az individuum szerepét és feladatát, kötelességeit és jogait, valamint korlátait és

lehetőségeit. Az állam-elmélet (1842) és az 1860-as években megjelent elemzések azonosságot mutatnak Snellman társadalom-felfogásában, azzal a kiegészítéssel, hogy a 60-as években nagyobb hangsúlyt kaptak a nemzetiséget és a nemzetet érintő kérdések. Az állam-elmélet kiindulási pontja a Rousseau-i „társadalmi szerződés” kritikája, ami egyben a snellmani jogelméleti és az egyén és a közösség jogi-erkölcsi viszonyát is tisztázza.⁴⁹⁴ A társadalom csakis a szabad, a racionálisan gondolkodó egyének választásával, döntéseivel születhet meg, ami a helyes és a helytelen, az igaz és hamis közötti különbségtételen alapszik.

„Röviden értelmezve a társadalmi szerződés az a követelést tartalmazza, hogy az egyéni akaratnak azonosnak kell lennie a közakarral. Ez tartalmazza, hogy az egyéneknek mindig az államban valósul meg. Az azt is feltételezi, hogy az egyéni akaratnak függetlennek kell lennie attól függetlenül is, hogy az a közakarattól függ, és ezt a szabadságot önkéntes szerződésben határozzák meg.”⁴⁹⁵

Egy állam stabilitásának több feltételét állítja fel. Egyrészt a szabad akarat és a szabad választás eredményeként létrejött szervként mutatja be:

„Az állam megmaradásának feltétele tehát, hogy annak tagjai racionálisan gondolkodjanak és erkölcsösen cselekedjenek. Az állam léte csak ezen az alapon lehetséges, nem a társadalmi szerződésen, bár annak rendelkezéseit is figyelembe vesszük az államban.”⁴⁹⁶

Az állam megmaradása tehát azt követeli meg, hogy annak tagjai gondolkodjanak racionálisan és cselekedjenek erkölcsösen. Az állam létezése csak ennek alapján lehetséges, nem társadalmi szerződés alapján, bár a társadalmi szerződés tételeit is figyelembe vesszük az államban.

Ebben a passzusban is feltűnik a szubjektum szerepének kiemelése, amely az erkölcsi értékítéletekre utal. Az egyén morális, erkölcsi állásfoglalásai, a mindennapi tevékenysége során meghozott döntései alapján lehet közös, kollektív szokásokról, intézményesült normákról beszélni. Erre épül a jog, az igazságszolgáltatás, a közösség életét szabályozó rendszer, amelyet nem egy szerződés tesz stabillá és maradandóvá, hanem a szokásokban megjelenő „nemzeti szellem”. Snellman az állam- és kormányzati formákat minden esetben az adott nemzet kulturális, műveltségi fokának megfelelőnek tekinti. Azaz egy nemzet olyan intézményekkel rendelkezik, amelyeket önmaga számára – műveltségének szintjéhez igazítva – fenn tud tartani, működtetni képes.

⁴⁹⁴ Snellman (2001) 34-47, (2004) 233.

⁴⁹⁵ Snellman (2001) 36. „Lyhyesti käsitettynä yhteiskuntasopimus sisältää vaatimuksen, että yksityisen tahdon on oltava yhtäpäivä yleisen tahdon kanssa. Tämä sisältää, että yhtenemisen on aina toteuduttava valtiossa. Kuitenkin se myös edellyttää, että yksityisen tahdon on oltava vapaa huolimatta siitä, että se on näin riipuvainen yleisestä tahdosta, ja tämä tahdon vapaus määrätään vapaaehtoisessa sopimuksessa”

⁴⁹⁶ Uo. „Valtion säilyminen vaatii siis sitä, että sen jäsenet ajattelevat järjellisesti ja toimivat siveellisesti. Valtion olemassaolo on mahdollinen vain tämän nojalla, ei yhteiskuntasopimuksen, vaikka myös yhteiskuntasopimuksen määräykset otetaan huomioon valtiossa”

”Legyen a kormányzati forma bármi, a kormányzati berendezkedés és az állam minden esetben adottak és csak a nemzet erkölcsi értékein és műveltségén állnak meg, olyannak, amilyenek a nemzet történelme során megszületnek.”⁴⁹⁷

Legyen tehát az államforma bármilyen, az állam és a kormányzati forma minden „esetben csak a nemzet erkölcsi érzékének és műveltségének támaszával létezhetnek és maradhatnak meg. Az egyén (*yksilö*) egy folyamat során sajátítja el a közösség normáit, jó és rossz közötti választás képességét, teszi magáévá szokásait, hagyományait, fogadja el vallását.⁴⁹⁸ A szubjektum előtérbe állítása a morális felelősség kérdését is felveti:

„(...) minden embernek tudnia kell, mit kell tennie, hogy minden pillanatban morálisan cselekedjen. Ennek úgy fogalmazhatjuk meg a követelését, hogy itt és most csak egyetlen cselekvési forma helyes és az ember életében minden pillanat olyan, hogy minden pillanatban döntenie kell mi a helyes, arról, miről sem ő sem más még nem döntött és nem is fog döntenie. Úgy mondják: a lelkiismeret a bíró. De a lelkiismeret bírői képessége is szerzett. Az egyént valamely ismert vallásra, egyház szokásaihoz nevelik, valamit jónak mást rossznak tartva. A lelkiismeretének döntései a neveltetésétől függenek – és ez az egész életében így folytatódik.”⁴⁹⁹

Ennek a nevelésnek a legfontosabb helyszíne a család, ahol a szokásokat nem törvények szabályozzák, hanem a generációk egymásra hagyományozott tapasztalatai. A család összetartó erejét tagjai közötti *szeretet* határozza meg. A társadalom legkisebb egységeként meghatározott közösség nem csak érzelmi kötelékként működik, hanem gazdasági egységként is, amelyből az egyén ki lépve az erkölcsi értékek gyakorlati terepére kerül. A jog és a törvényesség a „polgári társadalom” (*kansalaisyhteiskunta*) legfontosabb jellemzői, amely nem az állam ellenében kap értelmet, hanem az individuum cselekvésének szabályozásában. Persze ezek a törvények a szokások és írott formában való megjelenései, amelyek a nemzet saját fejlődésének eredményei. Ebbe bele tartozik a gazdasági tevékenység és a polgári/civil kapcsolatok jogi kereteinek meghatározása, ezért alapvetően a negatív szabadság berlini fogalmát használhatjuk értelmezésekor. Snellman a polgári társadalom legalkalmasabb terepének a helyi közösségeket tekintette (*kunnallinen itsehallinto*), ahol az egyéni és a közösségi kapcsolatokban az erkölcsi, és a morális választások érvényesülnek.⁵⁰⁰ Az egyén szerepe *passzív*, a jogok és a törvények adottak, nem tudja megváltoztatni

⁴⁹⁷ Snellman (2001) 37. „Onpa valtion hallitusmuoto siis mikä tahansa, niin hallitusmuoto ja itse valtio ovat joka tapauksessa olemassa ja säilyvät vain kansakunnan sivistyksen ja siveellisen hengen nojalla, sellaisina kuin nämä ovat syntyneet kansakunnan historiasta ja sen siteistä maailmanhistoriaan.”

⁴⁹⁸ Snellman (2004) 235.

⁴⁹⁹ Uo. „(...) jokaisen ihmisen täytyy tietää, mitä hänen kunakin hetkenä on tehtävä, jotta hän toimisi moraalisesti. Vaatimus sitä voidaan ilmaista siten, että tällä hetkellä ja tässä paikassa vain yksi toimintatapa on oikea, ja että ihminen on elämänsä joka hetki sellaisessa tilanteessa, että hänen täytyy ratkaista oikeuskysymys, jota hän tai kukaan muu ei milloinkaan ole ratkaissut tai koskaan enää tule ratkaisemaan. (...) Sanotaan: omatunto on tuomarina. Mutta myös omatunnon tuomarinkyky on hankittu. Yksilö kasvatetaan johonkin tiettyyn uskontoon, tietyn kirkon oppeihin, pitämään yhtä oikeana ja toista vääränä. Hänen omatuntonsa tuomiot riippuvat kasvatuksesta – ja se taas jatkuu koko elämän.”

⁵⁰⁰ Pulkkinen (1989) 17.

azokat. Arra csak az állam keretei között van lehetőség. Az egyén szempontjából tehát a harmadik keret, amelyben tevékenysége és erkölcsi választási érvényesülhetnek: az állam. A polgári társadalomtól morális értelemben magasabb rendű szféra, mivel nem az egyéni, hanem a közösségi, voltaképpen a *nemzeti* érdekek megvalósulását Snellman csak ebben a formában tartja megvalósíthatónak. Az egyetemes emberi fejlődés és a nemzeti műveltség párhuzamossága nyerhet az államban kiteljesedést. Az egyes népek által generációkon keresztül létrehozott nemzeti műveltség – *sivistys* – (kultúra, művészetek, szokások, hagyományok, intézmények, törvények stb.), amelyben az egymással kapcsolatba lépő népek különösen fontos szerepet játszanak, célja és legteljesebb formája az *állam*. A Snellman által képviselt fejlődés (*edistys*) az egyetemes és a nemzeti műveltség egymásba kapcsolódó természetét jelenti. Az állam, intézményként és az egyéni szabadság, morális értékek képviseletében, e két fejlődési forma összetalálkozásának eredménye. Így a politikai (valtiollinen) cselekvés ebben a fejlődésben való cselekvést jelenti, ami az egyén erkölcsi értékeink megváltoztatását, átforgalmazását jelenti. Ezért tekinti Snellman olyan fontosnak, hogy mikor szerez egy nép magának szabad politikai intézményeket, mikor érett meg kellőképpen a szabadság megszerzésére. Azt csakis magában a közösségben kialakuló tudatosság (tietoisuus) határozza meg. A Hegel által használt „néplélek” fogalom Snellmannál itt jeleníti meg az a pozitív szellemet, amely a történelem során az egyes népeket nemzeti közösséggé, kulturális egységekké kovácsolta.⁵⁰¹

Ebből a gondolatmenetből kell kiindulnunk, amikor az államiság és a kormányzat snellmani értelmezését vizsgáljuk. Jussila korábbi kutatásai tárták fel a részleteit annak, a nyilvánosság előtt folytatott vitának, amely az 1859-ben megjelent „*Lainopillinen käsikirja*” értelmezése körül alakult ki. A szerző, a már korábban említett, Johan Philip Palmén volt. Tudományos munkássága a Helsinki Egyetemhez köthető, ahol jogot tanított, 1851-52-ben kapott felkérést egy jogi alapismereteket tartalmazó kézikönyv megírására a haminai kadétiskola diákjai számára.⁵⁰² A mű, egyben a finn jogi-politikai szakirodalom egyik első értékes darabja, a korszakban pedig a politikai gondolkodásban egy mérföldkő, amely számos kérdést vetett fel és vitát generált. J. V. Snellmann az elsők között fogalmazta meg bírálatát a Palmén által képviselt állásponttal szemben. A közöttük kibontakozó vita lényege, hogy Palmén az 1808. június 5-én kiadott cári rendeletet és az 1809-es haminai békét (1809. szeptember 5.) úgy mutatta be, mint Finnország (önálló provincia), az Orosz Birodalomhoz csatolását, a korábbi törvények, vallás és privilégiumok megerősítésével, viszont a politikai státuszát „provinciaként” jelölte meg. Azaz, nem született állam. Snellman ennek cáfolatát a fentiekben bemutatott gondolatmenet alapján magyarázta. A finn területekről (ekkor tartomány – *maakunta*) a haminai békében a svéd uralkodó, III. Gusztáv Adolf lemondott, majd a porvói rendi gyűlésen I. Sándor megerősített a finn rendek kiváltságait. Amit Snellman kifogásolt Palmén munkájában, az volt, hogy Finnországot még 1859-ben is tartománynak tekintette. A

⁵⁰¹ Pulkkinen (1989) 17-22.

⁵⁰² Jussila (2004) 280.

Snellman által képviselt fejlődés-ideál nem jelent meg, sőt. Számára az ötven év, ami a haminai-porvói eseményektől eltelt, annak a fejlődésnek a szakasza volt, amely során a *finn nép* saját erejéből államot hozott létre.⁵⁰³

8.1 Az államreform és alkotmányosság kérdése 1863-ban

Az adott kérdésekhez kapcsolódva megvizsgálom Yrjö-Koskinen „állam”, „kormányzat”, „hatalom” és „képviselő” értelmezését. Milyen forrásokra vezethetők vissza az általa használt fogalmak, milyen jelentést hordoztak magukban? Milyen célja volt a hatalom és a kormányzat, az alkotmány értelmezésének Yrjö-Koskinen publikációiban, illetve milyen változások figyelhetők az Yrjö-Koskinen által használt retorikában? Az alábbiakban az vizsgálom meg, hogy milyen javaslatokat és reformokat vázolt fel az 1860-as években, miben és miért mutat eltéréseket a korábbi vitákhoz képest. Alapvetően két politikai eseményhez kapcsolódnak a cikksorozatok, az első az 1863-as rendi gyűlés összehívása, a második a bizottsági előkészítés alá helyezett „Országgyűlési rend” (*Valtiöiväjärjestys*) javaslata volt.

A krími-háború következményeként a finn politikai gondolkodásban az önálló államiság, és az Orosz Birodalomhoz való viszony új szempontokként jelentek meg.⁵⁰⁴ Nem csupán az értelmiség, de a kormányzati-hatalmi centrumban is voltak képviselői, és II. Sándor is támogatta a finn alkotmányos intézmények reformját, hogy a birodalom nemzetközi megítélése javuljon. A cári környezetében dolgozó, a Finn Ügyek Hivatalát (Suomen Asiain Komitea – 1857-ben újra felállították) vezető államtitkár, *Alexander Armfelt* és segítője, *Emil Stjernvall-Walleen* a reformok előkészítésében fontos szerepet játszottak. Személyesen segítették a finn politikai vezetőket – elsősorban a Szenátus tagjait – az orosz belpolitikai események megértésében.⁵⁰⁵ II. Sándor a kezdeményezést megtartva már 1856-ben öt pontból álló javaslatot terjesztett a Szenátus elé, amely elsősorban a gazdasági reformokat segítette elő, de hamar nyilvánvalóvá vált, hogy rendek összehívása nélkül ezeket a változásokat nem lehet keresztülvinni. Amit csak bonyolított, hogy a háború alatt és azt követően olyan hangok jelentek meg, amelyek nyíltan követelték a rendek összehívását, az „alkotmányos” intézmények helyreállítását, a sajtószabadságot.⁵⁰⁶ **F. L. Schauman** beszéde, a Helsinki Egyetemen a törvényhozás, az adózás és a költségvetés felügyeletét a rendekkel való együttműködés által képzelte el. A hivatkozási alap az 1772-es (*Hallitusmuoto - Kormányzat*) és 1789-es (*Yhdistys- ja Vakuuskirja*) uralkodói rendeletek voltak, amelyek a rendek számára vajmi kevés beleszólást engedtek meg törvényhozásba és a kormányzásba, inkább, mint tanácsadó szerv volt a rendi gyűlés, ennek ellenére a finn alkotmányos gondolat ezekre épült. Schauman szavait idézem:

⁵⁰³ Jussila (1987) 90-102.

⁵⁰⁴ Jussila (2004) 287. Klinge (1997) 201-205.

⁵⁰⁵ Klinge (1997) 227.

⁵⁰⁶ Krusius-Ahrenberg (1981) 27-28.

„Teljes bizonyossággal merem állítani, hogy a jelenlegi kor, amikor olyan sok fontos társadalmi kérdés van előttünk, amelyek közül sok közvetlenül egyes rendek privilégiumaihoz kapcsolódnak, a finn népben élénk vágy él, hogy az ország rendjeinek adjanak most és később még többször lehetőséget összegyűlni az alaptörvényben megadott formában.”⁵⁰⁷

A fél évszázados szünet után az „országgyűlés” és az alkotmányos eszmék meglepő gyorsasággal terjedtek el. A sajtón keresztül pedig a nyilvánossághoz is eljutottak.⁵⁰⁸ A társadalmi párbeszédre és a kormányzati politika kritikájára is egyaránt volt hajlam, a *Viborg* lap szerkesztője, C. E. Qvist a gazdasági kérdések fontosságát hangsúlyozta, a *Suometar* és a Snellman által szerkesztett *Litteraturbladet* a finn nyelv ügyét képviselték. Snellman ugyanakkor jelentős szerepet vállalt az elszakadást és a skandináv unióba való „visszatérést” képviselő álláspontok semlegesítésében, majd az 1862-ben összehívott „februári bizottság” védelmében. Ebben a furcsa szereposztásban, amelyben a korábbi ellenzéki, Snellman az alkotmányosan bizonytalan státuszú helyzet fenntarthatósága mellett foglalt állást, Yrjö-Koskinen kevesek egyikeként állt ki mellette.⁵⁰⁹

Az 1863-as rendi gyűlést önmagában megnehezítette az a tény, hogy nem volt pontosan meghatározva, mely törvények és privilégiumok taroznak, tarozhatnak a finn „alaptörvények” közé. Így alkotmányról beszélni – mint az Snellman is határozottan kifogásolta – csak fenntartásokkal lehetett. Ennek áthidalására a Szenátus *E. v. Knorringot* bízta meg a korábbi törvények összegyűjtésével és értelmezésével, amelynek eredménye az 1863-ban megjelent „*Yhteenveto*” lett.⁵¹⁰ *E. v. Knorring* J. J. Nordström segítségével gyűjtötte össze a finn állam- és kormányzati formára vonatkozó törvényeket, amit kiegészített a *J. W. Rosenborg*, jogászprofesszor által kiadott „*Om riksdagar*” (Az országgyűlésről – Valtioapäivistä) munkája. A szükséges „alaptörvények” készen voltak, hogy a rendeket újra összehívhassák, amire 1863. nyarán (június 18-án) sor is került. A rendeket 1863. szeptember 15-ére, Helsinkibe hívták össze.

II. Sándor 1863-ban összehívta a finn rendi gyűlést, amit akkor a kortársak már országgyűlésként említettek. A cár által megtartott megnyitóbeszéd az alkotmányos reformok ígérését is tartalmazta.⁵¹¹ De pontosan mit is ígért II. Sán-

⁵⁰⁷ Uo. „Uskon voivani täydellä varmuudella sanoa, että nykyisenä ajankohtana, kun meillä on esillä niin monia tärkeitä yhteiskunnallisia kysymyksiä, joista monet liittyvät läheisesti eri säätyjen privilegioihin, Suomen kansa rinnassa elää harras toivomus, että maan säädyille annettaisiin pian ja sitten useammin tilaisuus kokoontua perustuslain säätämässä järjestyksessä.”

⁵⁰⁸ A finn „Alkotmányt” tárgyaló munkák közül az Åbo Tidningar-ban 1858-ban jelentek meg az 1772-es és 1789-es törvények, 1861-ben J. Ph. Palmén kiadta „*Juridisk handbok-ot*” (ez voltaképpen a már említett *Lainopillinen käsikirja*, amit Snellman támadott.). 1863-ban Tähti és a Suometar lapok közöltek a finn „alkotmányt”.

⁵⁰⁹ Krusius-Ahrenberg (1981) 54.

⁵¹⁰ Uö. 96. illetve, Suomen Suuriruhtinaskunnanmaan Asetus-Kokous 1863. No. 13.

⁵¹¹ „Useat säännöt Suuriruhtinamaan perustus-laeissa eiwät enää ole sopiwat niissä suhteissa, jotka sen yhdistys Keisarikunnan kanssa on synnyttänyt; toisissa taas ei ole tarpeellista selkeyttä ja wakawuutta. Haluten saada nämä puutteet autetuiksi, tahdon Minä walmistuttaa selitysten ja lisäysten ehdotuksia erinäisiin kohtiin perustus-laeissa, pantawiksi säätyjen tutkinnon alle tulewilla *waltio-päiwillä*, jotka Minä aion kolmen wuoden kuluttua kutsua kokoon. Pysywä sen perustus-laillisesti rajoitetun ruhtina-wallan pohjalla, jota Suomen kansan mieli-ala suosii ja joka on kaswanut maan lakien ja laitosten kanssa yhteen, tahdon Minä mainituilla ehdotuksilla laajentaa sen

dor? Ami a finn alaptörvény (*perustuslaki*) módosítását illeti, abban két területet jelölt meg. Egyrészt a rendek adó-megszavazási jogát megtartani és bővíteni, másrészt szintén a rendek korábbi törvénykezdeményezési jogát (*ehdotus-oikeus*) visszaállítani, azzal a feltétellel, hogy az alkotmányos kérdésekben továbbra is a cár kezdeményezhet változtatásokat: „az alkotmány módosítására vonatkozó kérdéseket jogát magam számára tartom fenn”⁵¹² A kortársak várakozását az országgyűlés *rendszeres* összehívásáról nem, de három év múlva történő összehívására ígéretet tett. A rendek az 1863-as országgyűlésen ezzel a kérdéssel egyáltalán nem foglalkoztak, az uralkodó által megvitatásra adott 48 pontban nem szerepeltek az alkotmányt érintő javaslatok.⁵¹³ Elsősorban a gazdaságot, a polgári-, és büntető-törvényeket érintő kérdéseket helyezték megvitatásra a rendek elé. Politikai vetülete az alkotmányos berendezkedés hiányosságait mellőző cári kormányzati irányelveknek a Lengyel Kormányzóságban kirobbant zavargások és a birodalom önkormányzati reformjainak beindítása volt. Ezt persze csak a rendi gyűlés szeptemberi 18-i ünnepélyes megnyitóján derült ki, amit szeptember 17-én látványos katonai felvonulás előzött meg Helsinkiben.⁵¹⁴ Az erődemónstráció gesztusokkal járt. II. Sándor J. V. Snellmannal, a frissen kinevezett szenátorral júliusban találkozott Parolában, ahol ünnepélyesen átadta a „Nyelvrendeletet”, amely a finn nyelvet hivatalos nyelvvé tette – a svéd mellé. A szenátust és a rendeket megkerülve, a cár és a „rebellis” fennomán vezető kézfogásával a nép javát szolgáló egyezmény született. Snellman a kormány embere lett, aki a gazdasági reformokat támogatta, ugyanakkor a politikai reformoknak még nem engedett utat.

Yrjö-Koskinen finn államformát érintő írásai az előbbieket és a rendi gyűlés összehívása előtt jelentek meg a *Helsingin Uutisetben*. Céljük, hogy a fél évszázados „*valtion yö*” korszakát áthidalva a finn rendi gyűlést értelmezzék, politikai és társadalmi feladatát is megvilágítsák. Politikai gondolkodásában a nemzet és a nyelv primátusa az 1860-as évek elején jól megfigyelhető. Yrjö-Koskinen, bár romantikus érzelmektől fűtött gondolatait a kor jellemző példájának tekint-

---

itseweroitus-oikeuden, joka säädyillä perustus-lain myöten nyt on, kuin myös *antaa säädyille takaisin sen ehdotus-oikeuden waltio-päiwillä, joka heillä vanhastaan on ollut*, kuitenkin pidättäen ainoastaan Itselleni oikeuden nostaa kysymystä perustus-lakien muuttamisesta.” (Több szabály a Nagyhercegség alaptörvényében többé nem megfelelő abban a viszonyban, amely a cári birodalommal egyesítette; másokban nincs elég pontosság és bizonyosság. E hiányosságok kiküszöbülésére elhatároztam, hogy az alkotmány egyes pontjainak magyarázatát és kiegészítésére javaslatokat készítették, a rendek által készített javaslatokat előtárva a soron következő országgyűlésre, amelyet három év múlva szándékozom összehívni. A korlátozott hercegi hatalom alapján, amelyet a finn nép szelleme támogat és amely az ország törvényeiben és intézményeiben egygyé forrott, az önkéntes adózást kívánom bővíteni, amely az alaptörvény szerint a rendeket megilleti, és egyben visszadva a rendek kezébe azt a javaslati-jogot az országgyűlésben, amellyel már régóta rendelkeztek, viszont az alkotmány módosítására vonatkozó kérdések felvetését magamnak tartom meg.) A szöveget több lap közölte: HU 1863: 75; Hämäläinen 1863: 39; Sanomia Turusta 1863: 39.

⁵¹² „kuitenkin pidättäen ainoastaan Itselleni oikeuden nostaa kysymystä perustus-lakien muuttamisesta.”

⁵¹³ A reformok rendek által történő megvitatását a Helsingfors Dagblad veti föl, aminek előzménye a Päävätäar első számában megjelent cikkben is megtalálható volt: „*Nykyajan toivoista ja vaatimuksista*.” Ptär 1863: 1, 4.

⁵¹⁴ Klinge (1997) 218.

hetjük, a politikai kérdésekben és a sajtó-vitákban e szellemi muníciónak a felhasználását gyakran ellenfelei diszkreditálására használta. Ennek egy bizonyítéka a finn államról és a nemzetiségről alkotott képe, ami a politika és a nép viszonyát elemzi, s ezt egy tágabb elméleti összefüggés részeként vázolja:

„De figyelmen kívül hagyva ezt a nézetbeli eltérést, amely a gyakorlatban a finn nyelv használatának követeléséből adódik, egy másik, mélyebb – bár ugyanabból az okból született – eltérés is van, amely nem tűnik annyira szembe, de mégis különböző szemléleteket eredményez hazánk csaknem minden dolgában. Ez, látható, azok az eltérő szokások, ahogy ezeket a szavakat: nemzetiség, állam, a nemzet történelmi feladata stb. értelmezzük.”⁵¹⁵

Ezek, láthatóan csak kiindulási fogalmak. Ezekben találja meg Yrjö-Koskinen azt az esszenciát, amely megkülönbözteti a fennománokat a másként gondolkodóktól. Természetesen a különbség nem volt akkora, ahogyan azt Yrjö-Koskinen állítja. De nézzük meg pontosabban a fenti fogalmak meghatározását:

„Ez természetesen nagy eltérést okoz, ha a nyelvi egységet a nemzetiség közvetlen feltételeként még ha csak mellékeseménynek tekintjük is azt, anélkül is jól működhetne. Ehhez kapcsolódik közvetlenül a kérdés, az állam csak valamely érdek mentén szerveződő egység, vagy ez maga a nemzet életformája, amelyet a nép önmaga számára ereje és szükségéi szerint létrehozott, beteljesítve azzal sajátos célját a világban. És végül megszületik az is, ami a nép történelmi létének célja, az lenne, hogy csak gazdagodjon, gyarapodjon és művelődjön más népekkel együtt, vagy egy másik cél, hogy valamely sajátos nemzeti kultúra képviselője legyen a világban.”⁵¹⁶

Az eltérés, amire hivatkozik a finn politikai gondolkodás két, ekkor felszínre kerülő eszme irányzata. Az *angol-szász liberalizmus* hagyományait képviselő liberálisok és a német idealizmust és a hegeli filozófiát képviselő fennománok.⁵¹⁷ A két eszme és a két csoport Yrjö-Koskinen olvasatában két párt a finn politikai életben. Ami megkülönbözteti a két csoportot egymástól, az nem csak a finn nyelvhez való viszony, hanem, ahogyan Yrjö-Koskinen hangsúlyozza, magának a nemzetnek a megítélésében van: a nemzet történelmi küldetése, hogy önálló kulturális értékeket teremtsen. Yrjö-Koskinen nyíltan vállalja, hogy elkötelezett híve a finn nyelv ügyének. Ezt nevezték a kortársak „finn-hevességnek” (*suomikiihko*), ami lefordítva, Yrjö-Koskinen egy cselekvésnek, egy gondolkodásmódnak, egy fundamentumnak tekint. Az állam a létező nemzetiségnek a

⁵¹⁵ „Mutta katsomatta tähän erimielisyytteen, joka käytännöllisellä alalla suorastaan nousee Suomen kielen vaatimusten kautta, löytyy toinenkin vielä syvempi, vaikka samoista syistä syntynyt, joka ei astu niin suoraan silmiin, mutta kuitenkin vaikutta erilaisen käsityksen melkein kaikissa maamme asioissa. Tämä, näet, on se eri tapa, jolla sanat: kansallisuus, valtio, kansakunnan historiallinen tehtävä j. n. e. käsitetään.” KYK. II. 50-51. „Suomikiihko valtiollisena puolueena” Helsingin Uutiset 1863: 15-16.

⁵¹⁶ Uo. „Se luonnollisesti jo tekee suuren eroituksen, jos kieli-yhteys käsitetään kansallisuuden välttämättömäksi ehdoksi taikka ainoastaan pidetään syrjä-asiana, jota hyvinkin käypi ilman olla. Tähän liittyy likeisesti kysymys, onko valtio vain joku hyödyn tähden kyhätty yhdistys, vai onko se itse kansan elämän-kaava, jonka kansa on voimansa ja tarpeidensa mukaan itsellensä valmistanut, täyttääksensä jonkin omituinen tarkoituksen maailmassa. Ja vihdoin syntyy samassa jaksossa kysymys, mikä on kansan historiallinen elämän-tarkoitus, sekä vain että rikastuisi, varaustusi ja sivistyisi muiden kansain rinnalla, vaiko toinen tarkoitus, että se olisi jonkin omituisen, kansallisen sivistyksen edustajana maailmassa.”

⁵¹⁷ Pulkkinen (1989) 111-116.

formája („*valtio pitäisi oleman tämän kansallisen elämän muotona*”),⁵¹⁸ amiben a nemzet megtalálja és beteljesíti küldetését. A korszakban persze Yrjö-Koskinen etatista felfogása és a liberálisok – elsősorban – szabad gazdaság és kereskedelem megteremtésére vonatkozó elképzelése csak látszólag ütközött. Mint láthatuk azt, Yrjö-Koskinen az 1850-es években a helyi önkormányzatok önállósága mellett érvelt, amikor az állam szerepét és befolyását határozottan korlátozni akarta a helyi közösségek életének irányításában. Az 1863-ban képviselt álláspontja a kormányzat liberális álláspontját, ami a nyelvkérdésben a finn nyelvhez való elutasító álláspontot jelentett. Érdekes azonban Yrjö-Koskinen óvatosságára is figyelni: nem az uralkodót, hanem a Szenátust bírálja. A kormányzati kritika nem csupán a működést érinti, hanem a nemzeti kérdéshez való rideg hozzáállást is. Ennek a kritikának a lényege a fennománok meghatározása a politikában. A „kormány” (*hallitus*) és a „hatalom” ebben a kontextusban azonos, de Yrjö-Koskinen retorikájában a „népre” való hivatkozás jelenik meg új elemként: *”Hogy ez a kormány, jó vagy rossz, a finn népé – ezt tudjuk”*⁵¹⁹ A nép és annak érdekei szerinti cselekvés jelenti a megfelelő kormányzást, amit a fennománok képviselnek, ha kell a kormányzattal szemben is:

”El kell ismerniük, ami a kormányzatban jó, de kritizálni kell annak érzéketlenségét a finn nemzeti ügyeket illetően és követelni kell- feltétel nélkül megkövetelni nemzetibb cselekvést (...) amennyiben tehát a kormány új irányba fordul és jelét adja, hogy valóban hajlandó a finn nyelv jogainak megadására, akkor támogatni fogjuk a kormányt (...)”⁵²⁰

A politikai szerepek ilyen deklaratív meghatározása hordozott magában némi kockázatot. Nem csupán a nyelv-kérdésről volt szó. Yrjö-Koskinen a politikát és az ideológiákat is megkülönböztette egymástól, miként a kortársak is figyelmet szenteltek ezeknek. Viszont a társadalmi és a politikai reformok képviselőiben az ideológiáknak vajmi kevés szerepe lehet, ha a gyakorlatban a rendi kiváltságokat birtoklók nem valósítják meg a programjukat. A várakozás ideje elérkezett, a rendek és képviselőik megmutathatják valódi reform-partiságukat. A változások azonban nem lehetséges keresztülvinni a társadalom többségét alkotó parasztság, paraszti rend ellenállásán:

”(...)ha számos változás, amelyhez nem szükséges minden rend hozzájárulása elindíthatna mégis szomorú volna, ha az a rend, amelyet leginkább érinti, ellene volna.”⁵²¹

⁵¹⁸ Yrjö-Koskinen KYK II. (1904-1906) 51.

⁵¹⁹ Uő. 56. ”Että tämä hallitus, hyvänä tai huonona, on Suomen kansan, sen tiedämme kyllä”

⁵²⁰ Uő. 57-58. ”Se tulee tunnustamaan, mitä hyvää hallituksessa on, mutta se tulee moittimaan hallituksen kylmänkiskoisuutta Suomen kansallisuuden asiassa ja vaatimaan, - välttämättömästi vaatimaan kansallisempaa tointia. (...) jos taas hallitus kääntyy toiseen käytökseen ja alkaa osoittaa, että se todellakin aikoo ajaa Suomen kielen oikeudet perille, silloin tulemme hallitusta kannattamaan (...)”

⁵²¹ KYK. II. 31. ”(...) jos kohta moni tarpeellinen muutos, johon ei tarvita kaikkein säätyin suostumusta, saattaisiinkin matkaan, olisi kuitenkin valitettava, jos se sääty, johonka muutos enimmin koskee, olisi sitä vastaan.”

A rendek képviselete kétségkívül hiányosságokkal volt terhelt, s ebből a parasztság volt a legkevésbé érintett.⁵²² A népesség többségét alkotó paraszti réteg érdekeit képviselő politika, a nemzeti képviselet irányába mutatott. Ennek részletesebb kifejtése az 1863. nyarán lezajló választásokkor szintén előkerülnek Yrjö-Koskinen írásaiban.

Az alkotmányos kérdések felvetése a néphatalom (*kansanvalta*) és a rendek, illetve az uralkodó viszonyát hozták felszínre. Yrjö-Koskinen magyarázó, értelmező jellegű cikkei a korszak kormányzati- és államformáit mutatta be, mindegyiket a hatalom (*valta*) szempontjából megközelítve. Ez alapján alapvetően három kormányzati, hatalmi formát különböztet meg egymástól:

„Aszerint, hogy a hatalom egy személy, vagy egy rend, vagy az állampolgárok kezében van a következő elnevezéseket adjuk: Önkényuralom, Arisztokratikus vagy Néphatalom, a két utóbbit Köztársaság néven is említjük.”⁵²³

Azt világosan kiemeli, hogy tiszta formájában egyik kormányzati forma sem található meg, csak ritka esetekben, így az Orosz Birodalomban, amelynek uralkodója, a cár korlátlan hatalommal (*Itsevaltias*) rendelkezik (*rajattoman ylivalta*). Minden hatalmi forma magában rejtje az eltorzulás lehetőségét is. Így a korlátlan hatalom könnyen depotizmussá (*hirmuvalta* – kényszerre és elnyomásra épülő hatalom) válhat, ugyanakkor a néphatalom is könnyen egy csoport irányítása alá kerülhet, ami – kisebbségben vagy többségben – az egész közösségre erőlteti akarátát. (A demokratikus államforma kritikája és példája a Jakubinus diktatúrára utal, de Yrjö-Koskinen, akárcsak a kortársak többsége nem tartozott a néphatalom bevezetésének támogatói közé. A Rousseau által idealizált népfelleg elvét is elutasította). Ezért a tiszta hatalmi berendezkedéseket a vegyes kormányzati formával cserélik fel, a korlátozott hatalommal rendelkező uralkodó megszítja hatalmát az arisztokráciával és a rendekkel. Ezeket Yrjö-Koskinen hatalommal rendelkező csoportoknak (*valtiomahti*) nevezi, hatalmi ágakról beszél. (A norvég kormányzati formát néphatalomnak, a svéd- finn berendezkedést a „Szabadság-korában” arisztokratikus hatalomnak jellemzi). A Finn Nagyhercegség kormányzati formája közelebb áll az *önkényuralmi* formához, mivel a nép kormányzati szerepe, lehetősége attól függ, hogy a cár összehívja-e a rendeket, vagy sem. (Angliában a hatalom meg van osztva az uralkodó, a lordok (*ylimys*) és a nép (*kansa*) között, így Yrjö-Koskinen az angol berendezkedést tekintti a legjobb példának a hatalmi ágak egyensúlya szempontjából.) Miért a vegyes kormányzati forma a legmegfelelőbb módja a *szabadság megőrzésének* – kérdezi Yrjö-Koskinen, amikor a hatalmi ágak így egymással vetélkedhetnek, megbénítva ezáltal a kormányzást, a fejlődést. A kulcs, megegyezésben rejlik, melyben minden hatalmi tényező enged, beleegyezik a közös döntésbe. Az angol parlamentarizmus gyakorlati és elméleti jellemzése a hatalommal rendelke-

⁵²² Krusius-Ahrenberg (1981) 108.

⁵²³ KYK. II. 72. HU, 1863: 29. 13. 4. 1863. „Sitä myöten kuin valta kussakin maassa on yhden ainoan hallussa tai jonkun eri sädyn tai kaikkien kansalaisten, annetaan valtakunnille nimet: Yksivalat, Ylimysvalta, Kansavalta, ja molemmat jälkimäiset lajit käsitetään myöskin nimellä: Tasavalta.”

ző csoportok egymás közötti párbeszédét teszi lehetővé. Azzal Yrjö-Koskinen tisztában van, hogy nem a nép és az uralkodó, hanem a rendek, a lordok és a nemesség párbeszédéről volt szó, de ebben az esetben a kérdés elméleti. A kérdésfeltevése, hogy milyen kormányzati formával rendelkezik a finn állam (Yrjö-Koskinen a *Suomen valtio* kifejezést használja), milyen hatalmi ágak vannak jelen a döntéshozásban ennek a kibontását mutatja meg:

”Már mondtuk, hogy Finnország kormányzati berendezkedésében az uralkodónak van nagyobb hatalma, mint a népnek és az arisztokráciának. Ez az uralkodói hatalmi többlet még jelentősen növekszik azon keresztül, hogy ő, a Finn Nagyherceg, más országok uralkodója is, névszerint az Orosz Birodalom és a Lengyel Királyságé. De ugyanakkor a finn egyeduralom korlátozott, mivel a finn kormányzati forma vegyes”⁵²⁴

A vegyes kormányzatot említve használja a kifejezést: „*mahti*” (hatalom), amely a hatalommal való rendelkezésre utal. A hatalommegosztásban ezek szerepelnek, ami feltételezi, hogy a hatalmi ágak egymáshoz való viszonyát és sajátos természetét is meghatározza. A következőképpen értelmezi azokat:

”Valójában Finnországban csak két hatalmi ág van, az egy öik az uralkodó, a másik az ország rendjei. De a rendek négyes tagozásúak és mind népi, mind arisztokratikus elemeket magukba foglalják. Az első rend, a nemesség egyfajta arisztokrácia. (...) A nemesség rendi gyűlésein minden család feje vesz részt (...) legyen akár szegény, akár gazdag, hivattal bíró vagy hivatalt nem viselő (...) a nemesség jelentősége arisztokráciaként elég csekély. További rendek: papság, polgárság és a parasztság; különböző népcsoportok képviselői és együtt alkotják a néphatalmat. De a négy rend a törvényhozásban egy hatalmi ágot képvisel; általános kérdésekben a negyedik rend szavazatát a három másik szavazata elviszi.”⁵²⁵

A finn rendi gyűlést tehát a képviselő szempontjából népképviselőnek tekinti, de a hatalmi berendezkedés szempontjából a kettős hatalomgyakorlás csak az uralkodót és a rendeket ismeri el. A hatalommegosztásban az uralkodó és a rendek között a következők adottak:

”A két hatalmi ág között a hatalom úgy van megosztva, hogy az uralkodó egyedül dönt háborúról és békéről; egyedül hozza a gazdasági törvényeket, egyedül vezeti az országot és annak szerveit, az érvényes törvények betartásával, végül javaslatokat tesz azokra az ügyekre, amelyekben a rendek jóváhagyása szükséges, de a rendek szabadon dönthetnek, hogy a politikai és közjogot érintően elfogadják vagy elutasít-

⁵²⁴ KYK, II, 75-76. „Olemme jo sanoneet, että Suomen hallitus-muodossa hallitsijalla on isompi osa vallasta, kuin ylimyksillä ja kansalla. Tämä hallitsijan voiton-puoli enenee vielä melkoisesti sen kautta, että hän, Suomen Suuriruhtinas, hallitsee vielä muitakin valtakuntia, nimittäin Venäjänmaan ja Puolan kuninkaana. Mutta yhtähyvin on Suomen yksivalta rajoitettua laatua, sen hallitus-muoto siis sekanainen (...)”

⁵²⁵ KYK. II. 76. „Oikeastaan on Suomessa ainoastaan kaksi valtiomahtia, toinen hallitsija, toinen valtakunnan säädyt. Mutta itse säädyt ovat nelijakoisia ja sisältävät sekä ylimyksellisiä että kansallisia aineita. Ensimmäinen sääty eli aatelisto on jotakin ylimyskunnan kaltaista. (...) Aateliston sääty-kokouksessa taas istuu jokaisen aatelisti-suvun päämies (...) olkoonpa köyhä tai varakas, virallinen tai viraton (...) aateliston merkitys ylimyskuntana on varsin vähäinen. Muut säädyt: papisto, porvaristo ja talonpoikais-sääty, ovat eri kansan-luonkkien edustajina ja tekevät siis kansavaltaisen aineen. Mutta kaikki neljä säätyä ovat lain-laatumuksessa yhtenä ainoana valtiomahtina; sillä tavallisissa kysymyksissä kolmen säädyn päätös vie neljännen säädyn vastakohtaisenakin mukaansa.”

ják a kiegészítéseket és változásokat, amelyeket megkapnak. Továbbá az alattvalók is javasolhatnak új törvényekre. De a legértékesebb és a legsúlyosabb jog, amely a finn rendeknek megmaradt, az az, amit erszény-jognak szeretnék nevezni.”⁵²⁶

Ezt az 1789-es törvények szabályozzák, amelyek szerint:

”A tényleges hatalom abban van, az ország fenntartására szabadon adhatunk minden szükségesnek vélünk; így van ez Finnország népének elvitathatatlan joga arról a z uralkodóval tárgyalni, megegyezni, ellenállni vagy jóváhagyni.”⁵²⁷

Ami Yrjö-Koskinen magyarázatában azt jelenti, hogy a rendek által el nem fogadott adót nem lehet kivetni és beszedni. Az ún. „suostunta-vero” a rendek egyik legfontosabb fegyvere, amivel az uralkodót arra lehet kényszeríteni, hogy a képviselőket, Yrjö-Koskinen így fogalmaz: „Olyan hatást gyakorol a népre, hogy a képviselőit egyszer össze kell hívni.”⁵²⁸ Mivel az uralkodó kezében van a rendek összehívásának joga, így a rendeket mellőzheti, de az adót, amellyel a rendek rendelkeznek, nem szedheti a rendek nélkül. Ami ezen felül fontos az Yrjö-Koskinen értelmezésében keresendő. A svéd törvényeket meglehetősen problematikus volt értelmezni, ezt mutatja, hogy a szóhasználatban is közvetlenül átvett szavakat használ. A rendi képviselőt viszont következetesen népképviselőnek értelmezi. A rendek által megajánlott adók a finn nép adójaként szerepelnek. A képviselők pedig a nép képviselői, nem rendi kiváltságok és privilegizált csoportok megjeleníti. A következtetése a hatalmi ágak és a kormányzati formán túlmutatnak. Yrjö-Koskinen a „szabadság” és a képviselő, a hatalom összefüggéseit mutatja be, hogy miként lehet éli kevés szabadsággal is:

”(…)csak emlékeztetni szeretnék arra, hogy a hiányos forma is tud létrehozni jelentős szabadságos, ha a nép megfelelő módon tudja azok a jogokat használni, amelyekkel rendelkezik.”⁵²⁹

⁵²⁶ „Kukkarovalta”, amit Yrjö-Koskinen használ a rendek adómegajánlási jogát jelenti. A kukkaro jelentése: erszény, zseb. A költségvetés – korabeli fogalom: valtiotulot ja valtiomenot – azon fejezetét képezte, amely az adóköteles paraszti telkek adójából származott. Idézet: ”Kahden valtiomahdin välille on valta niin jaettu, että hallitsija yksin päättää sodasta ja rauhasta, yksin säätää taloudelliset lait, yksin hallitsee maata ja sen laitoksia, ainoastaan noudattamalla voimassa olevia lakia, vihdoin ehdottelee ne asiat, joihin säätyjenkin suostumus tarvitaan; mutta säädyt vapaasti saavat otaksua tai hyljätä ne lisäykset ja muutokset valtiolliseen tai yleiseen lakiin, joita heille ehdotellaan, vieläpä saavat alamaisia anomuksia tehdä uusien haluttavien laki-ehdotusten suhteen. Mutta kalliin ja painavin oikeus, mikä Suomen säädyille on säilytetty, on se, minkä tahtoisimme nimittää kukkaron-vallaksi.” KYK II. 76-77.

⁵²⁷ KYK. II. 77. „Koska oikea vapaus on siinä, että Valtakunnan voimissa pitämiseksi vapaasti annetaan, mitä tarpeelliseksi nähdään; niin on Ruotsin (Suomen) kansalla kieltämätön oikeus siitä Kuninkaan (Suuriruhtinaan) kanssa keskustella, sovitella, kieltää ja suostua.”

⁵²⁸ KYK. II. 77. ”(...) vaikuttaa kansalle, että sen edusmiehistö edes joskus saapi tulla kokoon.”

⁵²⁹ KYK. II. 78. „(...) tahdomme ainoastaan muistuttaa, että vaillinainen muoto toisinaan saattaa synnyttää hyvinkin runsaan määrän vapautta, jos kansa valvoilla mielin ja malttavaisesti tietää käyttää niitä oikeuksia, mitkä sillä on.”

A hatalom és a szabadság két különböző dolog – állítja Yrjö-Koskinen, és hogy mire céloz ezzel, miként határozza meg a szabadság és a hatalom viszonyát, azt a következőképpen fogalmazza meg:

”A népnek vitathatatlanul kell valamennyi hatalommal rendelkeznie, hogy megvédelmezze szabadságát, de néha nagyon kevés szabadsággal is rendelkezhet, bár saját képviselőket választja, és ellenkezőleg: a nép jelentős szabadsággal rendelkezhet, habár kevés hatalom van a kezében.”⁵³⁰

Rousseaut idézi, aki szerint a hatalom és a szabadság egy és ugyanaz, a szabad ember hatalommal rendelkezik, így ha a nép átruházza a törvényhozás és a kormányzás jogát a választott testületekre, akkor tk. lemond a szabadságáról. Yrjö-Koskinen szerint azonban a *demokrácia*, azaz a tényleges néphatalom csak a görög poliszokban volt elképzelhető, mivel ott a szabadok mellett volt egy rabszolga réteg, amely biztosította a polisz polgárainak a szabad politizálást. Ez – állítja Yrjö-Koskinen – már nem valósítható meg, ezért van szükség a képviselői rendszerre:

”Valójában a képviselő az egyetlen eszköz, amellyel a nép az újkorban az államban gyakorolhatja a részvételt a hatalomban; az lehetetlen volna, hogy minden állampolgár összegyűljön tanácskozni és szavazni a törvényjavaslatokból és államügyekről.”⁵³¹

A megoldás a képviselő-választás.

”Azok így a rendekből területenként választott képviselők összegyűlve képviselik a népet Országgyűlésként.”⁵³²

Ebből az idézetből két fontos elemet kell kiemelni. Egyrészt a nép fogalom, amihez az állampolgár fogalma kapcsolódik. Yrjö-Koskinen a népképviselőt az újkori országok sajátosságának tekinti, amikor a nép már nem tud a hatalomban részt venni, ezért lemond arról, hogy maga intézze ügyeit, azaz képviselői rendszert hoz létre. Yrjö-Koskinen fejtegetésében az nem csak idő, hanem fizikai lehetetlenség is, hogy minden állampolgár egyszerre összegyűljön törvényekről, államügyekről vitatkozzon. Yrjö-Koskinen szemlélete egységes nemzetet tükröz, az állam *minden állampolgára* érintett a törvényhozásban és a politikai ügyekben. A másik elem, éppen az említett *állampolgár* fogalma, amit *kansalainen*ként határoz meg. Az állampolgár pontos meghatározása, azaz, hogy milyen jogok és köteleességek érintik az egyént állampolgárként, milyen szabad-

⁵³⁰ Uo. „Kansa epäilemättä tarvitsee jonkun verran valtaa, suojellaksena vapauttaan. Mutta se saattaa joskus nauttia kovin vähän vapautta, vaikka sen oma edusmiehistö yksin vallitsee, ja päinvastoin kansa saattaa nauttia melkoisen määrän vapautta, vaikka sillä on vähäinen määrä valtaa.”

⁵³¹ KYK. II. 79. „Oikeastaan eduslaitos onkin juuri ainoa keino, jolla kansa uuden-aikaisissa valtakunnissa voipi harjoittaa vallan-osallisuuttansa; sillä mahdoton olisi jokaisen kansalaisen tulla kokoon neuvottelemaan ja äänestämään laki-ehdotuksista ja valtio-asioista.”

⁵³² Uo. „Nämä näin eri säädyissä ja piirikunnissa valitut edusmiehet kokoontuvat sitten määrä-paikkaan ja ovat kansan Eduskuntana.”

sággal, jogokkal rendelkeznek, azt Yrjö-Koskinennél először szintén 1863-ban találhatjuk meg. A képviselői rendszer értelmezése Yrjö-Koskinen retorikájában a népképviselőket jelentette. A hatalom, amely törvényhozást és a kormányzást jelenti, arra való, hogy az egyénin szabadságot védelmezze.

A „szabadelvű intézmények” (*vapamieliset laitokset*) Yrjö-Koskinen retorikájában kritika alá kerülnek. Azt fontos lehet leszögezni, hogy Yrjö-Koskinen nem törekedett olyan alapos elméleti megközelítésre, mint amelyet Snellmannnál láthattunk. Így Yrjö-Koskinen a „szerződés-elméletet”, vagy az angol-szász liberalizmus szerzőinek munkáit sem ellenpéldaként említi, hanem, mint olyan megközelítés, amely teljesen alkalmatlan egy nemzet politikai intézményrendszerének megalkotására. Akárcsak amikor annak ellenkezőjét, a *tyrannist*, az önkényt vizsgálja, amely csak akkor tud fennmaradni, ha egy nép azt elfogadja, és nem tesz ellene semmit. A kormányzati forma az a néptől ered:

„Nem egyszerűen az államforma, ami ebben népet teremt, hanem sokkal inkább a nemzeti-szellem, amely államformát teremt; és az a nép, amely nyorúságában nem tud mást alkotni, mint idegen mintákat, annak az erőnek a hiányáról tesz bizonyosságot, amely egyetlen segítség a megújulás felé.”⁵³³

Az „importált” törvények, amelyek nem a nemzet saját erejéből születnek, nem feltétlenül annak érdekeit képviselik. S ahogyan a szabad intézményeket megkapta, úgy el is veszítheti azt:

„A következménye lehet, hogy ilyen nép mindig találna magának olyat, aki elnyomná, uralkodja rajta és saját szellemi hatalmával uralná.”⁵³⁴

A finn történelemben erre példát is hoz. A svéd-orosz háború után 1809-ben a finn nép saját államot hozott létre (*Suomi erotettiin Ruotsin vallasta ja tehtiin omittuiseksi valtioksi*), saját intézményekkel, de viszonylag kevés szabadsággal. A svédek hamarosan megváltoztatták alkotmányukat, de a finnek nem követték a példájukat. Yrjö-Koskinen válasza erre is a nemzet lelki és szellemi igényeiből következik. A finn nép nem akarta azt megtenni. Viszont, az azóta eltelt fél évszázad a finn nép számára a változások korát jelentette:

„Mit hozott hát ez a korszak a finn népnek? (...) Nagy munkát végzett el és nemzeti tudatot teremtett magának.”⁵³⁵

⁵³³ KYK. II. 106 „Se ei ole yksistään hallitu-muoto, joka tämmöisessä muodostaa kansan, vaan paljon enemmin kansallis-henki, joka luopi hallitus-muodon; - ja se kansa, joka kurjuuteensa ei tietäisi muuta syytä kuin ulkonaiset kohdat, osoittaisi samalla olevansa kokonaan sitä jäntevyyttä vailla, joka on ainoa todellinen auttaja parempaan päin.”

⁵³⁴ Uo. „Ja seuraus olisi että senlainen kansa aina löytäisi jonkun, joka ottaisi vaivan päällensä hallita ja vallita sen yli oman mielivaltansa mukaan.”

⁵³⁵ KYK. II. 110. „Mitä tämä aikakausi siis suomen kansalle toimittanut? (...) Se on tehnyt suuren työn: se on perustanut itsenäisen kansallistunnon.”

Ennek a „nemzettudat” fogalomnak a magyarázatát Yrjö-Koskinen 1863-ban megjelenő írásainak egyik központi elemének tekinthetjük. Nem egyszerűen követi Snellman gondolatmenetét, hanem a politikában is ezt tartja szem előtt.

E rövid kitérő után térjünk vissza Yrjö-Koskinen kormányzattal és államformával foglalkozó elemzéseire. A későbbi cikkeiben Yrjö-Koskinen a rendek, és a rendi gyűlés összetételének kérdéseit vizsgálta. A képviselőt, állítja, még akkor is sokkal alkalmasabb a nemzet érdekeinek megszólaltatására, ha a nép tömegei nem lennének akadályozva a folyamatos szavazásban és a döntéshozásban. A képviselő ellátása, a törvényhozás, az államszervezet működtetése és a nép szabadságának védelmezése tudást, ismeretet, megértést követelnek meg.

„Emlékeznünk kell, hogy azok többsége is, akik a választásokon részt vesznek, nem tudnak a hatalommal élni, habár képesek a megfelelő képviselőt megválasztani. A törvényhozás, az államműködés és a nép szabadságának őrzése ismereteket, képességeket és megértést követelnek, amelyeket a legtöbben a mindennapokból meg tudnak megszerezni, és az is kétségtelen, hogy a képviselők, akik közé a nép a legrátermettebb és legfelkészültebb fiait választja, sokkal jobban képviseli a nép érdekeit, mint azt maga a nép tehetné”⁵³⁶

Nincs tehát szó a hatalom nép által közvetlenül történő gyakorlásáról, hanem a képviselői elv érvényesüléséről. Ami a fenti idézetből is kiderül, Yrjö-Koskinen nem is tekintette alkalmasnak a népet, annak tagjait alkalmasnak arra, hogy a hatalommal közvetlenül rendelkezzenek. A népfelség elve csak a hatalom átruházásának aktusáig, a képviselő megválasztására vonatkozott.

A képviselő a választók bizalmát kapja meg. A bizalom arra vonatkozik, hogy a szabadságukról lemondó egyének a képviselő által irányítják ügyeiket:

„A képviselő tudja és érzi, hogy bizalmi ember, akinek a birtokába nem csak saját, de mások hatalmát is átruházzák, és ő legjobb megfontolása/belátása szerint adja szavazatát.”⁵³⁷

A képviselő-választást, a jelölt személyét illetően Yrjö-Koskinen a cenzust és a korhatárt is érinti:

„Ilyen szabályozások, amelyek alapja az a gondolat, hogy a vagyonosabbaknak általában több ismerete van, vagy legalábbis jobb lehetősége ismereteket szerezni, mégis hátrányos lehet, ha az állampolgárok jelentős részét kizárja a választásból vagy a választhatóságból. De összeségében ezek a szükségtelenek és fölösleges félelmekből

⁵³⁶ KYK II. 80-81. „Meidän on muistaminen, että enimmät ihmiset niistäkin, jotka ovat edusmiehen vaalissa osalliset, eivät kykene millään muotoa itse harjoittamaan valtaa, vaikka varsin hyvin saattavat kyetä valitsemaan kelvollisen edusmiehen. Lainlaatuimus, valtio-toimet ja kansan vapauksien suojelus vaativat paljon taitoa, tietoa ja ymmärrystä, jota enimmät ihmiset jokapäiväisiltä askareiltaan eivät joudu itsellensä toimittamaan, ja epäilemättä on, että eduskunta, johon kansa valitsee tiedollisimmat ja järkevimmät miehensä, valvoo kansan etuja paljoo paremmin, kuin kansa kokonaisuenaan sen itse tekisi.”

⁵³⁷ Uo. „Edusmies tietää ja tuntee, että hän on luottamusmies, jonka haltuun on uskottu ei ainoastaan oma vaan muidenkin valta, ja hän punnitsee paraan ymmärryksensä mukaan annettavan äänensä, karttaen vähintäkin vilpin muotoa.”

származnak, hiszen tudatlanok nem választanak tudatlanokat képviselőnek, és a tehetőseknek mindig ezer eszköze van befolyásolni a szegényeket.”⁵³⁸

Yrjö-Koskinen a finn lakosságot (*asukkaat*) rendi szempontok alapján sorolja valamely képviseleti rendbe. A képviselők elsősorban a rendeket alkotják, amin keresztül a nép-képvisélet megvalósulhat, viszont a finn képviseleti rendszerben a papság, a polgárság és a parasztság képviseli a nép tényleges egészét. Ennek a rendszernek megvannak a hiányosságai, ezáltal nem mindenki jut képviselőhöz, de ezt a kérdést nem feszegeti tovább. A választásról így írt:

„Ha a nép, vagy az csoport, amely választójoggal rendelkezik, egyenesen maga választja a képviselőket, akkor a választás közvetlen. De ha a választójoggal felruházott csak elektrorokat választhatnak, akik így a körzetükben gyűlnek össze és választják meg a képviselőket, az ilyen választást közvetettnek hívjuk.”⁵³⁹

A közvetett választás rendszere azonban a népképvisélet megsértésének formája:

„De ha ezzel a közvetett választásnak az a célja, hogy a nép maga ne szabhassa meg, kinek akarja a hatalmat adni, hanem csak azokat megválasztani, akik a nép részéről a képviselőket választják (ez sok országban cél volt), így ebben az értelemben közvetett választás világosan korlátozza a nép jogát, a hatalom a népet illeti, bár a nép ezt a hatalmat nem gyakorolhatja, mégis biztosan helyesen meg tudja választani a képviselőit, akiknek a hatalmat át akarja adni; de ha a népnek nincs más hatalma csak azokat megválasztani, akik a képviselőket választják, akkor az a jog nem sokat ér. Még jelentősebben korlátozza a nép jogait, ha az egyáltalán nem vesz részt a választásban, hanem valmely testület vagy más szervezet választja a képviselőit.”⁵⁴⁰

A képvisélet lényege, Yrjö-Koskinen olvasatában, hogy a hatalmát ruházza át a nép, amikor képviselőit megválasztja. A hatalom, amely a finn kormányzati rendszerben két fél között oszlik meg és két forrásból ered. Yrjö-Koskinen a cár hatalmát nem értelmezi alaposabban, csupán azt jelzi, hogy nem kizárólag a

⁵³⁸ KYK. II. 82. „Tämmöiset määräykset, joiden perustuksena on esim. se ajatus, että varallisemmalla tavallisesti on enemmän tietoa tai ainakin parempi tilaisuus tietoja hankkimaan, saattavat kuitenkin vahingollisia olla, jos ne sulkevat jonkun melkoisen osan kansalaisia pois oikeudesta valita tai tulla valituksi. Mutta ylipäänsä ovat tarpeettomia ja turhasta pelosta lähteneet; sillä tymimmätkään eivät kuitenkaan valitse muita tyhmiä edusmiehikseen, ja varakkailla on aina tuhat keinoa vaikuttamaan köyhempien tekemään vaaliin.”

⁵³⁹ KYK. II. 83. „Jos kansa taikka se ihmisluokka, jolla vaali-oikeus on, suorastaan itse valitsee edusmiehet, niin vaali on välitön. Mutta jos vaali-oikeudella varastettu ainoastaan saavat valita asianmiehiä, jotka taas piirikunnittain tulevat yhteen ja tekevät edusmies-vaalin, niin semmoista vaalia kutsutaan välilliseksi.”

⁵⁴⁰ Uo. „Mutta jos tämmöisellä välillisellä vaalilla on se tarkoitus, että ei muka kansa saisi itse määrätä, keille se tahtoo valtansa uskoa, vaan ainoastaan valita ne, jotka kansan puolesta valitsevat kansan edusmiehet (se juuri onkin monessa maassa tarkoituksen ollut), niin siinä käsityksessä välillinen vaali selvästi luokkaa kansan oikeutta; sillä valta on kansan, ja vaikka kansa ei itse voi tätä valtaa harjoittaa, se kumminkin varsin hyvin voi määrätä ja valita ne miehet, joille se tahtoo tämän valtansa uskoa; mutta jos kansalla ei muuta oikeutta ole kuin valita ne, jotka edusmiehen valitsevat, niin tämmöinen oikeus todella ei ole mikään arvoinen. Vielä parempi loukkaus kansan oikeutta vastaan on se, jos kansa ei ollenkaan ole vaalissa osallinen, vaan joku virkakunta tai muu mahti valitsee sen edusmiehet.”

Finn Nagyhercegség uralkodója, hanem hatalmának több forrása is van.⁵⁴¹ Viszont a rendek a hatalmat, hogy a törvényhozásban és a kormányzásban részt vegyenek a néptől kapják – tehát népképviselést jelent. Azzal tisztában van Yrjö-Koskinen, hogy ez a népképviselés korlátozott, és nem teszi lehetővé a teljes lakosság képviselését.⁵⁴²

Nem nevezi képviselőnek azt, aki születési jogon keresztül kerül a képviselési intézményrendszerbe:

„Nem lehetnek képviselők azok sem, akik születésükből következően vannak kiválasztva, például a nemesség képviselői, a vezetőik az országgyűlésünkben.”⁵⁴³

A képviselő személy és feladata feltételezi a választását:

„A jó képviselő mindig választott, - választott azoknak a köréből, de mindig azok által, akiket képvisel, - s végül határozott időre választott, amelynek leteltével hatalma megszűnik.”⁵⁴⁴

A nemesi képviselést Yrjö-Koskinen vitathatónak tartja. A születés alapján nem a képviselő bizalmi helyzete valósul meg, nem választás által kapja meg a hatalmat, hanem születés jogán, ami önmagában megkérdőjelezi, hogy a korábban oly alaposan kifejtett feltételeknek egyáltalán megfelel. A képviselési rendszer talán legfontosabb részének a paraszti-rend képviselő választását tekinti, s ezt részletesebben is elemzi.⁵⁴⁵ A választások és a rendek összehívása után a „Képviselő feladatát” és szerepét elemző írásában pedig még tovább megy a politikai fogalmak pontosításában.⁵⁴⁶ A szabadság fogalmával vezeti be a cikket, amely a szöveg kontextusában kétféle értelmezést tesz lehetővé. A szabadság egyrészt a hatalomban, a döntéshozásban való részvétel feltétele, ami a politikai szabadságot feltételezi (politikai szabadság = hatalom). A politikai szabadság lehetővé teszi, hogy a nemzet változásokat és reformokat, a fejlődést elősegítő tetteket hajtsa végre:

„A finn nép jelenlegi műveltségi szintje megköveteli, hogy ez a politikai szabadság, amit már megszereztünk, és a mostani események szembejuttatva bizonyítják, hogy a nép valójában is megkapta azt, ami világos szükséglete.”⁵⁴⁷

Másrészt a szabadság éppen a szabadságról való lemondás, a hatalom átadása a képviselőknek, akik azt a fentiek értelmében használják. A képviselők, a nemzet

⁵⁴¹ KYK. II. 76.

⁵⁴² KYK. II. 82.

⁵⁴³ KYK. II. 83-84. „Ei myöskään sovi edusmieheksi kutsua semmoisia, jotka sysntymän-
sä kautta edeltä-käsin ovat määrättyt, esim. aateliston äänelliset jäsenet, eli päämiehet
meidän valtiopäivissä.”

⁵⁴⁴ KYK. II. 84. „Oikea edusmies on aina valittu, - valittu tavallisesti niiden seasta, mutta
aina niiden kautta, joiden edusmies hän on, - valittu vihdoon ainoastaan määra-ajaksi,
jonka kuluttua hänen valtansa lakkaa.”

⁵⁴⁵ HU 1863: 30.

⁵⁴⁶ „Edusmiehyden virka” HU No: 74-75. 1863. szeptember 17, 21.

⁵⁴⁷ KYK. II. 160. „Suomen kansan nykyinen edistys-aste vaatii, että tätä valtiollistakin
vapautta jo saadaan; ja nykyiset tapaukset meille silminnähävästi todistavat, että
kansa todellakin saapi, mitä sillä on selvänä, tietynä tarpeena.”

legalkalmasabb tagjai, akik helyesebben és okosabban használják fel az átruházott hatalmat. A nép (kansa) a hatalom forrása, de teljesen lemond arról (Kansa, joka valtansa luopuu ja heittää sen edusmiesten käyttäväksi, luopuu siitä siksi aikaa täydellisesti)⁵⁴⁸ - sőt a képviselőt nem köti a követutasítás:

„(...)a képviselőt aztért küldjük, hogy más képviselőkkel együtt tanácskozhasson és dönthessen. Szabadon rendelkeznie kell a döntési szabadsággal, úgy hogy ha véleménye a tanácskozásokon keresztül formálódna és változna, azt a gyakorlatban is alkalmazhassa. A képviselő nem pusztán eszköz a választók kezében, hanem gondolkodó szabad ember, akinek a választók határozott időre a hatalmukat teljesen átadták.”⁵⁴⁹

Újra és újra előkerült a hatalomról való teljes lemondás, ami egyrészt a képviselőt teszi a döntéshozásban szabadabbá, másrészt a választót fosztják meg a képviselő visszahívásának lehetőségétől, vagy akár befolyásolásától. A választóknak – állítja Yrjö-Koskinen – egyetlen „fegyverük” van a képviselővel szemben, hogy nem választják meg újból. A korlátozott idejű hatalom átruházás a nép kezébe adja a hatalom újraelosztásának eszközét, ezzel véve elejét a kevesek kezében (oligarchikus) összpontosuló önkénynek.

A képviselő ezeken túl, Yrjö-Koskinen olvasatában nem rendi érdekeket képvisel, és nem helyi/lokális érdekek szószólója, hanem a nemzet képviselőinek tagja:

„(...) döntéseiben soha sem felejtse el, hogy a nép képviselő közé tartozik; máskülönben a parlament nemzeti jelentősége elvész, és az önző szakmaiság és a sarkos hazafiaskodás elpusztítják a közös nemzeti törekvéseket.”⁵⁵⁰

Az képviselők együtt jelenítik meg az egész nemzetet, így a nemzeti érdek is a lokális érdekek felé kerül. Azt, hogy a finn képviselők valójában nem a teljes lakosságot reprezentálják Yrjö-Koskinen is észrevette, de fel is oldotta:

„Ez vitathatatlanul az alapgondolatban hibázik. De gyakorlatban nem származik belőle nagy hátrány, ha a képviselőtestület, amit más osztályok választanak, mindig szem előtt tartja, hogy a hatalom, amivel rendelkezik a népé, nem pedig valamely társadalmi réteg, vagy országrészt képviselője.”⁵⁵¹

⁵⁴⁸ KYK. II. 162.

⁵⁴⁹ KYK. II. 163. „(...) edusmies lähetetään sen vuoksi, että hän muiden edusmiesten kanssa saapi neuvotella ja päätellä. Hänellä pitää oleman vapaa valuutuksentalta, niin että hän jos mielipiteensä keskustelemuksen kautta muodostuvat ja muuttuvat, myöskin sen mukaan voipi käytöstänsä sovittaa. Hän ei ole paljas ehdoton välikappale valitsijainsa kädessä, vaan hän on järjellinen vapaa olento, jollenska valitsijat määrä-ajaksi ovat valtansa uskoneet ehdottomasti.”

⁵⁵⁰ KYK. II. 164. „(...) päätöksissään hän älköön koskaan unohtako, että hän kuuluu koko kansan edusmiehistöön; muutoin eduskunnan koko kansallinen merkitys hajoo, ja itsekäs ammaittisuus tai nurkka-isänmaallisuus hävittää yhteiset kansalliset pyrintöt.”

⁵⁵¹ KYK. II. 165 „Tämä epäilemättä on peri-ajatuksessa vääryyttä. Mutta käytännöllisesti se ei tuota aivan suuria haittoja, kun vain se eduskunta, jonka muut kansa-luokat valitsevat, aina muistaa, että se valta mitä harjoittavat on koko kansan, eikä minkään erityisen luokan tai paikkakunnan.”

Nem kell éles szemű olvasónak lennünk hozzá, hogy rögtön észrevegyük a logikában rejlő ellentmondásokat. A hatalom és szabadság eszméje, amit Yrjö-Koskinen képvisel, sérül a képviseleti rendszer hiányosságaival, de ezt nem a választási rendszer reformjával akarja megoldani, hanem a rendszer *átértelmezésével*. A többség valójában persze képviselet nélkül maradt, és a kisebbség által megválasztott képviselőknek volna a feladata azok képviselése, ami ismét egy olyan feltételhez kötődik, amely sokkal inkább eszmei-ideológiai alapokon áll, mint a gyakorlati tapasztalatokon. Yrjö-Koskinen retorikájában a nemzet (kansakunta) és a nép (kansa), az állam és a társadalom fogalmai szorosan összefonódnak. A retorika eszmei-ideológiai hátterét a „nemzeti szellem” (*kansallishenki*) által mozgatott fejlődés adja. A nemzet olyan mindenk fölé helyezett fundamentummá válik, amely létezőként és a történelemben folyamatosan mozgó gondolatként az egyén és a közösség érdekei fölé helyezve jelenik meg. A kormányzat és a képviselet kérdésében ezt szintén megtalálhatjuk.

A rendi gyűlés szeptember közepén történő megnyitása a kortársak számára nem csak az alkotmányosság eszméjének érvényesülését jelentette, hanem a várt a reformok megindulását is. Yrjö-Koskinen a „II. Sándor” című írásában reagált a cár megnyitóbeszédében elhangzottakra. A cár által kezdeményezett reformok mellett a rendek adó-megajánlási és törvénykezdeményezési jogának visszaállítását méltatja, amelyben a nép és az uralkodó közötti „egy szellem, egy cél” (yksi henki, yksi mieli) által megvalósuló szövetséget (liitto)⁵⁵² lát. Yrjö-Koskinen ezzel az aktussal annak a gondolatnak a végére tett pontot, amely az 1863-as vitacikkeiben következetesen megjelent. A hatalom-szabadság-kormányzat hármasa a nép és az uralkodó által megkötött szövetség a finn nép fejlődésében a következő fokot teremtette meg.

8.2 1863-at követő képviseleti reformok

Az 1863-64-es országgyűlést követően a Yrjö-Koskinen és köre a *Helsingin Uutiset* lap megszüntetése mellett döntött, ami a korábbi fennomán tábor újbóli, rövid idejű egyesülését, és a *Suometar* színvonalának szemmel látható emelkedését teremtette meg. Az 1865-ös esztendő Yrjö-Koskinen számára a továbbra is a politikai esemény állandó követését és értékelését jelentette, miközben az egyetemi és a kulturális életben is fontosabb szerepet töltött be. A Finn Irodalmi Társaságban egyre inkább saját elképzeléseinek megvalósítására törekedett. 1864. április 26-án, a társaság újonnan alakult Történelmi Egyesülete az elnökének választotta, amit egészen 1875-ig betöltött.⁵⁵³ Ugyanebben az évben kellett felelnie bíróság előtt a Szenátust ért bíráló szavai (1863) miatt, ami lapírói munkásságát is erősen visszafogta, viszont 1865-ben már ismét aktív szerepvállalást

⁵⁵² Yrjö-Koskinen (1904-1906) 167. „Yksi henki, yksi mieli näkyy tällä kertaa elähtyttäneen kansaa ja Hallitsijaa, vahvistaen niiden välillä kaikeksikin ajaksi lujan, rikku-mattoman liiton.”

⁵⁵³ Koskimies (1974) 73.

figyelhetünk meg, bekapcsolódva az éppen aktuális vitákba.⁵⁵⁴ A kormányzati és országgyűlési reformokkal foglalkozó cikkeit is ekkor folytatta, ezúttal első-sorban a Szenátusra koncentrálva, ami a kormányzati átalakítást érintette.

A reformokat: a kormányzati-, és hatalmi intézmények átalakítását maga II. Sándor is elfogadta, és megvalósíthatónak tekintette. 1864-ben felállított „alkotmányozó-bizottság” (*perustuslakikomitea*) feladata az új országgyűlési rend kidolgozása volt, amelyet a következő, 1867-es országgyűlésre kellett előkészíteni. Elsődleges feladata az 1772-es (Hallitusmuoto) és az 1789-es (Yhdistys- ja Vakuuskirja) törvényekből egy egységes rendszert alkotni.⁵⁵⁵ A kormányzati és az alkotmányos reformok voltaképpen a rendi gyűlés rendszerének megreformálását jelentették volna, amely az országgyűlés rendszeres összehívásával, II. Sándor ígérete szerint, a rendek alkotmányos megerősítését jelenthette, a törvényhozásban és az adózásban való szerepük megerősítésével.

A kormányzati-bizottság (Hallituslaitoskomitea) fontosabb kidolgozásra váró feladatai között szerepelt a Szenátus működési rendjének átalakítása: a gazdasági és a jogi osztályok szétválasztása, előbbi új rend szerint, központi hivatalok (kollégiumok) által működne tovább, amelyek élén egy-egy szenátor állna. A fontosabb döntéseket továbbra is közös üléseken hoznák meg, de a kevésbé jelentős ügyekben a kollégiumok önállóak lennének. A jogi osztály Szenátusról történő leválasztása után a legfelsőbb bíróság feladatait látja el. Ezentúl mindkét hivatalban csak finn születésűek (*syntyperäisiä suomalaisia*) dolgozhatnak. A kormányzót pedig, korábbi szenátuselnöki posztjától megfosztják, sőt egy bonyolult ellenőrzési-szabályozási rendszerbe kényszerítve finnből álló tanácsot helyeznek mellé.⁵⁵⁶ Ezt csak tovább élte a „kormányzati-bizottság” (*hallintolaitoskomitea*) felállítása, amely feladata a Kormányzó és a Szenátus, illetve a miniszteri-államtitkár feladatának szabályozása. A kormányzó korábbi függetlenségét a Szenátus ellenőrzése, a közvetlen és független előadási jogát a cárnak, a jegyzőkönyvek vezetése váltotta volna föl. A *miniszteri államtitkár* hatásköre ezzel párhuzamosan kibővült volna: kivétel nélkül csak rajta keresztül lehet a cárnak kérvényt beadni és minden esetben ő továbbítja a cári döntéseket a Szenátus felé. S végül, kizárólag finn születésű személy töltheti be e posztot. A tervezetek olyan radikális változásokat vetítettek elő, amelyek nem csak a Nagyhercegség kormányzati berendezkedését, de az Orosz Birodalomban való státuszát is megváltoztatta volna. A „reformokat” előkészítő Alaksander Armfelt és E. Stjernvall-Walleen azonban nem tudták keresztülvinni elképzeléseiket.⁵⁵⁷ A kormányzó, Rokassovszkij ellenállása és határozott fellépése a II.

⁵⁵⁴ A fennomán sajtó helyzete ekkor igen problémás volt. A Suometaron kívül Helsinkiben nem volt más finn nyelvű lap. 1865-ben ez a lap is összeolvadt a liberális E. Linder által szerkesztett Päivätärrel, ami Yrjö-Koskinen, és a hozzá közelebb álló fiatal fennománok kiválását eredményezte. Ezt követően indították el a Kirjallinen Kuukauslehti havilapot, amely nem tudott igazán versenyre kelni a svéd nyelvű napilappal. A Suometar 1866-os végleges megszűnését követően, csak 1869-ben, az Uusi Suometar elindításával jutnak a fennománok, így Yrjö-Koskinen is, újra olyan napilaphoz, amely a fővárosban jelent meg. Krusius-Ahrenberg (1981) 193.

⁵⁵⁵ Jussila (2004) 337.

⁵⁵⁶ Krusius-Ahrenberg (1981) 253. Jussila (2004) 341-342.

⁵⁵⁷ Uó, 254. Jussila (2004) 329-336. A Kormányzati és Országgyűlési-rend-Bizottságnak (Hallitusmuoto ja Valtioapäiväjärjestyks Kómitea) J. M. Nordenstam, az Igazgatási

Sándort is óvatosabbá tették. Rokassovszkij a Nordenstam vezette alkotmányos-bizottságot a rendek túlzott hatalomnövekedésével és a cár pozíciójának gyengítésével vádolta, miközben az „alkotmányt” (constitutio) a negatív (1825-ös dekabrista-felkelés alkotmányos törekvéseire utalva) értelemben használta.⁵⁵⁸

A sajtóban is gyorsan reagáltak a bizottságok felállítására, kifogásolva a nyilvánosság kizárását, ami nem indokolt ilyen fontos kérdések esetében. A liberális sajtó a finn nép nagykorúságára hivatkozott.⁵⁵⁹ De e mögött, a nyilvánosság által jóváhagyott reformok igénye jelent meg:

”A bizottságok jegyzőkönyveit minden ülésről nyilvánosságra hozták. Nem csak azért, hogy a nép megtudja annak működését és hatásáról, hanem azért is, hogy minden javaslat, amely az alkotmányunkat (perustuslaki) érinti, feltétlenül jusson el a néphez és a nép jóváhagyásától tegyék függővé. Így a kormány alkotmányos kérdésekben nem dönthet a nép jóváhagyása nélkül, és a változtatások hasznossága/szükségessége nem a kormány véleménye alapján születik meg, nem csupán a kormány álláspontja szerint.”⁵⁶⁰

A Päivätärben „Szabad állam” (Wapaa waltiolaitos) címmel hat részes cikksorozat jelent meg, amely Svájjal foglalkozott, részletesen tárgyalta a kormányzati- és államformát, a költségvetési, kereskedelmi és ipari, önkormányzati és hadügyi helyzetet.⁵⁶¹ A lap liberális álláspontjának jó példája a hivatali hatalmat élesen bíráló cikk is, amely az egyén kiszolgáltatottságát mutatja be.⁵⁶² A kormányzat és a hivatali apparátus modern értelmezése szerint, mind a kormány, mind a hivatalok szolgálatot teljesítenek (*hallitus on kansaa varten, eikä kansa hallitusta varten*). Az egyén szerepe ebben az öngondoskodás, nem a hivatali apparátusba való törekvés, hanem a függetlenséget biztosító gazdasági (legyen az akármilyen terület) tevékenység. Ennek alátámasztására szolgált a Svájcot bemutató cikksorozat, az önkormányzatiság és a néphatalom érvényre jutásának egyik legjobb példajaként.⁵⁶³ Nem véletlen, hogy éppen ezt a példát hozták

---

Szervek Bizottságának (Hallintolaitoksen Komitea) vezetője: C. O. Cronstedt szenátor volt.

⁵⁵⁸ Jussila (2004) 345-349.

⁵⁵⁹ Ptär 1865: 3. „Minkätähden hallituksen asettamat komiteat eiwät anna julkisuutta toimillensa?”

⁵⁶⁰ Uo. „(...) niiden (bizottságok) keskustelut julkaistaisiin jokaisen istunnon perästä. Ei ainoastaan sentähden, että sille tavoin kansa aikanaan saa tietoa asiasta ja komitean vaikutuksesta (...) waan myöskin sentehdän, että kaikki ehdotukset, jotka tarkoitavat muutoksia perustuslaissamme, wälttämättömästi owat julkaistavat kansalle ja riippuvat kansan hyväksymisestä. Sillä perustuslaillisissa kysymyksissä hallitus ei voi tehdä mitään muutosta ilman kansan suostumusta, ja semmoisen muutoksen hyödyllisyys siis ei tule ratkaistuksi ainoastaan sen mielihiteen mukaan, jota hallitus asiassa puolustaa.”

⁵⁶¹ Ptär 1865: 3, 4, 5, 6, 7, 8. A *waltiolaitos* kifejezést értelmezve fontos változás figyelhető meg a fogalmak használatában. Az állam: valtio az alkotmányos formában működő intézményeket jelenti.

⁵⁶² Ptär 1865: 8. „Mietteidä wirkavaltaisuudesta”

⁵⁶³ A lap értelmezi a svájci államformát: „Schweiz on republik'i, tahi semmoinen waltio, jossa ei ole ruhtinasta ollenkaan, waan kansa itse edusmiestensä kautta hoittaa omat asiansa.” Majd további pontosítását adja az *állam* feladatának: „Waltion tarkoitus on isänmaan itsenäisyyden warjeleminen, sisällisen järjestyksen ylläpitäminen, kansalaisten wapauden ja oikeuksien suojeleminen ja yhteisen edun edistyttyminen. Kaikki kansalaiset owat lain edessä yhtäläiset.” Ptär 1865. január 28. No. 3. 1-2.

fel. A reformokat akaró liberális tábor radikális fiataljai a jogállam és a köztársaság (republika) példáján keresztül látta megvalósíthatónak az egyéni szabadságot. Ennek legfontosabb kritériumai: a „haza” (*isänmaa*) függetlenségét védelmező, a belső rendet fenntartó, az állampolgárok (*kansalaiset*) szabadságát és jogait védelmező és a közös érdeket képviselő állam, amelyben a törvény előtti mindenki egyenlő (*kaikki kansalaiset ovat lain edessä yhtäläiset*). Ez utóbbi feltételezi, hogy nincsenek alattvalók és kiváltságos csoportok, területek és egyének. A legfőbb hatalom az országgyűlésé. A végrehajtó hatalom (kormány) és az igazságszolgáltató hatalom (*Ylioikeisto*) szétválasztása is megtörtént, sőt, utóbbi a laikusok bevonásával. A Päivätär példája azt mutatta be, hogyan lehet egy alkotmány szilárd. Úgy, ha azt a nép maga építette (*itse rakentanut*) és a néphatalom elvén alapszik (*on perustettu kansanvaltaiselle pohjalle*).⁵⁶⁴ A szabad államformát (*wapaa valtiolaitos*) ebben az értelemben a liberálisok a republikánus, alkotmányos államként határozták meg.

Yrjö-Koskinen ismerte a Päivätär állaspontját, mert maga is csatlakozott a bizottsági munkálatok nyilvánosságát kizáró kritikához,⁵⁶⁵ de visszatér az 1863-ban képviselt állaspontjához: „(...) *ettei hallitusmuotoja käy aivan tuuleen rakentaminen, vaan ainoastaan olevaisten olojen pohjalle*.”⁵⁶⁶ Azaz a svájci mintát, mint átvehető kormányzati formát, elutasítja, s a korábbi, érvényben lévő törvények alapján képzelet el a változásokat. Az alkotmányosság kérdése pedig továbbra is elsősorban a Szenátust érinti. Ebben Päivätär és Yrjö-Koskinen állaspontja alig mutat eltérést. A jogi és a gazdasági kollégiumok szétválasztása, illetve a miniszteriális felelősség bevezetése egyaránt szerepelt a reformtervezetekben.

„Kétségtelen tény, hogy hazánk jelenlegi politikai intézményei sok tekintetben hiányosak. De másrészt, hazánk politikai helyzete olyan, hogy figyelmesen el kell kerülnünk olyan változtatásokat, amelyek következményei nincsenek minden oldalról megvizsgálva.”⁵⁶⁷

Ennek legmegfelelőbb formája, Yrjö-Koskinen szerint a nyilvánosság bevonása és a reformok közvélemény által való megvitatása volna („*Mutta hyödyllistä olisi mielestämme, jos yleinen mieli maassa jo aikaisin saisi ruveta niihin soveltumaan ja valmistumaan*”, hogy a tervezett változtatásokat aztán a nép is könnyebben elfogadja. Miután ez nem volt a cár és az előkészítő munkálatokat végző bizottság számára elfogadható, a munka titkos maradt. Yrjö-Koskinen mégis igyekezett véleményt formálni, s megírta a Szenátust, illetve a kormányzatot elemző cikkeit. Az első cikkben a Szenátusnak, mint intézménynek a történeti vázlatát mutatja be. A kiindulási pont, hogy a finn Szenátus nem egy tartományi hivatal,

⁵⁶⁴ Uo.

⁵⁶⁵ Yrjö-Koskinen (1904-1906) 256-258. „Hallitusmuoto-komiteiosta” Star 1865:26. Február 1.

⁵⁶⁶ KYK. II. 257.

⁵⁶⁷ KYK. II. 257. „Tosin on epäilemätöntä, että maamme nykyiset valtiolaitokset ovat monen puutteen ja vaillinaisuuden alaisia. Mutta toiselta puolen on maamme valtiolinen tila semmoinen, että huolellisesti täytyy karttaa kaikkia semmoisia muutoksia, joiden seurauksia ei ole kaikin puolin punnittu ja tarkisteltu.”

hanem egy önálló állam központi kormányzati szerve, amely számos korábbi törvény (1734, 1772, 1789, 1816) eleméből épül föl, mégis olyan sajátosságokat mutat, amely alapján nem lehet a svéd-kor Államtanácsához hasonlítani, amely csak tanácsadó szerepet töltött be. Yrjö-Koskinen szerint a finn Szenátus, már létrejöttékor önálló kormányzati intézmény volt:

„Nem sok idő telt el azóta, amikor a kormányzati embereink (miniszterek) alázatosan helyi igazgatásnak nevezték a Finn Szenátust, hiszen Finn állam, mint olyan nem létezett, csak néhány törvényével és hivatalaival megszállt tartomány. Más kor jött el, mikor végre észrevették, hogy a Finn államnak törvényes és sajátos státusza van, és senkinek sem juthat az eszébe, hogy finn nép legmagasabb hivatalát (u.m. a Finn Szenátust) holmi járshivatalnak vagy tanácsadó testületnek nevezze.”⁵⁶⁸

Hogyan jött létre a finn Szenátus, erre keresi a választ. Porvoo rendi gyűlésén, amit Yrjö-Koskinen „országgyűlésnek” (*valtiopäivät*) nevez, 1809. aug. 18. cári rendelete *Hallitusneuvoston* létrehozásáról, amelynek a neve 1816. feb. 21-én „*Suomen Senaatti-ra*” változott. Milyen következményeit látja ennek? Egyrészt a Nagyhercegség saját kormányzati szerve a korábbi svéd kapcsolatokat számolta fel:

„Országunk hirtelen elszakadt a svéd anyaországtól és saját maga kényszerült ellátni kormányzati emberekkel és magasrandú hivatalnokokkal, akiket korábban Svédország kölcsönzött. Szükség volt először is: legfelsőbb Bíróság jogi fórum a törvények használata végett, másodsor Kollégiumak a kormányzati munkához, harmadrészt a Kormányzati testületre a kormányzati munka vezetéséhez.”⁵⁶⁹

Ez a három részből álló,⁵⁷⁰ egybevont, és összetételét tekintve nemesi és nemtelen származású tagokból álló szervezet nem tekinthető a korábbi tanács folytatásának. Yrjö-Koskinen e sajátos képződménynek a modern államelmélet szerinti kormányra alakítását tervezte.

„Általánosságban látszik, hogy a kormányzati tanácsadó testület létrehozásának az volt a célja, hogy az a törvények végrehajtási- és a kormányzati központként működjön, végeredményben egy magasabb hivatali szervként, „hogy különböző hivatalnokok hatáskörei a tartományban egy helyre kerülhessenek”

⁵⁶⁸ KYK. II. 259. „Monta vuotta ei ole kulunut siitä ajasta, kun hallitusmiehemme matalimmassa nöyryydessä nimittivät Suomen Senaatin muka paikallishallitukseksi (lokal-regering), ikäänkuin ei mitään Suomen valtiota olisi ensinkään löytynyt, vaan ainoasanaan muutama eri laeilla ja laitoksilla varustettu maakunta. (...)Tuli sitten toinen aika, jolloin vihdoon huomattiin, että Suomen valtiolla on laillinen ja erikoinen asema, eiköpä enää voine tulla kellenkään Suomen miehelle mieleen, että Suomen kansan korkein hallituskunta olisi verrattava johonkukaan kunnallislautakuntaan tai raatimiehistöön.”

⁵⁶⁹ KYK. II. 263. „Maamme on yht’äkkiä tullut Ruotsin emämaasta eroitetuksi ja tarvitsi nyt omasta kohden toimittaa sekä hallitusmiehistön että ne ylhäisimmät virkakunnat, jotka sitä ennen Ruotsi oli sille lainannut. Täällä olisi tarvittu 1:ksi ylimmäinen Oikeisto korkeinta lainkäyttöä varten, 2:ksi Kollegioita korkeinta hallintoa varten, ja 3:ksi Hallituskunta jossakin muodossa hallitustointen yleistä johdattamista varten.”

⁵⁷⁰ *Senaatin Oikeus-osasto, Senaatin Talous-osaston Toimikunnat* a két részleg. A gazdasági részleg vezetője a Kormányzó mindenkori helyettese, így a gyakorlati feladatok jelentős részét sokáig, amíg a Kormányzók Szt. Péterváron székelték, kézben tartott.

- idézi Yrjö-Koskinen az 1809-ben kiadott cári rendeletről.⁵⁷¹ De a Szenátus már a kezdetektől fogva több volt, mint egyszerű hivatali intézmény, mivel a Nagyhercegséget érintő ügyekben viszonylag önállóan intézkedhetett. Ugyanakkor működésének ellentmondásait is világosan látja:

”Ugyanakkor ez lassúságot és ridegséget okozott a kormányzati munkában, amikor a kollégiumok felügyelete alá kerültek. Másrészt a kormányzati és bírói munka is egy intézményhez került, habár azok természetesen teljesen eltérő. Ezek a jelenlegi kormányunk két fő hibája.”⁵⁷²

A Szenátus egyszerre tölt be törvényhozói és bírói funkciókat, ami a törvényesség és az igazságszolgáltatás tisztességességét veszélyezteti. A felmerülő törvénytöréseket a Szenátus maga bírálja el, így saját berkeiben előforduló törvénytelenéseket nyilván nem fogja olyan szigorral ítélni, amint az elvárható lenne.

”Magára a kormányzati munkára semmilyen jelentősebb hátránnyal nincs, hogy a törvény használói a miniszterek, de a törvény betartására a egyértelmű hátránnyal van, hogy a miniszterek egyben a törvény szabályozói is (...) Ha mindkét feladatukat jól végzik, akkor kétség ébredhet, hogy utóbbi kötelességüket elhanyagolják, és az olyan kétség a jog érvényére nagyon hátrányos.”⁵⁷³

Ennek kiküszöbölésére a legalkalmasabb eszköz a hatalmi ágak szétválasztása, azaz a bírói és a törvényhozói hatalom külön intézményesítése:

”Szerintünk nagyon világos dolog, hogy a jogi részleget a Szenátustól el kell választani és egyfajta Felsőbb Ítéletábrává kell tenni.”⁵⁷⁴

A legfelsőbb igazságszolgáltatási fórum létrehozása, egyben a Szenátus jelenlegi szerepét és helyzetét is megváltoztatná. Az igazgatás (*hallinto*) és a kormányzás (*hallitus*) feladatait is megkülönbözteti, de tartja feltétlenül fontosnak szétválasztani azokat. Egymáshoz való viszonyuk a kormányzat javára dől. A kormány vezeti az igazgatást, de tőle független hivatalnokokkal működik. A kormány a miniszterek tanácsa, amely az uralkodó közelében (*lähisyydessä*) működik, és a tagjai felelősséggel tartoznak (*kantavat edesvastauksen*).

⁵⁷¹ KYK. II. 264. „Ylipäänsä näkykin hallitusneuvoston perustamisella olleen se tarkoitettu, että se tulisi ainoastaan lainkäytäntö- ja hallinto-keskustaksi, ikäänkuin ylimmäiseksi virkakunnaksi, „että erinäiset virkamiesten vaikutuspiiri maakunnissa saisi yhdistys-paikan”

⁵⁷² KYK. II. 265. „Mutta samassa se on vaikuttanut hitautta ja kankeutta hallitustoimissa, kun ne ovat jääneet monijäsenisten kollegioin holhottavaksi. Toiselta puolen ovat myöskin hallitus ja lainkäytäntö sekaantuneet yhteen laitokseen, vaikka niiden luonto on kokonansa erilaatuinen. Nämä ovat nykyisen hallituskunnan kaksi päähaittaa (...)”

⁵⁷³ Uo. „Itse hallitustoimille se tosin ei olisi miksikään suureksi haitaksi, että lainkäyttäjät ovat hallitusmiehiä, mutta lainkäyttäjille se välttämättömästi on turmioksi, että hallitusmiehet samassa ovat lainkäyttäjien miehinä. (...) Jos he molemmat kunnollisesti täyttävätkin, syntyy kuitenkin muissa ihmisissä epäluulo, että jälkimäinen velvollisuus voi jäädä takapajulle, ja semmoinen epäluulo on oikeuden arvolle kovin vahingollinen.”

⁵⁷⁴ KYK. II. 266. „Meidän mielestä on siis ihan selvä asia, että oikeusosasto senaattisamme on hallituksesta eroitettava ja tehtävä erinäiseksi Ylimmäiseksi Oikeustoksi.”

”Ellenkezőleg az nem általános, hogy a kormány és az igazgatás teljesen elválnak egymástól, de szerintünk az igazgatást a kormány alá rendelni, és a kormányzást néhány személynek a kezébe kell adni, akik azért felelősséggel tartoznak.”⁵⁷⁵

A hivatali és a kormányzati feladatokat így nem ugyan az a bürokratikus szervezet végezné el, ami a szakszerűséget és a hozzáértést követelné meg, másrésről a kormányzat és a bürokrácia törvényességének garanciáját is adná. Továbbá:

”Szükséges volna tehát, hogy a kollégiumok (a gazdasági irányítás részei) elváljanak a kormánytól általában és azt néhány miniszternek adnák, akik Államtanácsra szerveződnének, azaz Minisztériummá. De ezért nem szükséges, hogy a minisztereket teljesen elválasszák a kollégiumoktól, ellenkezőleg, azoknak a vezetőik is lehetnének.”⁵⁷⁶

A gazdasági kollégiumokat minisztériumokká alakítani, amelyek élén felelős miniszterek állnak, amit Yrjö-Koskinen egyértelműen és világosan megfogalmaz. Ennek a testületnek a felelőssége akkor jelent valamit, ha az országgyűlés számonkérésére van lehetőség. A kormányzat általa vázolt átalakítása, az uralkodó tanácsadó testülete és a minisztériumok által a kormányzat feladatainak ellátása azonban magában rejti a veszélyét, hogy ez a testület nem a Nagyhercegségben működik. Ennek veszélyét Yrjö-Koskinen is észreveszi, de megoldást nem tud rá megoldást javasolni. A miniszterek akadályoztatása, ebben az esetben a Péterváron történő működésük esetére helyettesük látná el a feladataikat. (KYK. II. 267.) Yrjö-Koskinen a miniszteri felelősség kérdését elemzi a következő cikkében, amely többek között éppen a korábbi gondolatainak értelmezését is elősegíti. A Finn Nagyhercegség autonómiája, kormányzati és igazgatási önállósága nem a finn néptől, hanem egy másik, hatalomból származott [„(...) *hallitsijan etevin vallaanperustus ei ole Suomen kansa, vaan eräs toinen suuri valtakunta.*”] Az pedig, hogy a finn különállás, államiság (ahogyan Yrjö-Koskinen is használta) a cár személyétől függött, azzal a kortársak is tisztában voltak. A miniszteri felelősség elve, hogy a parlamentnek joga van a minisztereket elszámoltatni, az angol minta szerint, Yrjö-Koskinen szerint adott helyzetben, kivitelezhetetlennek tekinti:

„Szerintünk az valamennyire világos, hogy ilyen jellegű miniszteri felelősség, ami több ország kormányzatában létezik, bennünket olyan mértékben nem elégítene ki, hogy azt olyan lelkesedéssel kérhetnénk.”⁵⁷⁷

⁵⁷⁵ Uo. „Sitä vastoin ei ole tarpeellista, että hallitus ja hallinto kokonaan eriotetaan toisistaan, mutta hallinto on mielestämme laskettava hallituksen alle, ja hallitus annettava muutamain harvain käteen, jotka siitä kantavat edesvastauksen.”

⁵⁷⁶ KYK. II. 266. „Tarpeellista siis olisi, että kollegiot (talous-osaston toimikunnat) erotettaisiin yleisestä hallituksesta ja tämä annettaisiin muutamille ministereille, jotka yhtyisivät Valtioneuvoskunnaksi eli ministeristöksi. Mutta sen vuoksi ei ole tarpeellista, että ministerit kokonaan eriotetaan kollegioista, päinvastoin he voisivat olla niissä esimiehinäkin.”

⁵⁷⁷ KYK. II. 271. „Mielestämme on siis jokseenkin selvää, että sentapainen ministerien edesvastauksen-alaisuus, mikä muutamien maiden hallitusmuodoissa tavataan, ei meitä niin suuresti hyödyttäisi, että sitä millään erinomaisella hartaudella olisi pyydyttävä.”

A világos, hogy a rendek nem rendelkeznek olyan felhatalmazással, amit a Szenátus felelősségre vonására felhasználhatnának, ugyanakkor a Szenátus a cár nevében kormányoz (Jussila – szenátusi törvény), tehát az alapvető probléma, hogy az alkotmányos reformokat csak a cári hatalom korlátozásával lehet megvalósítani. Yrjö-Koskinen ezt nyilvánvalóan látta, ezért azt a megoldást javasolta, hogy a minisztereknek – a Szenátus átalakításának elképzelése ebbe nem jelentene akadályt – kötelező jelleggel részt kell venni a rendek tanácskozásain és válaszolni a tevékenységüket érintő kérdésekre. (Uo.) Ezt nevezi „*ministerien puhettavuus*” elvének.⁵⁷⁸ A legnagyobb hiányossága a működő szenátusi gyakorlatnak, hogy az egyes szakkérdésekkel foglalkozó kollégiumokban nincsenek felelős vezetők, akik az elvégzett munkáért személyesen is elszámoltathatók volnának. Az alkotmányos reform kulcsa a Szenátus kormányvá alakítása lenne, mivel ezt számos tényező akadályozta (amelyekre később visszatérek) Yrjö-Koskinen két javaslatot tesz. 1.) a rendek kapjanak felhatalmazást a szenátusi jegyzőkönyvek vizsgálatára, illetve 2.) a Szenátus kollégiumait vezető „miniszterek” beszámolási (ezt jelenti a „*puhettavuus*”) kötelezettséggel tartozzának a rendek felé:

(...) a miniszterek felelőssége beszámoltathatóság a rendek gyűlésein, nyilvánosan is megvédeni a kormányzati munkát.”⁵⁷⁹

Mit vár ettől a változástól? Kettős változást remél: egyrészt a kormányzat nyilvános meghallgatása a kormányzati gyakorlatot átalakítaná:

„(...) mitä ministerilliseen edesvatauksen-alaisuuteen tulee, on silminnähtävä, että hallitusmiehet, kun olisivat welvolliset julkisesti vartamaan puolestansa, enimmästi tulisivat kaikkiin tavoin karttamaan semmoisia toimia, joita eiwät osaisi hyvillä syillä puolustaa.”⁵⁸⁰

Másrészt a „hatalom” természetét változtatja meg a kormányzati számonkérhetőség:

„Nekünk mind a kormányzatnál, mind az képviselőtestületben meg van az az előnyünk, ha mindkét hatalmi ág szóbeli tárgyalásba kezdhet a másikkal; ez a változás jelenti az államberendezkedésben a miniszteri számonkérhetőséget.”⁵⁸¹

⁵⁷⁸ A kifejezés magyarrá fordítása nem könnyű. Maga Yrjö-Koskinen is azzal kezdi a cikkét, hogy elnézést kér a szokatlan kifejezésért, de nem volt idő alkalmasabb kitalálására (!), így maradt ez. A *puhettavuus* főnév a, *puhetella* ige participiuma (passzív), amelyből az *-uus* képzővel főnévi igenév jön létre, jelentése a beszél, beszélget, beszélgetés, megbeszélés és beszéd bővített formája, amely a kötelezettséget és a lehetőséget, mint jelentésbeli tulajdonságot hordoz magában.

⁵⁷⁹ Star 1865: 43, „(...) heidän (a miniszterek) velvollisuus olla puhettavina säätöjen kokouksissa saapuvilla, puolustuksensa sillä julkisesti, hallitus-toimintansa.”

⁵⁸¹ Uo. „(...) mitä ministerilliseen edesvatauksen-alaisuuteen tulee, on silminnähtävä, että hallitusmiehet, kun olisivat welvolliset julkisesti vartamaan puolestansa, enimmästi tulisivat kaikkiin tavoin karttamaan semmoisia toimia, joita eiwät osaisi hyvillä syillä puolustaa.”

⁵⁸¹ Uo. „Meilläkin se olisi juuri etu sekä eduskunnalle että hallitukselle, jos molemmat perusvallat astuisivat suulliseen keskusteluun toisensa kanssa; ja tätä muutosta valtoilaitokseemme tarkoittaa tuo (...) ministerien puhettavuus”

A miniszteriális kormányzat mintája az angol parlamentarizmus gyakorlatából ered. A miniszteri felelősség (ministerien edesvastauksen-alaisuus) elve Yrjö-Koskinen retorikájában is fontos kérdésként jelent meg. A finn politikai gondolkodásban ennek a tradíciónak nem volt igazán előzménye. Egyrészt a svédkorban az *Államtanács* (Valtioneuvoskunta) tanácsadó szerepet töltött be – mint azt Yrjö-Koskinen is szemléletes elemzésében bemutatta⁵⁸² – nem pedig végrehajtó szerepet. A finn szenátust a kortársak is többnek tekintették, mint tanácsadó és előkészítő testület, a politikai gondolkodásban mégis az országgyűlés törvényalkotó tevékenységét tekintették elsődlegesnek. Yrjö-Koskinen az angol mintát elemezve a következőkben látja annak lényegét:

„Az tévedés, ha azt gondolnánk, hogy Angliában a teljes kormányzati hatalom, nagyobb mértékben, mint bármely más alkotmányos monarchiában, a nép képviselőinek kezében volna és az uralkodó kezei meg vannak kötve. Ellenkezőleg, a korónának jelentős hatalma van (...) de az angol uralkodónak a hatalma nem származik mástól, mint Anglia népétől.”⁵⁸³

Ezt további érvekkel, elsősorban a parlament jogosítványait és hatalmát biztosító joggyakorlattal támasztja alá: a parlament az uralkodó és a miniszterek működésére is hatást gyakorolhat. Ellenben a finn rendek nem rendelkeznek ellenőrzési joggal a kormányzati tevékenység felett (*minkääläista valvonta-oikeutta hallitusmiesten käytökseen heillä (rendek) ei ole*), s ennek a megszerzését Yrjö-Koskinen nem is látja megvalósíthatónak, éppen azért, amit a korábban kifejtett álláspontjában megfogalmazott: a cár-nagyherceg hatalma nem a finn néptől származik.

Abban Yrjö-Koskinen továbbra is az 1863-ban kifejtett álláspontját képviseli, hogy a hatalom a finn alkotmányos rendszerben két tényező között oszlik meg. Az újdonság 1863-hoz képest az, hogy most nem az uralkodó és a rendek között húzza meg a határt, hanem a képviselők, tehát az országgyűlés (*eduskunta*) és a kormányzat (*hallitus*) között. Ennen azért van jelentősége, mert a rendi gyűlés által képviselt partikuláris érdekek elméletben megszűntek. A kormányzat és az uralkodó-nagyherceg viszonyát továbbra is az uralkodó hatalma adta, amit a Nagyhercegségben a Szenátus a gyakorol, pontosabban a nagyherceg által „átadott” hatalommal rendelkezett, működése az uralkodó által megszabott keretekig volt érvényben.⁵⁸⁴ A hatalommegosztás elvéről tehát nem beszélhetünk. Yrjö-Koskinen elképzelésében, a reformok megvalósulásával a finn képviselőház (*eduskunta*) önálló hatalmi tényezővé válását remélte. Ennek egyik akadályát éppen a finn kormányzati és alkotmányos hiányosságok képezték, azáltal, hogy a cár, aki a hatalmi térben elméletben „csak” az egyik tényezőt képezte, valójában a hatalom tényleges forrását jelentette. A képviseleti rendszer 1869-es megreformálásának egyik kulcskérdése volt, hogy a fennománok

⁵⁸² Mitä Keisarillinen Suomen Senaatti on.” Star 1865: 29. KYK. II. 259-262.

⁵⁸³ KYK. II. 269. „On erehdystä, jos luultaisiin, että koko hallitusvalta Englannissa, enemmän kuin missään muuassakaan perustuslaillisessa yksivallassa, on kansan eduskunnan käsissä ja että itse hallitsija on oljasta tyhjä. Päinvastoin on kruunulla (...) varsin avara valta; (...) Mutta Englannin kuninkaalla ei ole muuta valtansa perustusta kuin Englannin kansa (...)”

⁵⁸⁴ Tommila (1984) 115.

által is elképzelt „népképviseleti” elvek a cár hatalmának korlátozásával lettek volna megvalósíthatóak, amire – csakúgy, mint a korábbi évtizedekben a Nagyhercegség politikai és társadalmi berendezkedésének megerősítésekor – maga az uralkodó, jelen esetben II. Sándor sem volt hajlandó. Ennek a problémának a feloldását láthatjuk Yrjö-Koskinen cikkeiben, amelyek a kormányzati hatalom ellenőrzésével a cár hatalmának csorbítását is megcélozta, s bár burkoltan, de az országgyűlés hatalmát bővítette volna a kormányzati hatalom rovására. A képviseleti rendszert, az országgyűlési választásokat érintő cikkeit 1867-ben, a rendek elé terjesztett indítvány kapcsán fejtette ki.⁵⁸⁵

Az 1869-ben elfogadott új Országgyűlési-rend (*Valtiopäiväjärjesty*s) pontot tett az alkotmányos reformok végére. Az új törvény sok szempontból megőrizte a korábbi rendi gyűlés elemeit, és adós maradt számáms jelentős, a korszakban a jogállamiság, előremutató eredményinek megvalósításával. Így a népképviselet – ami természetesen Európa más államaiban sem volt ekkor általános – kiterjesztése, a választójog és választhatóság általánossá tétele, vagy a miniszteriális kormányzás sem kerültek bele. Ugyanakkor a kortársak legfontosabb várákozását, a rendek rendszeres összehívását megoldotta, és, bár a törvény szövege áttételesen fogalmaz, a rendek a finn népet képviselték,⁵⁸⁶ ami a képviselők gyakorlati munkáját továbbra is a rendi felosztásban engedte, és a törvényhozásban is az érvényesült,⁵⁸⁷ elviekben a képviselő a finn nép képviselője. Minden hiányosság, mit a mai szemlélő észrevesz, és a hiánynak tekint, nem biztos, hogy a kortársak szemében is hasonló formában jelent meg. Bár tudjuk, hogy a svéd parlamentáris reform mintaként szolgált az előkészítő bizottságok tevékenységében,⁵⁸⁸ annak megvalósítása lehetetlen volt. Éppen ezért, amikor Yrjö-Koskinen álláspontját vizsgáltam, arra a kérdésre kerestem a választ, hogy mit tekintett ő maga alkotmányos reformnak, és azt hogyan jelenítette meg. A bizottsági munkálatok során olyan fontos fogalmi kérdések, mint a „képviselet”, „finn állam” és annak birodalmon belüli, és a birodalomhoz való értelmezése Yrjö-Koskinen retorikájában másképpen jelentek meg.

Mint láthattuk, a század első harmadától több elképzelés és értelmezési keret is megjelent arról, hogy a Finn Nagyhercegség „állam-e”, vagy provincia. 1867-ben ez ugyanúgy problémát jelentett a bizottsági munkálatok során. Az 1869-es törvény nem adott rá pontos választ, de nem is használta a kortársak által ekkor már teljesen elfogadott és használt terminológiát: *valtio*. A politikai gondolkodásban használt fogalmak és kifejezések olyan eszmei-ideológiai keretek által voltak betájolva, amely a jogi-kormányzati gyakorlatban radikálisnak tűntek. Így a finn „állam” (*valtio*) Yrjö-Koskinen retorikájában külön állam (*erityinen valtio*) volt, a gyakorlatban a cár Nagyhercegsége (*Suomen Suuriruhtinanmaa*), amely saját országgyűléssel és kormányzattal rendelkezik. A

⁵⁸⁵ Ehdotetusta uudesta Valtiopäiväjärjestyksestä, Kuinka Talonpiokaissäädyn tulee valita valtiopäivämiehensä

⁵⁸⁶ „Suomen Suuriruhtinanmaan Waltiosäädyn, jotka, kokoutuneina valtiopäiville, edustavat Suomen kansaa”

⁵⁸⁷ 73 §. „Kaikki asiat, paitsi 71 ja 72 §§:ssä mainittuja, ratkaistaan kolmen säädyn päätöksillä”

⁵⁸⁸ Krusius-Ahrenberg (1981) Jussila (2004) Rommi (1986) Klinge (1997)

Szenátus a kormányzati feladatokat ellátó szerv volt, de nem miniszteriális intézmény, mint azt Yrjö-Koskinen is elképzelte. Ugyanakkor a képviselő és a törvényhozás intézményrendszerében a rendi-feudális korporatív szemléletet felváltotta az országgyűlés (valtiopäivä) és a nemzeti képviselő elve, ami a „nemzetfogalom” valóságos átértékelését jelentette.

A következő országgyűléseken Yrjö-Koskinen, mint képviselő vett részt, a papi rend tagjaként. 1872-ben közölte a „Hallitusmuotomme satavuotinen jakso, v. 1772-1872” cikkét, melyben a III. Gusztáv által elfogadott „Hallitusmuoto” törvény születésére és változására mutat rá. Alapvetően két szempontot kell kiemelnünk. A svéd-kort olyannak mutatja be, amelyben a rendek és az uralkodó közötti ellentétek politikai bizonytalanságot és az ország gyengeségét eredményezték. A „Szabadság-korát”, amikor az uralkodó hatalmat a rendek és a kormányzó-tanács korlátozta, a finn területek és a finn nép szemvedését okozta. A korlátlan rendi hatalmat Yrjö-Koskinen legalább annyira károsnak ítélte meg, mint az önkényt. A svéd-korban a finn rendek alig voltak képviselve a „birodalmi-gyűléseken”, szavuk nem számított és érdekeiket nem tudták érvényesíteni. Néhány kivételtől eltekintve a finnek a svéd-korban – Yrjö-Koskinen szerint – nem játszottak szerepet a politikában. Ezzel szembe állítja az 1808-09-ben történt történelmi változást, amikor a finnek saját államot kaptak. Az porvói rendi gyűlést és I. Sándor személyét ellenben úgy ábrázolja, amely valódi sorsfordulót hoztak a finn nép életében. A Yrjö-Koskinen által használt kifejezés: „tästälähin koroitettu kansakuntien joukkoon” egy új fejezet kezdetét jelentette a finn történelemben. Amikor már nem passzív szereplője volt annak, hanem önálló formálója.⁵⁸⁹

---

589 KYK. III. 2.

9 YRJÖ-KOSKINEN MAGYAR VONATKOZÁSÚ MUNKÁI

A finn-magyar kapcsolatok történetében a 19. század második felére datálható a szorosabb együttműködés megindulása. E kapcsolatok kezdetben levelezésekben bontakoztak ki, később utazásokra került sor, majd a kulturális és tudományos együttműködés kereteinek kialakításával és fenntartásával találkozhatunk. Mindennek ismerjük a genezisét és a XX. században is tovább gyűrűző formáit, amelyek egészen napjainkig tartanak.⁵⁹⁰ E kapcsolatok nem csupán egy-egy korszakról árulkodnak, a kor emberének gondolatait és vágyait tükrözik, hanem eszmei-ideológiai világába is betekintést engednek. Rajtuk keresztül azt is megérthetjük, hogy a korszakban milyen gondolatok mentén értelmezték a kortársak a tudományos és a személyes kapcsolatokra épülő együttműködést, miként használta fel a kulturális és politikai elit a tudományos eredményeket a (politikai) retorikájában, illetve hogyan lettek egy újfajta identitás elemei a kérdések kapcsolatban felbukkanó gondolatok: az önállóság és különlegesség hangsúlyozásának eszközei.

Jelen fejezetben arra keresem a választ, hogy Yrjö-Koskinen munkásságában milyen megítélés alá esett a magyar politika, kultúra és közélet az 1860-70-es években.⁵⁹¹ Milyen mértékben befolyásolják Yrjö-Koskinent azok a tudományos eredmények, amelyek közelebb hozzák egymáshoz a finn és a magyar

---

⁵⁹⁰ Heikkilä, Päivi - Karig Sára Szerk.(1984) Barátok, rokonok. A finn-magyar kulturális kapcsolatok. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984. Halmaesvirta, Anssi Szerk (2002). Kádár's Hungary - Kekkonen' s Finland Hungarologishe Beiträge 14. Jyväskylä, 2002. Uó (2005) Co-operation across the Iron Curtain: Hungarian-Finnish Scientific Relations of the Academies from the 1960s to the 1990s. Studies in General History 12. Jyväskylä, 2005. Szij Enikő: A finnugor néprokonsági eszme az 1920-30-as években IN: Östörténet és nemzettudat 1919-1931. 1990

⁵⁹¹ Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen (1830-1903) a magyar olvasó számára kevésbé ismerős személy. Politikus és közíró, történész és a „finn történetírás atyjaként” aposztrofált gondolkodó, aki a finn politikában, tudományos és a társadalmi életben az 1860-as évektől haláláig meghatározó szerepet töltött be. Születési neve Georg Zacharias Forssman, amit 1881-ben, szenátori kinevezése után változtatott Yrjö-Koskinenre, ezáltal is hangsúlyozva finn nemzeti elhivatottságát. Dolgozatomban, követve a diszszertáció egészének tematikáját az Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen nevet használom, ezáltal is tiszteletben tartva magának Yrjö-Koskinennek a korabeli névhasználatát.

nemzetet, és azok a politikai események, amelyek Közép-Kelet-Európa, és azon belül a magyarság történetét meghatározták? Ennek elemét adja annak a vizsgálata, hogy mennyiben változott tartalmában Yrjö-Koskinen álláspontja a magyarságról, mint nemzetről és a magyar történelemről. A felhasznált források az 1860-70-es években megjelent sajtóanyagra épülnek, amit kiegészítettem a finn nemzeti levéltárban és a Finn Irodalmi Társaság levéltárában talált Yrjö-Koskinen és Antti Jalava közötti levélváltás forrásaival és a Viljo Tervonen által kiadott Yrjö-Koskinen-Hunfalvy levelezéssel.⁵⁹²

A kérdés tisztázásához rövid pillantást vethetünk a magyarság megítélésére a 19. századi Finn Nagyhercegségben.⁵⁹³ A század közepén, az európai forradalmi hullámban mikor a magyarok az európai közvélemény figyelmét magukra vonták, a finnek is érdeklődéssel figyelték a magyarok szabadságharcát. Ennek kapcsán a finn sajtóban megjelent néhány cikkre utalhatunk, amelyekben a magyarokkal foglalkoztak.⁵⁹⁴ Kiemelhetjük a Suometarban megjelent cikket, amelyekben igyekeztek pontos képet adni a magyarok helyzetéről.⁵⁹⁵ Mellette a Maamiehen Ystäväben „Magyarit” címmel J. V. Snellman értekezett röviden a magyarokról. Snellman tájékozottsága az európai politikai és tudományos életről a finn értelmiség körében egyedülálló volt, ennek ellenére nem állíthatjuk, hogy a magyarokról, politikai és társadalmi helyzetükről alaposabb ismeretekkel rendelkezett volna. Ezekről eltekintve alig találunk a magyarokkal foglalkozó írást.

A finn értelmiség hungarofiliája az 1840-60-as években jelentkezett. Az első levélváltások ekkor indultak meg finn és magyar tudósok között.⁵⁹⁶ A század közepének magyarság-képének jellemzője volt, hogy a finnek számára a kelet-közép-európai magyarok legalább annyira ismeretlenek és idegenek voltak, mint a magyarok számára az északi, „halszagú” rokonok.⁵⁹⁷ E helyzet megváltozásában nagyon sokat segített a tudomány, elsősorban a nyelvészet és az antropológia eredményeinek nyilvánosság elé kerülései. Ennek köszönhetően az ismeretek ugrásszerűen gyarapodtak, ami az érdeklődés további növekedését hozta magával. A M. A. Castrén és a D. E. D. Europaeus által képviselt nyelv-

⁵⁹² Lásd alább bővebben.

⁵⁹³ 1848-49 előtt alig-alig jelent meg hírlapi cikk, amely a magyarokkal foglalkozott volna. Ilyen volt a magyar parasztság helyzetét bemutató írás: Kanawa 1846: 22, 23. 1846. július 10, 17. „Talonpojan tilaisuus Ungerissa”

⁵⁹⁴ Maamiehen Ystävä 1849: 29. 1849. július 21. „Magyarit” A lap J. V. Snellman szerkesztésében jelent meg.; Suometar 1848: 38, 1849: 40. (továbbiakban Star) A lap a fenomenán értelmiség első rendszeresen megjelenő orgánuma volt, fontos szerepet töltöttek be szerkesztésében a korszak nyelvészei, irodalmárai. August Ahlqvist is a publikált a Suometarban, akinek a finn-ugor nyelvrokonság és a finn nyelv volt a szakterülete.

⁵⁹⁵ A Suometarban megjelent cikkek, a teljesség igénye nélkül: 1848: 38, 1849: 15, 17, 19, 24, 32, 34. E számokban a „Külhon” rovat magyar vonatkozású cikkeit értem, amelyek általában a hadi eseményeket tartalmazták, néhány esetben bemutatva személyeket és helyszíneket is. Részletes elemzést nem tartalmaztak. Vezércikkben adták le „Ludwig Kossuth” címen a magyar szabadságharc egyik legjelentősebb alakjáról szóló beszámolójukat. 1849: 40, 41.

⁵⁹⁶ Tervonen, 1987.

⁵⁹⁷ Bár ez a kifejezés csak később kövesedik meg a magyar közgondolkodásban, itt csak szemléltetés végett használom.

vészet, a Z. Topélius pánfennomán eszmeisége⁵⁹⁸ mind előzménynek tekinthetőek egy finn-magyar rokonsági gondolat kibontakozásában. A rokonság tudományos alátámasztásával megszülető szimpátia mellett fontos szerepet játszottak a már említett személyes kapcsolatok és levelezések. Oskar Blomstedt, aki a magyar rokonság-esze egyik legegyszerűbb híve volt, 1870-ben előadást tartott a magyarokról, doktori értekezését is a magyar halotti beszédről készítette. Majd 1865-ben néhány hónapra Magyarországra utazott. A Suometarban megjelenő írásaiban került először igazán alapos elemzés a magyar történelemről és a politikáról, 599 majd 1867-től a Kirjallinen Kuukauslehtiben kiadott útleírásaiban foglalkozott a Magyar Királysággal.⁶⁰⁰ Oskar Blomstedt korai halála után (1871) néhány évig nem volt, aki magyarul tudott volna a Nagyhercegségben és figyelt volna a magyarokra.⁶⁰¹ August Ahlqvistot említhetjük, aki elsősorban nyelvészként fordult a magyarok felé, politikai és társadalmi kérdésekkel nem foglalkozott.⁶⁰² Az 1870-es évtized közepétől Antti Jalava személyében lesz újra olyan finn utazó és tudós, aki eljut Magyarországra, és szorosabb kapcsolatot alakít ki a magyar tudományos élet szereplőivel.⁶⁰³

A fent vázolt kapcsolatok jellegét és intenzitását tekintve is két korszakot különböztethetünk meg a finn-magyar kapcsolatok történetében. Az Oskar Blomstedt által képviselt rokonság-eszmére épülő romantikus vonzódást és az 1870-es években Antti Jalava által megteremtett tudományos együttműködést.⁶⁰⁴ E kettő között helyezkedett el Yrjö-Koskinen munkássága. Yrjö-Koskinen számos újságcikket publikált a magyarokról és támogatta a finn-magyar kapcsolatok szorosabbá válását. Levelezésében, tudományos és politikai cikkeiben képviselt következetes állásfoglalásaival a finn-magyar rokonság mellett érvelt. Ugyanakkor figyelmet fordított a magyarok politikai helyzetének elemzésére is, európai kontextusba helyezve el azt. Mindezt úgy, hogy ő maga nem tanult magyarul, és a nyelvészet felé sem kötelezte el magát. Külföldi utazásai során sem jutott el a Magyar Királyságba.⁶⁰⁵ Személyes kapcsolatot sem tartott magyarokkal, leszámítva Hunfalvy Pált. Ennek ellenére mégis jellemezhetjük őt, mint – ahogyan ő maga is tette – a magyarok csodálójaként és elkötelezett barátjaként.⁶⁰⁶ Személye azonban nem ezért fontos. Yrjö-Koskinen a Finn

⁵⁹⁸ Klinge, 1997

⁵⁹⁹ „Unkarinmaan kansallinen ja valtiollinen tila 1790-1849” Star 1865. 1864-ban Deák Ferencsel foglalkozó további cikk is napvilágot látott. Star 1864: 265.

⁶⁰⁰ Oskar Blomstedt levelei Magyarországról. „Kuvielmia Unkarista” Kirjallinen Kuukauslehti 1868: 1., valamint „Matkamuiستelmia Unkarista.” Kirjallinen Kuukauslehti 1867: 1.

⁶⁰¹ UStar 1871: 22. „O. Blomstedt †” A cikk megtalálható még KYK. II. 723-27.

⁶⁰² Ahlqvist, 1982

⁶⁰³ Tervonen, 1939, Kolehmainen, 1943., Halmesvirta, 2001.

⁶⁰⁴ Tervonen 1939, 67, 142.

⁶⁰⁵ Yrjö-Koskinen több nagyobb külföldi utazást tett. 1862-ben Svédországba, majd Németországon keresztül Franciaországba utazott. Párizsban végezte doktori disszertációjának kutatási munkáit. Onnan Londonba utazott, ahol néhány hetet töltött el. 1867-ben a Baltikumban tett nagyobb körutat, elődleges célja az észti és a lív nyelvet-terület megismerése volt. Erről az utazásáról feljegyzéseket is készített. Valtionarkisto, Yrjö-Koskisen kokoelma, 1526-27. Továbbiakban VAY

⁶⁰⁶ Tervonen 1987, 211.

Irodalmi Társaságban, majd a Finn Történelmi Társaságban is annak a kezdeményezője és képviselője volt, hogy a finn tudományos élet minél több nemzettel építsen ki kapcsolatot, minél szélesebb körben ismertessék meg az európai tudományos élettel a finn tudomány eredményeit.⁶⁰⁷ A magyar kapcsolat természetesen nem csak egy volt a sok közül, hiszen ekkor a finn politikai gondolkodásban a rokonság, az eredet gondolata és a nemzeti múlt szoros kapcsolatban álltak, amit éppen a történettudomány eszközeivel lehetett tovább erősíteni. Ami megkülönböztette Yrjö-Koskinen a kortársaitól, hogy a magyar eseményeket európai kontextusban látta és interpretálta, beillesztve gondolatait egy olyan eszmei keretbe, amelyben helyet kapott a törzsi-rokonsági gondolat, a történelmi jog és küldetés, a fejlődés és egyetemes emberi eszme és az európai politika is.

Yrjö-Koskinen munkásságának ebből a korszakából a magyarokkal foglalkozó cikkek és források alapján két nagyobb részt különíthetünk el egymástól. A Hunfalvy Pállal folytatott személyes levelezésében megjelenő vélemények, eszmecserék nyitottabb véleményalkotásra adtak lehetőséget. Ezekben a két tudós és államférfi tudományos együttműködése öltött formát. Hasonló jellemzi az Antti Jalavával folytatott 1874-75-ös levelezését, ami annyiban különbözik az előzőektől, hogy azt honfitársával, barátjával folytatta. Ebben jellemző a közvetlenebb, de határozottabb állásfoglalás. A levelek mellett hírlapi cikkeket említhetünk. Az 1871-ben megjelent Itävalta-Unkari cikksorozat politikai kérdésekkel foglalkozott, amelyben a magyarok európai szerepe és lehetőségei kerültek megítélés alá. Ez utóbbiaknak Antti Jalava magyarországi utazása és a kiadott levelei adták a háttérét. A Jalava által küldött levelek alapos elemzését adták a magyar belpolitikáról, amit Yrjö-Koskinen részben átvett, részben kritikával illetett. Az általa megfogalmazott politikai elképzelések látszólag önálló irányvonalat követnek, de megtalálhatjuk előzményeit az európai politikai gondolkodásban. Hogy hol és mikor tájékozódott Yrjö-Koskinen a magyarok és a nemzetiségek kapcsolatát, politikai jövőjét illető kérdésekről, azt leveleiből és cikkeiből nem lehet utólag rekonstruálni, így csak utalhatunk a korszakban megjelent párhuzamokra.

Yrjö-Koskinen 1865-ben került kapcsolatba Hunfalvy Pállal, aki akkoriban a magyar tudományos élet egyik fontos alakja volt.⁶⁰⁸ 1865-66-ban indult meg a levelezés közöttük, amely változó intenzitással és témaválasztásokkal csaknem egy évtizedig tartott.⁶⁰⁹ Yrjö-Koskinen ennek is köszönhetően fordult a magyarság felé és publikált több cikket a Kirjallinen Kuukauslehtiben, illetve az Uusi Suometarban. E publicisztikák segítettek a kutatásban, hogy részletesebb képet adhassak a címben megjelölt Yrjö-Koskinen és a magyarok kérdésről. Levelezésük kezdetén azoknak a közéleti és tudományos lapoknak a kölcsönös fel-

⁶⁰⁷ Sulkkunen, 2004

⁶⁰⁸ Hunfalvy bírálatot írt Yrjö-Koskinen "Tiedot Suomen-suwun muinaisuudesta" című disszertációjáról, amit Yrjö-Koskinen E. V. Selinnen fordítottatott finnre. Hunfalvy a finn-ugot őstörténet kutatására biztatta Yrjö-Koskinent. Levelezésük innen indult el. Tervonen, 1987, 172.

⁶⁰⁹ Kettejük levelezését kiadta Viljo Tervonen. A témánkhoz kapcsolódó szakirodalom: Bereczki (1986).

ajánlása volt a jellemző, amelyekből tájékozódhattak a korabeli tudományos és politikai eseményekről. Yrjö-Koskinen egy egész levelet szentelt a finn politikai rendszer alapos bemutatásának,⁶¹⁰ míg Hunfalvy a magyar oktatási és nemzeti-ségi helyzetet mutatta be, hangsúlyozva a magyar nemzetiségi politika nehézségeit. A levelezés tartalma gyorsan bővült. Yrjö-Koskinen gyorsan és sokat akart megtudni a magyarokról, elsősorban azok történelméről. Forrásokat és tudományos munkákat, térképet kért Hunfalvitól, és a korszakban még lefrissebbnek számító statisztikákat.⁶¹¹ Ismereteit bővíteni akarta, nem csak azért, hogy a rokonokat megismerje, hanem azok helyzetének pontos felmérése végett. Yrjö-Koskinen úgy vélte, hogy a magyarok „erősebb” nemzet a finnek-nél⁶¹², de a rokonság és az együttműködés által a finn népek is bebizonyíthatják, hogy történelmi szerepük van. Levelezésük ugyanakkor nem egyszerűen két tudós párbeszédként jelent meg Yrjö-Koskinen írásaiban. Kettejük által két nép találkozott, nemzeti céljaik jelenhettek meg a párbeszédekben: „(...) ajatustenvaihto alkaa rakentua Suomen ja Unkarin välillä.”⁶¹³ Nem egyszerűen két egymás számára teljesen ismeretlen és idegen nép összehozását jelenti, hanem a finnek egyik esélyét arra, hogy a magyar rokonság tudományos elismerésével a kultúr-nemzetek közé kerüljenek. Így írja:

Mi finnek nagyon vágyódunk más, művelt népekhez való csatlakozásra a tudományok és más érdeklődési területeken.⁶¹⁴

A Yrjö-Koskinen által is igen sokszor idézett gondolat, hogy a magyaroknak és a finneknek a turáni népként bizonyítaniuk kell, hogy nem csak az árja népek képesek magaskultúrát létrehozni, hanem a finn-ugor népek is:

A magyaroknak és nekünk legalább egy közös felelősségünk van a történelemben, névszerint megmutatni, hogy a turáni embercsoport is rendelkezik képességekkel és erővel létrehozni önálló kultúrát és államokat.⁶¹⁵

⁶¹⁰ Tervonen 1987, 192-194.

⁶¹¹ Uő, 195., 215-217. Yrjö-Koskinen ismerte Fényes Elek statisztikáit, de pontosan akarta tudni a magyarországi nemzetiségi és felekezeti megfoslás adatait.

⁶¹² Uő 173.

⁶¹³ Eszmecsere kezd kiépülni Finnország és Magyarország között - fordítás NVR

⁶¹⁴ „(...) me suomalaiset tunnemme suurta kaipausta liittyä muihin sivistyneisiin kansoihin tieteen ja muiden yhteisten harrastusten siteillä (...)”Tervonen 1987, 179-180.

⁶¹⁵ Tervonen (1987) 180. A korszak tudományos szemléltének egyik fontos jellemzője volt a finn-ugor (akkor ezt a kifejezést nem használták) nyelveket beszélő népeket turáni népeknek nevezték. A kifejezés Max Müller angol nyelvésztől származott, „aki 1861-ben turáni néven foglalta össze Európának és Ázsiának minden olyan nyelvét, amely nem indoeurópai és nem sémi. Osztályozásának alapja az volt, hogy a nyelveket két nagy csoportra vélte feloszthatónak: a letelepült népek nyelvére és a nomád népek nyelvére, s ez utóbbit nevezte el turáninak.” Kincses Nagy Éva (1990). A kérdés tudománytörténeti összefoglalása véleményem szerint még várat magára, mivel a magyar szakirodalomra is jellemző, hogy egy-két név említésével megelégszik, hivatkozásaiban pedig nem veszi figyelembe az újabb kutatás eredményeit. (Pl. Anssi Halmesvirta) ”Magyareilla ja meillä on ainakin yksi yhteinen velvollisuus historiassa, nimittäin osoittaa, että Turanilaisellakin ihmisluokalla on kykyä ja voimaa luomaan itsenäistä sivistystä ja itsenäisiä valtio-oloja.”

A tudományosan és ideológiailag is alátámasztott együttműködés prózailag megjelenő formája a korszak emberének érzelmi és értékvilágát tükrözi: a két nemzet összefogásával születhet meg észak havas tájainak és a Kárpátok bércei mögött megbúvó borvidék (viini-kunvat) baráti ölelése.⁶¹⁶ Kettejük kapcsolata szorosabb lett, amikor 1869-ben Hunfalvy Pál a Finn Nagyhercegségbe utazott és néhány napig Yrjö-Koskinen vendégszeretetét is élvezhette.⁶¹⁷ Utazása során készített feljegyzéseit később kiadatta (1871), amit Yrjö-Koskinen is nagy elismeréssel fogadott.⁶¹⁸ Az úti beszámolóról 1871-es levelében így nyilatkozott (1871. december 1.)

„Nagy öröm hallani, hogy megjelentette az északi utazásáról készített munkáját. Nagyon köszönjük Önnek az elküldött Északi-tenger országaiban tett utazási beszámolójáért, először is köszönet a könyvért, de még nagyobb köszönet illeti Önt azért a baráti gesztusért, hogy Magyarország közönsége számára ismertté tett bennünket.”⁶¹⁹

Hunfalvy útinaplója arról árulkodik, hogy elsősorban a Yrjö-Koskinen és a fennománok csoportjával került közelebbi kapcsolatba. A fennomán értelmiség őszinte tisztelettel fogadta őt, a vidéki finnországi élet nyári élményeit és különlegességeit biztosítva számára. Ezen keresztül Hunfalvy olyan képet alkothatott a finnekről és országukról, amit korábban nem ismerhetett sem magyar sem európai olvasó. Találkozott a Helsinkiben élő és dolgozó J. V. Snellmannal, A. Ahlquisttal, meglátogatta vidéki birtokán Yrjö-Koskinen munkatársát és barátját, A. Meurmant. A finn táj, a Saima-csatorna mély benyomásokat tettek rá, amit leírásában érzékletesen adott vissza. Igyekezett a finn történelem és kultúra emlékeit utazása során szerzett élményeibe beépíteni, így adva élvezetes beszámolót. Útbeszámolója azon Finnországról készített részletes leírások egyike, amelyben tárgyilagosan, mégis egy pozitív leírást kapott az érdeklődő a finnekről is.

Yrjö-Koskinen és Hunfalvy levelezésének eszmei-ideológiai háttérében a finn értelmiség finn-érelmű (fennomán, a nyelvi és kulturális emancipációt követelő csoportja, majd pártja) közösségének azon gondolata adta, hogy a történelemben folyamatos a fejlődés, amely során az egyes nemzetek nem önállóan, egymástól elszigetelve élnek, hanem folyamatos kölcsönhatásban állnak egymással. A Yrjö-Koskinen által is ismert herderi fejlődés-elméletbe a finnek és a magyarok is bele tartoztak. A finn-ugor népek története visszavezethető egy közös eredethez, de a történelem során szétszakadtak, majd az európai történelemben újra találkozik. Közös eredetük közös kultúrát és azonos történelmi feladatokat hagyományozott rájuk. Egy-egy nemzet akkor szolgálja az emberiséget, ha nemzeti értékeit erősíti. A történelemben a nemzetek, akár csak az ember, egymást követő fejlődési korszakokat élnek át, amelyek során egyre magasabb

⁶¹⁶ Uo.

⁶¹⁷ Erről bővebben: Hunfalvy Pál (1871), illetve Koskimies (1974)

⁶¹⁸ Hunfalvy Pál (1871) Uatzás a Balt-tenger vidékein.

⁶¹⁹ Tervonen (1987) 252, 254. „Hyvin iloista oli kuulla, että olette julkaisseet teoksen matkastanne näillä pohjoismailla (...). Teille kannan sulimmat kiitokset lähettämästänne matkakertomuksesta Itämeren mailta, ensin kiitoksia itse kirjanlahjoittamisesta, mutta vielä enemmän siitä ystäväellisestä tavasta, jolla olette tehneet meidän tutuiksi Unkarin yleisölle.”

szintű formát ölt politikai és társadalmi szervezetük. A történelem akkor kezdődik el, amikor a nemzet társadalmat hoz létre. Alapja a család, legfejlettebb formája az államszervezet.⁶²⁰ A nemzet ebben az értelemben a közösség, amely ezen a fejlődésen keresztül megy, történelme, kultúrája a nemzetek közötti helyét biztosítja számára. Yrjö-Koskinen értelmezésében a nemzetek maguk is individuummként, sajátos karakterrel rendelkező személyiségekként léteznek. Ezért tekinti fontosnak, hogy az egyes nemzeteket történelmük, ezáltal műveltségük alapján sorrendbe állítsa.

E gondolati sémának megjelenése a magyar kultúrtörténetben egybeesett a finn turkui romantika korszakával az 1830-40-es években, amit A. I. Arwidsson, J. Tengström, később E. Lönnrot képviselt. A lényege a nemzeti kultúra anyanyelven és népi elemekből való táplálása megteremtése. A reformkor szellemiségét megalapozó Kölcsey Ferencnél, a politikai retorikában Wesselényi Miklós és Széchenyi István munkáiban, vagy Vörösmarty Mihály költészetében megjelenő nemzet-halál vízió a nemzetiségi kérdés egyre fontosabbá válását mutatta. Néhány évtizeddel később, az 1870-es években pedig politikai küzdelmek meghatározója lett.

A fenti levelezésen kívül Yrjö-Koskinentől találhatunk olyan cikkeket, amelyek a finn közvélemény számára készültek, ezért témaválasztásukat és hangvételüket tekintve más jellegűek voltak, mint a személyes levelek. A következőkben azt szeretném bemutatni, hogy a finn történész, tudós milyen szempontokat használt a magyarság és a Magyar Királyság (ekkor már az Osztrák-Magyar Monarchia)⁶²¹ értelmezésére, milyen következtetések és értelmezések jelentek meg leveleiben és munkáiban. Ezen keresztül szeretném pontosabban meghatározni azokat a fogalmi és gondolati elemeket, amelyek a finn politikai gondolkodásban az 1860-70-es években a „rokonság” és a magyar-finn összetartozáshoz gondolatához kapcsolhatók, illetve azokat a szempontokat, amelyek alapján Yrjö-Koskinen a magyarságot meghatározta, elhelyezte az európai politikában.

A Yrjö-Koskinen által képviselt finn-magyar együttműködésnek tudományos és politikai háttere, illetve célja volt. Az 1862-ben megvédett doktori disszertációja ennek az egyik első és fontos állomása is volt. E mellett találhatunk Yrjö-Koskinentől olyan, a magyar történelemmel foglalkozó jegyzetet, amelyben finn-magyar történelmi párhuzamokat vizsgál. A „Katsahdus Unkarinmaan historiaan”⁶²²című háromoldalas jegyzet a mohácsi vereséget követő időszakától a II. Rákóczy Ferenc által vezetett szabadságharcot lezáró Szatmári-békéig összegzi a magyar történelmet. A magyar történelemből azt a korszakot emelte ki, amelyben a magyarság összetartozása (a nemzeti „szel-

⁶²⁰ Yrjö-Koskinen Johtavat aatteet ihmiskunnan historiassa Helsinki, 1936

⁶²¹ A finn nyelvben ezt az államalakulatot Itävalta-Unkari névvel illették. Az Itävalta azonos a német Österrich (Keleti állam) névvel. A mai finn nyelvben Ausztria továbbra is Itävalta néven szerepel. Ami a későbbiekben érdekes lesz, az államalakulat politikai, geopolitikai értelmezése, amely alapján a Keleti állam (Itävalta) a német államtól keletre elhelyezkedő államot jelenti majd. E fogalmi pontatlanságnak Yrjö-Koskinen is figyelmet szentelt, de arra később szeretnék visszatérni.

⁶²² VAY 1293-1294.

lem”) a leginkább veszélyeknek volt kitéve, amikor az idegen elnyomás (török, német) a leginkább gyengítette a magyar nemzetiséget. E két évszázadot (1526-1711) átölelő periódust állította párhuzamba Yrjö-Koskinen a finn történelem Nagy Vész (*Iso Viha*) korszakával, rámutatva a két nemzet múltjának egyik lehetséges közös pontjára. A vázlat (amelynek minősége és ez által olvashatósága is nagyon rossz) feltehetően Yrjö-Koskinen egyetemi előadásához készített jegyzet volt, mert találtam további jegyzeteket a magyar történelemről.

Yrjö-Koskinen későbbi publicisztikáiban központi helyet foglalnak el a nemzet (*kansakunta*) és a nemzetiség (*kansallisuus*) fogalmak, mintegy közvetve utalva is a saját példájára: a finn nép „fiatalsága” és „gyengesége” a kulturális lemaradására utal, amelynek ellensúlyozását adhatja a történelme során bizonyított túlélési, a földrajzi és éghajlati viszonyok kegyetlenségével szembeni ellenálló képessége. Ezek mintegy feltételei voltak a „nemzeti szellem” fennmaradásának az évszázados svéd kulturális hegemonia ellenében.⁶²³ Ennek záloga a nyelv volt, amely egyben a társadalmi emancipáció eszköze is (ez a politikai fennománia egyik legfontosabb argumentációja), olyan kötelék, amely összekapcsol egymástól elszakadt népeket, lelki köteléket alkotva (ez tekinthető a rokonság eszme politikai retorikában való megjelenése). A finn értelmiség retorikájában egyszerre jelentkezett a kulturális önállóságra való törekvés és a nemzet múltjának való megalapozása, amiben a finn-ugor rokonság és az őstörténelem eszközként jelentek meg, a magyar pedig, mint a nemzetiségi konfliktusok egyik lehetséges megoldási alternatívája.

Az, hogy pontosan mi fordította Yrjö-Koskinent a magyarság felé és mik voltak azok a kulcs-kérdések, amelyek közvetlenül e témához kapcsolódtak a következőképpen értelmezhetjük. Ha a korszak bel- és külpolitikai kontextusát vesszük alapul a következőket láthatjuk: az 1850-es években mind a finn, mind a magyar politikai élet zárt volt, így az együttműködés lehetőségei sem voltak adottak. A nyitás az évtized végén indult el, akkor is lassan. Az európai események, a porosz-osztrák konfliktus, a dán-német schlesvig-holsteini krízis, az olasz és a német egységesítő törekvések, a lengyelek 1863-as felkelése, vagy akár a magyarok passzív ellenállása az európai egyensúly újra- és átértelmezése felé mutattak, ami a magyarokat is ismertebbé tette. A nemzetiségi mozgalmak leginkább a nagy és soknemzetiségű birodalmakat érintették, azok közül is az Osztrák-Magyar Monarchiát különös figyelem kísérte, nemzetiségi tarkasága és politikai ingatagsága miatt. A finn értelmiség közvetlenül érzékelte az orosz nacionalizmus kibontakozását és párhuzamot látott a Monarchiában kibontakozó szláv nemzetiségi mozgalmakkal. A magyarok egyszerre jelentek meg, mint a nemzeti eszme türelmes támogatói, és mint a „finn népek” civilizációs értékeinek képviselői. Természetesen nem kizárólag a rokonság miatt keresték a finn tudósok a magyar kapcsolatokat. A magyarok lehettek azok, akik mintát adhattak Európának a nemzetiségi törekvések kezelésében. És a magyarok lehettek az Orosz Birodalom (azon keresztül a szláv népek) hatalmi törekvéseinek korlátozói. A finn értelmiségben az Yrjö-Koskinen által vezetett ifjúfinnek színrelépésével egy új generáció jelent meg, akik a korábbi svéd kulturális és politikai

⁶²³ Tervonen 1987

befolyást önálló finn kultúrával kívánták kiváltani. Ugyanakkor azt sem akarták, hogy az orosz befolyás megerősödjön és a svéd helyébe lépjen. Yrjö-Koskinen levelében az erős oroszosításról ír az észtek és a litvánok esetében, amit a finnek csak a kulturális önállóság megerősítésével kerülhetnek el.⁶²⁴ Az finnek kulturális önállóságának megerősítésére éppen jól megfelelt a rokonság-eszme, amit tovább lehetett építeni. A magyarok múltja és jelene számos kapcsolódási pontot kínált, amelyekre építeni lehetett a két nép kapcsolatait. Ilyen volt a szláv nemzeti mozgalom. A pánszláv eszme ekkor a kortársak számára gyakran a szláv népek, elsősorban az oroszok agresszív, elnyomó törekvéseinek ideológiai alapjaként jelent meg. S ez nem csak a finnek számára volt fontos kérdés (az észteket és a litvánokat fenyegető oroszosítás rémét Yrjö-Koskinen 1867-ben tett utazása során e kérdésnek különösen nagy jelentőséget tulajdonított), hanem a magyar gondolkodók is aggodalommal töltötte el a környező szláv népek nemzeti ébredése.⁶²⁵ A pánszlávizmus, mint nacionalista irányzat az 1860-as években Mihail Katkov nevéhez kötődött. Katkov 1863-ban kapta meg a *Moszkovszkije Vedomosztyi* lap szerkesztését, amit rövidesen az orosz nacionalizmus bástyájává erősített. Gecse Géza a katkovi orosz nacionalizmust így jellemzi: „(...) lényege a könyörtelen oroszosítás, az állam szerepének minden addigit felülmúló hangsúlyozása.”⁶²⁶ Ez a politikai kultúra lényegében tért el a Monarchia szláv népeinek nemzeti törekvéseitől, amelyek emancipációs jellegnél fogva nem az elnyomást hirdették, hanem az összefogást, a nemzetiségek föderatív összefogását.⁶²⁷ Ugyanakkor a Habsburg-Birodalom szláv népeinek is csalódnia kellett 1849 után a birodalmi kormányzat politikájában. Ennek lett a következménye a határozott orosz-orientáció, hogy az 1860-as években már az orosz szellemi vezetés érvényesült a pánszláv gondolatban, amelynek sokkal inkább volt támadó éle. A finnek számára az orosz elnyomással való szembesülés Katkov működéséhez kapcsolódott. A finn értelmiségnek is szembesülnie kellett nacionalista orosz politikai elit által kikényszerített hűségnyilatkozattal.⁶²⁸ Ennek az orosz nacionalizmusnak erősödése a finnek számára is veszélyforrást hordozott. A katkovi nacionalizmus:

⁶²⁴ Tervonen (1987) 201-202.

⁶²⁵ Azt fontos megjegyezni, hogy a szlavofóbia más-más okra vezethető vissza. A magyar politikai gondolkodásban a herderi nemzethalál vízió, a magyarság nyelvi-kulturális megsemmisülése, a germán és szláv áradat közötti felőrlődése volt az alapgondolat, és „csak” a „kis” szláv népekkel kellett szembenézni, akik ráadásul nem is rendelkeztek olyan politikai és kulturális munícióval, amely ekkor komoly veszélyt jelentett volna magára a magyarságra. Míg a finnek közvetlenül az Orosz Birodalom keretei között, a legközelebbi kapcsolatban álltak a legnagyobb szláv néppel. És, ezt kiegészítve, sem történeti, sem politikai eszközük nem lévén, csupán a lojális magatartás és az alkalmazkodás finom eszközei voltak adottak a pánszláv eszme semlegesítésére, amelyhez semmiféle nemzethalál gondolat nem kapcsolódott.

⁶²⁶ Gecse (1993) 52.

⁶²⁷ Az 1848-49-es események után a liberális ausztro-szláv irányzat képviselői, a cseh František Palacký, a horvát O. Ostrožinsky és a szlovén Matija Kavčič a Habsburg-Birodalom föderatív állammá való átszervezését fogalmazták meg, amely az adott politikai keretek megtartását elengedhetetlennek tekintette, és amely föderációban „etnikai alapon kialakított tartományok autonómiáját és önkéntes szövetségét javasolták.” Veliky (1999) 138.

⁶²⁸ Yrjö-Koskinen (1904-1906)

„Oroszország szerencsését abban látja, mások szerencsétlenek, és ebből adódóan minket is egyre gyaláznak.”

– írja Yrjö-Koskinen.⁶²⁹A pánszlávok árnyékában Yrjö-Koskinen értelmezésében a finnek csak a magyarokra támaszkodhattak. Ennek az önképnek a sajátossága a korszak finn politikai gondolkodását és egyben a nemzetállamiságról való gondolkodást is jellemezte. Az új politikai helyzetben, a konzervatív politika megerősödésével a finnek számára a csendes, de szorgalmas munka hozhatta meg a gyümölcsét:

A magunkfajta kis népnek a csendes munkáját kell folytatni és megpróbálni békében élni az egész világgal. Hogy a pánszlávizmus bennünket is veszélyeztet, bizonyosan; de az erős és lojális magatartást magunk részéről nem adjuk fel.⁶³⁰

Az 1860-as évek európai változásait Yrjö-Koskinen a nemzetiségi kérdés megerősödésével kapcsolta össze, szintén a szláv népekre utalva:

„A világ politikai eseményei egyre sötétülnek és véleményem szerint Oroszország és Európa között új összecsapás közeleg.”

– írja 1868 februárjában kelt levelében.⁶³¹A finnek nemzetként való megerősödése a finn-orosz viszonyok kényes egyensúly alapján létezett. Az 1860-as években elinduló változások (reformok) is nyugodt keretek között kezdődtek el. Mindez megmutatkozott az Yrjö-Koskinen által képviselt politikai és kulturális orientációban is. Az oroszokhoz és a pánszlávizmus által feltüzelt szláv nemzetiségekhez a következő évtizedben óvatos tartással viszonyult. Az osztrák-magyar kiegyezésben (1867) is a közép-európai népek összefogását és a magyarok megerősödését látta. Az így megszületett államalakulat egyszerre jelentett egy új keleti hatalmat, amely stabilitást és biztonságot hozhat a régióknak, illetve egy civilizációs központot, amely a térség népeinek nyugodt, békés fejlődésének biztosíthatja alapját. Azt érdemes azonban kiemelni, hogy nem csupán a magyarokról és a Monarchiáról beszélt, hanem egy nagy európai földrajzi-politikai egységről, amelyben megoldást látott a hatalmi kérdések egyensúlyba hozására. E gondolatsort két részre bonthatjuk: az első a hatalmi-politikai tényezők alakulásának, a második a térség kulturális-civilizációs fejlődésének kérdése.

Az 1867-ben megkötött osztrák-magyar kiegyezést Yrjö-Koskinen a térség hatalmi egyensúlyának feltételeként értékelte, de inkább tekintette azt egy kiindulási alapnak, mint végleges formának:

⁶²⁹ „(...) näkee Venäjän onnen siinä, että kaikki muut ovat onnettomia, ja siltä puolen meitä yhä parjataan.” Tervonen 1987, 227.

⁶³⁰ „Meidän pikkukansamme täytyy omaa hiljaista työtänsä jatkaa ja koettaa rauhassa pysyä koko maailman kanssa. Että panslavismi alkaa meitäkin ahdistella, on kyllä luultavaa; mutta vakavaa, lojaliala vastarintaa ei tule meidän puolelta puuttumaan.” Tervonen 1987, 208.

⁶³¹ „Waltioseikat maailmassa synkistyvät synkistymistään ja luullakseni joku uusi taiselu Wenäjän ja muun Euroopan kanssa lähenee.” Tervonen 1987, 208

„Az osztrák-magyar dualizmus még föderalizmussá fejlődhet (...) a magyarok politikai bölcsessége adhat ennek az új államalakulatnak stabilitást.”⁶³²

Ehhez azonban azoknak a nemzetiségeknek az igényeit kell kielégíteni, amelyek ebben a politikai egységben élnek:

„Nagyon fontos az, hogy Magyarország ki tudja elégíteni azokat az idegen nemzetiségeket és azáltal a pánszlávizmus fegyverét törje szét, véleményem szerint ebben van Magyarország küldetése, hogy azokat a nemzetiségeket: románok, szerbek, lengyelek vezetése alá kerüljenek. Szerintem ez a jövő „Keleti állama”⁶³³

Tovább folytatva ezt a gondolatot Yrjö-Koskinen a magyarokat tartja a térség egyetlen olyan nemzetének, amely ezt a feladatot voltaképpen el is tudja végezni:

“Öröm nézni ahogyan Magyarország népe erősödik és gyarapszik. Önök a történelmi jogra támaszkodnak; de a tisztelet és az erő az, hogy megtartják az egyetemes emberi örök és szent szabályait, és az a türelem, amellyel a magyarok azokat a kis nemzetiségeket kezelik Szent István koronája alatt, boldoggá tesz minket. Meggyőződésem, hogy a magyarok által megalapozott társadalmi szabadság lehet az a zászló, amely köré a Fekete-tenger és Erzgebirge közötti népek egyesülhetnek. Éljen ez az új Keleti állam!”⁶³⁴

A magyar nemzetiségi politika valóban egyik legjelentősebb eredménye volt az 1868-ban XLIV. tc. a nemzeti egyenjogúság tárgyában elfogadott nemzetiségi törvény, amely a nemzeti eszme által fűtött finn gondolkodó számára épp annak az orosz politikának az ellentéte volt, amellyel ekkor találkozott. Az oktatás és a közigazgatás, bírászkodás helyi szintű anyanyelv-használat engedélyezése. Ugyanebben az évben került sor az ún. horvát-magyar kiegyezésre (1868. XXX. tc.), amely a horvátok számára biztosította a teljeskörű automómiát.⁶³⁵ Yrjö-Koskinen számára elegendőnek mutatkozott a magyarok és a nemzetiségek elmentetése megszüntetésére. Ez azonban nem volt igaz. A nemzetiségi törekvések sokkal inkább abba az irányba mutattak, hogy az önálló nemzetiségek föderatív államot akartak létrehozni, a magyar és a osztrák-német kiegyezést igazságtalannak tartják magukra nézve. Ebben a tekintetben Yrjö-Koskinen is a nemzetiségi alapon szerveződő föderációt tartotta igazságosnak, de önmagában

⁶³² „Itävallan dualismi vielä käypi kehittää federalismiksi ja (...) Magyarien valtioviisaus voipi antaa tälle uudelle valtiorakennukselle tukevuutta.” Tervonen 1987, 208.

⁶³³ „Warsin tärkeätä on, että Unkari saapi nuo vieraat kansallisuudet tydytetyksi ja sillä tavoin panslavismin aseet katkaistuksi, sillä minun ymmärtääkseni on Unkarin vallan kutsumus ottaa nuo läheiset kansallisuudet Rumanit, Serbit ja Puolalaisetkin kasvatuksensa alle. Tämä mielestäni on tulevaisuuden „Itävalta.” Uo.

⁶³⁴ „Kuinka Unkarin kansa voimistuu ja vahvistuu, on riemu katsella. Te seisotte historiallisten oikeutten nojassa; mutta kunnianne ja väkevyytenne on, että noudatta ihmisyden ikuisia ja pyhiä ohjeita, ja se maltti jolla Magyarit kohtelevat noita pikku kansallisuuksia Pyhän Stefanon kruunun alla, iloittaa meitä. Minun vakuutukseni on, että Magyarien perustama yhteiskunnallinen vapaus on oleva se lippu, jonka ympärillä muut kansat Mustameren ja Erzgebirge’n välillä vielä yhtyvät. Elköön tämä uusi Itävalta!” Tervonen 1987, 215-216.

⁶³⁵ A horvátok rendelkezek saját törvényhozással, kormánnyal és közigazgatással. A korszakban ez a nemzetiségi-politikai megoldás egyedülállóan demokratikus volt, ami mutatja a magyar politikai elit (elsősorban a reform-kor liberális vezetői) nemzetiségi kérdés felmutatott empátiáját és józan belátását.

ez nem volt kivitelezhető megoldás. A 1870-es évek elején éppen erre a problémára kellett megoldást találni.

A magyarok és a Monarchia nemzetiségi kérdését, európai politikában betöltött szerepét Yrjö-Koskinen az 1871-ben újra megvizsgálta.⁶³⁶ Cikkei 1871-ben a Kirjallinen Kuukauslehtiben jelentek meg. Témaválasztásból és a politikai lehetőségek mérlegelésének szempontjaiból kiderül, hogy a Hunfalvival folytatott levelezés milyen jelentős méretékben meghatározta Yrjö-Koskinen álláspontját is. A cikksorozat minden valószínűség szerint a Monarchia egészét akarta bemutatni, de a magyarok kimaradtak az elemzésből. Nagyobb hangsúlyt kapott a Ciszlaitán területek nemzetiségi megoszlása,⁶³⁷ azon belül is a csehek történelmi és nemzetiségi törekvéseinek bemutatása. Ennek hátterében a Monarchia stabilitását is veszélyeztető cseh nacionalista törekvése állt, amiben megmutatkozott Ausztria gyengesége és a nemzetiségi kérdés jelentősége. Maga Yrjö-Koskinen is látta, hogy Ausztria-Magyarország (Itävalta-Unkari) a nemzetiségi kérdés Gordiuszi-csomóját hordozza magában. Európának ebben az államában éltek legnagyobb számban egymás mellett nemzetiségek, gyakran összekeveredve (enklávéban). Olyan helyzet alakult ki az évszázadok alatt, hogy egyik nemzetiség sem rendelkezett relatív többséggel, beleértve ebbe a két uralkodó nemzetet, a németeket és a magyarokat. Mindezek olyan nemzetiségi káoszt idéztek elő a Monarchiában, amit egyre nehezebben lehetett megoldani. A nemzetiségek joggal követelték azokat a szabadságokat és politikai jogokat, amelyek a magyaroknak és a németeknek voltak, de ez olyan folyamatokat gerjeszt, amelyek szétfeszíthették a Monarchia kereteit. A korábbi dinasztikus lojalitással szemben a nemzetiségek összetartozásának új eszmeisége nyert teret, a rokonsági gondolat, amelynek alapja a törzsi-nemzeti közösséghez kapcsolható etnikai tudat. A dinasztikus lojalitással szemben és azzal párhuzamosan fogalmazódott meg a nemzeti identitás. Legerősebben a szláv nemzetiségeknél jelentkezett ez, elsősorban a cseheknél – írta Yrjö-Koskinen.⁶³⁸ A cseh törekvések nemzetiségük politikai jogainak kiterjesztésére fenyegetést jelentettek a Monarchia politikai stabilitására, ami egész Európa erőegyensúlyát veszélyeztette. Ausztria-Magyarország fennmaradása Európa számára szükséges (*Eurooppalainen tarve*)

⁶³⁶ A Kirjallinen Kuukauslehtiben megjelent sorozat „Itävalta-Unkari I-IV.” részletes elemzést közölt a Monarchia politikai és nemzetiségi helyzetéről. KK. 1871: 1. Továbbá „Kansallisuudet Unkarissa” és „Kysymys Unkarin ja Suomen sukulaisuudesta” KK. 1871: 2. E cikksorozatokat párhuzamosan követte az Uusi Suometarban megjelent „Itävallan eri kansallisuudet I-II.” cikk. UStar 1870: 130-131.

⁶³⁷ Ausztria fogalmának tisztázására Yrjö-Koskinen is tett kísérletet, de számára is, csakúgy, mint a korszakban többeknek, problémát jelentett. A kérdés nehézségét az adta, hogy a Habsburg-dinasztia tartományait egyszerűen Ciszlaitán területeknek hívták, amely fölött a dinasztia uralkodott „császárságként”. Ausztria voltaképpen a „birodalmi tanácsban képviselt tartományok és királyságok” gyűjtőneve volt. Seres, 2004. Yrjö-Koskinen 1871, 285. Kossuth Lajos 1860-as években kifejtett nézeteiben is markáns helyet foglalt el Ausztria és a szláv népek egyesülésének kérdése. Kossuth a „Párhuzam európai fontosság szempontjából Ausztria s Magyarország közt” című cikkében mutatott rá hasonlókra, mint azt a korszakban oly sokan tették, hogy Ausztria nem rendelkezik nemzeti sajátosságokkal, csupán tartományok halmaza. Ebből ő arra a következtetésre jutott, hogy nem képes fenntartani a térség hatalmi egyensúlyát, arra csak egy független Magyar Királyság alkalmas. Kossuth, 1902.

⁶³⁸ KK 1871: 11. 261.

volt, hogy ellensúlyt képezzen az orosz és a német hatalmakkal szemben.⁶³⁹ Ugyanakkor rámutat, hogy

„(...) ezek közül a nemzetiségek közül egy sem képes erős államot építeni, hogy annak a függetlensége valamely mértékben biztosított legyen.”⁶⁴⁰

A szláv népek számarányukat tekintve a Ciszlajtán területek többségét adják, de földrajzi és nemzetiségi széttagoltságuk miatt nem képesek politikai egységet létrehozni – véli Koskinen. Ehhez még hozzáteszi, hogy a szlávok nem rendelkeznek olyan kulturális hagyományokkal és műveltséggel, ami képessé tenné őket erre a feladatra.⁶⁴¹ A szlávokon kívül az osztrák-németek és a magyarok jöhetnek számításba, mint államalkotó nemzet, viszont számarányukat tekintve kisebbségben vannak:

„A magyarok és a németek helyzete másrészt egységesebb. De a rossz természeti határok között a számarányuk nem elég nagy azoknak a viharoknak az elviselésére, amelyek előbb vagy utóbb Dél-Kelet Európában meg fognak jelenni.”⁶⁴²

A nemzetiségi kérdés mielőbbi rendezése ezt a vihart háríthatja el. Yrjö-Koskinen jól látta, hogy a Monarchia politikai vezetése nem játszhat a nemzetiségekkel, hanem megoldást kell találni azok törekvéseinek kielégítésére. Viszont arra is rámutat, hogy a nemzetiségeknek is a realitás talaján kell állniuk:

„(...) a nemzetiségek államba szervezését lehetetlen még csak elképzelni is, nemhogy megvalósítani. Ha a politika céljának mindig annak kell lennie, hogy a egyeztesse az alapvető jogokat a létező és a történelmi állapotokkal, akkor ebben az esetben szükséges egy modus vivendit keresni, hogy ebben az államszervezetben minden nemzetiség megtalálja a boldogulását.”⁶⁴³

Ennek az együttélésnek a formáját kell kialakítani az Osztrák-Magyar Monarchiában, hogy a nemzetiségi önállóság (kansallinen itsenäisyys) ne csorbuljon, de az államhatalom se gyengüljön meg. Yrjö-Koskinen ennek a kérdésnek a rendezését egyben az európai nemzetiségi kérdés megoldásának is tekinti:

„Ez közvetve érinti egész Európát, amelynek egyensúlya ennek az államnak a megmaradásától függ (...) és érinti méginkább minden kis nemzetet, amelyek olyan pél-

⁶³⁹ KK 1871: 11. 261.

⁶⁴⁰ Uo. „(...) ettei niistä kansallisuuskista woisi yksinänsä rakentaa niin vahvaa valtiota, että sen itsenäisyys olisi edes johonkin määrin turvattuna.”

⁶⁴¹ KK 1871: 11. 262.

⁶⁴² KK 1871: 11. 262. „Magyarien ja Saksalaisten asema on toisin kokonaisempi. Mutta luonnon-rajain puuttuessa, heidän väkilukunsa ei ole tarpeeksi suuri kestämään niitä myrskyjä, joita ennen tai myöhemmin epäilemättä ilmantuu Kaakkois-Euroopan alalla (...)”

⁶⁴³ Uo. „(...) kansallisuuksien järjestyminen eri waltakunnaksi on näillä mailla mahdoton ajatellakkaan, saatikka toimeen panna. Jos ylipäänsä politiikin tarkoituksena aina täytyy olla, sovitella periaateelliset oikeudet miten mahdollista olevaisten ja historiallisten olojen mukaisiksi, on tässä missään wälttämätön pakko keksiä semmoinen modus vivendi, jolla kaikki nämä monen karvaiset kansallisuudet saattavat menestyä valtiorakennuksen suojaassa.”

dára várnak, amely követésével tudnak maguk számára politikai és nemzeti közösséget építeni.”⁶⁴⁴

Ezért azt állítja, hogy a jelen kor történelmében nem létezik nagyobb jelentőségű, horderejű kérdés, mint a Habsburg-dinasztia által vezetett Monarchia nemzetiségeinek egymással történő kiegyezése. Pontosabban megtalálni azt az utat, együttélési keretet, amely azonos szabadságot ad minden nemzetiségnek, politikai jogok gyakorlásában és kulturális értékeinek ápolásában, és szilárd államalakulatot alkot, európai hatalmi tényezőként tud megjelenni. Ennek csakis egy formája létezik: a társadalmi szerződés (Concrat social) megkötése:

”Az állam és a társadalom kapcsolatát új alapokra kell helyezni, és egyetlen rendezési elv alapján kell megvalósítani, az új kor nemzetiségi eszméje alapján.”⁶⁴⁵

A társadalmi szerződés, és nem a dinasztikus jog határozza meg Yrjö-Koskinen szerint a Monarchia jövőjét. Ennek a már korábban említett káosz adja meg a magyarázatát. A Ciszlajtán területen élő nemzetiségek, döntő többségében szlávok széttagoltak, nem rendelkeznek politikai és történelmi hagyományokkal, amelyekre államot lehetne építeni. Az osztrák-németeket és a Habsburg-dinasztia tartományait nem köti össze semmilyen nemzeti hagyomány, közösség. Ezért nem tud az új kor kihívásainak megfelelni és a nemzetiségi törekvéseket a maga javára fordítani.

Ausztria-Magyarország politikai jövőjét érintő nemzetiségi kérdést Yrjö-Koskinen a csehek helyzetének rendezésében látta, sőt, az ún. „osztrák-kérdést” csak a csehek helyzetén keresztül lehet elérni. Elsősorban azért, mert ez a nemzetiség volt a legnagyobb számú, amely rendelkezett történelmi jogokkal, olyan múlttal, amely alapján a politikai igényeit is megformálhatta. Ennek bemutatására Yrjö-Koskinen hosszabb cikket szentelt. A cseh történelemben a németekkel vívott harcok foglaltak el fontos helyet, ami Yrjö-Koskinen a nemzeti önállóságért vívott küzdelemként mutatott be. A Nagy-Morva Birodalomtól kezdve egészen a 30-éves háborút lezáró Westzfáliai-békéig mutatja be ezt a küzdelmet, amely során a csehek fokozatosan elveszítették nemzeti önállóságukat és olvadt be Cseh- és Morvaország a Habsburg-dinasztia örökös tartományai közé. Yrjö-Koskinen azokat a történelmi eseményeket emelte ki, amelyekben a nemzeti függetlenségért vívott küzdelmet látta. Így vált Jan Hus és Podjebrád György a cseh nemzeti harc első képviselőjévé, vagy lett Szent Vencel a cseh történelmi jog alapja. A legfontosabbnak azonban a német betelepedés káros hatásait tartotta. A németek nagyszámú betelepődése magával hozta a csehek fokozatos elnémetesedését:

”Szent Vencel uralkodásától kezdve a kereszténység megerősítésére német telepeseket hívtak az országba és a németiség így nyert mind nagyobb teret (...). A németek

⁶⁴⁴ Uo. „(...) se koskee wällisestä koko Eurooppaa, jonka tasapaino riippuu tämän valtakunnan säilymisestä (...) se koskee vieläkin liikemmin kaikkia pienempiä kansakuntia maailmassa, jotka syystä odottavat saadaksensa jotakin käypää mallia, jonka mukaan itse voisivat rakentaa waltiollis-kansallisen olemisensa.”

⁶⁴⁵ KK 1871: 11. 286. „Waltio ja yhteiskunta owat ihan uudestansa kokoon-pantawat alku-aineistaan, ja ainoana rakennus-kaawana on uuden ajan kansallisuus-aate.”

mindig nagyon alkalmas telepesek voltak. A németeket mindig az idegen lakosság közé telepítették, ritkán egyedülként, inkább más németekkel együtt; így az rögtön az elején saját német társadalmat épített; és a szorgalmával és takarékoságával és precizitásával mindig megtalálja a boldogulást. Végül, az őslakók, akik nem bírják a küzdelmet, akik nem olyan dolgozók és nincs bennük annyi összetartás, elszegényednek és elbuknak, vagy maguk is németté válnak.”⁶⁴⁶

Az 1648-1848 közötti időszakot pedig, mint a cseh nemzetiség teljes elnémetesítését jellemzi. Mindez a cseh nemzeti szellem, a Yrjö-Koskinen által használt kulcs, elorszáadásához vezetett. A csehek, ugyan rendelkeztek történelmi jogokkal, de azokat elveszítették a függetlenségükkel együtt. Yrjö-Koskinen igazolni látszik azt, hogy a Monarchia nemzetiségei közül, végül is, csak a magyarok őrizték meg saját nemzetiségüket és történelmi folytonosságukat.

Az 1867-ben létrejött osztrák-magyar kiegyezéssel szemben a Monarchia nemzetiségei ha nem is egyből, de fokozatosan szembe helyezkedtek. A csehek és a lengyelek azonos történelmi jogokra hivatkoztak, a horvátok külön szerződésben rögzítették a Magyar Királysághoz való viszonyukat. 1871-ben azonban olyan helyzet állt elő, amely válaszut elé állította a birodalom politikai elitjét. A cseh trialista törekvések Ausztria-Magyarország politikai-alkotmányos berendezkedésének az átalakítását vették célba, nemzetiségi és történelmi jogokra egyaránt hivatkozva.⁶⁴⁷ Törekvéseik nagyrészt a német és a magyar politikai elit ellenállásán elbuktak. A csehek kénytelenek voltak tudomásul venni, hogy a birodalom két uralkodó nemzete nem hajlandó föderatív alapokra helyezni a Monarchiát. A csehek viszont abban hibáztak, hogy föderalista törekvéseinek nem adtak biztos alapot. A történelmi jog és a nemzetiségi jog egymástól eltérő alapot képez, amelyeket nem lehet összekeverni.⁶⁴⁸ A csehek viszont nem rendelkeztek erős történelmi jogokkal – amit Yrjö-Koskinen a történelmi elemzésében részletesen be is mutatott – de nemzetiségi alapon átszervezni a Monarchiát viszont a magyarok és a németek ellenállásába ütközött. A pánszláv eszmével való kacérkodásukat pedig ugyancsak rossz választásnak tartotta. Itt kerültek elő újra a magyarok. Yrjö-Koskinen szerint Európának már csak egy

⁶⁴⁶ KK 1871: 11. 265. „Pyhän Wenzeslavin aioista asti oli kristin-uskon wahvistukseksi kutsuttu paljon Saksalaisia uutis-asukkaita maahan ja Saksalaisuus niin-muodoin woitti yhä enemmän alaa (...) Saksalaiset owat olleet aina warsin kelwollisia uustis-asukkaita. Saksalainen asettuu wieraan wäestöön keskuuteen, harwoin aivan yksinänsä waan tawallisesti yhteydessä muiden Saksalaisten kanssa; hän siellä tawoin heti alusta rakentaa itsellensä oman Saksalaisen yhteikunnan, ja ahkeruudellaan, säästäväisyydellään, kekseliäisyydellensä hän ennen pitkää hyötty hyötymistään. Lopulta käypi näin, että entiset maan-asukkaat, joilla ei ole sama toimeliaisuus eikä sama yhteis-henki, eiwät kestä kilvoitusta näiden tulijain kanssa, waan köyhtywät ja häwiäwät, taikka muuttuwat itsekin Saksalaisiksi.”

⁶⁴⁷ A cseh trializmus az Osztrák-Magyar Monarchia alkotmányos átalakításának programja volt. A cseh arisztokrácia és a nagypolgárság programja. Részletesen: Berkes Tamás: A „deáki tett” közép-európai térben Prágai Tükör 2004/3. Uő. A cseh nemzetfelfogás dilemmái Prágai Tükör 2003/2. Hanák Péter: 1867 – európai térben és időben Beszélő 1997. Vol. 2/ 11. Diószegi István: Az Osztrák-Magyar Monarchia föderatív átalakításának kísérlete 1871-ben és a nemzetközi politika. Regio 1995. Vol. 6/3.

⁶⁴⁸ A magyar politikai gondolkodásban a nemzetiségi kérdés soha nem képezett meghatározó súlyt, mivel a Magyar Királyságban a magyar nemzetiségi kisebbségben volt. Az etnikai nemzet-kategória helyett a politikai nemzet kategória volt elfogadott.

reménye maradt, a magyarok politikai bölcsességében bízni, amely kellő tapasztalat birtokában a csehek törevéseire is megoldást tud adni. Gróf Andrássy Gyula külügyminiszteri kinevezésével Ausztria-Magyarország olyan politikust kapott, aki a Ciszlajtán területek nemzetiségi kérdése iránt is fogékony. Yrjö-Koskinen azt nem tudhatta, hogy Andrássy éppen annak a pártnak a képviselője, amely a Magyar Királyságban az egy politikai nemzet (magyar) elvében gondolkodott.

Az 1871-ben megjelent cikksorozat zárásaként a magyarok politikai és nemzetiségi helyzetének bemutatását ígérte Yrjö-Koskinen, de arra ne került sor. Ettől eltekintve az világos lehet, hogy Yrjö-Koskinen azonosult azzal a politikai irányzattal, amely a nemzetiségi kérdés megoldását az azonos jogok megadásában látta. Ausztria-Magyarország esetében ez a szláv (elsősorban a cseh) nemzetiségekkel való új társadalmi szerződést jelentette volna, amely alapján stabil állami és társadalmi kereteket lehet létrehozni. A magyarok szerepét abban látta, hogy ebben a folyamatban részt vesznek, toleránsak a nemzetiségek felé. Ez az alapállás változik meg az 1870-es évek közepére, amikor Yrjö-Koskinen már nem mutat akkora megértést a szlávok felé, a magyarokat pedig más helyzetbe teszi.

Folytatásnak Antti Jalava 1874-75-ös utazásait tekinthetjük, amely során a fiatal publicista az Osztrák-Magyar Monarchiában tett hosszabb utazást. Élményeiről és tapasztalatairól rendszeresen küldött a Kirjallinen Kuukauslehtinek és az Uusi Suometarnak beszámolókat, amelyekből később egy összerendezett kötetet adott ki. Jalava és Yrjö-Koskinen ekkor folytatott levelezéséből kiderül, hogy miként képzelte el Yrjö-Koskinen a magyarság kapcsolatát a környező népekkel, milyen szerepet szánt a térség jövőjében a magyaroknak. Párbeszédükben (levelezésük csaknem folyamatos volt Jalava utazásai során) felmerült a Yrjö-Koskinen által képviselt 1871-ben papírra vetett elképzelés a Monarchia nemzetiségeit illetően, de ekkor már Yrjö-Koskinen is más irányba gondolkodik.⁶⁴⁹ Okként Jalava csehek felé mutatott lelkesedését adhatjuk meg. Érdeklődése a csehek iránt elsősorban František Palackinak köszönhető, akinek történetírói munkássága⁶⁵⁰ Jalavára erős benyomást tett. A csehekben is azt a nemzetet látta, amely a kulturális önállóság mellé a politikai függetlenséget is meg akarja szerezni, de azt „erősebb” nemzetek abban megakadályozza. Elismerő szavait és lelkesedését mentora és barátja (Yrjö-Koskinen) viszont gyorsan lehűtötte és más irányba terelte:

⁶⁴⁹ VAY 1370, első levél Bécsből 1874. december 29.

⁶⁵⁰ Palacky nemzeti romantikus történelme Jalava véleményét jelentős mértékben befolyásolta. A magyarok honfoglalásának és a Nagy Morva Birodalom IX. századi történelmét levelében a cseh történész által képviselt álláspont szerint magyarázta. A kérdést a történetírás tisztázta, de a korszak gondolkodásában a csehek múltjának történeti megítélése elsősorban politikai, nemzeti problémát jelentett. Jalava levele: UStar 1875: 53. „Kirjeitä Ulkomaalta XXVII.” A levélben Jalava Palacky munkáját idézi, amely a Nagy Morva Birodalmat, mint a szláv népek első jelentős civilizációs eredményét, és Kelet-Európa szláv népeinek jelentőségét mutatta meg. A magyar honfoglalás pedig ezt pusztította el, csaknem ezer esztendőre alávetett sorba taszítva a szlávokat a magyaroknak.

„A csehekből minden bizonnal hiányzik a politikai érzék és képesség, a nemes fáradás és a legcsekélyebb eredmények is, általában a türelem, mint minden szláv népből, kivéve az oroszokat, akikbe a finn vér bekeveredése sokat hatott. Az természetesen hasznos, ha a bennünket minden helyen ismernek, de hogy nekünk valami előnyünk származhat az ő szimpátiájukból azt nem hiszem; ha egyszer megerősödnek, amit remélek, emlékezhetünk rá, hogy saját érdekeiket a mienk elé helyezik, és szlávként természetesen a saját rokonaikkal szimpatizálnak.”⁶⁵¹

Súlyos szavak, amelyek mögött nagyrészt előítélet lapul. A cseheknek ilyen határozott lekicsinylése természetesen csak egy magánlevelezésben merülhetett fel, de pontosan mutatja a szóhasználat, hogy Yrjö-Koskinen a szláv népeket néhány év alatt politikailag jelentősen leértékelt. Ebben a viszonyban a finneknek is más helyük lett: nincs más dolguk, mint megfelelő kapcsolatokat kiépíteni minél több európai nemzettel, de csak néhány mellett elkötelezni magukat. A magyarságról alkotott elképzelései ugyanakkor pozitív irányba változtak:

„Más a magyarok esete; a magyarok számára is egyre világosabb, hogy finn-ugorok, és azt sem vonom kétségbe, hogy a magyarok lesznek a Monarchia új vezető nemzete.”⁶⁵²

Ennek magyarázatát talán az adhatta, hogy az osztrákok nem jelentek meg, mint önálló, külön identitással rendelkező nemzet, így a Monarchiában Yrjö-Koskinen egyetlen nemzetet tartott alkalmasnak a politikai és a társadalmi fejlődés hordozójának, a magyart. Ehhez azonban a magyar politikának is engedményeket, gesztusokat kell tennie. Yrjö-Koskinen jól látta, hogy a csehek egyre erősebben fordulnak az orosz politika felé, amit csak kompromisszum és a kölcsönös engedmények által stabilizált Monarchia változtathat meg:

„A magam részéről soha sem fogadtam el a magyarok kemény fellépését a szláv népekkel szemben, de mindkét oldalról találok rá okot, és legalább annyira a szlávok türelmetlenségében és kielégíhetetlenségében. Ezért tekintem kívánatosnak, hogy mindkét oldalról engedményeket tegyenek.”⁶⁵³

Csak ez lehet a feltétele annak a jövőbeni együttműködésnek, ami a magyarokat a „Ciszlajtán” területek összefogására alkalmassá teszi. A magyarok által vezetett közép-európai államalakulat képet vázolja fel, amit „Új Habsburg keleti hatalomnak” nevez. Mindezt egy szövetségi formában képzei el:

⁶⁵¹ Yrjö-Koskinen levele, 1874. december 10. SKS, Antti Jalava hagyatéka. SKS, 812. Továbbiakban: AJA. „Tsekkiläisiltä aivan epäilemättä puuttuu valtiollista aistia ja kykyä, jalot ponnistukset ja mitättömät resultaatiot, ylipäänsä puuttuva maltti niinkuin kaikilla slaavilaisilla, paitsi Wenäläisillä, joihin Suomalaisen veri (!) sekoitusta on hyvin vaikuttanut. Tietysti on aina hyvä että meitä joka paikassas tunnetaan, mutta että meillä olisi vasta maailmassa hyötyä heidän sympattiostaan, en minä ensikään usko; sillä jos joskus voimistuvat, jota toivon, niin on muistamista että hedän etunsa kasvoi saattavat yhtyä meidän etuihimme, ja salaavilaisina he tietysti pää-asiallisesti sympatiseraavat omien heimojen kanssa.”

⁶⁵² Uo. „Toinen on Unkarin laita; Magyareissa yhä enemmän selviä tieto, että ovat Suomalaisia, ja pait sitä ei ole epäilemistä ensikään, että Magyarit tulevat olemaan uuden Itävallan pääkansana.”

⁶⁵³ Uo. „Minä puolestani en ole milloinkaan hyväksynyt Magyarien jyrkkää menestystä (sic!) slavilaisten kansojen vastaan, mutta luulen synn olevan kumminki ja vähitään yhtä paljon slavilaisten malttamattomuudessa ja tyytymättömyydessä. Sen vuoksi katsoisin aivan suotavaksi, että kahden puolen tehtäisiin tarpeellisia myönnytyksiä.”

”Ebben a szövetségben természetesen Magyarország lenne a vezető, abból a világos okból kifolyólag, mert az egész társaságban a magyarok azok, akik a megfelelő politikai képességekkel és a történelmi alappal rendelkeznek. De e tudás birtokában bármelyik azok közül meg tud erősödni, ahogy a nevelést megkapják, hogy a politikai összekötő kapocs szükségtelen. A történelemben szükség van mindig valamilyen legitimitációs alap: ilyen van Magyarországon és a Habsburg dinasztiában.”⁶⁵⁴

Egy szövetségi állam, konföderáció gondolata a magyar politikai gondolkodásban is megjelent. Kossuth Lajos „Dunai Konföderáció tervét” 1862-ben hozta nyilvánosságra, amelyben a Magyar Királyság, Románia, Szerbia és Horvátország⁶⁵⁵ szövetségéről volt szó. Yrjö-Koskinen által elképzelt szövetségi állam nem országokat, hanem nemzetiségeket, népeket fogott volna össze, amelyben a magyarok lennének a vezetők. Részleteiben nem ismerjük e tervet, valószínűleg Yrjö-Koskinen sem foglalkozott vele bővebben. A magyarság vezetése alatt egyesülő népek egy új államalakulatban léptek volna szövetségre egymással, ami a Magyar Királyságra és a Habsburg dinasztiára épülne. Ebben a magyarok feladata a Ciszlajtán szlávjainak összefogása volna. A szövetségben részt vevő népek a magyarok és a horvátok (a Magyar Királyság és a Horvát Bánság), a csehek és a morvák, az illírek és a dél-szlávok, a szerbek (Szerbia), a románok (Románia) és talán (Yrjö-Koskinen által is kérdésesnek vélt) a lengyelek.⁶⁵⁶ Itt vehetjük észre, hogy Yrjö-Koskinen álláspontja milyen mértékben változott meg néhány év alatt. A korábban hangsúlyozott nemzetiségi alapont szerveződő föderatív államalkulat gondolata továbbra is megmaradt, de abban a szlávok nem kaptak akkora szerepet. Helyette a magyarok felértékelése, a dinasztiával való szorosabb együttműködés került elő. A korábban is hangsúlyos politikai tapasztalat és bölcsesség most a magyarok javára billentette a mérleg nyelvét. Ők lettek azok, akik képesek józan belátással, történelmi jogaikra alapozva stabil politikai kereteket létrehozni. A magyarság „történelmi joga” kifejezés némiképp értelmezésre szorulhat. Yrjö-Koskinen olvasatában ez nem csupán a szent-Istváni államalapításból származik, hanem további tényezőkből áll. A magyarság – hasonlatosan a finnekhez – története során el kellett, hogy szenvedjen egy olyan korszakot, amely a nemzeti egységet, a nemzeti összetartást a végletekig próbára tette. A „nagy vész” a török hódoltság idején a magyarokat nem felőrölte, hanem a művelt Európa védelmezőjévé tette.⁶⁵⁷ Mindez Yrjö-

⁶⁵⁴ Uo. „Tässä liittokunnassa on tietysti Unkari johtajana siitä selvästä syystä, että Magyarit ovat ainoat koko seurassa, joilla on oikea historiallinen pohja ja oikea valtiollinen kyky. Mutta tämän ytimän nojassa voipi kukin noista muista vahvistua, kunnes saavat sen verran kasvatusta, että valtiollinen yhdysside on tarpeeton. Historiassa tarvitaan useimmiten joka legitimitietin pohja: semmoinen on tarjona Magyarországiissa ja Habsburgin suvussa.”

⁶⁵⁵ Ezek közül Horvátország teljesen, Szerbia részben a Magyar Királyság területéhez tartozott.

⁶⁵⁶ AJA 1874. dec. 10. Yrjö-Koskinen levele Jalavának.

⁶⁵⁷ AJA, levél Yrjö-Koskinentől Jalavának: 1875. március 11. Jalava a magyarok történelmi tudatában meggyökeresedett nézetről is írt: „Tuo väitös taas että magyarit olisivat pelastaneet Euroopan sivistyksen turkkilaisten raakalais-vallasta, on tosin hyvin yleinen, se on monessa tullut miltei järkkähtämättömästi uskonkappaleeksi, etupäässä tietysti itse magyareissa” (Az az állítás, hogy a magyarok védelmezték az európai civilizációt a török barbársággal szemben, elég általános, és megcáfolhatatlan hitkérdéssé vált, különösen a magyarokban.) UStar 1875: 53. A korszak magyar poli-

Koskinennel is azt, a csehek által képviselt (és itt Jalava Palackival való kapcsolatára utal) álláspontot cáfolja, hogy a magyar honfoglalás a Kárpát-medencében élő cseh Nagy Morva Birodalmat semmisítette volna meg. E szembesítésben Yrjö-Koskinen egyértelműen a magyarság mellé áll, azt a történet-filozófiai álláspontját képviselve, amely az egyes népek emberiségnek tett feladatát teszi az első helyre:

„A jelent a múlt segítségével kell értékelnünk, és ha visszaemlékezünk, hogy a történelemben népeket az alapján értékeljük, ahogy az emberiséget szolgálták, úgy egy kissé más lehet a magyarok és a szlávok megítélése a világban.”⁶⁵⁸

Azaz a szlávoktól a magyarok minden bizonnyal több értéket teremtettek az emberiség számára. Ennek a gondolatnak a pontosabb értelmezését már korábban is érintettük. Jalava szlavofil gondolatai a csehek történelmi szerepére, és az azt képviselő Palackira vezethető vissza, aki a magyarokat a nyugati-szlávok, és IX. századi Nagy Morva Birodalom által képviselt kereszténységet és fejlett társadalmi berendezkedéssel rendelkező kultúra lerombolóinak tekintett. Yrjö-Koskinen ezt a nézetet ebben a gondolatában egyértelműen elutasítja, sőt, nem is veszi figyelembe – míg fiatal barátja legalább eljátszik a gondolattal, sőt, idézi is Palacky munkáját.⁶⁵⁹ Jalava levelei alapján az 1870-es évek magyar nemzeti-ségi politikája a finnekben visszatetszést váltott ki. A finn-svéd kapcsolatban a magyar-nemzetiségek ellentétét látták.⁶⁶⁰ Yrjö-Koskinen viszont történeti „bizonyítékokat” adott arra, hogy a csehek a német betelepülés következtében elveszítették nemzeti sajátosságukat, politikai függetlenségük megszakadásával pedig a történelmi jogaikat a Monarchia irányítására.

Yrjö-Koskinen közvetlenül a magyarokhoz kapcsolódó munkáit áttekintve a következőket mondhatjuk el. A korszak tudományos érdeklődése a finn-ugor népek eredetének kérdéséhez kapcsolódott. Ez olyan széles perspektívát ölelt fel, amelyben az őstörténet, a nyelvészet és az antropológia a régészettel kartkarba öltve új paradigmákat állított fel. A finn-ugor népek létezésé, különállása tudományos eredményekkel lettek alátámasztva, amely alapján a finnek is önálló nemzetként, egy nagy család tagjaiként definiálhatták magukat. Ezek az eredmények a politikában is megjelentek. A finnek – Yrjö-Koskinen retorikájában – képesek voltak önálló kultúra, műveltség (civilizáció) létrehozására, mint ahogyan más finn-ugor nép, a magyarok is megteremtették azt. A magyarság ennél többet is elért és többre is kell törekednie. Történelme során olyan böl-

---

tikai gondolkodásában alapvetően két meghatározó elem jelent meg. Egyrészt a magyar honfoglalás (896) és az állam-alapítás (1000) eseményei, amelyek Európának a keleti felében megteremtették a kereszténység terjedésének feltételeit és lezárták a további keletről érkező betörések útját, ezzel békét és nyugalmat adtak Európának. Másrészt a kereszténység védőbástyája szerepét betöltő magyarság, amely a török hódítást állította meg – erre utalt a fentiekben Jalava is. Kossuth, Válogatott írások.

⁶⁵⁸ Uo. „Nykyisyttä täytyy vähän muinaisuuden avulla arvostella, ja kun muistetaan, että kansojen arvoa historiassa punnitaan sen mukaan, mitä he ovat ihmiskuntaa hyödyttäneet, niin saapi vähän toisenlaisen käsityksen Magyarien ja slavilaiskansain merkityksestä maailmassa.”

⁶⁵⁹ UStar 1875: 53.

⁶⁶⁰ Halmesvirta, 2001.

csességre és hagyományokra tett szert, amelyek Közép-Európa népeinek összefogására jogosítják fel. Yrjö-Koskinen a magyarokban a jövő nemzetét látta, amely képes egy politikai és nemzetiségi ellentétektől mentes szövetséget összetartani. Olyan történelmi vízió volt ez Yrjö-Koskinen részéről, amely a napi politikai események értékelésére támaszkodott, mégis romantikus túlzásokba esett. A nemzetiségi eszmét továbbra is uralkodónak tekintette, de azzal nem számolt, hogy a magyarságnak, és a magyar politikai elit teljesen más álláspontot képviselt.

10 ÖSSZEGZÉS

A finn politikai gondolkodásban az 1850-80 közötti olyan korszakról beszélhetünk, amikor a gazdaságban és társadalom szerkezetében, az államszervezet működésében és a politikai nyelvezetében meghatározó változások következtek be. Ezek a változások nyomkövethetők az adott korszak politikai sajtójában, irodalmában, törvénykezésében. Ezt a változást nyomkövetni és jellemzőit rögzíteni volt hivatott ez a dolgozat, amely elsősorban a korszak nyelviszemantikai jellemzőire koncentrált e szűkebb időintervallumban. Sok tekintetben tűnt a témaválasztás problematikusnak. Yrjö-Koskinen személye és munkássága a finn történettudomány számára etalon, amit nem kell újraértelmezni, mivel nincs mit megkérdőjelezni benne. A nemzeti törekvések egyik első és meghatározó alakja volt Ő, akiben a korszak politikusi és közéleti szereplőinek jegyei találhatók meg: törekvéseiben a fennomán értelmiség fundamentumait képviselte, úgymint a finn nyelvi emancipációt, a finn nép önálló történelmi szerepét, az oktatási rendszer finnesítését, a tömegek bevonását a politikába. Ezeket a kategóriákat nem is lehet megkérdőjelezni. Yrjö-Koskinen munkásságát értékelni viszont szükséges és hasznos is. Ha nem a nemzeti mozgalom vezetőjét, a finn párt karizmatikus vezérért keressük, hanem a szövegekből értelmezhető közéleti szereplőt, politikust és moralizáló tudóst, akkor láthatjuk, hogy a nemzeti eszme valójában a valóságra adott reflexiókból kibontakozó retorika, fogalmak és azokból felépülő viták sokasága, amelyek folytonosan változó szókészlettel és eszköztárral tükrözik vissza a kortárs gondolatvilágát és törekvéseit. Az értelemzési keretet pedig le tudjuk szűkíteni a legtágabb értelemben vett politikai-társadalmi valóságtól; az autonóm nagyhercegségi státustól kiindulva; a „nemzet”, mint politikai entitás értelemzésétől; az egyén erkölcsi-morális kötelességének a nemzeti törekvésekkel való azonosításig.

Munkám során a rendelkezésemre álló forrásokból döntő többséget adtak az Yrjö-Koskinen által írt hírlapi cikkek, vitairatok, állásfoglalások és elemzések. Ha a tudományos munkásságot nem is számítjuk, amely összességében sokkal nagyobb terjedelmű, akkor a forrásbázist az 1900-as évek elején kiadott *„Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia I-IV”* kötetek és további, máig kiadatlan, a korabeli sajtó hasábjain megjelenő tanulmányok adták. Ebből következ-

tethetünk arra, hogy aktív szerepvállalás jellemezte Koskint. A korszakban azt jelentette, hogy az értelmiség szűk körben, eszme-ideológiai síkok mentén állástfoglalt aktuális kérdésekben. Ha hozzávesszük még a korabeli sajtó hatókörét, példányszámát és olvasottságát, akkor is kijelenthetjük, hogy valójában nem társadalmi párbeszédre lehetett szó, hanem értelmiségi diskurzusról. Ezek hatása figyelhető meg aztán a politikai kultúrában, az irodalomban, a nyelvhasználat különböző szintjein, egészen a hétköznapiakig leszívároghva. Yrjö-Koskinen esetében ez a közírói szerep, a tudatos állásfoglalás és vélemény nyilvánítás felvállalása volt.

A diskurzus formáit és kereteit figyelebe véve fontos kielemlni a sajtó adta lehetőségeket. Az értelmiség állásfoglalhatott, de csak bizonyos hatásokon belül, hiszen a cenzúra ellenőrizte a könyvkiadást, a külföldi irodalom megjelenését és a belső sajtótermékeket is. A korszakban végig jellemző maradt, hogy a politikum, a kormányzat és a hatalom bírálata, de még csak jellemzése vagy elemzése is alig-alig jelent meg nyilvános fórumon. Természetesen itt is érdemes különbséget tenni a korszakon belül megfigyelhető eltérésekre. A szabadabb időszakokban, amikor a cenzúra megengedőbb volt, vagy egyáltalán nem is működött (1860-65), akkor bátrabb, alaposabb elemzések jelentek meg ezekben a témákban. A direkt bírálat azonban ekkor sem volt jellemző, sokkal inkább az elemzések alaposága, a külföldi példák előkerülése és az azokban elrejtett célzások egyértelművé válása. Másrészt a sajtón belül is megfigyelhető egyfajta differenciálódás. A helyi lapok és az országos érdekeltségű lapok között. Yrjö-Koskinenről elmondhatjuk, hogy csaknem egész pályája alatt arra törekedett, hogy az országos, legalábbis a fővároson, Helsinkin kívül is megjelenő, a korszakban a legnagyobb példányszámú lapok valamelyikében pulikáljon. A véleményformálás, a közírói szerepfelfogás tudatos példája volt ez.

A források tekintetében nem tettem igazán különbséget, hogy egy-egy cikk hol jelent meg – hozzátéve azt, hogy kisebb helyi lapok nem is törekedtek alaposabb elemzések közzlésére. Így a legfontosabb finn nyelvű lapok a Suometar, Mehiläinen, Aamurisko, Uusi Suometar, Tähti, Kirjallinen Kuukausilehti, Maiden ja Merien takaa, Oulun Wiikko-Sanomia, Päivätär, Maanviljelyslehti, Ilmarinen, Ottawa, Sanomia Turusta, Suomalainen Wirallinen Lehti, Suomen Julkisia Sanomia, Tapio és a Waasan Sanomat voltak.

Itt kell megemlíteni a diskurzus kontextusát adó társadalmi, politikai és gazdasági valóságot, amelyről, ha korlátozva is, de a párbeszéd folyt. Jellemzően a sajtóban megjelenő kérdések tematizálták a közvéleményt is. Az 1850-es években témánk szempontjából fontos volt a külpolitikai elemzések megjelenése, amelyek a krími-háború körülményeit mutatták be. Ezen kívül a társadalmi szolidaritás és az egyéni öngondoskodás körül kibontakozó vitának a hátterét a szegénygondozás mind nehezebben orvosolható kérdései kerültek elő. Utóbbihoz példaként hozták a svéd és az angol, illetve a holland szegénygondozás formáit a korszak sajtójának hasábjain. Yrjö-Koskinen egyike volt azoknak, aki a finn társadalmi jelenségeket európai példákkal összehasonlítva elemezte. Az ő tollából került ki az egyik első gazdasági alapokat finnül tárgyaló füzet is „*Raha-asioista*” címmel. Ez mutatja, hogy Koskinen tudatosan használta sokol-

dalú ismereteit a társadalom egészére hasznos ismeretek közvetítésére. A fent említett munka ugyanis nem csak úttörőnek számított, de hosszú ideig az egyetlennek is a maga nemében. Ahogy az volt a maga nemében szintén egyedülálló összegzése a finn munkáskérdésnek, a „*Työväenseikka*” az 1870-es években. Ebben is benne voltak a korszak európai politikai ideológiáinak az értékelése és finn szempontból történő megközelítése. Koskinen a társadalom viszonyát a gazdagsághoz és a szegénységhez, a munkához és a tőkéhez, illetve erkölcsi köteleességek egyházi tanok alapján való megfogalmazásához a közvélemény számára a „*Rikkaudesta*” munkájában fejtette ki újra az 1870-es évek közepén. Ez a munka már sokkal inkább a fennomán értelmiség vezető egyéniségének állásfoglalása a korszak gyors gazdasági fellendülése nyomán keletkező gazdagságról. Benne a protestáns etika és a laikus gazdasági elvek keverednek, amelyek a magántulajdon szentségén alapuló, munka-alapú társadalmat feltételeznek. A keresztény értékek konzervatív képviselője a modern gazdasági szerepeket is morális keretek közé kívánta szorítani, úgy, hogy a korszak liberális gazdaság-politikai alapvetéseit is tisztán megtalálhatjuk: a tőke és a munka viszonyában, az egyéni öngondoskodás folyamatos hangsúlyozásában, a közöség felelősségének leredukálásában.

Koskinen társadalomról és nemzetről alkotott álláspontja a társadalom és a nemzet fogalma szoros egységet alkot. A nemzethez való tartozás, a közöséggel való azonosulás feltételezett egyfajta tudatosságot: a nyelvhasználatban, a kulturális elkötelezettségben (irodalmi, nyelvi érdeklődés megválasztásában stb.), a múlt tudatos felvállalásában, aktuális politikai kérdésekben való állásfoglalásban. A társadalmi hovatartozás kérdése pedig úgy jelent meg, mint ezek osztály alapon való megjelenése: a finn nemzetet önbagában egységes társadalmat alkot, nem osztja meg valójában semmi. A társadalmi tagolódásban azonos értékek szerint meghatározható csoportok nem feszülnek egymásnak, mert a nemzeti együvé tartozás feloldja az ellentéteiket. Ugyanezt a sémát használta a szocializmus és a kommunizmus által felszínre hozott osztályharc feloldására is: a tőkés és a munkás nem lehet egymás ellensége, ha mindketten azonos nemzethez tartoznak, hiszen érdekeik egy magasabb szinten úgymint összefutnak, amikor a nemzettel azonosítják magukat.

Maga a „társadalom” (*ylhteiskunta*) fogalma jelentett kérdést a számunkra. Ehhez a fent megadott forrásokból világosan kirajzolódott, hogy hogyan merült fel ennek a fogalomnak a közbeszédbe való beépülése. Egy-egy jelenség megfogalmazásában kezdtek beszélni a nemzet és a társadalom érdekeiről, legtöbbször azonosítva azokat. Meghatározó volt a gazdasági jelenségeknél (szegénység-gazdagság viszonyában), a nemzet egészét érintő kérdéseknél (a rendek által jóváhagyott adóbevételek kérdésénél), a szocialista és a kommunista eszmékre adott válaszokban. Utóbbira a társadalmi felelősségvállalás előtérbe kerülésével és a hagyományos rendi társadalmi csoportok közötti határvonalak fokozatos eltűnése adhat magyarázatot. A megjelenő nemzeti értékek alapján álló társadalom Koskinen munkáiban sok esetben megfogalmazott igényként jelent meg. A finn társadalom ezekben az elméletekben absztrakt közösségként merült fel. A finn gondolkodók nem a társadalmi valóságot rekonstruálták, ha-

nem egy ideális közösség jellemzőit adták meg, illetve kérték számon annak működését. A polgári társadalom (*kansalaisyhteiskunta*) egy fázisa volt a nemzet egészének fejlődésében, amelyet megelőzött, majd követ egy újabb lépés. Ezt a tézist Koskinen is magáévá tette, és jól megfigyelhető a haladásba, fejlődésbe vetett erős hit, mely csaknem minden munkájában fellelhető. Így kapcsolta össze a társadalmi haladás (*edistys*) kérdését a nemzet egészének fejlődésével. Ez az erős fejlődésbe vetett hit képezte a korszakban az általam tézisként megfogalmazott elváráshorizont egyik fontos pillérét. Az „izmusok” által felállított elvárások a finn történelemben is kijelölték a modernitás határait. S ahogyan a finn történetírás azt korábban leírta, a 19. század közepén olyan folyamatok indultak el a gazdaságban, a társadalomban – részben a politikában – amelyek gyökeresen változtatták meg a korábbi struktúrákat. A fennálló rendszerek által biztosított tapasztalati terekben ismert fogalmak is új tartalommal bővültek. Illelve a megfogalmazódó új elvárások új fogalmakat hoztak magukkal. A társadalom egészének értelmezése, igény a nemzet és a társadalom kereteinek meghatározására az 1850-es években jelent meg. A fogalom további értelmezése ezt követően több szálon is megjelent: a nemzettel való azonosításban, a jogok és kötelességek kérdésében, a hatalommal való kapcsolatban.

A fenti gondolatmenet elvezetett a korszak másik fontos kérdéséhez: a finn államiság értelmezéséhez. Ebben a kérdésben nehéz lett volna igazán újat mondanom Osmo Jussila és Tuija Pulkkinen alapos elemzéseit ismerve. Viszont az Yrjö-Koskinen által képviselt fennomán csoport politikához és a finn állam kérdéséhez való viszonya mégis tartogatott új, eddig kevésbé érintett területeket. Koskinen is hozzátett a finn politikai gondolkodásban az állami és a tartományi státusz közötti diskurzusban megfogalmazottakhoz néhány elemet. Az *Osmo Jussila* által feltárt vitához az 1860-as években fontos adalékként adódott hozzá a „nemzetek közé emelt” finn nép, amely a Koskinen által képviselt nemzeti eszme egyik fontos pillére lett. Az államiság jogi értelmezésében és az 1809-es haminai-békében megkötött egyezményen túl számomra új elemként jelent meg az alkotmányos kérdésekhez való viszonya, azaz hogyan értelmezte Koskinen a törvények és az állam kapcsolatát. A történeti állam, amelyet ő megfogalmazott munkáiban a hatalom (törvények megalkotása és végrehajtása) legfőbb birtokosa volt. Ezt a hatalmat viszont a néptől eredeztette. Ebben a kontextusban jelent meg a fogalmi különbség a társadalom és a nemzet között: a társadalom az egyéni felelősség alapján szerveződő közösség, míg a nemzet egy történelmi, nyelvi-kulturális csoport. A nemzetek legfontosabb történelmi feladata az államalkotás. Nem meglepő ez a gondolatmenet, hisz a korszakot a nemzetállamok kialakulásának tekintjük. Amit Koskinennél is láthatunk, az az egyetemes emberi eszme, a humanizmus és a nemzeti eszme, a nacionalizmus kettőssége. A nemzetek államalkotó képessége egyfajta mértékként jelent meg. Jó példa erre az 1860-70-es években Hunfalvy Pállal folytatott levelezés, illetve az ahhoz kapcsolódó élénk érdeklődés a Habsburg-Birodalom (Osztrák-Magyar Monarchia) népeinek történelme iránt. Az 1863-as doktori disszertáció „*Tiedot Suomen suunun muinaisuudesta*” is megmutatta, hogy Koskinen a finnségi népeket a történelem fő sodrába helyezte. Ennek a történelemformáló képességnek a

folyamatosságát jelenítette meg a saját korában, kiemelve a magyarságot és a finneket a finn-ugor népek családjából, amelyek önálló állam létrehozására voltak képesek.

Érdekes epizód volt az általa megfogalmazott kormányzati és államigazgatási reformok sora a felelős kormányra, választott képviselőkre, hatalmi ágak szétválasztására vonatkozóan az 1860-as évek elején. Több cikkben is tárgyalt a finn állami intézmények eredetét és működését. Ezekben találhatunk a korszakra jellemző fogalmi útketreséseket a politikai tér értelmezésére. A képviseleti rendszer leírása is Koskinen nevéhez köthető, amelyben megjelentek a képviselet (*edustus*) a képviselő (*edusmies*) a képviselőház (*eduskunta*) fogalmak. De témájukat tekintve ide kapcsolhatóak a finn kormányzat működését érintő elemzések is. A miniszteriális felelősség felvetése is itt jelent meg, mégha reális alapja nem is volt a megvalósításának. A finn politikai rendszer átalakítása a rendi gyűlés reformjánál megállt, ami a rendszeres ölésezés bevezetésében öltött testet. Mindez jelentős mértékben járult hozzá a politikai tér kiszélesedéséhez, a politika foglamainak általánosabbá válásához.

A társadalom és az állam fogalmaihoz szorosan kapcsolódott a „szabadság” kérdése. Ennek pontos értelmezését igyekeztem tágabb kontextusba helyezni. A J. V. Snellman által kifejtett társadalmi és politikai szabadság (*yhteiskunnallinen/poliittinen vapaus*) a kortársak számára ismert volt, de szükség volt arra a katalizátorként funkcionáló folyamatra, amit az 1863-as rendi gyűlés körüli események adtak. Snellman társadalom-elmélete visszatükröződött a fennomán értelmiség, a finn nyelvű politikai sajtó állásfoglalásaiban. A társadalom felépítése hármassal jelent meg: a család, a civil társadalom és az állam. Ezek egymáshoz kapcsolódása az egyének szocializációs folyamatának keretét adták meg. A család a privát szféra, melyben az egyén rövid, bár fontos éveket tölt el, megszerezve a legfontosabb ismereteket, elsajátítja a közösségi normákat, szokásokat és tradíciókat. A civil-, vagy polgári társadalomban (*kansalaisyhdistys*) az egyén passzív tagja a közösségnek. Ebben a közegben már előtérbe kerül a közösség írott normáinak, a törvényeinek betartása, a közös érdekek és értékek mentén való cselekvés. A passzív cselekvés a normák betartására vonatkozik: az egyén szabadon cselekedhet a törvények által szabott keretek között, amíg mások érdekeit nem sérti, de nincs lehetősége a keretek megváltoztatására. A harmadik szféra az állam, a politikai szabadság színtere, amelyben az egyén már cselekvőként léphet fel. Koskinen ezt a szintet egy szellemi fejlődéshez is kötötte. Az egyén akkor válhat aktív részesévé az állami ügyeknek, a politikaformálásnak, ha birtokában van a nemzet szellemi igényeinek. A nyelvi kifejezése is jól tükrözi ezt a kritériumot: a „*valtiollinen*” (állami) és a „*poliittinen*” (politikai) előtagok, arra utalnak, hogy e szabadság birtokában, amelyek birtokában az egyén képes, felhatalmazással rendelkezik a törvények, a nemzet egészének életére hatást gyakorló szabályok átformálására. A képviselőnek (*edusmies*) ezeknek a feltételeknek kellett megfelelni. Jellemző módon a korszak szabadságról alkotott képében ez a fokozatos jogkiterjesztő álláspont volt a meghatározó. A nemzeti (*kansallinen*), politikai (*poliittinen*) és állami (*valtiollinen*) törekvések ebben a kontextusban értelmezhetőek az 1850-70-es év-

tizedekben. A fennonám értelmiség, a magát a finn nép érdekeivel azonosító csoport, és benne az általam kiválasztott Yrjö-Koskinen fontos szerepet játszott a finn nyelvben ekkor megjelent részben új, részben tartalmi értelemben újraértelmezett fogalmak megszületésében. A korszak sajtója kiváló lenyomatát adta a nyelvi, fogalmi változásoknak, amelyekből következtetni lehet a társadalomban és a politikában, illetve a gazdaságban zajló változásokra. Ezesetben abban a szerencsés helyzetben lehettünk, hogy Yrjö-Koskinen ezeknek a folyamatoknak az egyik meghatározó alakja, formálója és nyomonkövetője is volt.

11 YRJÖ, SAKARI, YRJÖ-KOSKINEN (1830-1903)

Születési nevén Georg Zacharias Forsman, 1882-ben történt nemesítése után a teljes nevét finnesítette, így lett hivatalosan Yrjö-Koskinen a családnéve. A 19. században egyike azoknak a keveseknek, akik nem nemesi származásuk ellenére, később nemesi ragnot szerezve szenátusi rangra emelkednek és a politika döntéshozatali mechanizmusában a legmagasabb szintig jutnak. Yrjö-Koskinen tudatosan választotta a finn nyelvet a magán- és tudományos életben használt nyelvvé, ezzel is kifejezve nemzeti érzését, politikai állásfoglalását. Politikusi és közéleti pályája egyaránt példa arra, hogy milyen határozott elképzelésekkel kívánta érvényre juttatni a finn nyelv érdekeit a kultúrában és a tudományban, a finn társadalom érdekeit a politikában és a gazdaságban. Egyéni kezdeményezőképesége és a politikai szerepvállalása a korszak egyik sajátos alakjává emelte. A tudományos életben ugyanez jellemezte, amely a korábbi diszciplínák elhagyásában, illetve az új elméletek határozott képviselésében mutatkozott meg.

Egyetemi tanulmányok: 1848-1853, Kandidátus, 1860, doktori disszertáció 1861-ben.

Fontosabb tisztségek, hivatalok és események Yrjö-Koskinen életében:

A vaasai gimnázium tanára, könyvtárosa 1854-63

Külföldi utazás 1860-61-ben (Svédország, Németország, Franciaország és Anglia)

A Helsinki Sándor Egyetem egyetemes történelem professzora 1863-tól, finn történelem professzora 1876-tól.

A Finn Irodalmi Társaság (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura) elnöke 1874-1892

A Finn Történelmi Társaság (Suomen Historiallista Seura) alapítója és első elnöke

A finn képviselőház tagja, a papi rend képviselője 1872, 1877-1878 és 1882, nemesi rend képviselője 1888, 1891, 1894 és 1900

Hírlapírói tevékenysége: Abo Tidningar, Mehilänen, Suometar, Helsingin Uutiset, Uusi Suometar, Kirjallinen Kuukausilehti lapokban rendszeresen jelentek meg publicisztikák, tanulmányok, vitairatok, köszöntők, recenziók.

Munkássága 1880-ig

- Kertomus Hämeenkyrön pitäjästä. 1851.
- Läseöfningar i finska språket för begynnare. Förra afdelningen: Tjugotimmars kurs. Carl Ch. Gröhn 1855.
- Nuija-sota: sen syyt ja tapaukset. 1857–1859.
- Nuijasodan syyt ja alku Pohjanmaalla / kirjan-tekijä Yrjö Sakari Forsman; bíraló Gabriel Rein. 1858.
- Läseöfningar i finska språket för begynnare. Sednare afdelningen: Trettio timmars kurs. G. L. Söderström 1858.
- Mansikoita ja mustikoita. SKS, 1859.
- Finska språkets satslära: ett försök. Lillja 1860.
- Raha-asioista: kaksikymmentä helppoa lukua, yhteisen kansan ja nuorison hyödyksi SKS, Helsinki, 1861.
- Tiedot Suomen-suwun muinaisuudesta: egyetemi doktor disszertáció / jonka Suomen Yliopiston Historiallis-kielitieteellisen tiedekunnan suostumuksella tarkastettavaksi esittää Yrjö Sakari Forsman. 1862.
- Opiksi ja huwiksi: lukemisia Suomen perheille osa 1 / szerk. Yrjö Koskinen. 1863.
- Kertomuksia ihmiskunnan historiasta A. W. Grube'n mukaan osa 1: Wanha aika 1: Itä-maiset kansat ja kreikkalaiset. SKS, 1864.
- Kertomuksia ihmiskunnan historiasta A. W. Grube'n mukaan osa 2: Wanha aika 2: Romalaiset. SKS, 1865.
- Kertomuksia ihmiskunnan historiasta A. W. Grube'n mukaan osa 3: Keski aika 1: Ristiretkiin saakka. SKS, 1865.
- Lähteitä ison vihan historiaan. 1865.
- Kertomuksia ihmiskunnan historiasta A. W. Grube'n mukaan osa 4: Keski aika 2: Ristiretkistä alkaen. SKS, 1867.
- Oppikirja Suomen kansan historiassa. 1869–1873
- Yrjö Maunu Sprengtporten'ista ja Suomen itsenäisyydestä / előadás az egyetem dísztermében, Márc. 17-én 1870 Yrjö Koskinen. 1870.
- Savo ja Savonlinna: utukuvia muinaisuudesta / Olavin-linnan vuosisataisjuhlan johdosta kirjaillut Yrjö Koskinen. 1875.
- Rikkaudesta: neljä lyhyttä lukua. Kansanvalistusseura 1875.
- Om ordnandet af krigsväsendet i Finland. Edlund 1876.
- Johtavat aatteet ihmiskunnan historiassa: előadás-sorozat, 1879.
- Kemin ja Iin lohi-vesien vanhempi historia. 1879.
- Halálát követően hírlapi cikkeit, recenzióit és útinaplóit nagyobb részben kiadták (viszont több fontos cikk és vitairat szonban kimaradt a gyűjteményből):
- Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia, 1: 1851–1862. SKS 1904–1905
- Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia, 2: 1863–1871. SKS 1904–1906
- Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia, 3: 1872–1876. SKS 1916
- Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia, 4: 1877–1903. SKS 1930

FORRÁSOK ÉS SZAKIRODALOM

- Yrjö-Koskinen, Yrjö Sakari: Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia I. Helsinki, 1904.
- Yrjö-Koskinen, Yrjö Sakari: Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia II. Helsinki, 1904.
- Yrjö-Koskinen, Yrjö Sakari: Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia III. Helsinki, 1916.
- Yrjö-Koskinen, Yrjö Sakari: Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia IV. Helsinki, 1930.
- Yrjö-Koskinen, Yrjö Sakari: Suomen kansan historia. Helsinki, 1933.
- Yrjö-Koskinen, Yrjö Sakari: Johtavat aatteet ihmiskunnan historiassa. Helsinki, 1960.
- Yrjö-Koskinen, Yrjö Sakari: Nuijasota ja sen syyt Helsinki, 1859.
- Yrjö-Koskinen, Yrjö Sakari: Pohjanmaan asettumisesta. In: Suomi, SKS, 1854.
- Yrjö-Koskinen, Yrjö Sakari: Raha-asioista. Kaksi-kymmentä helppoa lukua, Yhteisen kansan ja nuorison hyödyksi. Helsinki, 1861.
- Yrjö-Koskinen, Yrjö Sakari: Rikkaudesta, neljä lyhyttä lukua. Helsinki, 1875.
- Yrjö-Koskinen, Yrjö Sakari: Suomen suvun muinaisuudesta. Helsinki, 1862.
- Yrjö-Koskisen ja Pál Hunfalvyn kirjeenvaihdot. Suomalais-ugrilaisen Seuran toimituksia. no. 234.

Levéltári források

- Antti Jalava hagyatéka, Suomalaisen Kirjallisen Seuran arkisto (AJA)
- Yrjö-Koskinen hagyatéka, Helsinki Kansallisarkisto (VAY) Senaattori Yrjö-Koskisen kokoealma.

Nyomtatott források

- Ahlfqvist, August: Kirjeet: kielimiehen ja kaukomatkailijan viestejä 1845-1889 Szerk. Maija Hirvonen, Kaisu Lahikainen. SKS, Helsinki, 1982.
- Arwidssonista Snellmaniin: kansallisia kirjoitelmia vuosilta 1817-44. Szerk. Aarne Anttila, SKS, Helsinki, 1929.
- J. R. Aspelin: „Suomalais-ugrilaisen muinaitutkinnon alkeita” Helsinki, 1875.
- Becker, Reinhold von: Suomen kansan eesmenneistä ajoista Turun Wiikko Sanomat 1820-1821.
- Becker, Reinhold von: Suomen valtiotieto Haik 1999/2. 114-121.
- Calamnius, Johan Wiktor: Kuvaelmia Suomen suvun muinaisuudesta. Helsinki, 1862/1863
- Danielson-Kalmari, J. R.: ”Kuinka on Suomen historia kirjoitettava?” Puolen vuosisadan takaista väittelyä. In: Uuden Suomettaren muistojulkaisu: 1986-1919. Kirjavälitys, Helsinki, 1919. 62-91.

- Hegel, Georg Wilhelm: Előadások a világtörténet filozófiájáról. Budapest, 1966.
- Herder, Johann Gottfried: Ezmék az emberiség történetének filozófiájáról és már írások. Budapest, 1978.
- Hunfalvy, Pál: Utazás A Balttenger vidékein I-II. Budapest, 1871.
- Kajaan, Johan Fredrik: Suomen historia, Helsinki. 1846, 1866.
- Lönnrot, Elias Valitut teokset I-V. Helsinki, SKS, 1990–1995.
- E. G. Palmén: 1863–1864 vuosien valtiopäivät. IN: Oma Maa II. Porvoo 1908. 636–648.
- Smith, Adam: A nemzetek gazdagsága. E gazdagság természetének és okainak vizsgálata. Budapest, 1992.
- Snellman, Johan Vilhelm: Valtakunta ja Keisarikunta. Szerk. Heikki Viitala. Jyväskylä, 1990.
- Snellman, Johan Vilhelm: Teokset IV. Professori ja valtiomies. Jyväskylä, 1983.
- Snellman, Johan Vilhelm: Kansallisuus ja kansallishenki. In: Kootut Teokset II. Porvoo, 1928.
- Snellman, Johan Vilhelm Kootut Teokset 1-24. IN:
<http://www.snellman200.fi/etu/fi.jsp>
- Suomen kansalliskirjallisuus VII. Szerk. E. N. Setälä, V. Tarkiainen & V. Laurila. Helsinki, 1931.
- Suomen kansalliskirjallisuus VIII. Szerk. E. N. Setälä, V. Tarkiainen & V. Laurila. Helsinki, 1932.
- Suomen kansalliskirjallisuus IX. Szerk. E. N. Setälä, V. Tarkiainen & V. Laurila. Helsinki, Otava, 1941.
- Suomen kansalliskirjallisuus XI. Szerk. E. N. Setälä, V. Tarkiainen & V. Laurila. Helsinki, 1932.
- Suomen kansalliskirjallisuus XII. Szerk. E. N. Setälä, V. Tarkiainen & V. Laurila. Helsinki, 1933.
- Tervonen, Viljo: Pál Hunfalvy ja suomalaiset: kirjeitä vuosilta 1853-1891 Helsinki, Suomalais-ugrilainen seura , 1987

Kiadatlan források

Historiallinen sanomalehtikirjasto 1771–1890, Helsingin Yliopiston digitoidut aineistot:

- Aamurusko 1859-1861
- Helsingin Uutiset 1862-63
- Hämäläinen 1858-1880
- Ilmarinen 1847-1855
- Kanawa 1846
- Kansakunnan Lehti 1863-1864
- Kansan Ystävä 1876-1877

Kirjallinen Kuukauslehti 1866–1880
 Kuopion Sanomat 1856-1857
 Luonnotar 1862, 1863
 Mehiläinen 1859-1861
 Maamiehen Ystävä 1844-1855
 Maanviljelyslehti (1872-73)
 Oulun Wiikko-Sanomia 1852-1859
 Päivätär 1863-1865
 Sanan-Lennätin 1855-1858
 Sanomia Tampereelta 1866
 Sanomia Turusta 1850-1880
 Suomalainen Wirallinen Lehti 1866-1880
 Suomen Julkisia Sanomia 1856-1859
 Suometar 1847-1859
 Tampereen Sanomat 1866-1880
 Tapio 1861-1880
 Tieto-Sanomia Suomen Kansalle 1870-1872
 Työmiehen Ystävä 1874-1876
 Tähti 1859-1865
 Uusi Suometar 1869-1880

Szakirodalom

Történeti összefoglalások

- Derek Fewster: Muinaisuuden merkitys kansakunnan muodostamisessa, Suomen kulttuurihistoria 3: Oma maa ja maailma. Szerk. Anja Kervanto Nevanlinna & Laura Kolbe Helsinki, Tammi, 2003.
- Finnország története, Szerk. Anssi. Halmesvirta, Debrecen, 2002
- Oroszország története, Szerk. Szvák Gyula. Budapest, 1997, Maecenas
- Puntilla, L. A. The Political History of Finland 1809-1966. Otava, Helsinki, 1966.
- Suomen historia : asutuksen alusta Ahtisaareen. Szerk. Eino Jutikkala és Kauko Pirinen. Helsinki, 1999.
- Suomen historia 1-8. Szerk. Paula Avikainen, Erkki Pärssinen, Weilin + Göös, Espoo, 1984-1988.
- Suomen kirjallisuus VII. Szerk. Matti Kuusi. Keruu, 1968.
- Suomen kulttuurihistoria 1-4. Szerk. Gunnar Suolahti, Eino Jutikkala. Gummerus, Jyväskylä, 1933–1936.
- Suomen Kulttuurihistoria 1-3. Szerk. Päiviö Tommila, Aimo Reitala, Veikko Kallio. Porvoo-Helsinki-Juva, WSOY, 1979-1982.
- Suomen kulttuurihistoria 1-5. Szerk. Szerk. Laura Kolbe.(et. al) Tammi, Helsinki, 2002-2004-
- Suomen taloushistoria I. Agraarinen Suomi. Szerk. Eino Jutikkala. Helsinki, Tammi, 1980.

- Einar W. Juva – Mikko Juva: Suomen kansan historia 1-5. Otava, Helsinki, 1964-1967
- Juva, Mikko: Suomen kansan historia IV. Kansallinen herääminen. Otava, Keruu, 1966.
- Vahtola, Jouko: Suomen Historia Jääkaudelta Euroopan Unioniin Otava, Keruu, 2003.
- Virrankoski, Pentti: Suomen historia 1-2. SKS, Helsinki, 2001.
- Zsirai Miklós: Finnugor rokonságunk. Budapest, 1994.

Tanulmányok, monográfia

- Ahtiainen, Pekka – Tervonen, Jukka (1990) Historiantiede oman aikansa tulkkina IN: Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta Szerk. Pekka Ahtiainen...[et al] Porvoo – Helsinki – Juva, WSOY, 1990. . 11–38.
- Ahtiainen, Pekka – Tervonen, Jukka: Muokattavia alamaisia vai ajattelevia kansalaisia? HAik 1992/4. 318–330.
- Ahtiainen, Pekka – Tervonen, Jukka: Menneisyyden tutkijat ja metodien varttijat. SHS, Helsinki, 1996.
- Alapuro, Risto: Kansallisuusliike ja valtio 1800-luvulla. In: Suomen älymystö Venäjän varjossa. Helsinki, 1997. 13–25.
- Alestalo, Matti: Työväenluokan maailmankuva ja työväenliike. IN: Maailmankuvan muutos tutkimuskohteena. Näkökulmia teollistumisajan Suomeen Szerk. Matti Kuusi, Risto Alapuro, Matti Klinge, Otava, 1977.
- Anderson, Benedict: Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. London. Penguin, 1991.
- Anttila, Aarne: Elias Lönnrot: elämä ja toiminta. SKS, Helsinki, 1985.
- Anttila, Aarne: Arwidssonista Snellmaniin: kansallisia kirjoitelmia vuosilta 1817-44. SKS, Helsinki, 1929.
- Anttila, Aarne: Kansallinen herääminen ja kielitaistelu IN: Suomen kulttuurihistoria IV. (Szerk.) Eino Jutikkala. Gummerus, Jyväskylä, 1936.
- Assmann, Jan: A kultúrális emlékezet. Atlantisz, Budapest 1999.
- Barton, Arnold H.: Scandinavianism, Fennomania, and the Crimean War Journal of Baltic Studies Vol. XXXVI, No 2 (Summer 2005)
- Barton, Arnold H.: Finland and Norway, 1808-19117, A comparative perspective Scandinavian Journal of History Vol. 31, No. ¾. (September 2006) 221-236.
- Bereczki Urmas: Hunfalvy Pál és Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen levelezése (1865–1878). Nemzet és haladás a finn–magyar kapcsolatok tükrében. Nyelvtudományi Közlemények, 88. évf., 1986/1-2. 158–167.
- Berlin, Isaiah: Négy esszé a szabadságról Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990.
- Blomstedt, Yrjö: Yrjö-Koskinen historioitsijana. HAik 1980/2. 299–306.
- Blomstedt, Yrjö: Historiallinen kirjallisuus IN: Suomen kirjallisuus VII. Szerk. Matti Kuusi, SKS és Otava, Helsinki, 1968. 434-497.
- Blomstedt, Kaarlo: Historiallinen Osakunta. HArk Helsinki, 1925.

- Carr, David: A történelem realitása. In.: Narratívák III. A kultúra narratívái. Válogatta és előszót írta: N. Kovács Tímea. Budapest, 1999.
- Collini, Stefan: Public moralists. Political thought and Intellectual Life in Britain 1850-1930. Oxford, 1991.
- Danielson-Kalmari: Kuinka on Suomen kansan historia kirjoitettava. IN: Uuden Suomettaren muostojulkaisu, Helsinki, Kirjavälitys, 1919.
- Eskola, Seikko: Konservatismi In: Poliittisia aatteita valistuksesta nykypäivään Jyväskylän yliopiston historian laitos, Yleisen historian tutkimuksia 3. Jyväskylä, 1979. 53-54.
- Hanák, Péter: Közép-Európa két koncepciója Régió 1990. Vol. 1. 4.
- Hanák, Péter: 1867 - európai térben és időben Beszélő, 1997. Vol. 2. 11.
- Harle, Vilho & Moisio, Sami: Missä on Suomi? Kansallinen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka. Tampere. 2000.
- Géza, Gecse: Bizánctól Bizáncig - Epizódok az orosz pánszlávizmus történetéből. Budapest, Interetnica, 1993.
- Gellner, Ernest: Nations and Nationalism. Ithaca, 1983
- Gellner, Ernest: A nacionalizmus és a komplex társadalmak kétfele kohéziós formája. In: Nacionalizmus Eszmék a politikában. Szerk. Bretter Zoltán és Deák Ágnes. Pécs, 1995.
- Gellner, Ernest: A nacionalizmus kialakulása: A nemzet és az osztály mítoszai In: Nacionalizmuselméletek. Szerk. Kántor Zoltán. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004.
- Greenfeld, Liah: Nationalism: Five Road to Modernity. Cambridge, 1992.
- Greenfeld, Liah: Nationalism and Modernity. In: Social Research. 1996, vol. 63. 3-40.
- Gombos József: Finnország politikatörténete 1809-1917. Szeged, 1994.
- Grotenfeld, Arvi: Yjö-Koskisen "Johtavat aatteet ihmiskunnan historiassa" HAik 1930/1. 270-286.
- Gyáni Gábor: Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése. Napvilág kiadó, Budapest, 2000.
- Gyáni Gábor: Kontextus és kontextualizáció a történetírásban Századvég 2004/3. 49-63.
- Haapala, Pertti: Talous, valta ja valtio. IN: Talous, valta ja valtio. Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta. Vastapaino, 1990.
- Habermas, Jürgen: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Osiris, Budapest, 1999.
- Hallberg, Peter: Mirrors of the Nation. Scandinavian Journal of History. 2001, vol. 26. 26-52.
- Halmesvirta, Anssi: The British conception of the Finnish 'race', nation and culture, 1760-1918. Helsinki, 1990.
- Halmesvirta, Anssi: Identity in Difference: Antti Jalava's Hungary of 1875 Revisited Folia Uralica Debreceniensia 8. 203-225.
- Harle, Vilko & Moisio, Sami: Missä on Suomi? Kansallinen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka. Tampere, 2000.

- Hjerppe, Riitta: Suomen talous 1860-1985: kasvu ja rakennemuutos. Kasvututkimuksia, Helsinki, 1988.
- Hayes, Carlton J. H.: Essays on Nationalism, New York, 1926.
- Hobsbawm, E. & Ranger, T.: The Invention of Tradition. Cambridge, 1983.
- Hobsbawm, Erik: Language, Culture and National Identity Social Research 1996/4. 1065-1080.
- Hobsbawm, Erik: Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality New York: Cambridge University Press.
- Honko, Lauri: Kalevala: aitouden, tulkinnan ja identiteetin ongelma. IN: Kalevala ja maailman eepokset. Szerk. Honko, Lauri. Kalevalavuosisikirja 65. SKS, Helsinki. 1987.
- Horkay Hörcher, Ferenc: Nemzet és közösség Századvég 2000/3.
- Hroch, Miloslav: Kansallishistoria ja sen vaihtoehdot modernissa eurooalaisessa historiankirjoituksessa. HAik 1999/2. 122-131.
- Hroch, Miloslav: Social Preconditions of National Revival in Europe. Cambridge University Press, 1985.
- Hutchinson, John: Re-Interpreting Cultural Nationalism. Australian Journal of Politics and History, 1999. vol. 45. 392-407.
- Hutchinson, John: Ethnicity and Modern nations. Ethnic and Racial Studies. vol. 23. 651-669.
- Hyvärinen, Matti: Valta. In: Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria. Szerk. Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen, Henrik Stenius. Tampere. 2003. 63-117.
- Hyvärinen, Matti: The People's Power' (Democracy) as an Argument in Finnish Party Manifestos Finnish Yearbook of Political Thought Vol. 7. 2003. 36-67.
- Hyrkkänen, Markku: Aatehistorian mieli. Vastapaino. Tampere. 2002.
- Härkönen, Mirja: Aleksander Armfeltin ja fennomaanisiet näkemykset Suomen asemasta keisarikunnassa. HAik 1985, 53-56.
- K. F. Ignatius (1903) Yrjö-Koskinen Valvoja-Aika, 1903. 569-587.
- Ihalainen, Pasi: Varhaismodernien kansallisten identiteettien historiaa kansallisesta ja vertailevasta näkökulmasta HAik 2001/4. 402-417.
- Ihalainen, Pasi: The Concepts of Faterland and Nation in Swedish State Sermons from the Late Age of Absolutim to the Accession of Gustavus III. SJH 2003. 37-58.
- Ihalainen, Pasi: Modernisoituva kansallinen identiteettikäsitehistorian tutkimuskohteena IN: Aika ja identiteetti. Katsauksia yksilön ja yhteisön väliseen suhteeseen keskiajalta 2000-luvulle (Szerk.) Laura-Kristiina Moilainen, Susanna Sulkunen. SKS, Helsinki, 2006. 171-191.
- Ihalainen, Pasi: Between historical semantics and pragmatics Journal of Historical Pragmatics, 2006. Vol. 7:1. 115-143.
- Itkonen, Erkki: Suomalais-ugrilaisen kielen- ja historian tutkimuksen alalta. SKS. Helsinki, 1961.
- Junnila, Olavi: Adolf Ivar Arwidsson. Vaasa, 1979.
- Jussila, Osmo: Alamaisia vai kansalaisia HAik 1992/3. 195-200.

- Jussila, Osmo: Finland's progress to national statehood within the development of the Russian Empire's administrative system In: Nationality and nationalism in Italy and Finland from the mid-19th century to 1918. Szerk. Väisänen Maija, Helsinki, 1984. 91-104.
- Jussila, Osmo: Kuka oli venäläinen, kuka suomalainen. In: Venäläiset Suomessa 1809-1917. Helsinki, 1985. 17-21.
- Jussila, Osmo: Maakunnasta valtioksi Juva, 1987.
- Jussila, Osmo: Suomen "valtion" synty IN: Talous, valta ja valtio. Vastapaino, 1990.
- Jussila, Osmo: Suomalaisuusliike Venäjän paineessa vuosina 1890-1917 In: Herää Suomi, Suomalaisuusliikkeen historia Jyväskylä, 1989, 123-176.
- Jussila, Osmo: Suomen Suuoriruhtinaskunta 1809-1917 WSOY, Helsinki, 2004.
- Jutikkala, Eino: Sääty-yhteiskunnan hajoaminen IN: Suomen talous- ja sosiaalhistorian kehityslinjoja Szerk. Eino Jutikkala. WSOY, Porvoo, 1968. 174-188.
- Jutikkala, Eino: Suomalaisuus yhteiskunnassa IN: Herää Suomi, Suomalaisuusliikkeen historia. Jyväskylä, Gummerus, 1989, 253-306.
- Juva, Einar W.: Suomen kansan aikakirjat VIII. (1855-1899). Helsinki, 1933.
- Jäntere, Kaarlo: Yrjö-Koskinen historiantutkijana Valvoja-Aika 1930/1. 401
- Jäntere, Kaarlo: Piirteitä Yrjö-Koskinen historiankäsitteistä. HArk nro. 52. Helsinki, 1945.
- Kalela, Jorma: Historiantutkimus ja historia. Helsinki, 2000.
- Kalleinen, Kristiina: Byrokratian Pyhä yhteys - Suomen ylin virkamiehistö ja Venäjä 1809-98. In: Venäjän kahdet kasvot. Szerk. Timo Vihanainen. Helsinki, 2004
- Kalleinen, Kristiina: Isänmaalisuuden, kielen ja kansallisuuden merkitys 1800-luvun alkupuolen suomalaiselle virkaylimystöllä. <http://www.ennenjanyt.net/2-02/kalleine.htm>
- Kalleinen, Kristiina: "Isänmaani onni on kuulua Venäjälle" - vapaaherra Lars Gabriel von Haartmanin elämä. SKS. Helsinki. 2001.
- Kangas, Eino: Yrjö-Koskinen aatteet Hegelin ja Snellmanin käsitysten valossa HAik. 1945/4. 285-326.
- Kansa liikkeessä: Szerk. Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds, Henrik Senius Kirjayhtymä, Helsinki, 1987.
- Karkama, Pertti: Elias Lönnrot ja ajan aatteet. Kansakunnan asialla. SKS. Helsinki, 2001.
- Kauppinen, Eino: Kirjallinen Kuukauslehti Otava, Helsinki, 1952.
- Kemiläinen, Aira: Initiation of the Finnish people into nationalist thinking In: Nationality and nationalism in Italy and Finland from the mid-19th century to 1918. Szerk. Väisänen Maija, Helsinki, 1984. 105-120.
- Kemiläinen, Aira: Kansallinen identiteetti IN: Näkökulmia Suomen itsenäisyyteen 1901-1977. Jyväskylän Yliopiston Historian Laitos. Yleisen historian tutkimuksia 4. Jyväskylä, 1980.
- Kemiläinen, Aira: Korotettuna kansakuntien joukkoon - 1809-1899. HAik 1999/2. 102-113.

- Kemiläinen, Aira: Nationalism: Problems Concerning the Word, the Concept and Classification Jyväskylä. 1964.
- Kemiläinen, Aira: Suomalaiset, outo Pohjolan kansa. Rotuteoriat ja kansallinen identiteetti. Helsinki. 1993.
- Kemiläinen, Aira: "Nation"-sana ja Porvoon valtiopäivien merkitys. HAik, 1964. vol. 62. 289-304.
- Kemiläinen, Aira: Kansallistietoisuuden ja kansa-käsitysten kehitys "nation"- ja "nationalismi"-sanojen valossa. THArk XVII. 1965.
- Kemiläinen, Aira: The Idea of Nationalism. Scandinavian Journal of History 1985.
- Kincses Nagy Éva: A turáni gondolat IN: Östörténet és nemzettudat 1919-1931. Budapest, 1990.
- Klinge, Matti: Ylioppilaskunnan Historia. Kansalaismielen synty. WSOY, Porvoo, 1967.
- Klinge, Matti: Poliittisen ja kulttuurisen Suomen muodostaminen IN: Suomen kulttuurihistoria II. Autonomian aika. Szerk. Päiviö Tommila, Aimo Reitala, Veikko Kallio. Porvoo-Helsinki-Juva, WSOY. 1980. 11-41.
- Klinge, Matti: Idylli ja uhka. Topeliuksen aatteita ja politiikkaa. WSOY, Porvoo, 1998.
- Klinge, Matti: Kaksi Suomea. Keuruu, 1982.
- Klinge, Matti: Kansanvalistus vai taideteollisuus In: Maailmankuvan muutos tutkimuskohteena. Näkökulmia teollistumisajan Suomeen. Szerk. Matti Kuusi, Risto Alapuro, Matti Klinge. Otava, 1977. 148-151.
- Klinge, Matti: Keisarin Suomi. Juva, 1997.
- Klinge, Matti: Let us be Finns In: Nationality and nationalism in Italy and Finland from the mid-19th century to 1918. Szerk. Väisänen Maija, Helsinki, 1984
- Klinge, Matti: Poliittisen ja kulttuurisen Suomen muodostaminen IN: Suomen kulttuurihistoria II. Autonomian akia. Szerk. Päiviö Tommila, Aimo Reitala, Veikko Kallio. Porvoo-Helsinki-Juva, WSOY. 1980. 11-41.
- Klinge, Matti: Suomen myytti. IN: Suomi - maa, kansa, kulttuuri. SKS, Helsinki, 2001.
- Klinge, Matti: Venäläisyydestä Suomessa. In: Venäläiset Suomessa 1809-1917. Helsinki, 1985. 11-17.
- Klinge, Matti: Suuriruhtinaskunnan aatemaailmasto. IN: Suomen kulttuurihistoria 2. Tunne ja tieto. Tammi, Helsinki, 2002. 232-266.
- Kolehmainen, John Ilmari: Antti Jalava and Hungarian-Finnish Rapprochment Slavonic and East European Review. American Series, Vol. 2, No. 2. (Nov., 1943) 167-174.
- Koselleck, Reinhart: Elmúlt jövő. Atlantisz, Budapest, 2003.
- Koselleck, Reinhart: Ábrázolás, esemény és struktúra. Nagyvilág 2001. 46. évf. 4. sz.
- Koselleck, Reinhart: Az asszimetrikus ellenfogalmak történeti-politikai logikája. Budapest, 1997.

- Koselleck, Reinhart: *Nép, nemzet, nacionalizmus, tömeg*. KORALL 2009. 10. évf. 37. sz. 5-15.
- Koselleck, Reinhart: *Tapasztalatváltozás és módszerváltás*. KORALL 2006. 7. évf. 23. sz. 21-59.
- Koselleck, Reinhart: *Történelem, történetek és formális időstruktúrák*. In.: *Narratívák IV. A történelem poétikéja*. Szerk.: Thomka Beáta. Budapest 2000.
- Koskimies, Rafael: *Nuijamieheksi luotu. Y. S. Yrjö-Koskisen elämä II*. Helsinki-Porvoo, Otava, WSOY, 1974.
- Koskimies, Rafael: *Taipuako vai taittua: Yrjö-Koskisen elämä III. 1882-1903*. Helsinki-Porvoo, Otava, WSOY, 1974.
- Krohn, Kaarle: *Kalevalakysymyksiä*. SKS, Helsinki, 1918.
- Kurunmäki, Jussi: *Käsitehistoria. Näkökulma historian poliittisuuteen ja poliittisen kielen historiallisuuteen* *Politiikka* 2001/2. 142-155.
- LaCapra, Dominick: *Rethinking Intellectual History and Reading Text* 1983.
- Laitinen, Kai: *A finn irodalom története*. Budapest, 1981.
- Langren, Lars: *Kieli ja aate - politisoituva sanomalehdistö 1860-1889*. IN: *Suomen lehdistön historia I. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*. Szerk. Päiviö Tommila. Kuopio, 1988.
- Liikanen, Ilkka: *Kansanvalistajien kansakunta. Kansanvalistusseura fennomanian aatteellisena ja organisatorisena keskuksena*. In: Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds, Henrik Stenius (Szerk.) *Kansa liikkeessä*. Vaasa, 1987. 126-142.
- Liikanen, Ilkka: *Fennomania poliittisena liikkeenä*. In: *Uudet ja vanhat liikkeet*. (Szerk.) Kai Ilmonen és Martti Siisiäinen. Vastapaino, Tampere, 1998. 59-78.
- Liikanen, Ilkka: *Kansa*. In: *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Szerk. Risto Alapuro, Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen, Henrik Stenius. Tampere. 2003. 257-309.
- Liikanen, Ilkka: *Fennomania ja kansa, Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja Suomalaisen puolueen synty.. Historiallisia Tutkimuksia*. no. 191. Helsinki 1995.
- Luukkanen, Tarja-Liisa: *Savages and Barbarians? Finnish Political Thought*. 2003. vol. 7. 71-89.
- Manninen, Juha: *"se voitti itselleen vain sivistyksen voitot"* In: *Hyöty, sivistys, kansakunta. Suomalaista aatehistoriaa*. Oulu, 1986.
- Manninen, Juha: *Kansakunnan aatteen synty Ruotsissa ja Suomessa*. <http://www.tsv.fi/ttapaht/021/manninen021.htm>
- Manninen, Juha: *Miten tulkita J. V. Snellmania?: Kirjoituksia J. V. Snellmanin ajattelun ja kehittymisen taustoista*. Kuopio, Kustannuskiila, 1987.
- Manninen, Juha: *Valistus ja kansallinen identiteetti. Aatehistoriallinen tutkimus 1700-luvun pohjolaista*. SKS. Helsinki, 2000.
- Manninen, Juha: *Valoa valtion yössä. Modernin valtion oppi Suomessa 1830-1831*. HAik 2003/2. 228-247.
- Mikkeli, Heikki: *Metsäturkki ja sen jurot parturit* HAik 1992/3. 200-215.

- Mylly, Juhani: Kansallinen projekti. Historiankirjoitus ja politiikka autonomisessa Suomessa. Turku. 2002
- Numminen, Jaakko: Unkarin ja Suomen kulttuurisuhteiden kehitys IN: Ystävät, Sukulaiset. Suomen ja Unkarin kulttuurisuhteet 1840-1984. Suomalainen Kirjallisuuden Seura, Pieksämäki, 1984. 16-25.
- Olkkonen, Tuomo: Modernisoituva suuriruhtinaskunta IN: Suomen historian pikkujättiläinen. SKS Helsinki, 1997. 471-543.
- Paasivirta, Juhani: Suomi ja Eurooppa, Autonomian kausi ja kansainväliset kriisit 1809-1914. Helsinki 1978.
- Peltonen, Matti: Aatelisto ja eliitin muotomuutos. IN: Talous, valta ja valtio. Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta. Szerk. Pertti Haapala. Tampere, 1990. 87-103.
- Pirinen, Kauko: Arwidsson historiantutkijana IN: Jokipii, Mauno (Szerk.) Adolf Ivar Arwidsson, Näkijä ja tekijä. Jyväskylä, 1992. 65-89.
- Pocock, J. G. A.: Konzervatív felvilágosodás és demokratikus forradalmak: Amerika és Franciaország esete brit perspektívából. In: A koramodern politikai eszmétörténet cambridge-i látkepe Szerk. Horkay Höcher Ferenc, Tanulmány Kiadó, Pécs, 1997.
- Puntila L. A.: Ruotsalaisuus Suomessa, Aatesuunnan synty. Helsinki, 1945.
- Puntila L. A.: Yleisen mielipiteen muodostuminen Suomessa 1860-luvulla HArk. Vol. 52. SHS, Helsinki, 1947. 456-521
- Pulkkinen, Matti P.: Autonomian alkukauden sensuuri 1809-1853. In: Kirja tietoverkkojen maailmassa. Szerk. Inkeri Salonharju, Helsinki, 2003.
- Pulkkinen, Tuija: Kielen ja mielen ykseys. In: Suomi, outo pohjoinen maa. Näkökulmia Euroopan äärien historiaan ja kulttuuriin. Szerk. Tuomas M. S. Lehtonen. Porvoo, 1999.
- Pulkkinen, Tuija: J. V. Snellmanin valtio-oppi. In: Valtio ja yhteiskunta. Tutkielmia suomalaisen valtiollisen ajattelun ja valtio-opin historiasta Szerk. Jaakko Nousiainen és Dag Anckar. WSOY. Juva, 1983. 61-77.
- Pulkkinen, Tuija: Valtio ja vapaus. Gummerus, Helsinki, 1989.
- Pulkkinen, Tuija: Valtio. In: Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen, Henrik Stenius Szerk. Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria. Tampere, 2003. 213-257.
- Rommi, Pirkko: Myöntyväisyysuuntauksen hahmottuminen Yrjö Koskisen ja suomalaisen puolueen toimintalinjaksi. 1964. Historiallisia Tutkimuksia, LXVIII. SHS, Helsinki, 1964.
- Rommi, Pirkko: Fennomanian "liikekannallepano" 1870-luvulla THArk vol. 28. 1973.
- Rommi, Pirkko: Yrjö-Koskinen fennomaanisena poliitikkona HAik 1980/2. 307-314.
- Rommi, Pirkko - Halila, Aimo: Suurten uudistusten kausi IN: Suomen historia 5.Kansallisen heräämisen aika. Szerk. Paula Avikainen - Erkki Pärssinen, Weilin+Göös, Espoo, 1986. 169-327.

- Rommi, Pirkko-Pohls, Maritta: Poliittisen fennomanian synty ja nousu. IN: Herää Suomi Suomalaisuus-liikkeen historia. Szerk. Tommila, Päiviö, Jyväskylä 1989.
- Ruutu, Martti (1980) Kulttuurikehityksen yleislinjat IN: Suomen kulttuurihistoria 2. Szerk. Päiviö Tommila, Aimo Reitala, Veikko Kallio. WSOY, Porvoo, 1980. 65-134.
- Saastamoinen, Kari: Eurooppalainen liberalismi. Etiikka, talous, politiikka. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä, 1998.
- Salminen, Jukka: Daniel Eurpaeus ja „Suomen suuwun” juuret. In: Mongoleja vai germaaneja - rotuteorioiden suomalaiset. Szerk. Aira Kemiläinen, Helsinki, 1985. 249-268.
- Salomaa, J. E.: J. V. Snellman. Elämä ja filosofia. Helsinki, 1944.
- Saukkonen, Pasi: Identiteetti ja kansallinen identiteetti. Kosmopolis 1996/4. 5-19.
- Sedergren, Jani (1996) Nationalismeista identiteetteihin: suomalainen nationalismi hobsbawmilaisittain. Kosmopolis 1996/4. 21-33.
- Sihvo, Hannes: Karjalan kuva. Karelianism taustaa ja vaiheita autonomian aikana. Pohjois-Karjalan Kirjapaino Oy. Joensuu, 1973.
- Sihvo, Hannes: Suomalaisuuden pyhä tuli. In: Herää Suomi. Jyväskylä, 1989. 349-436.
- Sihvola, Juha: Valkoisen äidin pojat Otava, Keruu, 1999.
- Skinner, Quentin: Some problems in the analysis of political thought and action Political Theory, 1974. Vol. 2. No. 3. 277-303.
- Skinner, Quentin: Jelentés és megértés az eszmetörténetben IN: A koramodern politikai eszmetörténet cambridge-i látkepe Szerk. Horkay Höcher Ferenc, Tanulmány Kiadó, Pécs, 1997.
- Snellman ja sanomalehdistö. In: Suomen Sanomalehdistön historia. Szerk. Päiviö Tommila. no. 19. Helsinki 1981.
- Suomen kieli, suomen mieli. August Ahlqvist vaikuttajana. SKS, 1993. Helsinki.
- Smith, Anthony D.: A Europe of Nations. Or The Nation os Europe? Journal of Peace Research. 1993 Vol. 30.
- Smith, Anthony D.: A kiválasztott népek. Miért maradnak fenn egyes népcsoportok In: Nacionalizmus Eszmék a politikában. Szerk. Bretter Zoltan es Deák Àgnes. Pécs, 1995.
- Smith, Anthony D.: A nacionalizmus In: Nacionalizmus Eszmék a politikában. Szerk. Bretter Zoltan és Deák Àgnes. Pécs, 1985.
- Smith, Anthony D.: A nacionalizmus és a történészek IN: Nacionalizmus Eszmék a politikában. Szerk. Bretter Zoltán és Deák Àgnes. Pécs, 1985
- Smith, Anthony D.: National Identity, London, 1991.
- ~ Nationalism and Modernism. London, 1998.
- Smith, Anthony D.: State-making and Nation-Building. In: States in History (Szerk.) John A. Hall. Oxford, Backwell. 1986.
- Stenius, Henrik: Julkisen keskustelun rajat suuriruhtinaskunnassa. In: Talous, valta ja valtio. Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta. Szerk. Pertti Haapala. Tampere. 1990. 153-169.

- Stenius, Henrik: Järjestö-suomen kehityspiirteitä In: Maailmankuvan muutos tutkimuskohteena. Näkökulmia teollistamisajan Suomeen (Szerk. Matti Kuusi, Risto Alapuro, Matti Klinge) Otava, 1977. 82-83.
- Stenius, Henrik és Turunen Ilkka: Finnish Liberalism IN: "Liberalism" – Seminars on Historical and Political Keywords in Northern Europe Szerk. Ilkka L. Lakaniemi, Anna Rotkirch ja Henrik Stenius Helsinki, 1995. 49-62.
- Sulkunen, Irma: Suomalainen Kirjallisuuden Seura 1831-1892. Helsinki, 2004.
- Suolahti, Gunnar: Suomen historian synty HArk SHS, Helsinki, 1925.
- Suolahti, Gunnar: Yrjö-Koskinen, satavuotismuisto. HAik. 1930/1. 257-269.
- Suolahti, Gunnar: Yrjö-Koskinen Åbo Tidningar lehdessä 1853-1854. HArk nro. 40. Helsinki, 1933.
- Suolahti, Gunnar: Nuori Yrjö-Koskinen WSOY, Porvoo, 1933.
- Suolahti, Gunnar: Y. S. Yrjö-Koskisen elämä I. Helsinki, 1974.
- Szűcs Jenő: Nemzet és történelem. Budapest, Gondolat, 1974.
- Tervonen, Viljo: Kulttuurisuhteiden rakentajia 1800-luvulla IN: Ystävät, Sukulaiset. Suomen ja Unkarin kulttuurisuhteet 1840-1984. Suomalainen Kirjallisuuden Seura, Pieksämäki, 1984. 46-87.
- Tervonen, Viljo: Antti Jalavan Unkarin-harrastuksista Suomalainen Suomi 1939. No:2. 67-75. No: 3. 130-142.
- Tommila, Päiviö: Kansakunnaksi kansakuntien joukkoon – Suomen autonomian taustasta. In: Historian Opettajien Vuosikirja V: Helsinki, 1963.
- Tommila, Päiviö: Suomen historiankirjoitus. Tutkimuksen historia. Porvoo, 1989.
- Tommila, Päiviö: Mitä oli olla suomalainen 1800-luvun alkupuolella. IN: Herää Suomi, Suomalaisuusliikkeen historia. Jyväskylä, 1989. 51-69.
- Tommila, Päiviö: Historianopintojen erikoistuminen in. Historiantutkijan muotokuva. Szerk. Tommila Päiviö. 13-30. Helsinki, 1998.
- Tommila, Päiviö: Suuri adressi. WSOY, Porvoo, 1999.
- Vares, Vesa: Varpuset ja pääskysel. Nuorsuomalaisuus ja Nuorsuomalainen puolue 1870-luvulta vuoteen 1918. SKS. Helsinki, 2000.
- Virkkunen, Paavo: Agathon Meurman. Henkilö ja elämäntyö II. (1855-1880). Helsinki 1938.
- Wilson, A. William: Folklore and Nationalism in Modern Finland. Indiana London. én.
- White, Hayden: A történelem terhe. Osiris, Budapest, 1997.
- Wuorinen, John H.: Suomalaisuuden historia WSOY, Porvoo, 1935.
- Zetterberg, Seo – Pulma, Panu: Autonominen suuriruhtinaskunta In: Suomen historian pikkujättiläinen. SKS, Helsinki, 1997. 428.
- Ylikangas, Heikki: Käännekohtat Suomen historiassa. WSOY, Helsinki, 1986.
- Österbladh, Kaarlo: Yrjö-Koskinen v: 1872 valtiopäivillä HAik 1930/4. 286-312.

YHTEENVETO (SUMMARY IN FINNISH)

Väitöskirjani tavoitteena on rekonstruoida aatteellisen ja ideologisen väittelyn käsitteistöä vuosina 1850–1880 käyttäen Yrjö, Sakari, Yrjö-Koskisen laajaa kirjallista tuotantoa. Yrjö-Koskinen oli keskeinen toimija mainitun aikakauden tieteen keskustassa ja julkisessa elämässä. Hän osallistui aktiivisesti keskusteluihin yhteiskunnan ja politiikan uudistamisesta. Monessa aikaisemmassa tutkimuksessa on kyseinen ajanjakso tulkittu "kansallisen heräämisen aikakaudeksi" ja sen tutkimisessa on käytetty tyypillisesti yksipuolisia lähestymistapoja. Uusia historiatulkintoja saadaan analysoimalla kansakunnan rakentamisen käsitteitä, jotka ilmestyivät tuon ajan sosiaalisessa ja poliittisessä ympäristössä, uusien tutkimusmetodien perusteella l. käsiteanalyysillä. Nykyajan pyrkimykset historian metodien uudistamiseen ovat saaneet jalansijaa aatteiden ja ideologioiden tutkimisessa. Käytännössä nationalistisen liikkeen tutkimus kohdistuu käsitteisiin, joita aikalaiset käyttivät vuoropuheluissaan ja joista voidaan ymmärtää heidän ajattelutapaansa 150 vuotta sitten. Yrjö-Koskisen korpus tarjoaa laajan pohjan analysoida fennomanialiikkeen osallistumista poliittiseen ja julkiseen keskusteluun 1850-luvulta alkaen ja tutkia niitä keskeisiä käsitteitä, joilla hän rakensi vahvaa poliittista identiteettiä ja kehitti vuoropuhelua. Tutkimukseni tarkoitus on määrittellä suomalaista nationalismia modernisaation näkökannasta.

Tutkimuksen alussa analysoidaan lähdemateriaalista Yrjö-Koskisen lehtiarikkelit ja hänen lyhyemmät kirjoituksensa taloudesta ja kristillisestä etiikasta. Siihen liittyy väitöskirjan erillinen luku, joka käsittelee aiemmat tutkimukset Suomen historian 1800-luvun kansallisesta aatteesta ja sen merkkihahmosta, Yrjö-Koskisesta. Tavoitteena on viimeisen sadan vuoden aikana Yrjö-Koskista ja kansallista liikettä koskevan historiankirjoituksen esittely ja kriittinen analyysi. Painopiste on siinä, miten historiankirjoituksessa rakennettiin myyttiä Yrjö-Koskisesta ja "kansallisesta heräämistä". Miten tuli hänestä "Suomen historian isä" ja fennomanialiikkeen kiistaton johtaja, joka oli pitkään kunnioitettu henkilö kansallisessa pantheonissa, kunnes 1960-luvulla ilmestyi historiankirjoituksessa objektiivisempi arvio, joka mursi kansallisen idean idealisoidun kuvan.

Tutkimusmenetelmän kannalta tavoitteena oli määrittellä avainkäsitteitä, joita mainitulla ajanjaksolla, kansallismielisen liikkeen syntyessä olivat merkittäviä sekä politiikassa että julkisessa keskustelussa. Niiden avulla analyysi selvittää henkilön ajattelu- ja lähestymistapaa aikakauden yhteiskunnallisiin ja poliittisiin kysymyksiin. Tämän saavuttamiseksi analyysin pääkohteena oli aikakauden lehdistömateriaali ja Yrjö-Koskisen akateeminen ja julkinen tuotanto. Hänen tuotannostaan valittiin historiankirjoituksessa ja poliittisissa kiistoissa ilmentyneet käsitteet: kansa ja kansakunta, yhteiskunta, yksilö ja yhteisö, vapaus, valtio ja edustus.

Seuraavassa luvussa käsitellään teoreettista viitekehystä, jossa keskeinen tutkimuskohde on suomalainen nationalismi. Uudistusprosessissa vuonna 1800-luvun jälkipuoliskolla alkoivat merkittävät muutokset yhteiskunnassa ja taloudessa. Noudattamalla Ernst Gellnerin nationalismin vaiheteoriaa tutkimuksessa

analysoidaan, miten kansan ja kansakunnan käsittäminen liittyi modernin valtion rakentamiseen, eli koulujärjestyksen perustamiseen ja taloudellisiin uudistuksiin. Suomen valtion "syntyminen" ja suomenkielisen kirjallisuuden alku sekä tieteellisten yhdistysten perustaminen olivat merkittäviä kansallisen liikkeen nousun kannalta – ja todistavat Ernst Gellnerin nationalismin teoreettista tulkintaa.

Tutkimuksen tärkeä osa rakentaa käsitteiden avulla kansallisen liikkeen aatteellista, yhteiskunnallista ja taloudellista ympäristöä. Skinneriläisen aatehistorian näkemyksen mukaan kontekstin, eli prosessin tapahtumien taustalta löytyy aina erilaisia tekijöitä. Dominick LaCapran mukaan vain kontekstin avulla voidaan ymmärtää aikalaisten toimintaa. Minun näkökulmastani Suomen historian tässä vaiheessa on hyödyllistä määritellä miten yhteiskunta ja talous toimivat, myös politiikan ja valtion instituutioiden toimintakehyksessä. Siihen liittyen käsitellään Koselleckin käsitehistorian tutkimusmetodia sillä perustella, että tutkimuksen kohteeksi valittu ajanjakso ymmärretään muutosten ajaksi. Sillä kyse oli siitä, miten aikalaiset käsittivät omansa paikkansa historiassa, so. määritellään teoreettisesti sen ajan ihmisen sosiaalisia ja taloudellisia kokemuksia ja odotuksia.

Seuraavassa luvussa keskitytään Yrjö-Koskisen historiankirjoitukseen. Vuonna 1862 ilmestynyt väitöskirjansa "Tiedot Suomen-suwun muinaisuudesta" oli yksi ensimmäisistä perusteellisista analyyseistä, jossa hän esitti Suomen muinaisajan historian. Teos ja sen historiankäsitely oli merkittävä esimerkki siitä, miten kansallinen identiteetti nojautui historian määrätietoisesti keksittyyn teoriaan. Tämän luvun teoreettinen perusta on Antony D. Smithin "kultakauden teoria", jota on sovellettu Yrjö-Koskisen muinaishistoriasta kirjoitettuun väitöskirjaan. Analysoidaan, miten Yrjö-Koskinen rakensi suomalais-ugrilaisten ("Suomen-suku") kansojen historiaa käyttäen kielitieteen ja arkeologian tutkimustuloksia. Sillä perusteella hän viittasi näiden kansojen historialliseen tarkoitukseen ja muinaisajan kultakauteen, jolloin ne olivat historian virtauksen keskellä. Yrjö-Koskisen väitöskirja oli myöhemminkin vaikuttava hänen poliittisissa kannanotoissaan ja kirjoituksissaan. Voidaan väittää, että historian tutkiminen ja sille perustettu kansallinen aate, fennomania, oli vahva pohja kansalliselle identiteetille ja poliittiselle argumentaatiolle.

Tutkimuksen neljännessä ja viidennessä luvussa tutkitaan 'yhteiskunta' -käsitteeseen liittyviä argumentaatioita. Lähtökohtana oli kysymys vaivais-, ja köyhienhoidosta vuonna 1850-luvulla. Teeman ympärille syntyi vilkasta keskustelua, jonka pohjana oli kysymys yhteisön ja yksilön suhteista. Yhteisön ja yksilön vastuu oli avainkysymys yhteiskunnallisen hyödyn kannalta. Yrjö-Koskinen kirjoitti aiheesta artikkelisarjan vuonna 1859 ja 1860 *Mehiläisessä* ja *Suomettarissa*. Artikkeleissaan hän yhdisti kristillisen etiikan vapaamieliseen ajatukseen: yksilön velvollisuus olla oman onnensa seppänä ja elättää perheensä ja itsensä oli universaali periaate, mutta kristillisen yhteisön tuli auttaa köyhiä ja vaivaisia. Vuonna 1861 hän julkaisi käännöksen "Raha-asioista" ja vuonna 1875 oman teoksensa "Rikkaudesta, neljä lyhyttä lukua". Molemmista voin väittää, että ne edustivat teoreettista analyysia yhteiskunnallisesta tilanteesta ja sen taloudellisista perusteista. Tämä aihe ilmestyi Yrjö-Koskisen teoksissaan uudelleen 1870-luvulla. Hän tutkii kapitalismin ominaisuuksia 1870-luvun alussa laajassa artik-

kelisarjassa, joka ilmestyi *Kirjallisessa Kuukausilehdessä* otsikolla "Työväen-seikka". Yrjö-Koskinen ja hänen ympärillään olivat tällä vuosikymmenellä aktiiviset mielipidejohtajat, jotka osallistuivat vuoropuheluihin "proletariaatin" sosiaalisen tilanteen parantamisesta. Myös *Kirjallisessa Kuukausilehdessä* oli esitetty kritiikki liberaalien talouspolitiikkaa vastaan, ja hyvin perusteelliset ajatukset ns. „kateederisocialismista”, mikä oli vaihtoehto yhteiskunnan köyhimmille joukoille osallistua modernisaatioon ja modernin valtion rakentamiseen.

Väitöskirjan erillisessä luvussa analysoidaan vapauden käsitettä, joka liittyy läheisesti Suomen poliittiseen kulttuuriin ja diskurssiin säätyvaltiopäivien koollekutsumisesta. Lähtökohtana oli J. V. Snellmanin muotoilema teoria kansallisyhteiskunnasta 1860-luvun alusta, jolloin hän analysoi vapauden käsitteen valtion ja yhteiskunnan kannalta. Hänen teoriassaan vapaudella oli keskeinen merkitys yksilön aktiivisessa ja passiivisessa toimintakyvyssä politiikassa. Tässä luvussa analysoidaan käsitteen tulkintoja, jotka ilmestyivät vuonna 1863, säätyvaltiopäivien aikana suomenkielisessä lehdistössä. Yrjö-Koskinen kirjoitti muun muassa *Helsingin Uutisiin* artikkeleita, joissa hän seurasi Snellmanin kantaa.

Tutkimuksen seuraava luku käsittelee valtion ja edustuksen käsitteitä. Se liittyy suoraan poliittiseen elämään, sen ajan merkittäviin kysymyksiin itsehallinnosta ja valtiopäivien toiminnasta. Tämän luvun metodi nojautuu saksalaisen käsitehistoriallisen *Begriffsgeschichte* koulun johtopäätöksiin ja antaa perustiedot ajan valtiotieteen teorioista Osmo Jussilan tutkimustuloksien mukaan. Sen lisäksi se luonnehtii, miten Suomen valtion asema oli ymmärrettävä poliittisten päätöksien ja käsitteiden kannalta. Yhteydessä valtiopäiväjärjestykseen uudistamishankkeeseen Yrjö-Koskinen kirjoitti pitkän analyysin Suomen valtion instituutioiden historiasta. Hänen mukaansa viimeinen askel valtion kehityksessä on, kun ihmiset samaistuvat yhteisöllisyyteen, eli kansan tahtoon ja syntyy valtio. Kyseessä on pitkä analyysi edustamisesta ja edustajan virasta, ja siihen liittyy myös vaalitapojen luonnehdinta. Tällainen analyysi ministerien vastuunalaisuudesta, vallan jaon periaatteesta ja valtio-opista oli sen ajan suomenkielisessä lehdistössä ainutlaatuinen. Yrjö-Koskinen osoitti perusteellista tietoa historiasta, myös erinomaista analyyttistä kykyä poliittisissa keskusteluissa 1860-luvulla.

Viimeisessä luvussa tutkimuksen fokus kohdistuu Yrjö-Koskisen Unkaria ja unkarilaisia käsitteleviin kirjoituksiin. Fennomaaneista poliitikoista Yrjö-Koskinen oli yksi, joka oli yhteydessä Unkarin akateemiseen maailmaan. Hänen henkilökohtaiset suhteensa alkoivat 1860-luvulla aktiivisella kirjeenvaihdolla Pál Hunfalvyin kanssa, joka oli silloin Unkarin tiedeakatemian jäsen ja kielitieteen ja etnografian tutkija. Hunfalvy vieraili Suomessa ja kävi Hämeenkyrössä ja Helsingissä. Vierailun aikana Suomen luonto ja ympäristö vaikuttivat häneen voimakkaasti. Yrjö-Koskisen ja Hunfalvyn kirjeenvaihdossa pohditaan aikakauden tieteen ja politiikan johtavia käsitteitä. Yrjö-Koskinen seurasi tuolloin Itävalta-Unkarin kansallista politiikkaa. Kirjeenvaihdosta näkyy selvästi, että kollegat perehtyivät poliittiseen ja etniseen tilanteeseen. Molemmilla oli suuri innostus toista kansaa kohtaan; molemmille kansoille he antoivat tärkeän roolin eurooppalaisten kansojen keskuudessa slaavilaisia kansojen vastaan. Koskisen tuotannossa tällainen tulkinta oli: kansakunnan kyky valtion perustamiseen osoittaa korkeinta

kehitystä, ja tästä näkökulmasta sekä Suomi että Unkari olivat ainutlaatuisesti kyenneet saavuttamaan sen tason, ainoina suomalais-ugrilaisista kansoista.

Johtopäätöksinä voidaan todeta, että tutkittu ajanjakso oli käsitteellisten muutosten aikaa Suomen historiassa. Entiset sosiaaliset ja poliittiset arvot alkoivat saada uuden muodon ja merkityksen. Käsitteitä, jotka silloin syntyivät loivat sen poliittisen sanaston, jonka avulla aikalaiset siirtyivät uuteen aikakauteen. Vanhat käsitteet ilmestyivät uusissa tilanteissa, konteksteissa. Tutkimus luonnehtii näitä prosesseja, ja erityisesti analysoi Yrjö-Koskista henkilönä ja toimijana, ja sitä, mihin asioihin ja ilmiöihin hän otti kantaa vuoropuheluissaan, joista nykyajan lukija ymmärtää tiettyjen termien merkityksen muutoksen.